L. JVLII FLORI
rerum a
ROMANIS
GESTARVM
LIBRI IV.

A JOHANNE STADIO *emendati.*
Editio nova singulis neotericis purgatior, & emendatior.

SEORSUM EXCUSUS
IN EOS COMMENTARIUS
JOHAN. STADII, Historiæ & Matheseos Lovanii Professoris primi, elaboratissimus.

Cui accesserunt Chronologicæ Doctiss: CL. SALMASII excerptiones:
Unà cum variis lectionibus ex notis *Gruteri, Salmasii,* & *Vineti,* & editionibus, collectis; & cum hac nostra collatis.
Sub calce prodit L. Ampelii *Liber Memorialis ex Clariss.* Salmasii *bibliotheca petitus.*
Cum Indice Rerum & Verborum uberrimo.

OXONIÆ,
Excudebat HENRICUS HALL,
Impensis THO: ROBINSON.
M. DC. LXI.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

ellitissimum elegantiarum modum, Lector benevole, L. Florum *exhibemus: Romanæ nempe Historiæ florem & medullam, non formâ muliebri, sed dignitate virili præpollentem, non* casuris, si leviter excutiantur, flosculis *renidentem; sed acuminibus victuris, & judicio castigato undique ferientem, undique impellentem. Tenebras Authori Typographorum antehac injuriâ aut inscitiâ offusas, quantum in nobis fuit & licuit,* (improbè enim facit, qui in alieno libro ingeniosus est,) *summâ curâ detersimus.*

Quintil. Instit.

Martialis lib. 1. epist. ad Lect.

Varias lectiones ex utrisque Gruteri, Salmasii, Vineti, & editionibus collectas diligenter inter se contulimus: & ne famæ nostræ studio malignè consultum iri videremur, lectionibus, quæ nostram hanc confirmant suppressis, discrepantes, ut sua cuiq; stet sententia, attexuimus. Stadii Commentarium, Chronologicas exceptiones, & Ampelium, eximii usus omnes consultò præterimus. operam nostram & impendium æqui boni consule, fruere, & Vale.

L. C. A. R.

L. CARRIONIS IN FLORVM
A JOHAN. STADIO [illegible]
illustratum Epigramma.

AVspiciis nova ROMA novis feliciter orta
Crescit beatioribus. (necati
ROMVLVS imperium solus de stirpe
Fratris superstes occupat. REGES,
Hinc reliqui BIS TRES toto sunt ordine
Quorum SVPERBVS ultimus.
Finibus ejectus, patriaq; extorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSULIBVS; quorum insani DE PLEBE TRIBVNI
Partem laborum vendicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI respublica bellis
Dum disputatur mutuis; (rentum
Ipsa velut gravida imperio, atq; effœta pa-
TOTAM dedit se CÆSARI.
Ille venit, videt, ac vincit, latumq; per orbē
Cæsar triumphans cernitur. (molis,
Excipit AVGVSTVS Romanæ pondera
Recepto in astra Julio. (Senatus
Quem populus veneratur, amat, sanctusq;
Patrem salutat Patriæ.
Horum progeniem, res gestas, fortia bella,
Compendiosè tradit, (Florus
Quisquis is est, qui Trajano sub Principe
Florebat auctor elegans.
Cujus scripta suo rursum donata nitori
Nam maculæ erant hîc plurimæ)
Correxit, luce ingenii illustravit, & auxit,
Atque aucta profert STADIVS;
STADIVS ille professorum flos, En age tantum
Ne musa deseras virum.

M. JOHANNIS STADII
MATHEMATICI
Excellentissimi.

Dum numeris cœlum metitur, & ignea cœli
Sydera, perque suas jam docet ire vias:
Et quid ab antiquo deflexerit ordine cursum,
Quâ vicat varians quisque planeta, notat:
Ecce tibi subitò lucis malè cautus obortæ,
Pulvere in hoc Stadius percitus igne jacet.
Imo animus cœlo nota regione secutus,
Jam sua metitur sydera. Lector, Ave.

PHILIPPVS AVENELLIUS
moerens Amico suavissimo.

OBIIT XV. KAL. QUINT. DE MEDIA NOCTE LUTETIÆ PARISIORUM, AN. DOM. M. D. LXXIX. IN SUBURBIO HONORATIANO DOMI MARESCHALLI RETZII, SUMMO OMNIUM BONORUM DOCTORUMQUE DOLORE, NATUS ANNOS LII. MENSES DUOS, DUOBVS DIEBUS MINVS.

L. FLORI HISTORIARUM, LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

*Opulus (1) Romanus à Rege Romulo usque Cæsarem Augustum (2) septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, (3) ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse virtus & (4) fortuna viderentur. Quare cum præcipuè hoc quoque, * sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, verumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar; nonnihil, ut spero, in admirationem principis populi collaturus, si pariter atque in semet, universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut*

* Abundat (sicut cætera)

quasi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus progressusque ejus inveniet.

Prima ætas sub regibus fuit, (5) prope 250 per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hoc erit ejus infantia. Sequens (6) à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, * *(7) Quinctumque Fulvium consules, 250 annos * habet, quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus (8) viris armisque * exercitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum (9) 250 anni, quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipsa juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum sunt non multo minus (10) anni 200, quibus inertiâ Cæsarum quasi consenuit atque (11) decoxit, nisi quod sub Trajano Principe * movet lacertos, &, præter spem omnium, senectus imperii quasi reddita juventute revirescit.*

*Marcum. *patet. *incitatissimum. *movit.

De Romulo, primo Romanorum Rege. CAP. I.

*(1) Primus ille & urbis & imperii conditor (2) Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de se * Vestæ sacerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, cum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tyberinus amnem repressit, & relictis catulis lupa vagitum secuta, ubera admovit infantibus, matremque se gessit. Sic repertos apud (3) arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atque educavit. (4) Alba tunc erat Latio caput, Juli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius (5) jam bis sep-*

*Abundat Vestæ.)

stima

[illegible] studio regnandi, fratre pulso Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventæ face patruum Amulium ab arce deturbat, avumque reponit. Ipse fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. (6) Gemini erant: uter auspicaretur & regeret, (7) adhibere placuit Deos. Remus montem (8) Aventinum, hic (9) Palatinum occupavit. Prior ille sex (10) vultures: hic postea, sed XII vidit. Sic victor augurio, (11) urbem excitat, plenus spei bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguini & prædæ aves (12) pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, (13) dubium an jussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis, magis quàm urbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc (14) Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, * Tuscique pastores, quidam & transmarini, Phryges, qui sub (15) Ænea, Arcades, qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. (16) Simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, præda fuere: & hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatique Veientes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper (17) opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per (18) virginem: nec dolo: sed puella

* Tuscorumque.

pretium rei, quam gerebant in sinistris petierat: dubium clypeos, an armillas. Illi, ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeo ut Romulum Jovem oraret, ut fœdam suorum fugam sisteret. (Hinc Templum, & Stator (19) Jupiter.) Tandem sævientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio (20) fœdusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes (21) demigrarent, & cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reip. imposuit, ut juventus * divisa per (22) tribus, in equis & armis ad subita * bella excubaret: consilium Reip. penes senes (23) esset, qui ex auctoritate Patres, ab ætate Senatus vocabantur. His ita ordinatis, repente cum concionem haberet ante urbem apud (24) Capræ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius (25) ingenium: sed oborta tempestas (26) solisq; defectio consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore forma quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: Quirinum in Cœlo vocari placitum diis: ita gentium * Imperio Roma potiretur.

* dispersa.
* belli.
* redundat (imperio.)

De Numa Pompilio. Cap. II.

Succedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra & ceremonias, omnemque cultum deorum

immortalium

immortalium docuit. Ille (1) Pontifices, (2) Augures, (3) Salios, cæterósque per (4) Sacerdotia; annum quoque in 12. (5) menses, fastos dies nefastósque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii (6) pignora, (7) Janúmque geminum, fidem pacis ac belli: imprimis focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut ad similitudinem cœlestium syderum, custos imperii (8) flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo deniq; ferocem populum redegit, ut quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque justitia gubernaret.

De Tullo Hostilio. CAP. III.

Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cui in honorem virtutis regnum ultrò datum. Hic omnem militarem disciplinam artémque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercitatâ juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu (1) principem populum. Sed quum pari robore, frequentibus præliis utrique continuerentur, misso in compendium bello, (2) Horatiis Curatiisque tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata commissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam, singulósque, prout sequi poterant, adortus exsuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, so-

rorem

rorem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. (3) Citavere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. (4) Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavere fortunam. Sed rex callidus ubi inclinare socios ad hostem videt, (5) tollit animos quasi ipse mandâsset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo ruptorem fœderis Metium Sufetium religatum inter duos currus pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam tamen diruit, cum priùs omnes opes urbis, ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

De Anco Martio CAP. *IV.*

113 *Ancus deinde Martius, nepos ex filia Pompilii, (1) pari ingenio. Hic igitur (2) & mœnia muro amplexus est, & interfluentem urbi Tiberim (3) ponte commisit: Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio, coloniam posuit: jam tum videlicet præsagiens animo futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.*

De Tarquinio Prisco CAP. V.

138 *Tarquinius postea (1) Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultrò petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus majestatem*

majestatem (2) numero ampliavit, & centu-
riis tribus (3) auxit: quamvis Actius Nevi-
us numerum augeri prohiberet, summus augu-
rio: quem rex in experimentum rogavit, fie-
rine posset quod ipse mente conceperat. Ille
rem expertus augurio, Posse respondit. At-
que hoc inquit, agitabam, an cotem illam
secare novaculâ possem. Augur, Potes ergo,
inquit, & secuit. Inde Romanis sacer augu-
ratus. Neque pace Tarquinius quam bello
promptior; XII namque Tusciæ populos fre-
quentibus armis subegit: & inde (4) Fasces,
Trabeæ, Curules, (5) Annuli, Phaleræ, Palu-
damenta, Prætexta; inde quod aureo curru
quatuor equis (6) triumphatur. Togæ pictæ,
tunicæque palmatæ: omnia denique decora &
insignia quibus imperii dignitas eminet.

De Servio Tullio. CAP. VI.

Servius Tullius deinceps gubernacula urbis
invadit: nec obscuritas inhibuit, quamvis ma- 712
tre servâ creatum. Nam ob eximiam indo-
lem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter edu-
caverat: & clarum fore, (1) visa circa caput
flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii
mortem, adnitente regina, substitutus in lo-
cum regis quasi ad tempus, regnum dolo par-
tum sic egit industriè, ut jure adeptus videre-
tur. Ab hoc populus Romanus relatus in cen-
sum, digestus in classes, curiis atque collegiis
distributus. (2) Summâque regis solertiâ ita
est ordinata Respublica, ut omnia patrimonii,
dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discri-
mina in tabulas referrentur, ac si maxima ci-
vitas minimæ domus diligentia contineretur.

De

De Tarquinio Superbo. CAP. VII.

Postremus omnium fuit Regum Tarqui-
218 nius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum (1) avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non meliùs egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ ut virum Regem salutaret, supra cruentum patrem, vecta carpento consternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cædibus, in omnes superbia (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, cùm sævitiam jam domi fatigâsset, tandem in hostes conversus est: sic valida oppida in Latio capta sunt, (2) Ardea, (3) Ocriculum, (4) Gabii, (5) Suessa Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes, hinc fides esset: cui Gabiis ut voluerat recepto, atque per nuncios consulenti quid fieri vellet, eminentia fortè papaverum capita virgulâ decussit, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!)
240 sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit: quod cum inaugu-raretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) restitêre Juventas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est (6) caput: nec dubitavêre cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tam diu superbiam Regis populus

Romanus

Romanus perpessus est: (7) donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit: quorum cum alter ornatissimæ fœminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit: imperium tum Regibus abrogatum.

Anacephaleosis de septem Regibus. CAP. VIII.

Hæc est prima ætas Po. Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut Reipub. ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? talem res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reip. CAP. IX.

(1) Igitur Bruto (2) Collatinoque ducibus & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindican-

vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, (3) agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur; Consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent, alterumque ex Consulibus tantum ob nomen & genus regium; (5) fascibus abrogatis urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius (6) Publicola summo studio annixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & (7) fasces ei pro * libera concione submisit, & (8) jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne specie (9) arcis offenderet, æminentes ædes suas in planas submisit. Brutus vero favori civium etiam domus suæ clade & parricidio (10) velificatus est. Quippe cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cæcidit & securi percussit: ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum Roman. videretur. Liber jam hinc populus Rom. prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloria & imperio, lacessentibus assidue usquequaque finitimis. Quippe cum patrii soli gleba nulla esset, sed statim hostile (11) pomœrium, mediusque inter (12) Latium & Tuscos quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per sin-

* Redundat.

gulos

gulos itum est, & proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redigeret.

(1) Bellum Etruscum cum rege Porsena. CAP. X.

Pulsis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis & fame urgeret, occupatóque Janiculo ipsis urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit: novissimè etiam tanta admiratione perculit, ut superior ultrò cum penè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles postquam hostes undique instantes solus submovere non poterat, (2) ponte reciso transnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ejus aggreditur: sed ubi *frustratum circa purpuratum ejus * ictum tuetur, ardentibus focis injicit manum, terrorémque geminat dolo. Ut scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed nequis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, (3) Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantisque virtutum territus monstris, valere liberosque esse jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec (4) Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superque ipsum mutuo

146

*Frustrato * ictu tenetur.

245

mutuo vulnere expiravit, planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

Bellum Latinum. Cap. XI.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & invidiâ: ut populus qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse (1). dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu. (2) Cossus equitum magister exuere frænos imperavit, (& hoc novum) quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit, duos in candidis equis, Castorem & Pollucem; nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam, templa promisit, & reddidit planè quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate: Mox de
238 *finibus cum iisdem Latinis assiduè & sine intermissione pugnatum est. (3) Sora (quis credat?) & (4) Algidum terrori fuerunt. (5) Satricum, atque (6) Corniculum provinciæ. De (7) Veiis & Bovillis pudet, sed triumphavimus. (8) Tibur nunc suburbanum, & æstivæ (9) Præneste delitiæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc (10) Fæsulæ, quod (11) Taphræ nuper, idem nemus (12) Aricinum, quod (13) Hercynius saltus. (14) Fregellæ; quod (15) Gessoriacum; Tiberis, quod (16) Euphrates. (17) Coriolos quoque (pró pudor) victos adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus, quasi*

Numanti-

Numantiam aut Africam nomini induere.
Extant & parta de (18) Antio spolia, quæ
C. Mænius in suggestu fori, capta hostium
classe suffixit, si tamen illa classis: nam sex
fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis
navale bellum fuit. (19) Pervicacissimi tamen
Latinorum (20) Æqui & (21) Volsci fuere,
& quotidiani, ut sic dixerim, hostes. Sed hos 245
præcipuè L. Quinctius domuit, ille Dictator
ab aratro, qui obsessa ac pene jam capta L.
Minucii consulis castra, egregiâ virtute ser-
vavit. Medium erat fortè tempus sementis,
cum patricium virum innixum aratro suo,
lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aci-
em profectus, ne quid à rustici operis imita-
tione cessaret, victos more pecudum sub (22)
jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit
ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem
numinum! qua velocitate? intra XVI dies cœp-
tum peractumque prorsus est bellum: ut festi-
nâsse dictator ad relictum opus videretur.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus. CAP. XII.

Assidui verò & anniversarii hostes ab E-
truria fuêre Veientes, adeò ut extraordina-
riam manum adversus eos promiserit, pri-
vatumque gesserit bellum gens una Fabio-
rum. Satis superque idonea clades. (1) Cæsi
apud Cremeram trecenti & sex, patricius ex- 274
ercitus: & scelerato signatur nomine, quæ 276
proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed
ea clades ingentibus expiata victoriis, post-
quam per alios atque alios duces robustissi-
ma capta sunt oppida, vario quidem eventu.
Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo
igne

igne Fidenates. Rapti funditus deletique Vei-
entes. Faliscis, quum obsiderentur, mira vi-
sa est fides imperatoris, nec immeritò, quòd
ludimagistrum urbis proditorem, cum his
359 quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultrò re-
misisset. Eam namque Furius Camillus, vir
sanctus & sapiens, sciebat veram esse victo-
riam, quæ salvâ fide & integrâ dignitate pa-
raretur. Fidenæ, quia pares non erant ferro,
ad terrorem movendum facibus armatæ, &
discoloribus serpentum in modum vittis,
*Furiali. * ferali more processerant: sed habitus ille
327 feralis eversionis omen fuit. Veientium
quanta res fuerit, indicat, decennis obsi-
dio. Tunc primum hyematum sub pelli-
bus, (2) taxata stipendio hyberna, ada-
ctus miles sua sponte jurejurando, nisi
capta urbe non remeare. (3) Spolia de Lar-
te Tolumnio rege ad Feretrium reportata.
Denique non scalis, nec irruptione, sed cu-
347 niculo & subterraneis dolis peractum urbis
325 excidium. Ea denique visa est prædæ mag-
354 nitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mit-
terentur, universusque populus Rom. ad di-
reptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veien-
tes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ re-
liquiæ? quodve vestigium? Laborat annalium
fides, ut Veios fuisse credamus.

Bellum Gallicum. CAP. XIII.

Hinc sive invidia Deûm, sive fato, rapi-
dissimus procurrentis imperii cursus, parum-
per Gallorum Senonum incursione supprimi-
tur. Quod tempus populo Romano nescio u-
trum clade funestius fuerit, an virtutum ex-
perimentis speciosius. Ea certè fuit vis cala-
mitatis

nitatis; ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus di-, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, per-de ac armis ingentibus, adeo omni gene- terribilis fuit, ut plane nata ad hominum teritum, urbium stragem videretur. Hi ondam ab ultimis terrarum oris, cum cin-rentur omnia Oceano, ingenti agmine ofecti, cum jam media vastassent, positis ter Alpes & Padum sedibus, ne his qui-m contenti per Italiam vagabantur. Tum 364
usium oppidum obsidebant. Pro sociis ac deratis populus Romanus intervenit. Mis- ex more (1) legati. Sed quod jus apud rbaros? Ferocius agunt. Movent exinde rtamen. Conversis igitur a Clusio, Ro-mque venientibus, ad (2) Alliam flumen cum rcitu Fabius Consul occurrit. Non (3) Cre-ræ fœdior clades, Itaque hunc diem fastis ma damnavit. Fuso exercitu, jam mœni- urbis appropinquabant. Erant nulla præ-ia. Tum igitur, aut nunquam alias, appa-t vera illa Romana virtus. Jam primum jores natu, amplissimis usi honoribus, in um coeunt, ibi devovente Pontifice, diis manibus consecrant: statimque in su- quisque ædes regressi, sicut in trabeis e-t, & amplissimo cultu, in curulibus sellis posuerunt, ut cum venisset hostis, in sua nitate morerentur. Pontifices & Flami-, quicquid religiosissimi in templis e- partim in doliis defossa terra recondunt, tim imposita plaustris secum auferunt. gines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo fugientia sacra comitantur: tum exce-

pisse

pisse fugientes unus è plebe fertur L. Albinius, qui depositis uxore & filiis, virgines in plaustrum recepit. Adeò tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi praesentem Jovem, ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem, primo trepidi nè quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes passim domos adeunt; ubi sedentes in curulibus sellis praetextatos senes velut Deos Geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere (4) *dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus solo exaequant:* (5) *Septem mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus omnia experti, quos tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus à summa rupe dejecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad spem fiduciae panes ab arce jaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium Pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosque Deos renuntiavit. Novissimè, cum jam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cùm ad iniqua pondera ad-*

di-

dito adhuc gladio, (6) superbè, ut victis in-
creparent, subitò aggressus à tergo (7) Ca-
millus adeò cecîdit, ut omnia incendiorum ve-
stigia, Gallici sanguinis inundatione deleret.
Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ
cladis nomine libet. Pastorum casas ignis
ille, & flamma, paupertatem Romuli, ab-
scondit. Incendium illud quid egit aliud,
nisi ut destinata hominum ac deorum domi-
cilio civitas, non deleta, non obruta, sed ex-
piata potiùs, & lustrata videatur? Igitur
post assertam à Manlio, restitutam à Ca-
millo urbem, acriùs etiam vehementiùsque
in finitimos resurrexit. Ac primum omni- 306
um illam ipsam Gallicam gentem non con-
tentus mœnibus expulisse, cùm per Italiam
naufragia sua latius traheret, sic persequutus
est duce (8) Camillo, ut hodiè nulla Seno-
num vestigia supersint. Semel apud Anienem
trucidati, quum singulari certamine (9) Man-
lius aureum torquem Barbaro inter spolia de- 312
traxit. Inde Torquati. Iterum in Pontino
agro, cum simili pugna M. (10) Valerius
insequente Gallo, sacra alite adjutus retulit
spolia: & inde * Corvini. Nec non tamen * Cervi.
post aliquot annos omnes reliquias eorum in 404
Etruria ad lacum (11) Vadimonis Dola-
bella (12) delevit, ne quis extaret in ea
gente, qui incensam à se Romam urbem glori- 409
aretur.

Bellum Latinum. Cap. XIV.

Conversus à Gallis in Latinos, Manlio
Torquato, Decio Mure consulibus semper qui- 413
dem æmulatione imperii & magistratuum in-
festos, tum verò contemptu urbis incensa,
cum

cum (1) jus civitatis, partem imperii ac magistratuum poscerent pari imperio, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cum (2) alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: Alter quasi monitu deorum capite velato primam ante aciem diis Manibus se devoverit, ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semita aperiret.

Bellum Sabinum. Cap. XV.

403 *A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio (1) Dentato Consule, omnem eum tractum, quà (2) Nar ambit, fontésque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferróque vastavit: qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat.*

Bellum Samniticum. Cap. XVI.

410 Precibus deinde (1) Campaniæ motus, non pro se, sed quod est speciosius, pro sociis Samnitas invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum: Sed hoc Campani sanctius & prius, omnium suorum deditione fecerunt. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tan-
411 quam sibi gessit. Omnium non modo Italiâ, sed toto orbe terrarum pulcherrima (2) Campaniæ plaga est. Nil mollius cœlo: denique

niq; bis floribus vernat. Nihil uberius solo; ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus (3) Cajeta, (4) Misenus, & tepentes fontibus (5) Baiæ, (6) Lucrinus, & (7) Avernus, quædam maris * otia. Hic amicti vitibus montes, (8) Gaurus, (9) Falernus, (10) Massicus, & pulcherrimus omnium, (11) Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, (12) Puteoli, Neapolis: (13) Herculaneum. (14) Pompeii, & ipsa caput urbium (15) Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus Samnitas invadit, gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, (16) discolori veste usque ad ambitum armatam. Si * insidiarum fallaciam; (17) saltibus fere & montium fraude grassantem. Si rabiem aut furorem * sacratis (18) legibus, humanisque hostiis in exitium urbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorem. Hos tamen (19) quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie (20) Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia 20 quatuor & viginti triumphorum. Maxime tamen nota & illustris ex hac gente clades apud (21) Caudinas furcas Veturio Postumioque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, mitteret omnes vel occideret, sapienter, ut senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit, ut

* Ostia.

* Insidiarum abundat.

* Sacris.

ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & Consules magnificè voluntariâ deditione turpitudinem (22) fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles (23) Papirio duce (horribile dictu) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos hostis auctor fuit: (24) nec prius finis cædibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

Bellum Etruscum, Samniticum, & bellum Gallicum. CAP. XVII.

Hactenus populus Romanus bellum cum singulis gentium, mox acervatim; tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum XII. populi in id tempus incitati, antiquissimus Italiæ populus Samnitium, & reliqui in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorúmque populorum. * A latere (1) Etruriâ infestâ, (2) quatuor agminum signa volitabant. (3) Ciminius interim saltus in medio, ante invius planè quasi (4) Caledonius, vel (5) Hercynius, adeò tunc terrori erat, ut senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi (5) auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin (6) fratre præmisso exploraret accessus: Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia, refert. Tum sic Fabius Maximus periculosissimum bellum, periculo explicavit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est, captísque superioribus jugis, in subjectos suo more detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in (7) Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur:

* Late per Etruriam.

442

nec

nec incruenta tamen illa victoria, (8) nam oppressus in sinu vallis alter Consulum (9) Decius, (10) more patrio devotum diis Manibus obtulit caput, solennemque familiae suae consecrationem in victoriae pretium redegit. 458

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege. CAP. XVIII.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine, sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus (1) Pyrrhum clarissimum Graeciae Regem una veluti ruina pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. (2) Tarentus etiam Lacedaemoniorum opus, Calabriae quondam & Apuliae totiusque Lucaniae caput, tum magnitudine & muris portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in oras nostras, Istriam, (3) Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum, quod quidem causa miserae civitati fuit omnium suarum calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum remigantes littori Romanas classes inde vident; atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: qui autem, aut unde Romani, nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens legatio: hanc quoque foediis per obscoenam (4) turpemque dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum: sed apparatus horribilis, cum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent: omnibusque ve- 472

vehementior Pyrrhus, qui semigraecam ex
Lacedaemoniis conditoribus civitatem vin-
dicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessa-
liae, Macedoniae, incognitisque in id tem-
pus (5) elephantis, mari, terra, viris, equis,
armis, addito insuper ferarum terrore venie-
bat. Apud Heracleam, & Campaniae fluvium
473 (6) Sirim, Levino Consule, prima pugna:
quae tam atrox fuit, (7) ut Ferentanae turmae
praefectus Obsidius, invectus in regem, tur-
baverit, coegeritque projectis insignibus prae-
lio excedere. Actum erat, nisi elephanti
conversi in spectaculum belli procurrissent,
quorum tum magnitudine, tum deformita-
*Odore. te, & novo * colore simul ac stridore con-
sternati equi, cum incognitas sibi belluas
amplius quam erant suspicarentur, fugam
475 stragemque late dederunt. In Apulia deinde apud
Asculum melius dimicatum est, (8) Fabricio
Aemilioque Coss. Jam quippe belluarum ter-
ror exoleverat, & C. Minucius quartae legio-
nis hastatus, unius proboscide abscissa, mori
posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila
congesta sunt, & in turres vibratae faces tota
504 hostium agmina ardentibus ruinis operue-
runt; nec ante cladi finis fuit, quam nox
dirimeret, postremusque fugientium ipse a sa-
tellitibus humero saucius, in armis suis refer-
477 retur. In (9) Lucania suprema pugna sub Au-
rusinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem
qui superius. Et tunc toti victoriae exitum,
478 quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam
productis in primam aciem rursus elephan-
tis, unum ex his pullum adacti in caput teli
gravis ictus avertit: qui cum per stragem
suorum percurrens stridore quereretur, ma-
ter agnovit, & quasi vindicatura exiluit;
tum

tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic eadem fera, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerunt, tertiam (10) sine controversia tradidere. Nec verò tantùm armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra urbem cum Rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam Rex callidus intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivósque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missisque deinde legatis in urbem, omni modo adnixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se probavit: nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, Ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos accepimus? Omnium vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret: O quam facilè erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Cum Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? Cum (11) perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab urbe (12) legati, interroganti regi, suo quid de hostium sede sentirent? Urbem templum sibi visam (13) se-

natum regum esse confessum, confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem Curius (14) remisit. Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? cum (15) Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: (16) Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ; victorem pop. Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra (17) quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimásque regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellasque populatus, prope captam urbem à Prænestina arce prospexit, & à (18) vigesimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies, & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim illius pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisset. Tum si captivos aspiceres: Molossi, Thessali, Macedones, (20) Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompam: aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque delitiæ. Sed nihil libentiùs Pop. Rom. aspexit, quàm illas quas timuerat cum turribus suis belluas; quæ non

sine

fine sensu captivitatis submissis cervicibus victores equos sequebantur.

Bellum Picenum. CAP. XIX.

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios hostium placuit. Domiti hinc (1) Picentes, & caput gentis (2) Asculum, P. Sempronio Duce, qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promißa æde placavit.

Bellum Sallentinum. CAP. XX.

(3) Sallentini *Picentibus additi, caputque regionis (4) Brundusium inclyto portu, M. Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium, templum sibi pastoria Pales ultro poposcit.*

Bellum Vulsiniense. CAP. XXI.

Postremi Italicorum in fide mansere Vulsinii opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos, qui libertatem à dominis datam, in ipsos erexeram, translatique in se Rep. dominabantur. Sed hi quoque duce (5) Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

De Seditionibus. CAP. XXII.

Hæc est secunda ætas Pop. Romani, & quasi Adolescentia, qua maxime viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Itaque inerat quædam adhuc ex pastoribus feritas,

quiddam spirabat indomitum. Inde est, *quod exercitus Postumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, facta in castris seditione lapidavit: Quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, cum posset: Quod duce Valerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces.* Inde, *quod clarissimos Principes, quum adversarentur voluntati suæ, exulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem: Nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicasset, nisi quod jam inferentem signa filium, mater Veturia lacbrymis suis exarmavit. ut ipsum Camillum, quod inique inter pleblem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior obsessis in capta urbe consuluit: & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum senatu quoque de æquo bonoque certatum est: adeo ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.*

Prima Urbis discordia CAP. XXIII.

258 *Prima discordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque serviliter sævientibus, in sacrum montem plebs armata secessit, ægreque, nec nisi Tribunos plebis impetrasset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate revocata est.* Extat *orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, qua* dissensisse inter se quondam humanos artus *dicitur*; quod omnibus opere fungentibus solus venter immunis ageret; *deinde moribundos à sejunctione redîsse in gratiam, quando sensissent, quod ejus opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.*

Secunda

Secunda Urbis discordia. Cap. XXIV.

Secundam in urbe media Decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia, cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius Claudius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam judicio filiam, trahi in servitutem videret Virginius 304
pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit, admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

Tertia Urbis discordia. Cap. XXV.

Tertiam seditionem excitarat matrimonio-
rum dignitas, ut plebei cum patriciis jungerentur, qui tumultus in monte (1) Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit. 308

Quarta Urbis discordia. Cap. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. 383 *Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpitio patricii sanguinis dederat; alteram plebeio Stoloni. Qui, quod uxor ejus ad lictoreæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, & à sorore satis insolenter irrisa esset, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum*

bonorum & magistratuum consortium quamvis invito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit. Interque omnia haec nullius acrior custos, quam libertatis fuit: nullâque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, cum * ut in magno, & indies majore populo, interim perniciosi cives existerent. Sp. (2) Cassium Agraria lege, (3) Maelium largitione suspectum regiae dominationis, praesenti morte multavit. Ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magister equitum Servilius Ahala confodit. (4) Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se & incivilius efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque pop. Romanus [1]fretum illud adolescentiae, id est, secundam imperii aetatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

* jam. 268

314 360

L. FLORI HISTORIARUM LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Domita subactaque Italia, populus Romanus propè (2) quingentesimum annum agens, cum bona fide adolevisset, si quod est

est robur, si qua juventas; tum ille verè robustus & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaque (mirum & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) bis 200 annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

Primum bellum Punicum. Cap. II.

Igitur victor Italiæ populus, cum à terra fretum usque venisset; more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimam in proximo prædam quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi revulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mare jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce, ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus (2) Siciliam; & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante præda (quanquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastoribus populus vereque terrestris, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio Consule primùm fretum ingressus est, (3) fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adeo non est exterritus, quin ipsam illam ruentis æstus

(right-margin numbers 489 and 389 placed below at their lines)

æstus violentia pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit, ut ipse ille se prius victum, quam hostem videret, fateretur. (4) Duilio Cornelioque Consulibus, etiam
493 mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quam cæsa sylva fuerat, 160 navium classis in anchoris stetit: ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ naves atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò fama mirabilis, cum illas celeres volucresque hostium naves, h.e. graves tardæque comprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. Injectæ enim (5) ferreæ manus, machinæq; aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ: coactiq; hostes quasi in solido decernere. Victor ergo ad (6) Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? Cum Duilius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit: Alter Consulum interceptus (7) Cn. Cornelius Asina, qui simulato colloquio
494 evocatus, atque oppressus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. (8) Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum (9) Agrigento, (10) Drepano (11) Panormo, (12) Eryce, (13) Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa (14) Camarinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evicimus, qui lecto 300 manu, infestum & insessum

sum ab hostibus tantulum occupavit, & diadbo-
que moratus hostes, dum exercitus omnis
evaderet: ac sic pulcherrimo exitu (15) Ther-
mopylarum & Leonidæ famam adæquavit.
Hoc illustrior noster, quod expeditioni tan- 496
tæ superfuit & supervixit, licet nihil (16) scrip-
serit sanguine. L. (17) Cornelio Scipione
cum jam Sicilia suburbana esset populi Ro-
mani Provincia, serpente latius bello, in Sar-
diniam, annexamque ei Corsicam transit, ubi
& sic Caralis urbis excidio incolas terruit,
adeoque omneis terrâ mariq; Pœnos expug-
navit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa
restaret. M. Atilio (18) Regulo duce jam in
Africam navigabat bellum. Nec deerant, qui 497
ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent,
augente insuper Tribuno Mannio metum:
in quem, nisi paruisset, securi districtâ Im-
perator, metu mortis navigandi fecit audaci-
am. mox ventis remisque properatum est: tan-
tusque terror hostici adventus Pœnis fuit, ut
apertis pæne portis Carthago caperetur. Belli
primum præmium fuit civitas Clypea. Prima
enim à Punico littore quasi arx & specula
procurrit: & hæc, & 300 amplius castella
vastata sunt. Nec cum hominibus modo, sed
cum monstris quoque dimicatum est, cum
quasi in vindictam Africæ nata miræ mag-
nitudinis serpens, posita apud (19) Bagra-
dam castra vexaret. Sed omnium victor Regu-
lus cum terrorem nominis sui latè circum-
tulisset, cumque magnam vim juventutis,
ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in
vinculis, classemque ingenti præda onustam,
& triumpho gravem in urbem præmisis-
set, etiam ipsum caput belli Carthagi-
nem urgebat obsidione, ipsisque portis
inhærebat

jubebat. Hic paulùm circumacta fortuna est, tantùm, ut plura essent Romanæ virtutis insignia, cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus, cum (20) Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissi-
498 *mo vincimur, cum fœda clade, Romanisque usu incognita, vivus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta. Quippe diversa, quam hostes (21) mandaverant, censuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris seu crucis (22) supplicio deformata majestas: imò his omnibus admirabilior. Quid aliud quàm victus de victoribus, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multò acrior infestiorque*
502 *que pro ultione Reguli, quàm pro victoria fuit. Metello igitur Consule (23) spirantibus altius Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cæcidit, ut ne amplius ea in insula concitarentur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. P. (24) Claudio Consule, non ab ho-*
504 *stibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, ubi ille (25) præcipitari pullos jusserat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fabio (26) Butcone Consule, classem hostium in Africo mari apud Aegymurum jam in Italiam ultrò navigantem cæcidit: quantus ô tum (27) triumphus tempestate intercidit,*

cum

cum opulentâ prædâ classis adversis acta ventis, naufragio sua Africam & (28) Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora implevit. Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate, interceptâ tempestate victoriâ, & triumphum periisse naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque illisæ fluitarent, populus Rom. triumphavit. (29) Lutatio Catulo
consule, tandem bello finis impositus apud in- 312
sulas, quibus nomen (30) Aegates: nec major alia in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis, gravis hostium classis, & in eis quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit: Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis, quasi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia rostra speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago.

Bellum Ligustinum. Cap. III.

Peracto Punico bello, secuta est brevis sanè & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tunc primùm post Numam clausa fuit porta Jani: sed statim ac sine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Insu-
bres Galli, nec non & Illyrici lacessebant, 516

sic de sub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiæ faucibus; gentes Deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm arma sentirent: denique ita quotidiani & quasi domestici hostes tyrocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente, quàm quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter (1) Varum & Macram flumen, implici-
521 *tas dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis & fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cum diu multumque eluderent saltu, viis, latebris, (2) Deceates, (3) Oxibii, (4) Euburiates, Ingauni, tandem (5) Fulvius latebras eorum ignibus sepsit, (6) Bæbius in plana deduxit, (7) Postumius ita exarmavit ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.*

Bellum Gallicum. CAP. IV.

528 *Gallis (1) Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehensum est, quòd sicut primus impetus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quàm fœminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis, quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu, quasi sole laxantur. Hi sæpe & alias, sed Britomaro duce, non priùs soluturos se baltheo, quàm Capitoli-*
530 *um ascendissent, juraverant. Factum est; Victos enim (2) Æmilius in Capitolio discinxit. Mox * Astrionico duce vovere de nostrorum*

* Ariobistone.

nostrorum militum præda Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum; nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi (3) Flaminius erexit. Viridumaro rege Romana
arma Vulcano promiserant: aliorsum vota 531
ceciderunt. Occiso enim rege Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi opima suspendit.

Bellum Illyricum CAP. V.

Illyrici seu Liburni, sub extremis Alpium 524
radicibus agunt inter Arsiam Titiumque flumen, longissimè per totum * Adriatici maris littus effusi. Hi regnante (1) Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. (2) Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas, securi percusserunt, præfectos navium igne comburunt: idque, quo indignius foret, mulier imperabat. (3) Itaque Cn. Fulvio Centumalo duce late domantur. Strictæ in principum colla secures, Legatorum manibus litavêre.

* Acrianus

Bellum Punicum secundum. CAP. VI.

Post primum Punicum bellum (1) vix qua- 535
driennis requies: Ecce alterum bellum, minus quidem (2) spatio (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicerat. (4) Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare

536 *date tributa quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aras patri juraverat: nec remorabatur. Igitur in causam belli (5) Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum; quam in libertate communi fœdere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam (6) novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, & igne, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro, & igne corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis Romanorum, Quæ, inquit, mora est? Fabius; In hoc ego sinu bellum affero, & pacem: utrum eligitis? utrum placet, sumite. Cumque succlamatum esset, utrum vellet daret. Bellum igitur, inquit, accipite, & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio, incendióque mandassent, ita manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispania movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatumque * Romanis jam diu fulmen Saguntino igne conflavit*

* Romanis abundat

conflavit, statim (7) quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cælo missa descendit. Ac primi quidem impetûs turbo in Padum, & Ticinum, valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus: saucius & ipse venisset in hostium manus Imperator, nisi protectum patrem (8) prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Et hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella desævit Sempronio consule. Tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, cum se ignibus priùs oleóque fovissent, (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes, nostra nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, palustribusque virgultis tectus eques, terga subitò pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & (9) aquilæ prodire nolentes; & commissam aciem secutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virûmque discursus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit, & 40 millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderant, insuper

insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo: parce ferro. Ducum effugit alter: alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: Pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente (10) Gello, Modii (11) duo annulorum Carthaginem missi, dignitásque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse (12) Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset. Tum quidem illum (ut dici vulgò solet) aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi a Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Cùm victoriâ posset uti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam Tarentumque peragrare: ubi mox & ipse & exercitus ardore elanguit: adeò ut verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontib. Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta sunt templis. Deerat juventus, in sacramentum militiæ liberata (13) servitia. Egebant (14) ærarium*

* Aderbalem.

opt-

opes suas libens senatus in medium protulit;
nec praeter quod in bullis, cingulis, atque an-
nulis erat, quicquam sibi auri reliquere.
Eques secutus exemplum, imitataque eques-
tres tribus: denique vix suffecere tabulae, vix 543
scribarum manus, Levino Marcelloque Con-
sulibus, cùm privatae opes in publicum defere-
rentur. Quid autem in eligendis magistrati-
bus? Quae (15) centuriarum sapientia? cùm 545
juniores à senioribus consilium de creandis
Consulibus petivere. Quippe adversus hostem
toties victorem, tam callidum, non virtute
tantum, sed suis etiam pugnare consiliis opor-
tebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim re-
viviscentis imperii spes (16) Fabius fuit, qui no-
vam de Annibale victoriam commentus est, non (a) Velle
(a) velle pugnare. Hinc illi cognomen novum, bundat,
& Reipub. salutare, Cunctator. Hinc illud ex
populo, ut imperii scutum vocaretur. Itaque
per Samnium totum, per Falernos Gaura-
nósque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui
frangi virtute non poterat, mora comminu-
eretur. Inde (17) Claudio Marcello duce eti-
am congredi ausus est: comminus venit, & 538
repulit e Campania sua, & ab obsidione Nolae
urbis excussit. Ausus & (18) Sempronio
Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere 540
terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) ma-
nu servili pugnaret. Nam huc usque tot mala
compulerant; Sed libertate donati, fecerant
de servitute Romanos. O horribilem in tot
adversis fiduciam, O singularem animum
ac spiritum pop. Roman. tam arctis afflictisque
rebus, cùm de Italia sua dubitaret, ausus est
tamen in diversa respicere: cumque hostes
in jugulo per Campaniam Apuliamque vo-
litarent, mediamque jam de Italia Africam
facerent.

facerent, eodem tempore & hunc sustineba[...]
& in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, d[...]
versa per terrarum orbem arma mittebat. (
Sicilia mandata Marcello, nec diu resti[...]
Tota enim insula in una urbe superata e[...]
Grande illud, & ante id tempus invict[...]
caput Syracusæ, quamvis Archimedis inge[...]
nio defenderentur, aliquando cessarun[...]
Longè illi triplex murus, totidemque arc[...]
portus ille marmoreus, & fons celebrat[...]
Arethusa, quid hactenus profuere, nisi [...]
476 pulchritudini victæ urbis parceretur? Sard[...]
niam (20) Gracchus arripuit: nihil illi ge[...]
tium feritas, Insanorumque (nam sic vocat[...]
tur) immanitas montium profuere. Sævitu[...]
in urbes, urbémque urbium Caralim, [...]
gens contumax, vilisque mortis, saltem de[...]
siderio patrii soli domaretur. In (21) Hispa[...]
536 niam missi Cneus, & Publius Scipiones, [...]
totam Pœnis eripuerant, sed insidiis Punic[...]
fraudis oppressi, rursus amiserunt, mag[...]
quidem illi præliis, cum Punicas opes cæ[...]
dissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro c[...]
stramctantem, alterum cum evasisset [...]
turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igit[...]
542 in ultionem patris ac patrui missus cum ex[...]
excitus Scipio, cui tam grande de Africa co[...]
nomen fata decreverant, bellatricem illa[...]
viris armisque nobilem Hispaniam, illa[...]
seminarium hostilis exercitus, illam Ann[...]
balis eruditricem (incredibile dictu) tot[...]
547 à (22) Pyrenæis montibus in Herculis colu[...]
nas, & Oceanum recuperavit, nescias citi[...]
an facilius: quàm velociter, quatuor an[...]
fatentur; quàm facilè, vel una civitas pr[...]
bat, eodem quippe quo obsessa est die cap[...]
est; omenque Africæ victoriæ fuit, qu[...]

ta

urbem facile capta est Hispanica Carthago: Cer-
tum est tamen ad profligandam provinciam
maximè profecisse singularem ducis sancti-
moniam: quippe qui captivos pueros, puellásque
praecipuae pulchritudinis barbaris restitue-
rit, ne in conspectum quidem suum passus
adduci, ne quid de virginitatis integritate
delibâsse saltem vel oculis videretur. Haec
inter diversa terrarum, populus Romanus,
nec ideo tamen Italiae visceribus inhaeren-
tem summovere poterat Annibalem, plerique
ad hostem defecerant, & dux acerrimus con-
tra Romanos, Italicis quoque viribus ute-
batur. Jam tamen eum plerisque oppidis & 544
regionibus excusseramus. Tarentus ad nos
redierat. Jam (23) Capua, sedes & domus,
& patria altera Annibalis tenebatur, cujus
amissio tantum Poeno duci dolorem dedit,
ut inde totis viribus in Romam convertere-
tur. O populum dignum orbis imperio, dig-
num omnium favore & admiratione ho-
minum ac deorum! Compulsus ad ultimos
metus, ab incepto non destitit, & de sua
urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit,
sed parte exercitus sub Appio Consule reli-
cta, parte Flaccum in urbem secuta, absens
simul praesensque pugnabat. Quid ergo mi-
ramur? Moventi castra à tertio lapide Anni-
bali, iterum ipsos deos, deos inquam (nec
fateri pudebit) restitisse, tanta enim ad sin-
gulos illius motus vis imbrium effusa est,
tanta ventorum violentia coorta, ut divini-
tus hostem submoveri, non à caelo, sed ab
urbis ipsius moenibus & Capitolio videre-
tur. Itaque fugit, cessit, & in ultimum se
Italiae recepit sinum, cùm urbem tantùm
non adoratam reliquisset. Parva res dictu,

sed

sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis quibus obsidebatur diebus, ager quem Annibal castris insederat, venalis Romæ fuit, hastæque subjectus invenit emptorem. Voluit Annibal contrà fiduciam imitari, subjecitque argentarias urbis tabernas, nec emptor inventus est: ut scias etiam præsagia fatis fuisse. Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore deorum. Siquidem ab Hispania Asdrubal
546 frater Annibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat: proculdubio si vir ille se cum fratre
547 junxisset: sed hunc quoque castrametantem (23) Claudius Nero cum (24) Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces signa converterat, tanto, id est omni, quà longissima Italia, solo interjacente. Quo consilio, qua celeritate Consules castra conjunxerint, inopinantérque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est: certè Annibal re cognitâ, cum projectum fratris caput ad sua castra vidisset: Agnosco, inquit, infælicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam certum erat Annibalem etiam, ipsius confessione, posse vinci. Sed tot rerum prosperatum fiducia plenus populus Romanus, magni æstimabat asperrimum hostem, in sua Africa debel-
549 lare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibâ-
550 lem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni) [Asdrubalis copias,
quos

quos (251) Syphacis exercitus fugit? Quæ quantaque utriusque castra facibus illatis una nocte delevit? Denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. 547
Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hi- 551
spaniæ victor, collatis cominus signis direxêre aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinêre. Constat utriusque confessione, nec meliùs instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis,
Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. 552
Sed tamen Annibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam terrarum orbis.

Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum. Cap. VII.

Post Carthaginem, vinci neminem puduit. Secutæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteráque omnia, quodam quasi æstu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius quàm exspectatione gentis fuit. Causa cœ- 538
pit á fœdere Philippi, quo Rex jampridem dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis

auxilium contra regis injurias, quùm ille ultra
jus victoria, in templa, aras, & sepulchra
ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis
ferre supplicibus. Quippe jam gentium re-
552 ges, duces, populi, nationes, præsidia sibi
547 ab hac urbe petebant. Primò igitur (2)
Lævino Consule Populus Romanus Jonium
mare ingressus, tota Græciæ littora veluti
triumphanti classe peragravit. Spolia quippe
Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat. Et ma-
nifestam victoriam nota in prætoria puppe
laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxili-
555 um Attalus Rex Pergamorum. Aderant Rho-
dii, nauticus populus: qui navibus à mari, Consul
à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis
victus rex, bis fugatus, bis exutus castris:
cùm tamen nihil terribilius Macedonibus
fuit ipso vulnerum aspectu, quæ non spiculis,
neque sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed
ingentibus (3) pilis, nec minoribus adacta
gladiis, ultra mortem patebant. Enimverò
Flaminio duce invios antea (4) Chaonum
montes, Pindumque amnem per abrupta va-
dentem, & ipsa Macedoniæ claustra penetra-
556 vimus. Introisse, victoria fuit. Nam posteà
nunquam ausus congredi rex, ad tumulos
quos (5) Cynocephalas vocant, uno ac ne hoc
quidem justo prælio opprimitur, & illi qui-
dem Consul pacem dedit, regnumque conces-
sit. Mox, ne quid esset hostile, Thebas, & (6)
Eubœam, & grassantem sub (7) Nabide su[o]
Lacedæmona compescuit, Græciæ verò ve-
terem statum reddidit, ut legibus viveret suis,
557 & avita libertate frueretur. Quæ gaudia,
quæ vociferationes fuerunt, cùm hoc forte
(8) Nemeæ in theatro, quinquennalibus
ludis à præcone caneretur? quo certavêre

plausu?

plausu? quid florum in Consulem profuderint? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter illa Consulari sententiâ, quàm modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu fruebantur.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

CAP. VIII.

Macedoniam statim & Regem Philippum 561
Antiochus excepit quodam casu, quasi industria sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit. Quippe cum Persas & Orientem, (1) Xerxem atque (2) Darium cogitarent, quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc cœlestes minæ territabant, cùm humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic, faventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armisque quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quòd à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illic Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adversus Macedones militiæ suæ societatem; Hinc (3) Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem pop. Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus Rex tradidisset? Si Asiæ viribus usus fuisset, miser Annibal? Sed

Rex suis opibus & nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hic (4) *Lysimachiam urbem in littore Thracio positam à majoribus suis, Antiochus, ut hereditario jure repetebat. Hoc velut sidere, Asiatici belli mota tempestas, & maximus Regum conventus, fortiter indicto bello, cum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græcisque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Eurypus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis sub ipso freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virgi-*
562 *num puerorúmque delectus habebat. Talem ergo Regem jam sua luxuria debellatum, populus Rom. M. Acilio Glabrione Consule in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuncio coegit ab insula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas assequutus locum, 300 Laconum speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem, mari ac terra cedere coegit. Statim & è vestigio itur in Asiam. Classis regia Polyxeni Annibalique commissa: nam Rex prœlium nec spectare potuerat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xer-*
*al. Alcibiadem. *xem, in Æmilio * Themistoclem æquavimus, Ephesiis Salamina pensavimus. Tum*
564 *Consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet: & jam tota*

cesserat mari: sed nos imus ulterius. (5) *Meandrum ad amnem, montemque Sipylum castra ponuntur.* Hic Rex (*incredibile dictu*) *quibus auxiliis, quibus copiis consederat.* Trecenta *millia peditum, equitum falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat.* Sed *hæc omnia præpedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subitò superfusus, mirâ fælicitate* Persicos *arcus corruperat.* Primùm *trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt: victo & supplici* (6) *pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè cessißet.*

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

Syriaco *bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe* Antiocho, *Romanus faces Asiatici belli persequebatur.* Ergo Fulvio *Nobiliori mandata ultio est.* Hic *proxinus caput gentis* Ambraciam, *regiam Pyrrhi machinis quatit. Sequuta est deditio. Aderant Ætolorum precibus* Attici, *Rhodii: & meminerant auxilii: sic placuit ignoscere.* Serpsit *tamen latiùs in proximos bellum, omnemque latè* (1) Cephaleniam, (2) Zacynthon; *& quicquid insularum in eo mari inter* Ceraunios *montes, jugumq; Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.* 606

Bellum Istricum. Cap. X.

Istri sequuntur Ætolos. Quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. 573

Nam cùm C. Manlii castra cepissent, opimæq; prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos plerosque ab ubi essent præ poculis nescientes, C.
567 *Claudius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse Rex Apulo equo impositus, cùm subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & ægrè, postquam experrectus est, didicit.*

Bellum Gallo græcum. CAP. XI.

Gallogræciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos invisos simulaverit, dubium: certè negatus est victori triumphus, quia causam belli non approbavit senatus. Cæterùm gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta & adulterata est: reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Græciam: mox, Orientem sequuti, in media Asiæ parte jam sedêre. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaque præliis fusi fugatiq; sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolistobogii Tectosagæque jam insederant. Utrinq; fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas morsibus & ore tentassent, cum offocandas invicem fauces præbuissent. Nam (1) Orgiagontis Regis uxor à Centurione stuprum passa memorabili exemplo custodiam evasit, revulsúmque militis caput ad maritum suum retulit.

Bellum

Bellum Macedonicum secundum sive Persicum. Cap. XII.

*Cùm aliæ aliæque gentes Syriaci belli se-
quuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit.* 581
*Fortissimum populum memoria & recor-
datio suæ nobilitatis agitabat: & successerat
Philippo filius Perses, qui semel in perpetuum
victam esse Macedoniam, non putabat ex
gentis dignitate. Multò vehementius sub hoc
Macedones, quàm sub patre consurgunt.
Quippe Thracas in vires suas traxerant. At-
que ita industria Macedonum, viribus Thra-
cum, disciplinam Macedonicam tempera-
vere. Accessit his consilium ducis, qui situm
regionum suarum de summo speculatus* (1)
*Æmo, positis per abrupta castris ita Macedo-
niam suam armis ferroque vallaverat, ut non
reliquisse aditum, nisi à cœlo, venturis ho-
stibus videretur. Nam Q. Martio Philippo
Consule eam provinciam ingressus populus
Romanus, exploratis diligenter accessibus,* 584
*per * Astrudem paludem, per acerbos dubi-* * Ai-
osque tumulos, & illa, quæ volucribus quo- dem.
*que videbantur invia, accessit: regemque se-
curum, & nihil tale metuentem, subita belli
irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit,
ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi,
ne periret; classem cremari, ne incenderetur.*
(2) *Paulo Consule cùm majora & crebiora
essent imposita præsidia, per alias vias Macedo-* 586
*nia depressa est, summa quidem arte & indu-
stria ducis, cùm alia minatus, alia irrepsisset: Cu-
jus adventus ipse adeò terribilis regi fuit, ut in-
teresse non auderet, sed gerenda ducibus bel-
la mandaverit. Absens ergo victus fugit*

in maria, insulámque (3) Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm
587 *scriberet ad Imperatorem, ab illo quo confugerat templo, nomenque Epistolæ notaret suum,* regem *addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit. Cùm in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque pop. Rom. de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulásque, sequens arma pecuniásque transvexit, tertius captivos, ipsúmque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multò prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia, Romæ cognitum est: Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. Hi nunciavêre. Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgò, quòd gemini fuissent: interfuisse bello, quòd sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.*

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

586 *Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia, militavêre. Sine mora ab Anicio proprætore subiguntur.*

guntur. † Scodram caput gentis delêsse suffecit. Statim sequuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nuntiaretur.

† Livius Scardonam.

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco. Cap. XIV.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertiò quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat, dubium liber an servus, mercenarius certè. Sed quia vulgò Philippus, ex similitudine oris, Pseudo Philippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio Prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temerè tentavit: invitusq; non à veris regibus, sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed Prætore Metello amissum cum legione Prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis suis indulgente fortunâ, ut de eo populus Roman. quasi de vero rege triumpharet.

605

Bellum Punicum tertium. CAP. XV.

694 *Tertium cum Africa bellum, & tempore*
exiguum fuit, (nam quadriennio patratum
est) & in comparatione priorum, minimum
489 *labore: Non enim tam cum viris, quam cum*
535 *ipsa urbe pugnatum est: sed plane a maximo*
604 *eventu: quippe eo tandem Carthago finita*
est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum est bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâsset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territaret. Sed huic bono socióque regi favebatur. Cum bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, cùm de alio consuleretur, pronunciabat. (1) Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur, quàm esse Carthaginem quæ non timeretur. *Igitur Manilio Censorinoque Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus,* si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, *imperatum. Quod pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est,* ad arma: *seditaque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium,*

quàm

quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domúsque resciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferróque conflatum est, in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt: Mancino deinde * (2) *Consule, terra maríque fervebat obsidio. Operis portus nudatus, & primus, & sequens jam murus, cùm tantum* (3) *Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Resp. finem belli reposcebat.* (4) *Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumpserat; hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quàm integra. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt; nec ut fugerent, sed quia nemo illos nec evadere posse credebat, inde quasi enata subitò classis erupit. Tum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dediderunt, quod minùs credas, duce Asdrubale. Quantò fortiùs fœmina & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in medium misit incendium, imitata* (5) *reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs*

deleta

* Legato.

606

deleta sit, ut de caeteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant; ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

Bellum Achaicum Cap. XVI.

606 Quasi saeculum illud * eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiae caput, Graeciae decus, inter duo maria Jonium & Ægeum quasi spectaculo exposita. Haec (facinus indignum!) ante oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ, adversus ipsos usus est: Legatósque Romanos dubium an & manu, certe oratione violavit. Igitur Metello ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum, ac primum Critolai manum Metellus (1) Consul per patentes Elidis campos toto cecidit Alpheo. Et uno praelio peractum
607 erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed fato rerum, cùm Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, (2) geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tuba praecinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum, atque projectum est? quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii aeris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam aeris notam pretiosiorem

* eversionis.

pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria; quia incendio perustis plurimis statuis atque simulachris, æris, auri, argentique (3) venæ in commune fluxêre.

Res in Hispania gesta. Cap. XVII.

*Ut Carthaginem Corinthus, ita Corin-
thum Numantia sequuta est. Nec deinde toto
orbe quidquam intactum armis fuit. Post
illa duo clarissima urbium incendia, latè at-
que passim, nec per vices, sed simul pariter
quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut
illæ urbes, quasi agitantibus ventis diffudisse
quædam belli incendia, tote orbe viderentur.
Hispaniæ nunquam animus fuit adversus
nos universæ consurgere, nunquam conferre
vires suas libuit, neque aut imperium experi-
ri, aut libertatem tueri suam publicè, alioquin
ita undique mari, Pyrenæoque vallata est, ut
ingenio sitûs ne adiri quidem potuerit. Sed
ante à Romanis obsessa est, quàm se ipsa
cognosceret: & sola omnium provinciarum
vires suas, postquam victa est, intellexit. In
hac (1) propè ducentos per annos dimicatum
est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augu-
stum, non continuè, nec cohæventer, sed pro-
ut causæ lacessierant. Nec cum Hispanis ini- 535
tio, sed cum Pœnis in Hispania. Inde conta- 536
gio, & series, causaque bellorum. Prima
per Pyrenæum jugum signa Romana P. & Cn.
Scipiones intulerunt: præliisque ingentibus
Amnonem & Asdrubalem fratrem Anniba-
lis ceciderunt, raptaque erat impetu Hispania,
nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi 550
Punica fraude cecidissent, terra marique
victores,*

victores. Igitur quasi novam integrámque provinciam, ultor patris, & patrui Scipio ille mox Africanus, invasit. Isque statim capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit, omnem citra ultraque Iberum subjecit imperio; primusque Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus est, provinciam retinere, quàm facere. Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot prœliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eos-
559 dem 150. urbium eversione multavit. Me-
575 tellus ille, cui ex Macedonia cognomen, me-
590 ruerat Celtibericus fieri, cum & * Contrebi-
*Terbiam. am memorabili cepisset exemplo, & * Vertu-
611 brigis majore gloria pepercit. Lucullus (2)
*Nertobrigis. Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine cum à rege
602 fuisset provocatus, opima retulerat. (3) Deci-
614 mus Brutus aliquanto latiùs Celticos atque omnis Gallaciæ populos, formidatúmque militibus flumen oblivionis, peragratóque victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii me-
621 tu & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis; nec immeritò, quippe solis gentium duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu & audacia, si successisset, * Solundicus; qui hastam argen-
*Salondicus. team

tenm quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterit. Sed cum pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterùm Lusitanos (4) viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum igni ferróque populatus, castra enim Prætorum & * Præsidum aggréssus, Claudium Unimanum pœnè ad internecionem exercitus cecidisset, & insignia trabeis & fascibus nostris quæ ceperat in montibus suis trophæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat; sed a successore Servilio Cæpione violata victoria est, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem & insidias & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

604

607

* Præsidium.

608

613.

Bellum Numantinum. CAP. XVIII.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summúmque si viros æstimes, Hispaniæ decus, quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, 40 millium exercitum per annos 14 sola sustinuit, nec sustinuit modo, sed sæviùs aliquanto perculit, pudendisque fœderibus affecit. Novissimè cum in-

612

invictam esse constaret, opus quoque eo fuit qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius causa belli injustior. Segidenses socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant; habita pro eis deprecatio nihil valuit; cùm se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi arma deponere. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, (1) Pompei-
631
619 um prœlio aggressi, fœdus tamen maluerunt, cùm debellare potuissent. (2) Hostilium deinde Mancinum aggressi sunt: hunc quoque assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, cum ad internecionem sævire potuissent. Sed non minùs Numantini quam Caudini illius fœderis, flagrans ignominiâ ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii, deditione Mancini expiavit: cæterum duce Scipione Carthaginis
620 incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in castris quam in campo; nostro cum milite, quàm cum Numantino prœliandum fuit. Quippè assiduis & injustis & servilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent: luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite commissa acies; quodque nemo visurum se unquam

quam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisque videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primum, ut destinata morte in prælium ruerent, cum sese prius epulis, quasi in feriis implevissent, carnis semicrudæ, & Cælix, sic vocant (a) indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore consilium: itaque non est permissa pugna morituris, cum fossâ atque loricâ, quatuorque castris circumdatos, fames premeret, à duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret. Sed ubi non impetrabant, placuit eruptio, sic conserta manu plurimi occisi, & cum urgeret fames, aliquantisper inde vixere. Novissimè consilium fugæ sedit, sed hoc quoq; e ruptis equorum cingulis uxores ademêre, summo scelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem furoremq; conversi, postremò mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque, patriamque ferro & veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Macte esse fortissimam, & meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem asseruit, cum fide socios populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, ætate tam longa sustinuit. Novissimè maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti (3) reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla: arma cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

(a) Indigenam,

Ana-

Anacephalæosis. CAP. IX.

Hactenus populus Rom. pulcher, egregi-
621 us, pius, sanctus, atque magnificus. Reliqua
sæcula, ut grandia æquè, ita vel magis turbida
& fœda, (crescentibus cum ipsa magnitudine
imperii vitiis;) adeò ut si quis hanc tertiam
ejus ætatem transmarinam, quam ducento-
rum annorum fecimus, dividat, centum hos
priores, quibus Africam, Macedoniam, Si-
ciliam Hispaniam domuit, aureos (sicut Poë-
tæ canunt) jure meritoq; fateatur; centum
sequentes ferreos planè & cruentos, & si
quid immanius, quippe qui Jugurthinis,
Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis,
Gallicis, atque Germanicis, quibus Cœlum
920 ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianas-
632 que cædes, ad hæc servilia bella miscuerunt;
642 & ne quid turpitudini desit, gladiatoria. De-
nique, in se conversus, Marianis atque Syl-
lanis, novissimè Pompeii & Cæsaris mani-
bus quasi per rabiem, & furorem, & nefas,
semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter
se sunt omnia atque confusa, tamen quo me-
lius appareant, simul & ne scelera virtuti-
bus obstrepant, separatim proferentur. Priusq;
ut cœpimus, justa illa memorabimus, & pia
cum exteris gentibus bella, ut magnitudo
crescentis indies imperii appareat. Tum ad
illa civium scelera, turpesque & impias pugnas
revertemur.

Bellum Asiaticum, cum Aristonico. CAP. XX.

Victâ ad occasum Hispaniâ, populus Rom.
ad

ad orientem pacem agebat, nec pacem mo-
do, sed inusitatâ & incognitâ quâdam felici-
tate, vel ista regiis hæreditatibus opes; &
tota insimul regna veniebant. Attalus Rex 620
Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii
quondam commilitonisque nostri, testamen-
tum reliquit, Populus Rom. bonorum me-
orum hæres esto. In bonis regis hæc fuerunt.
Addita igitur hæreditate, provinciam populus
Rom. non quidem bello, nec armis, sed (quod
est æquius) testamenti jure retinebat. Sed hanc
difficile dictu est, utrum facilius amiserit pop.
Rom. an recuperaverit. Aristonicus regii san-
guinis ferox juvenis, urbes regibus parere con-
suetas, partim facilè sollicitat, paucas resisten- 622
tes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit.
Crassi quoque Proconsulis cecidit exercitum, ip- 623
sumque cepit. Sed ille memor & familiæ &
Romani nominis, custodem sui barbarum vir-
gula excæcat; in exitium sui, quod volebat, ita
concitat. (1) Mox à Perperna domitus & cap-
tus, & per deditionem in vinculis habitus. M. 624
Aquius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis,
nefas! veneno fontibus, ad deditionem quarun-
dam urbium. Quæ res ut maturam, ita infa-
mem fecit victoriam: quippe cùm contra fas
Deûm mor. sq; majorum, medicaminibus impe-
ris in id tempus sacrosancta Romana arma
violâsset.

L. FLOR.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER III.

Bellum Jugurthinum.

CAP. I.

HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridiānalem plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliqvod in Africa bellum? Atqui non leviter se (a) Numidia concussit, & fuit in Jugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe Rex callidissimus pop. Rom. armis inclytum, & invictum opibus, aggressus est, & citra spem omnium fortuna cessit, ut Rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Massinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, cùm interficere fratres statuisset, agitatus, regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populúmque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitúsque Hiempsalis capite, cùm se in Adherbalem convertisset, ísque Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, similiter aggressus, cùm in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent

(a) Numida.

tent scelera. Corruptæ nefas legationis
rupit, placuitque bello persequi parricidam.
rimus in numidiam Calpurnius Bestia
onsul immittitur. Sed Rex (a) præmonitus
ntius adversus Romanos aurum esse, quàm (a) peritius
errum, pacem emit. Cujus flagitii reus, cùm
ntervenientе publicâ fide à Senatu accerse-
etur, pari audacia & venit, & competito-
em Imperii Masinissæ nepotem Massivam
mmisso percussore confecit. Hæc altera 643
ontra Regem fuit causa bellandi. Igitur se-
uens ultiò mandatur Albino. Sed hujus
uoque (prô dedecus!) ita corrupit exerci-
um, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret
Numida, castrisque potiretur: addito etiam
urpi fœdere, in pretium salutis, quod pri- 644
s emerat, dimisit exercitum. Eodem tem-
ore in ultionem non tam imperii Romani,
uàm pudoris, Metellus assurgit: qui calli-
dissimè hostem nunc precibus, nunc minis
am simulata quasi vera fuga eludentem, ar-
ibus suis aggressus est. Agrorum atque vi-
orum populatione non contentus, in ipsa
Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam
uidem frustra diu voluit. Cæterùm Tha-
am, gravem armis thesauroque regis, diripuit.
Tunc urbibus exutum Regem, etiam finium
suorum regnique fugitivum per Mauros atque 646
Gætuliam sequebatur. Postremò Marius
auctis admodum copiis, cùm pro obscuritate
generis sui (1) capite censos sacramento ade-
gisset, jam fusum & saucium Regem ador-
tus, non facilius tamen vicit, quàm si inte-
grum & recentem. Hic & urbem Herculi
conditam Capsam in media Africa sitam,
anguibus arenisque vallatam, mira quadam
fœlicitate superavit, & saxeo inditam monti
Mulucham

Muthulam urbem per Ligurem, aditu arduo inaccessoque penetravit; mox non ipsum modo, sed Bocchum Mauritaniæ regem jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri, timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, fraude (2) soceri sui in insidias deductus est, & Syllæ in manum traditus. Tandemque
649 per tum catenis (3) Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit; sed ille quoque quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset
* Jam. emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem, & cum illo non evaserit, certum erit eam non esse perituram.

Bellum Allobrogicum. CAP. II.

Sic ad Meridiem populus Romanus. Multo atrociùs, & multipliciter magis à Septentrione sævitum, nihil hac plaga infestius; atrox cœlum, pervicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hostis à dextris atque
(a) Salvii. lævis, & medio Septentrionis erupit. Prima
629 trans Alpes arma nostra sensêre (a) Salyi, cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. (1) Allobroges deinde, & Arverni, cùm adversus eos similes Æduorum querelæ, opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victoriæ testis, Isaraque, & Vindelicus (b) amnis,
(b) Amnes. & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre; immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho,

triumpho, quum Rex ipse Bituitus discolo- Vel Betuitus vel bis visus.
ribus in armis, argenteoque carpento, qualis
pugnaverat. Cujusque victoriæ quod quan-
tumque gaudium fuerit, vel hinc existimari
potest, quód & Domitius (a) Ænobarbus, & 631
Fabius Maximus ipsis quibus dimicaverant Ahenobarbus.
locis saxeas erexere turres, & desuper exor-
nata armis hostilibus (a) tropæa fixere: cùm
hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam e- 632
nim populus Romanus hostibus domitis suam vi-
ctoriam exprobravit.

Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum. CAP. III.

(b) Cimbri, Teutones, atque Tigurini, ab 640
extremis Germaniæ profugi, cùm terras eorum
inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe
quærebant: exclusique Gallia & Hispania,
cùm in Italiam remigrarent, miserunt lega-
tos in castra Silani, inde ad Senatum, peten-
tes, ut (c) Martius populus aliquid sibi terræ Populus Rom.
daret quasi stipendium: cæterum, ut vellet,
manibus suis atque armis uteretur. Sed
quas daret terras populus Romanus Agrariis le-
gibus inter se dimicaturus? Repulsi igitur,
quod nequiverant precibus, armis petere
constituunt. Sed nec primum impetum bar-
barorum Silanus, nec secundum Manlius,
nec tertium Cæpio sustinere potuerunt. Om- 644
nes fugati, exuti castris. Actum erat, nisi 648
Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque 651
non ausus congredi statim, militem tenuit
in castris, donec invicta illa rabies, & im-
petus, quem pro virtute barbari habent, con-
senesceret. Recessêre igitur increpantes, &
(tanta erat capiendæ urbis fiducia) consulen-
tes

tes; si quid ad uxores suas mandarent. Nec
segniùs, quàm minati fuerant, tripartito ag-
mine per Alpes, id est, claustra Italiæ fere-
bantur. Marius mira statim velocitate occu-
patis compendiis prævenit hostem, prioresq-
que Theutonas sub ipsis Alpium radicibus
assequutus, in loco quem aquas Sextias vo-
cant, quo, fides Numinum! prælio oppressit?
Vallem fluviúmque hostes tenebant, nostris
aquarum nulla copia. Consultòne id egerit
Imperator, an errorem in consilium verte-
rit, dubium. Certè necessitate aucta virtus,
causa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam
exercitu, Viri, inquit, estis: en illic habetis.
Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque (1)
cædes hostium fuit, ut victor Romanus de
cruento flumine non plus aquæ biberit,
quàm sanguinis barbarorum. Certè Rex
ipse Theutobocchus quaternos senósque e-
quos transilire solitus, vix unum cùm fuge-
ret, ascendit: proximóque in saltu compre-
hensus, insigne spectaculum fuit: quippe vir pro-
ceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat.
Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros
convertitur. Hi jam (quis crederet?) per
652 hyemem, quæ altius Alpes levat, (2) Tri-
dentinis jugis in Italiam provoluti ruinâ de-
scenderant. Athesim flumen non ponte, nec
navibus, sed quadam stoliditate barbarica,
primum corporibus agressi, postquam retine-
re amnem manibus & clypeis frustra tenta-
verant, ingestâ obrutum sylvâ transiluere:
& si statim infesto agmine urbem petiissent,
grande discrimen esset: sed in (3) Venetiâ,
quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsa soli
cæliq; clementia robur elanguit. Ad hoc
panis usu, carnisq; coctæ, & dulcedine vini
mitigatos

mitigatos Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ à Mario Imperatore petierunt; & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Claudium vocant, campo concurrêre: millia inde 140 ceciderunt, hinc tertio minus: per totum diem conciditur barbarus. Isti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, sequutus Annibalem, artémque Cannarum. Primùm nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversâ in Orientem; ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: cum objectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm, missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisísque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut, vinculo è crinibus suis factô, ab arboribus jugísque plaustrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans, impigrè, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, támque fœlicem libertatis Italiæ, assertíque imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) deos. Quippe eodem die quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis juvenes laureati Prætori literas dare, frequénsque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ:

fœliciter dixit. *Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento cum in acie Cimbri occumberent, populus in urbe plaudebat.*

Bellum Thracium. Cap. IV.

Post Macedonas (si diis placet) Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare usque venerunt, eoque fine contenti, quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus. Litare diis sanguinem humanum, bibere in ossibus capitum, & hujuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum (1) Scordisci fuêre: sed
618 *calliditas quoque ad robur accesserat. Sylvarum & montium situs cum ingenio consentiebat. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus*
641 *interceptus exercitus quem duxerat (2) Cato.*
642 *Didius vagos, & libera populatione diffusos,*
643 *intra suam repulit Thraciam: (3) Drusus ulteriùs egit, & vetuit transire Danubium: (4) Minucius toto vastavit Æbro, multis quidem amissis dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piso (5) Rhodopen Caucasúmque pe-*
681 *netravit (6) Curio Daciâ tenus venit, sed te-*
682 *nebras saltuum expavit (7) Appius in Sarma-*

tas

tas usque pervenit (8) Lucullus ad terminum 680
gentium Tenaim, lacumque Mæotim. Nec
aliter cruentissimi hostium, quàm suis mori-
bus domiti; quippe in captivos igne ferróque
sævitum est. Sed nihil barbaris atrocius vi-
sum est, quàm quòd abscissis manibus re-
licti, vivere superstites pœnæ suæ videban-
tur.

Bellum Mithradaticum. Cap. V.

Ponticæ gentes ad Septentrionem in ma-
re (1) *sinistrum jacent, à* Pontico *cognomi-* 659
natæ mari. Harum gentium atque regionum
Rex antiquissimus Atheas, post Artabazes, à
(2) *septem Persis oriundus. Inde Mithrada-*
tes omnium longè maximus, quippe cum
quatuor Pyrrho, septemdecim anni Anni-
bali suffecerint, ille per quadraginta annos
restitit donec tribus ingentibus bellis sub-
actus, felicitate Syllæ virtute Luculli, mag-
nitudine Pompeii consumeretur. Causam
quidem illius belli prætenderat apud (3) *Cas-*
sium legatum, attrectari terminos suos à
Nicomede Bithynico. *Cæterùm elatus a-*
nimis ingentibus, Asiæ totius, & si posset,
Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fidu-
ciam dabant nostra vitia. Quippe cum ci- 662
vilibus bellis disjungeremur, invitabat occa-
sio, nudúmque imperii latus ostendebant (4)
procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc 665
Reipubl. vulnera & hos tumultus, repentè 664
quasi captato tempore, in lassos simul at-
que districtos subitus turbo Pontici belli ab
ultima veluti speculâ Septentrionis erupit.
Primus statim impetus belli Bithyniam ra-
puit. Asia deindè pari terrore correpta est.

664 *Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris*
666 *populisque descitum est. Aderat, instabat, sæ-*
vitiâ quasi virtute utebatur. Nam quid atro-
cius uno ejus edicto, cùm omnes qui in Asia
forent Romanæ civitatis (5) *homines interfici*
jussit? Tum quidem domus, templa, & aræ,
humana omnia atque divina jura violata sunt.
Sed *hic terror Asiæ, Europam quoque regi*
aperiebat. Itaque *missis Archelao Neopto-*
lemóque præfectis, excepta Rhodo, quæ
pro nobis firmius stetit cæteris, Cyclades,
Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus A-
667 *thenæ tenebantur.* Italiam jam, *ipsámque*
urbem Romam regius terror afflabat. Itaque
L. Sylla festinat, vir armis optimus, parique
violentia ruentem ulteriùs hostem, manu
quadam quasi ipsius, repulit. Primúmque
Athenas urbem (quis crederet?) frugum pa-
rentem, obsidione ac fame ad humanos ci-
bos compulit: mox subruto (7) *Pyræi portu,*
sex quoque & amplius muris postquam do-
muerat ingratissimos hominum, *ut ipse dixit,*
in honorem tamen mortuorum sacris suis
famæque donavit. Mox cùm Eubœa atque
Bœotia præsidia regis dispulisset, omneis co-
pias, uno apud (8) *Chæronæam, apud* (9) *Or-*
667 *chomenon altero bello dissipavit: statimque*
in A*siam transgressus, ipsum opprimit: &*
debellatum etiam foret, nisi de (10) *Mithra-*
date triumphare citò, *quàm* verè, *maluisset.*
Ac tum quidem hunc A*siæ statum Sylla de-*
669 *derat.* I*ctum cum Ponticis fœdus. Recepit* Bi-
thyniam à Rege Nicomede, *ab* A*riobarzane*
Cappadociam: ac si erat Asia rursus nostra,
ut cœperat: Mithradates tantum repulsus.
Itaque *non fregit ea res* Ponticos, *sed incendit.*
Quippe rex Asiâ & Europâ quodammodo
inescatus

inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi captam belli jure repetebat. Igitur, ut extincta parùm fideliter incendia, majore flammâ reviviscunt, ita ille (11) de integro auctis majorem in modum copiis, tota denique regni sui mole in Asiam rursus mari, terra fluminibúsque veniebat. (12) Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ littora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello. Sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum, qui, horribile dictu, per medias hostium naves, utre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrix evaserat. Mox clade conversa, cùm ex mora obsidentem Regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur, adeòq; cecidit, ut Granius, & Æsapus amnes cruenti redderentur (13) Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, qua sequentes moraretur. Nec felicior in mari quàm in terra fuga. Quippe centum ampliùs navium classem, apparatúmque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut navalis belli instar, efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant, sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum penè Orientem ac Septentrionem ruina sua involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utræque sollicitabantur Armeniæ, perque omnia & decus & nomen & titulos Pompeio sua

679 680 682

 fortuna,

fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, alióſque ex allis prodire reges, nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gentium robora coirent, ſtatim ponte navibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem, regémque fugientem
679 media nactus Armenia (quanta felicitas viri?) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit: & (14) luna in partibus, quippe quaſi commilitans, cùm à tergo hoſtibus, à facie Romanis ſe præbuiſſet, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras ſuas, quaſi hoſtium corpora petebant. Et Mithradates quidem nocte illa debellatus eſt. Nihil enim poſtea valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite poſtremùm cauda minantur. Quippe cùm effugiſſet hoſtem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito adventu terrere
680 veluit, mox ſubruto Pyræi portu, Colchis tenus jungere Boſphoron, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire, ſic Italiam nec opinatò invadere tantum cogitavit.
690 Nam per defectionem civium, Pharnaciſque filii ſcelere præventus, malè tentatum (15) veneno ſpiritum ferro expulit. Cn. interim magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium terrarúmque volitabat. Nam ſub Orientem ſequutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tanquam in mari ſtellas ſequutus, Colchos cecîdit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis, regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere: Artocen, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare: Orodem etiam remuneratus

neratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsami sylvas Romana signa circumtulit. Arabes, si quid imperaret, præsto fuêre. Hierosolymam defendere tentavêre Judæi: hanc quoque & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo uti cœlo. Dissidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare jussit Hircanum. Aristobulo, quia renuebat eam rem catenas dedit. Sic Pompeio duce pop. Romanus totam (qua latissima est) Asiam pervagatus, quam extremam imperii habebat provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis qui adhuc nos non noverant, omnis Asia inter Rubrum, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur. 592

Bellum Piraticum. CAP. VI.

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria, sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello quasi tempestate præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithradaticis prœliis Asia, dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidia impunè grassantur: ac primùm duce Isidoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas & Pyræum & Achaiam, sinúmque Maleum, * quem à spoliis aureum ipsi vocavêre, latrocinabantur. Missúsque in eos P. Servilius quamvis leves & fugaces (2) Myoparonas,

*Piræum] superest.
*Quod. 674

gravi

gravi & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, (3) Phaselim & Olympon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ, unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adaptavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia quibus aquam terrámque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est, & Mithradaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggressus est. Quippe (4) cùm classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo. Gratillius Ligustinum sinum, M. Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primùm maris nostri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptum, Pompeii juvenes Adriaticum, Varro Terrentius Ægæum & Ponticum, & Pamphylium Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontémque belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectavêre certa-

certamen; non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt; abjectis statim velis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantibus signum fuit, vitam petiverunt. Nam aliâ tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus, sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè removit maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodémque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem quòd quadragesimo die parta est? an fælicitatem, quòd ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. 7.

Creticum Bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus solâ vincendi nobilem insulam cupiditate. Favisse Mithradati videbatur, Hoc placuit armis vindicare. Primus invasit insulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ, nam pleráque naves intercepêre hostes, captiváque corpora religata velis ac funibus pependêre, ac si velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & *Gnoson, & *Erythræam, & (ut 685

* Gnossum.
* Eleutheram.

Græci dicere solent) urbium matrem Cydoneam: *adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et cùm ille res in Asia gerens, eò quoque præfectum misisset Octavium, in aliena provincia irrisus fuit, eoque infestiùs Metellus in hostes jus victoris exercuit, victisque Lasthene & Panare Cydonæ ducibus, victor rediit, nec quidquam amplius tamen de*
686 *tam famosa victoria, quàm cognomen* Creticum
692 *reportavit.*

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

630 *Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque* Balearicus *vocaretur. (1) Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruêre.* Sed *cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum saxorúmque nimbo classem operuêre. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola genti arma sint, id unum ab infantia studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit.* Sed *non diu lapidatione Romanos terruêre. Postquam cominùs ventum est, expertique rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora: delapsique*

sique in proximos tumulos, quaerendi fuerunt ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

Aderat fatum insularum. Igitur & (1) Cyprus recepta sine bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemaeus regebat: & divitiarum tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, P. Clodio Tribuno plebis duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata (2) praecepit. Caeterum Porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum ostium invexit: quae res latius aerarium populi Romani quam ullus triumphus implevit. 697

Bellum Gallicum. Cap. X.

Asiâ Pompeii manibus subactâ, reliqua quae restabant in Europa fortuna in Caesarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium (1) Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliae motus ab (2) Helvetiis coepit, qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venêre sedes petitum, incensis moenibus suis. Hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Caesar (3) Rhodani ponte rescisso abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. (4) Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic 695 696

cum

cum multa Romanarum militiæ insignia, tum
illud egregium ipsius ducis, quod nutante
in fugam exercitu, rapto fugientis è manu
scuto, in primam volitans aciem, manu præ-
697 *lium restituit.* (5) *Inde cum Venetis etiam*
navale bellum: sed major cum Oceano, quàm
cum ipsis navibus rixa. Quippe illæ rudes
& informes, & statim naufragæ quum rostra
sensissent. Sed hærebat in vadis pugna, cum
æstibus solitis, cum ipso certamine subdu-
ctus Oceanus intercedere bello videretur. Il-
læ quoque accessêre diversitates pro gentium
locorúmque natura. Aquitani, callidum ge-
nus, in speluncas se recipiebant: jussit includi.
Morini dilabebantur in silvas: jussit incendi.
Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus
dibus aguit. Induciomarus Treviros, (6)
Ambiorix convocavit Eburones: utrique ab-
sente Cæsare conjuratione facta invenêre le-
gatos. Sed ille fortiter à T. Labieno summo-
tus est, religatúmque regis caput: Hic insidiis
in valle dispositis, dolo perculit, itaque & ca-
699 *stra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam*
cum Titurio Rabino legato ibi amisimus.
Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetua
trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus er-
go immunis: nec enim fas erat ut liber esset
receptator hostium atque defensor: sed pri-
ma contra Germanos illius pugna justissimis
quidem ex causis Sequani enim de incursio-
698 *nibus eorum querebatur. Quæ* (7) *Ariovisti*
regis superbia? Cum legati dicerent, Veni ad
Cæsarem: Quis autem est Cæsar? &, si vult,
veniat, *inquit.* Et quid ad illum, quid agat
uostra Germania? num ego me interpono
Romanis? *Itaque tantus gentis novæ terror in*
castris, ut testamenta passim in (8) *principiis*
scriberen-

*scriberentur. Sed illa immania corpora quo erant majora, eo magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in prœliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quam quod elatis super caput scutis, cum se veluti (9) testudine barbarus tegeret, supra ipsa Romani scuta salierunt, & inde in jugulos gladiis descendebant. Iterum ubi de (10) Germanis Menapii querebantur, hic vero jam Cæsar ultra Mosam navali ponte trasgreditur: ipsumque Rhenum, & Hercyniis hostem quævit in sylvis. Sed in saltus & paludes genus omne diffugerat, tantum pavoris incussit intra ripam subitò Romana vis; nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo, captum viderent, fuga rursus in sylvas & paludes: & quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuêre qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam transit mira celeritate: quippe cum tertia vigilia Morino solvisset à portu, minus quam medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma & obsides accepit à trepidis: & ulterius esset nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos Calidonias sequutus in sylvas, unum quoque è regibus *Cavelianum in vincula dedit. Contentus his (non enim*

* Cavelanis.

provinciis,

provinciis, sed nomini studebatur) cum majore quàm prius præda revectus est, ipso quoque Oceano tranquillo magis & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eadémque novissimo conjuratio fuit (12) Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul, Sequanósque contraxit. Ille corpore, armis, spirituque terribilis, & nomine etiam quasi terrori composito, Vercingentorix: ille festis diebus & comitialibus, cùm frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar Ravennæ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei fœlicissimæ temeratis? Per (13) invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives expedita manu emersus, occupat Galliam: ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in media Gallia fuit, quàm ab ultima timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, (14) Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit; (15) Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa (16) Gergoviam tota belli moles fuit: quippe quam cum octoginta millia muro & arce & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, sudibus, & fossa, inductóque fossæ flumine, ad hoc octodecim castellis, ingentique quasi lorica circumdatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibúsque concidit: novissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex cum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua proje-

projecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.

Bellum Parthicum. Cap. XI.

Dum Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accipit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversa & diis & hominibus cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, (1) strage undecim legionum, & ipsius capite mulctata est, quod tribunus plebis (2) Metellus exeuntem ducem hostilib. diris devoverat: & cum (3) Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orodo rege legati denunciavêre, percussorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminisset. *Regiis inhians ille thesauris, nihil ne imaginario quidem jure, sed* Seleuciæ se responsurum esse *respondit. Itaque Dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuêrunt. Jam primum qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam (4) Mazaræ Cyro creditur, cum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat (5) Carras, cum undique præfecti regis* Sillaces *& Surenas ostendêre signa auro sericeisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa tela pariter fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus: ipse in colloquium sollicitatus, signo dato vivus in hostium manus* 698 700

manus incidisset, nisi, Tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupasset. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis pene in conspectu patris iisdem telis operuere. Reliquiæ infœlicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriámque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum dum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, ut cujus animus arserat auri cupiditate ejus etiam mortuum & exsangue corpus auro uteretur.

Anacephalæosis. Cap. XII.

Hæc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe tota arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni sancti, pii, & (ut diximus) aurei sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dumq; Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis, Asiatica hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutúmque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, uberrimas vallidissimásque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisisse pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicâsse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus,
toteque

totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano Siciliâ & Africâ contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia fælicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixêre sæculi mores, mersamq; vitiis suis quasi sentinâ Rempublicam pessundedêre. Unde enim populus Romanus agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde ut regnaret de judiciariis legibus divisus à senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia reipub. atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hæc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio? Cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit. Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui in Mariana, inne Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia, paratura mox egestatem? Hæc Catilinam hostem patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatûs & dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atq; Pompeium furialibus in exitium Reipublicæ facibus armavit. Hos igitur pop. Rom. omnes domesticos motus separatos ab externis justisque

bellis

bellis ex ordine prosequemur.

Seditio Tribunicia potestatis, Cap. XIII.

Seditionum omnium causas tribunitia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem (1) agrariis: (2) frumentariis, (3) judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera Respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, (4) vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti ipsos Reipublic. nervos exhauriebat (5) ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat; sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à majoribus sedes (6) ætate quasi jure hæreditario possidebant.

Seditio Tiberii Gracchi. Cap. XIV.

620 *Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, (1) genere, forma eloquen-*

eloquentia facilè princeps. Sed hic; sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; sive æquo & bono ductus, quia depulsam (2) agris suis plebem miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbísque possessor, laribus ac focis suis exularet: aut quacunque mente rem ausus ingentem, postquam rogationis dies venerat, ingenti stipatus agmine (3) Rostra conscendit, nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis (4) M. Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris, adeóque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic Triumvir creatus dividendis agris, cùm ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorúmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde cùm in Capitolium profugisset, plebémque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita (6) duce Scipione Nasica concitato in arma populo quasi jure oppressus est.

Seditio Caji Gracchi. Cap. XV.

Statim, & mortis & legum fratris sui vin- 632
dex, non minore impetu incaluit C. Gracchus: qui cùm pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minutio Tribuno,

frctus

fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Unde proximorum cæde pulsus, cùm se in Aventinum recepisset, inde quoque obvia senatus manu, ab Opimio Consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis, & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

Seditio Appuleiana. Cap. XVI.

653 *Nihilominus Appuleius* Saturninus *Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, Consulatu suo præterea confisus, occiso palam in comitiis A. Nonio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in ejus (1) locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptat. Cùm tot tantisque ludibriis exultaret impunè, rogandis (2) Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut senatum quoque cogeret in verba sua jurare, cum abnuentibus (3)* aqua & igni interdicturum se minaretur. *Unus tamen extitit, qui mallet exilium.* Igitur *post Metelli fugam omni nobilitate perculsa, cùm jam tertium dominaretur, eo vesaniæ progressus est, ut Consularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut (4) satellitem furoris sui Glauciam, Consulem faceret, C. Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu* regem *ex satellitibus se appellatum lætus accepit. Tum verò jam conspiratione senatûs, ipso quoque jam Mario Consule, quia tueri non poterat, adverso directæ in foro acies: repulsus inde*

Capi-

apitolium invasit. Sed cum abruptis fistu. is obsideretur, senatuique per legatos pœni. entiæ fidem faceret, ab arce digressus cum ucibus factionis receptus in curiam est. Ibi um, factâ irruptione, populus fustibus sax. sque coopertum, in ipsa quoque morte lacera. vit.

Drusiana seditio. Cap. XVII.

Postremò, Livius Drusus non tribuna. ûs modò viribus, sed ipsius etiam senatûs uctoritate, totiúsque Italiæ consensu eas. em leges asserere conatus, dum aliud cap. t ex alio, tantum conflavit incendium, ut ec prima illius flamma posset sustineri, & bitâ morte correptus, hæreditarium in po. eros suos bellum prorogaret. (1) Judiciaria ge C. Gracchus diviserat pop. Romanum, bicipitem ex una fecerat civitatem. Equi. s Romani tanta potestate subnixi, ut qui ta fortunásque patrum, vitásque princi. um haberent in manu, interceptis vectiga. bus, peculabantur suo jure Rempublicam. enatus exilio Metelli, damnatione (2) Ru. lii debilitatus, omne decus majestatis a. iserat. In hoc statu rerum pares opibus, imis, dignitate; (unde & nata Livio ruso æmulatio accesserat) equitem Servi. us (3) Cæpio, senatum Livius Drusus asse. re. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant. æterum sic urbe in una, quasi in binis ca. is, dissidebatur. Prior Cæpio, in senatum petu facto, reos (4) ambitus (5) Scaurum & (6) Philippum principes nobilitatis elegit. is ut motibus resisteret Drusus, plebem ad Gracchanis legibus, iisdem socios ad ple. bem

bem spe civitatis erexit. Extat vox ipsius, nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum. *Aderat promulgandi dies, cùm subitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen. (7) abrogare de (8) legibus Consul Philippus. Sed (9) apprehensum faucibus viator non ante demisit, quàm sanguis & in ora, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ jussæque leges. Sed pretium rogationis statim socii flagitavêre, cum interim imparem Drusum ægrumq́; rerum temerè motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit: nec ideò minus socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.*

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

663 *Bellum quod adversus socios gestum est,* Sociale bellum *vocetur licet, ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud ci*vile bellum *fuit. Quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinósque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quàm intra urbem cives, rebellabant. Itaque cùm jus civitatis, quam viribus auxerant socii, justissimè postularent, quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat: postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax quæ illum cremavit, socios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cum omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, pa*stre

strenuè Italia contra matrem ac parentem suam Urbem consurgerent? cùm omne robur fortissimorum fidelissimorúmque sociorum sub suis quisque signis haberent (1) municipalia illa prodigia? Popedius Marsos & Latinos, Afranius Umbros, * totus senatus & Consules Samnium, Lucaniam Telesinus: cùm regnum & gentium arbiter populus, ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die (2) Latinarum Sext. Julius Cæsar, & Marcius Philippus Consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, (3) Asculo furor omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab urbe legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Inde jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante (4) Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinêre. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce (5) Grumentum, ecce Fæsulæ, Carseoli, * reseratæ Nuseriæ, & Picentes, cædibus, ferro & igne vastantur. Fusæ (6) Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse Julius Cæsar exercitu amisso, cum in urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denuò viribus insurrexit: aggressique singuli populos; (8) Cato discutit Etruscos: (9) Gabinius Marsos: Carbo Lucanos: (10) Sylla Samnites. Strabo verò (11) Pompeius omnia flammis ferróque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Asculi eversione, Manibus tot exercituum

* Vettius Cato, Samnium,

* Res erat à Nucerta & Picentia.

664

citum consularium, direptarumque urbium Diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

697 *utcunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen & ingenuis dimitatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum?* Primum servile bellum *inter initia urbis Herdonio Sabino duce in ipsa urbe tentatum est: cum occupata Tribunitiis seditionibus civitate Capitolium obsessum est, & à Consule captum. Sed hic* (1) tumultus *magis fuit, quàm* bellum. *Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius* servili, *quàm* Punico *bello, esse vastatum? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, * latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello præbuêre. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum* Syriæ *deæ * ceremonias jactat, ad libertatem & arma servos quasi numinum imperio concitavit.* Idque *ut divinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leviter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis * quadraginta amplius millium fecit exercitum. Regiisque, ne quid malis deesset, decoratus insignibus, Castella, oppida, vicomiserabili direptione vastavit: Illud quoque in ultimum belli dedecus; capta sunt castra Prætorum; nec nominare ipsos pudet, castra* Mani-

* late fundis.

218

* comas.

* sexaginta.

Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui 621
per fugitivarios retrahi debuissent, Prætorios
duces, profugos prælio ipsi sequebantur. (2)
Tandem P. Rupilio Imperatore supplicium
de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud
Ennam novissimè obsessos, cum fame quasi
pestilentiâ consumpsisset, reliquias latronum
compedibus catenisque religavit, crucibúsque punivit. Fuitque de servis (3) ovatione 653
contentus, ne dignitatem triumphi servili
inscriptione violaret. Vix dum respiraverat
insula, cùm statim à servis & Syrto reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto
domino, familiam ergastulo liberatam sub
signis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteóque baculo, & regium in morem fronte
redimitâ, non minorem quàm ille fanaticus
prior conflat exercitum: acriúsque multo,
quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestiùs, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc
quoque Prætorii exercitus cæsi, capta Servilii castra capta Luculli. Sed Aquilius, P. Rupilii usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit, * comminutásque copias armis, fame facilè delevit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de
duce quidem supplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. Quippe dum circa
deprehendendum eum multitudo contendit,
inter rixantium manus præda lacerata est.

* Communitásque.

Bellum Spartacium. Cap. XX.

Enimverò servilium armorum dedecus 680
feras, nam & ipsi per fortunam in omnia

obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cum servi militaverint, gladiatores imperaverint, illi infimæ sortis homines, hi pessimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenoma, effracto Lentuli (1) ludo, cum septuaginta aut amplius ejusdem fortunæ viris erupere Capua, servisque ad vexillum & ad auxilium vocatis cum statim decem amplius millia coiissent hominum, non modo effugisse contenti, jam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Vesuvius placuit. Ibi cùm etiam obsideretur à (2) Clodio (3) Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices, & exitu in uno nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuêre. Inde alia castra. Deinceps Thoram, totámque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam (4) Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cum jam esset justus exercitus, è viminibus pecudúmque tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui (5) defunctorum quoque prœlio ducum funera Imperatoris celebravit exequiis, captivósque circa rogum jussit armis depugnare

depugnare, quasi planè expiaturus omne 681
præteritum dedecus, si de gladiatore (6) munerator fuisset. Inde jam consulares quoque
aggressus, in Appennino (7) Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam C. (8) Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de in-
vadenda urbe Romana, quod satis est turpe- 682
tudini nostræ, deliberavit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmillonem consurgitur, pudorémque Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Brutium angulum inclusi, cùm fugam in Ciciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratésque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiêre mortem, &, quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè demicans quasi Imperator occisus est.

Bellum civile Marianum Cap. XXI.

Hoc deerat unum populi Romani malis, 665
jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in urbe media ac foro quasi arena cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebeii duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cùm verò (proh facinus! qui viri? qui Imperatores?) decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinore suam etiam dignitatem præbuerint, tribus, ut sic dixerim, syderibus agitatum est: primò & levi

levi & modico, tumultu majore quàm bello, intra ipsos armorum duces subsistente sævitiâ: mox atrociùs & cruentiùs: per totius viscera senatûs grassante victoriâ. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpitiâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ, statim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mithradate, Esquilina Collinaque porta, geminum agmen urbi infudit. Unde cùm subitò Sulpitius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à mœnibus ac tela jacerentur, ipse quoque jaculatus, incendio viam fecit, arcémque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senonas evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex senatus consulto, adversariis hostibus judicatis, in præsentem Tribunum aliósque diversæ factionis jure sævitum est. (1) Marium servilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reservavit. Cornelio
666 *Cinna, Cn. Octavio Consulibus malè obrutum resurrexit incendium, & quidem ab ipsorum (2) discordia, cùm de revocandis quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major, siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, *horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (proh nefas!) & ergastula armantur; & facilè invenit exercitum*

*Honorificaverunt.

ercitum miser Imperator. Itaque vi patriam
reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat
videri jure agere, nisi causam suam sævitia
corrumperet. Sed cum diis hominibúsque
infestus rediret, statim primo impetu cliens
& alumna Urbis ostia, nefanda strage diri-
pitur. Mox in urbem quadruplici agmine
intratur: divisêre copias Cinna, Marius,
Carbo, Sertorius. Hic postquam manus
omnis Octavii depulsa Janiculo est, statim
in principum cædem signo dato, aliquanto
sæviùs quàm aut in Punica aut in Cimbri-
ca urbe sævitur. Octavii Consulis caput pro
rostris exponitur; (3) Antonii consularis in
Marii ipsius mensis. (4) Cæsar & Fimbria
in penatibus domorum suarum trucidantur.
Crassi pater & filius in mutuo alter alterius
aspectu, Bæbium atque Numitorium per
medium forum unci traxêre carnificum. (5)
Catulus se ignis haustu ludibrio hostium ex-
emit. Merula flamen Dialis in Capitolio,
Jovis ipsius oculos, venarum cruore resper-
sit. Ancharius ipso vidente Mario confossus
est, quia (6) fatalem illam scilicet manum non
porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera
intra Calendas & Idus Januarii mensis sep-
tima illa, Marii (7) purpura dedit. Quid
futurum, si annum consularis implesset? Sci- 670
pione Narbonóque Consulibus, tertius ille
turbo civilis insaniæ et furore detonuit:
quippe cùm hinc (8) legiones inde quingen-
tæ cohortes starent in armis, inde ab Asia
cum victore exercitu (9) Sylla properaret. Et
sane cùm tam ferus in Syllanos Marius fu-
isset, quanta sævitia opus erat ut Sylla de
Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam
sub amne Vulturno signa concurrunt, & ibi

statim Norbani fusus exercitus, statim omne, (9) Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressa. Tum (10) Marius juvenis, & (11) Carbo Consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, sanguine (12) senatûs sibi parentabant: obsessaque curia, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Mucius Scævola Pontifex, Vestales amplexus aras, tantùm non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telesinus Samnitum duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriámque populantur, & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, collinámque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius hic Telesinus oppressi: nec idem tamen cædium qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, animadversumque in eos qui se sponte dediderant. Non minus est quod apud Sacriportum & apud Collinam septuaginta amplius millia Sylla concidit? bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium, in villa (13) publica interfici jussit: isti tot in pace non plures sunt: quis autem illos potest computare, quos in urbe passim quisquis voluit occidit? donec admonente Furfidio, vivere aliquos debere, ut essent quibus imperarent; proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore & senatûs duo millia electi, qui mori juberentur. Novi (14) generis edictum. Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleii. Bæbium sine ferro ritu ferarum inter manus laceratum: Marium ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribúsque defossis, servatum aliquan-

aliquandiu, ut per singula membra morerentur. Positis singulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, * Fluentia. Nam Sulmonem vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modò morte damnati duci jubentur, sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri. *Florentia.

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

Bellum Sertorianum quid aliud quam Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potiùs, an civile dixerim, nescio; quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce, exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summa quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrásque permiscuit: & in Africa jam, & Balearibus insulis fortunam expertus, missúsque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit, ubi vir cum viris facilè convenit; nec aliter magis apparuit Hispani militis vigor quam Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispania, ad Mithradatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit satis tanto hosti? uno imperatore resistere res Romana non potuit, additus (1) Metello (2) Cn. Pompeius: hi copias viri diu & ancipiti semper acie attrivêre, nec tamen priùs bello, quam suorum scelere & insidiis extinctus. Copias ejus prope tota Hispania persequuti, diu & ancipiti semper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domitius 674 675 667

tius & Thorius, inde Herculei præluderent; mox apud Segoniam, illis apud anam flumen oppressis; ipsi duces comminus invicem experti, apud Lauronem atque (3) Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso (4) domestica fraude Sertorio, victo deditoque Perpenna, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca Terme, Tutia Valentia, Auxima, & † in fame nihil non experta (5) Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania, victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

† Infame

Bellum civile sub Lepido.

Cap. XXIII.

675 Marco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum penè citius oppressum est quàm inciperet. Sed quantum, latéque fax illius (1) motus ab ipso Syllæ rogo exarsit? Cupidus námque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat: nec immeritò si tamen posset sine magna clade Reip. Nam cum jure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos, qui supererant, revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipub. requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut classico civitatem terruisset

ruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum urbi (2) admoverat. Sed jam (3)
Milvium pontem, collémque Janiculum, Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retrò pulsus, hostisque à senatu judicatus incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores quod non temerè aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt. 676

L. FLORI HISTORIARUM LIBER QUARTUS.

Bellum Catilinarium.

CAPUT I.

Catilinam luxuria primum, tum hinc con- 690
flata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Rom. peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulêre. Senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis urbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optâsse. † Quibus id nefas sociis aggressus est? ipse patricius, sed hoc minus est. (1) Curii, (2) Porcii, (3) Syllæ, Cethegi, (4) Autronii, (5) Varguntei, atq; Longini. quæ familiæ? quæ senatus insignia? (6) Lentulus quoque, tunc maximè Prætor hos omnes immanissimi facinoris satel-

† Quæ omnia quibus (ô nefas) sociis.

satellites habuit. Additum est pignus conjurationis sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: summum nefas, nisi amplius esset propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa Conjuratio in Ciceronem & Antonium Consules incidisset, quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu in præsentem parricidam, in præsentem reum Cicero peroravit: sed non amplius profectum quàm ut hostis evaderet, seque palam professus, incendium suum restincturum ruina minitaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur signa illaturus urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sybillinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit: nec civili conspiratione contentus legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis. Et isset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturii, Prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus: Palam prætor in senatu convincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus: in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressa, tamen ab incepto Catilina non destitit, sed infestis ab Etruria signis patriam petens obvio An-
691 *tonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando ceperat locum, cum emissa anima corpore tegebat,*

tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est: pulcherrimâ morte, si pro patria sic concidisset.

Bellum Cæsaris Pompeii.

Cap. II.

Jam penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum quàm ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra urbem se præcluserat, quasi experiretur, Syllana tempestas latius, intra Italiam tamen detonuerat, Cæsaris furor atque Pompeii, urbem, Italiam, gentes, nationes, totumque denique qua patebat imperium, quodam quasi deluvio, & inflammatione corripuit, adeò ut non rectè tantum civile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum, sed potius commune quoddam ex omnibus & plus quàm bellum. Quippe, si duces ejus inspicias, totus senatus in partibus; si exercitus, hinc 11 legiones, inde 18. flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum hinc Gallici Germanique delectus, inde Deiotarus, Ariobazanes, * Tarcondimotus, * Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiusq; robur Orientis: si moram belli, quatuor anni, & pro clade rerum, breve tempus: si locum & spatium ubi commissum est, intra Italiam, inde se in Galliam, Hispaniamq; deflexit: reversúmq; ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit: hinc in Ægyptum subitò transiliit: inde respexit Asiam, Africæ incubuit; postremò in Hispaniam remigravit, et ibi

700

* Tharcon Dimotus.
* Corrinthus.

ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievêre, quàm in urbe ipsa, medio senatu, eorum qui victi erant, odia victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem quæ
693 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello & Lucio Afranio Consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recentésque victorias Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeii potentia apud otiosos (ut solet) cives, movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare (2) Pompeium, actisq; ejus obstrepere. Hinc dolor transversum egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dig-
* Altiores. nitate florebat: vellet tamen * auctiores opes. Caius Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam consulatu allevabatur, Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibúsque pariter potentia cupidis, de invadenda Repub. facilè convenit. Ergo cum mutuis viribus in suum quisque decus niterentur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus: & sic jam orbis imperium societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur Crassi
700 morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæsa-
699 ris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes & Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille su-

periorem

periorem. *Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanti imperii fortuna non caperet.* Ergo *Lentulo Marcelloque Consulibus rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris, senatus idémque Pompeius agitabat: nec ille abnuebant, si ratio sui primis comitiis haberetur consulatus:* (3) *absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur.* Veniret, & peteret (4) majorum more. *Ille contrà flagitare decreta*, ac nisi in fide permaneret, non se dimissurum exercitum. *Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere.* Prima *civilis belli arena*, Italia *fuit, cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subitò* Cæsaris *impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius* (5) *Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine si* (6) *Pompeium Brundusii opprimere, ut cœperat potuisset.* Sed *ille per obsessi claustra portûs nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare laceratâ & penè inermi nave fugiebat.* Nec *Pompeius ab Italia, quàm senatus ab urbe fugatur prior quã penè vacuam metu* Cæsar *ingressus* (7) *Consulem se ipse facit. Ærarium quoque* (8) *sanctum, quia tardiùs aperiebant Tribuni, jussit effringi: censúmque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatóque Pompeio, maluit priùs ordinare provincias, quàm ipsum sequi.* (9) Siciliam *&* (10) *Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit.* Nihil *hostile erat in Gallia, pacem ipse fecerat.* Sed *ad* Hispanienses *Pompeii*

exercitus

exercitus transeunti per eam duci, portas claudere causa Massilia est. Misera dum cupit pacem, belli metu in bellū incidit: sed quia tuta muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia, præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variumque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio, quos Illerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere & oppido includere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt, obsessorque ipse quasi obsidebatur. Sed ubi pax fluminis redit, populationibus & pugnæ campos aperuit, iterum ferox instat, & cedentes in Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. Quid enim (1) una post quinque legiones? Itaque ultrò cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum, & Africam, quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occupare (2) Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo littore castra posuissent, jam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis classicorum utrinque circumvenit, deditionem fames extorsit Antonio. Missæ

quoque

quoque à Basillo in auxilium ejus rates quales inopia navium fecerat. Nova Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem, duas tamen æstus explicuit. una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit memorandúmque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam 705 *provinciam missus, pulso (13) fugatoque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatúmque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga: sed pudor suasit ut amissum sua temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum par fortunâ flagitante, sedem bello Pomp. Epiron elegerat: nec Cæsar moratus, quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media (14) prohiberet tempestate, ad bellum navigavit; positisque ad Oricum castris, cùm pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio dimissa, Brundusii moram faceret, adeò impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius; Quid times? Cæsarem vehis. (15) Contractis in unum undique omnibus copiis, positisque comminus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere, nunc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta, (Sed his obesset obsidio, qui patente mari omnibus*

omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachi irrita, (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium prœliis (quo tempore egregia virtus (16) Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginta tela sedere) jam verò direptione urbium sociarum, cùm Oricum & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret: Pompeius adversus hæc nectere moras, tergiversari simul ut hostem interclusum undique inopia commeatuum terreret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutiùs profuit duci salutare consilium. Milites otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prœlio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc, præter auxilia regum & senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & manè cum pullo amiculo (nefas!) apud principia conspectus est. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica priùs, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem (17) Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompeius adeo equitum copia abun-

daret,

daret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipse est. Nam cum diu æquo Marte contenderent, jussuque (18) Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. Nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita, Parce civibus: cùm ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ub denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque (19) moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multò atque vehementiùs Thessalici incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cùm Ptolomeus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, fœdusque amicitiæ cum Cæsare
medio

medio Pompei capite sanxisset, ultionem tanti viri manibus quærente fortuna, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cædem partium fato non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab iisdem percussoribus Pompeii obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mirâ virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium (20) incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente, justa generi Manibus dedit. Quippe & (21) Theodorus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atq; Ganymedes diversi per mare & terras transfugio & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, plane quasi de industria captante fortuna hunc Mithradatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex (22) Pharnaces, magis discordiæ nostræ fiducia, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno, & (ut si dixerim) non toto prælio obtrivit: more fulminis, quod

uno

uno eodémque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, antè victum hostem esse, quàm visum. Sic cum exteris. At in (23) Africa cum civibus multò atrociùs, quàm in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis quàm oppressæ vires erant. Auxerat Sacramentum ipsa clades imperatoris: nec degenerabit ducum successio. Quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, 707
videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quod amplior, eóque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam ante (24) imperium ducis suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Juba cœpit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à sylva consternati subito clangore: statim & exercitus in fugam & duces fortiùs quàm ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat, sed assequutis eum hostibus gladium per viscera exegit: & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum, Benè se habet (25) Imperator. Juba cum se recepisset in regiam, magnificè epulatus, cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cùm interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanóque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bagradam castris, Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus

elatus (ut sapiente dignum erat) mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filium comitésque amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterúmque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas: sequutaque vis sanguinis moribundas
708 manus in ipso vulnere reliquit. (26) Quasi non esset unquam dimicatum, sic arma rursus, & partes: quantóque Africa super Thessaliam fuit: tanto Africam superabat Hispaniam, plurimúmque favori partibus * addebat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrociùs, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiúsque legati conflixêre. Sed acriùs fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus bellum. Siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecîdit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & intestinum & externum, imminentésque Herculis speculas: cùm omnia undique simul prælio & tempestate sævirent, mox circa obsidiones urbium utrinque discursum est. quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum (27) Munda. Hic non pro cætera felicitate, sed anceps & diu triste prælium, ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna. Sanè & ipse ante aciem mæstior, non ex more

* Dabat.

more Cæsar, sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem, vel (28) eadem timens, postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prælio, quod nemo unquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter utrósque silentium, quasi convenissent; hic omnium sensus erat. Novissimè illud inusitatum Cæsaris oculis, nefas, post quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris præsidio miserat, fugæ speciem præbuissent: hoc aut ipse credidit, aut dum callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientem invectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius sequi; inde Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiésque victoribus, sic æstimari potest: hoc à prælio profugi, cùm se Mundæ recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, congestis undique cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculísque confixa inter se tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus

tiqus Pompeii liberis, Cnaum prælio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cesennius apud Lauronem oppidum consequutus pugnantem (adeò nondum desperaverat) interfecit. Sextum fortuna in
707 Celtiberia interim abscondit, aliisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Alterum, Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinæ, & ad simulachrum ignium ardens
707 Pharus. Terteus de Pharnace currus, & Ponto. Quartus, Jubam & Mauros, & bis (30) subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsus, & Munda nusquam, & quanto majora erant de quibus non triumphabat! * Hic aliquando finis armis fuit: reliqua pax incruenta, pensatúmque clementiâ bellum. Nemo cæsus imperio, præter Afranium, satis ignoverat semel: & Faustum Syllam didicerat *generum timere: filiámque (31) Pompeii cum patruelibus ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes honores unum in principem congesti: circa templa imagines: in theatro distincta radiis corona: suggestus in curia: fastigium in (32) domo: (33) mensis in cœlo: ad hæc, pater ipse patriæ perpetuúsque Dictator: novissimè, dubium an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio (34) Consule regni insignia: quæ omnia velut insulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vidit invidia, gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donatus est: sed (35) Brutus & Cassius, aliique Patricii consenserunt

*Ista desunt in manuscriptis.

* Generosum.

senserunt in cædem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die: nec perlitare centum victimis poterat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli sedentem eum Senatus invasit, tribúsque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

Cæsar Octavianus. Cap. III.

Populus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ, fax & turbo sequentis seculi, superfuisset Antonius. Quippe dum (1) Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum, summa (2) rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia, perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur Marco Antonio & Publio 709
(3) Dolabella Consulibus, imperium Ro. jam ad

Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus civitatis fuit, quodque in annua cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent, sic in Romanæ dominationis, id est humani generis conversione penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis omne imperii corpus agitatum est.

Bellum Mutinense. Cap. IV.

Prima *civilium motuum causa* (1) *testamentum Cæsaris fuit; cujus secundus* (2) *hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; ipse planè & conviciis Cæsaris dignitatem, & furtis* (5) *hæreditatem lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptionem Juliæ gentis inhibere non desineret: denique ad deprimendum juvenem, palam arma moliri, & parato exercitu*

710 *in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsideret: Octavius Cæsar ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus; (quis crederet?) Consulem* (5) *aggreditur; obsidione Mutinæ liberat* (6) *Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat,*

Trium,

Triumviratus, Cap. V.

Cùm solus etiam gravis paci, gravis reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit, quia contra duos exercitus necesse fuit vedire in cruentissimi fœderis societatem. Diversa omnium nota incendia. Lepidum, divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui se hostem judicassent; Cæsarem, inultus pater, & manibus ejus graves Cassius & Brutus, agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Rucusiam & Bononiam jungant manus, & exercitus consalutant; nullo bono more Triumviratus invaditur. Oppressa armis Repub. redit Syllana proscriptio, cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum 140 senatorum, exitus fœdi, truces, miserabiles toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiscat? Cùm (1) Antonius concedente (2) Cæsare avunculum suum Lepidus (3) L. Paulum fratrem suum proscripserit. Romæ capita Cæsorum proponere in rostris jam usitatum erat. Verùm sic quoque civitas lachrymas tenere non potuit, cum resciſſum (4) Ciceronis caput in illis suis rostris videretur: nec aliter ad videndum, quàm solebat ad audiendum eum concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

Bellum Cassii & Bruti. Cap. VI.

Brutus & Cassius sic Cæsarem, quasi (1) *Tarquinium Regem depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso* (2) *parricidio perdiderunt.* Igitur *cæde perfecta, cum veteranos Cæsaris, nec immeritò, timerent, statim è curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem non habebant.* Igitur *cum appareret quæ strages reip. immineret: displicuit ultio,* * *consensu Consulis* (3) *abolitione decreta. Ne tamen publici* (4) *doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso quem occiderant Cæsare datas, Syriam et Macedoniam concesserant. Sic vindicta Cæsaris dilata potiùs, quàm oppressa est.*

711 Igitur *ordinata magis, ut poterat, quàm ut decebat, in Triumviros reipubl. relicto ad urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutúmque succingitur.* Illi *comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Gn. Pompeio fuit,* (5) *arenam insederunt, sed nec tum imminenti cladis destinatæ signa latuère: nam et assuctæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant.* In *aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis apertè ferale signum fuit.* Ipsique Bruto *per noctem, cum allato lumina ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit, et* quæ esset *interrogatá,* tuus, *inquit,* malus (6) Genius: *hoc dixit, et sub oculis mirantis evanuit.* Pari *in meliora præsagio in Cæsaris castra omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, cùm Cæ-*

saris

*cum Cō-sulis aboli-tione de-creta.

ſaris (7) *medicus ſomnio admonitus eſt, ut* Cæſar caſtris excederet, quibus capi immi-nebat; *ut factum eſt. Acie namque com-miſſa, cum pari ardore aliquandiu dimica-tum foret, & quamvis duces non eſſent tum præſentes, cum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent: ſtabat tamen pro partibus invicta fortuna, & ul-toris, & qui vindicabatur. Primum adeò anceps fuit & par utrinque diſcrimen, ut exi-tus prælii docuit: capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficacior eſt fortuna quàm virtus? & quàm verum eſt, quod moriens efflavit,* non in re, ſed in (8) verbo tantùm eſſe virtutem? *Victoriam illi prælio error dedit. Caſſius inclinato cor-nu ſuorum, cum captis Cæſaris caſtris rapi-do impetu recipientes ſe equites videret, fu-gere arbitratus evadit in tumulum: inde pul-vere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximen-tibus geſtæ rei ſenſum: cum* (9) *ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proxi-mis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide* (10) *reſignaret, (i-ta enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodien-dum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos vi-ros non miretur, ad ultimum non ſuis ma-nibus uſos? niſi hoc quoque ex perſuaſio-ne non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum * pientiſſimarúm-que animarum judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.* * Piiſſima-rúmque.

F 2 *Bellum*

Bellum Perusinum. Cap. VII.

712 *Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris pretium militiæ persolvebat. Semper alias L. Antonii pessimum ingenium, Fulvia, gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, inter Perusiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.*

Bellum cum Sexto Pompeio. Cap. VIII.

717 *Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter Juvenum in Hispania occiderat, alter fugâ evaserat; contractisque infelicis belli reliquiis, cùm insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam & classe medium*
718 *mare insederat, O quam diversus à patre! ille Cilicas extinxerat, hic secum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est, magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit, Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub (1) percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum*

rum quadraginta navium Dominus, cum sex septemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis pavens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Quamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset, & in Pompeio totum partium nomen abolesset, nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar: cum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: imò omnia expertus ambitu & luxuriâ, primùm hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui seculum liberavit.

Bellum Parthicum duce Ventidio. Cap. IX.

Parthi clade Crassiana ellius animos erexerant, civilesque Populi R. motus læti acceperant: itaque ut prima affulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui missus à Cassio Brutoque (quis furor scelerum) solicitaverat hostes in auxilium. & illi Pacoro duce, regio juvene dissipant Antonia præsidia. * Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetraverat. Denique ablata Syria emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus, nisi (1) Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumque Pacorum & omnem Parthicum equitatum toto inter (2) Orontem & Euphratem sinu late cecidisset. Viginti amplius millium fuit, nec sine consilio ducis, (3) quippe qui simulato metu, adeò passus est hostem castris succedere, donec absumpto jactus spatio, adimeret usum sagittarum

* Casca. 713

barum. Rex fortissimè dimicans occidit: mox circumlato ejus per urbes, quae desecerant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori caede pensavimus.

Bellum Parthicum Antonii.
Cap. X.

*Expertis invicem Parthis atque Romanis, cum Crassus atque Pacorus utrinque virium documenta fecissent, pari rursus reverentia, integra amicitia, & quidem ab ipso foedus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine (1) Araxem & Euphratem sub imaginibus suis * legi concupisset, neque causâ, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere, relictâ repentè Syriâ in Parthos impetum facit. Gens praeter*

* Labi.

717 *armorum fiduciam simulat trepidationem, & in campos fugam. Hic statim quasi victor sequebatur, cum subitò nec magna hostium manus ex improviso, & jam in fessos via sub vespere velut nimbus erupit, & missis undique sagittis (2) duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quae in (3) posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana Parthico habitu castris adequitat, & salute latinè data, cum fidem ipse fecisset, quid immineret, edocuit;* jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retrò, peterentque montes; sic quoque hostem fortasse non defore. *Atque ita sequuta est minor vis hostium, quàm imminebat. (4) Adfuit tamen, deletaeque reliquae copiae*

copiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam sorte quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis (5) *super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus* (6) *inhibuit. Deinde Romani cùm se rursum extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem,* (7) Ite & benè valete Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. *Non minor ex aqua postea quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio: tum quibusdam* (8) *Salmacidis fluvius infestior; novissimèque cùm jam ab invalidis & avidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuêre. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriúsque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertiâ parte de sexdecim legionibus reliquâ, cum* (9) *argentum ejus passim dolabris consideretur: & subinde inter moras mortem à gladiatore suo flagitâsset, egregius Imperator tandem profugit in Syriam: ubi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset qui evaserat.* 719

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra. Cap. XI.

Furor Antonii quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cum exosus arma, in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior 722

esset Partho Romanus. Igitur dominatio-
nem parare, nec tacitè, sed patriæ, nominis,
togæ, fascium oblitus, totus in monstrum il-
lud ut mente, ita animo quoque cultúque
desciverat. Aureum in manu baculum, ad la-
*& in acie. *tus acinacis, purpurea vestis ingentibus ob-*
stricta gemmis, diadema aderat, ut regina
rex ipse frueretur. Ad primam novorum mo-
tuum famam Cæsar à Brundusio trajecerat,
ut venienti bello occurreret: positisque in Epi-
ro castris (1) Leucadem insulam, montemque
Leucaten, & (2) Ambracii sinus cornua infe-
sta classe succinxerat. Nobis 400 amplius na-
ves, 200 non minus hostium: sed numerum
magnitudo pensabat. Quippe à (3) senis in
novenos remorum ordinibus, ad hoc turri-
bus atque tabulatis allevatæ castellorum &
urbium specie, non sine gemitu maris, &
labore ventorum ferebantur: quæ quidem
ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à trire-
mibus in senos non amplius ordines creve-
rant: itaque habiles in omnia quæ usus pos-
cebat, ad impetus & recursus flexusve capi-
endos, illas graves, & ad omnia præpeditas,
singulas plures adortæ, missilibus simul, tum
rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium
dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium co-
piarum apparuit magnitudo, quàm post vi-
ctoriam. Quippe immensa classis naufragio
belli facto, toto mari ferebatur, Arabúmque
& Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ
spolia, purpuram aurúmque in ripam assiduè
mota ventis maria revomebant. (4) Prima dux
fugæ regina cum aurea puppe, veloque purpu-
reo se in altum dedit, mox sequutus Antonius:
sed instare (5) vestigiis Cæsar. Itaque nec (6)
713 *præparata in Oceanum fuga, nec munita*
præsidiis

Præsidiis utraque Ægypti cornua (7) Parætonium atque (8) Pelusium presulere, propere manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat: quod ubi desperavit à principe, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximo, ut solebat, induta cultu, in differto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus sic (9) morte, quasi somno, soluta est.

Bella adversus gentes exteras. Cap. XII.

Hic finis armorum civilium. Reliqua adversus exteras gentes: quæ destricto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax, nec dum assuetæ frænis servitutis tumida gentium inflataque cervices, ab imposito nuper jugo resiliebant. Ad septentrionem conversa fermè plaga ferocius agebat, Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces & Daci, Sarmatæ atq; Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos (1) Brennos, Senones, atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre, quæ deficientibus telis infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt. (2) Illyrii quoque sub Al-

 pibus

*pibus agunt, imásque valles earum & quædam quasi claustra custodiunt, abruptis torrentibus implicatis: in hos expeditionem ipse sumpsit, fierique pontem imperavit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapiat, & in via primus, tunc agmine sequuto, cum Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo Augustior, terga hostium * præcidit.* (3) *Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Istroque vallantur: populati proximos, intra ripas se recipiebant. In hos domandos* (4) *Vibium misit. Cæsi sunt in utrisque fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt, & in profluentes data, ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nuntiaretur*(5) *Dalmatæ plerumque sub silvis agunt, inde ad latrocinia promptissimi. Hos jam quidem* (6) *Marcius incensa urbe Delminio quasi detruncaverat. Postea*(7) *Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat. Sed Augustus perdomandos Vibio mandat; qui efferum genus fodere terras coëgit, aurúmque venis repurgare, quod alioquin gens omnium cupidissima studiosâ diligentiâ acquirit, ut illud in usus suos servare videatur. Mysii quam feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum ante aciem postulato silentio:* Qui vos, *inquit,* estis? *Responsum invicem:* Romani, gentium domini. *Et illi:* Ita, *inquiunt,* *si nos viceritis. *Accepit omen* (8) *Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepêre votum,* ut Cæsorum extis ducum & litarent, & vescerentur. *Deos audisse*

Marginal notes:
* Percecidit.
714
714
* Fiet.
* Vos.
725

dixisse crediderim. Nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum (9) maximus populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplina, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere: 74[illegible]
quippe cum catenas morsibus tentarent; feritatem suam ipsi puniebant. (10) Daci montibus inhærent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, discurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Si tunc Dacia non victa, summota atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eumdem Lentulum prohibere Danubio satis fuit, nihil præter nives rarásque sylvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. (11) Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem bis (12) trajecto ponte Rheni quæsisse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus primos domuit Usipites,
*inde *Tenctheros percucurrit, & Cattos. Nam* 741
Marcommannorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit.

* Tencatheros.

excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus concrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeo certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent. Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque præda divisit, & vendidit. Præterea in tutelam Provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. * Bonnam & Geldubam cum pontibus junxit, classibusque firmavit: * invium atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra cœlum ipsum mitius molliusque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis (13) defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alteri, senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moresque nostros magis quàm arma sub Imperatore Druso suspiciebant: postquam ille defunctus est, Vari (14) Quinctilii libidinem ac superbiam haud secus quàm sævitiam odisse cœperunt. Ausus verò ille agere conventum: & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi qui jampridem rubigine obsitos enses, inertesque mærerent equos, ut primùm togas & sæviora

* Bononiā & Gessoriacum.
* Invisum.
744
761

armis

armis juvavidebant, duce (15) Arminio arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per (16) Segestem unum principum, ducum conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem
improvisô adorti, cùm ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. (17) Varus perditas res eodem quo Cannensem (18) diem Paulus, & fato est, & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes, perque silvas crudelius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisa prius linguâ, quam in manu tenens barbarus, Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoque Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius quàm in manus hostium veniret evulsit, mersámque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni
fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. 752
Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatum est. (19) Musulanios atque (20) Getulos accolas Syrtium (21) Cosso duce compescuit, unde illi Gætulici cognomen. Latiùs 758
victoria patet. (22) Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum Cæsar ex nepotibus suis misit. Ambo fato breves,

sed

sed alter inglorius. Massiliæ quippe (23)
751 *Lucius morbo solvitur: in* † *Lycia* (24) *Cajus*
† Lyria. *ex vulnere cum Armeniam ad Parthos se*
753 *subtrahentem recepit. Armenios victo re-*
ge Tigrane in hoc unum servitutis genus
Pompeius *assuefecerat, ut rectores à nobis*
acciperent. Intermissum *ergo jus, per hunc*
recuperatum, non incruento, nec multo ta-
men certamine: quippe Domnes, quem rex
Artaxatis præfecerat, simulata proditione
adortus, virum intentum libello, quem ut
thesaurorum rationes continentem ipse por-
† Cruenta ex vulnere. *rexerat, stricto ferro* † *cruentat vulnere in*
tempus: cæterum barbarus undique infesto
exercitu oppressus, gladio, & pyra, in
quam se percussus immisit, superstiti etiam
Cæsari satisfecit. Sub occasu pacata e-
rat omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi de-
sinentis scopulis inhærentem citerior al-
luebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gen-
tes (25) *Cantabri & Astures, immunes im-*
perii agitabant. Cantabrorum & prior, et
altior, et magis pertinax in rebellando a-
nimus fuit, qui non contenti libertatem
suam defendere, proximis etiam imperita-
re tentabant, (26) *Vaccæosque et Curgoni-*
os, et Autrigonas crebris incursionibus fa-
tigabant. In hos igitur, quia vehementius
727 *agere nunciabantur, non mandata expedi-*
tio, sed sumpta est. Ipse venit Segisamam:
castra posuit: inde partito exercitu totam in-
dè jam complexus Cantabriam, efferam
gentem ritu ferarum quasi indagine debella-
bat. Nec ab Oceano quies, cum infesta clas-
se ipsa quoque terga hostium cæderentur.
Primum adversus Cantabros sub mœnibus
Velficæ præliatus est. Hinc fuga in eminen-
tissimum

tissimum Vindium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit. In Edulii montis obsidione, quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex (27) *arboribus taxeis exprimitur,* † *præcepere mortem, seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavêre. Hæc per* (28) *Antistium,* (29) *Furnium,* (30) *Agrippam legatos hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub* (31) *corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est. Et jam Cæsar tantus erat ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant, nec tenuêre suos, ut* † *barbari impares: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps & cruentum, & ultimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi Trigæcini prodidissent; à quibus præmonitus* (32) *Carisius cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic tamen quoque non incruento certamine, reliquias fusi exercitus validissimi, civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cùm in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, ut* victoriæ Romanæ stans potius esset quàm incensa monumentum. † *Hic finis Augusto*

bellicorum

† præripere.

727

728

† Barbaris.

728

† Hic.

bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax, cum ipsorum ingenio in pacis partes promptiore, tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, (33) castra sua (sed quæ in plano erant) habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniique & chrysocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri solum jussit. Sic Astures, & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cœperunt. Omnibus ad Occasum & meridiem pacatis gentibus ad Septentrionem quoque (duntaxat intra Rhenum atque Danubium) item ad Orientem intra † Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium populi Romani reverebantur. Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam, habitantésque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color eos ab alio (34) venire sole fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana, ultrò signa retulêre. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Ausúsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab urbe condita anno Janum (35) geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numa rege, & victa primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens seculum,

† Tygrim. Eurum.

seculum, *gravibus severisque legibus multis coercuit. ob hæc tot facta ingentia*, Dictator (36) perpetuus. *&* Pater patriæ *dictus. Tractatum etiam in senatu*, *an quia condidisset imperium*, Romulus *vocaretur*: *sed sanctius & reverentius visum est nomen* (37) Augusti, *ut scilicet jam tum*, *dum colit terras*, *ipso nomine & titulo consecraretur.*

FINIS.

J. STADII

IN L. JULII FLORI HISTORIARUM LIBROS IV.

Commentarius, in quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inversa restituuntur, breviter denique quicquid in Romana Historia dignum est observatione annotatur; unà cum variarũ lectionũ & castigationum rationibus

---

Editio nova, singulis Neotericis purgatior & emendatior.

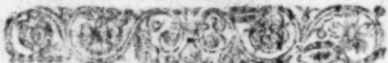
OXONIÆ,
Excudebat HEN: HALL.
M.DC.LXI.

J. Stadii

IN L. JULII FLORI HISTORIARUM LIBROS IV.

Commentarius, in quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inversa restituuntur; breviter denique quicquid in Romana Historia dignum est observatione annotatur; unà cum variarum lectionum & castigationum rationibus.

Editio nova, singulis Prioribus purgatior & emendatior.

OXONIÆ,
Excudebat Hen: Hall.
MDCLXI.

JOANNIS STADII IN COMMENTARIUM L. JULII FLORI. Præfatio.

Etsi omnibus rerum gestarum scriptoribus multum debeamus, quippe qui suo studio effecerunt ut facilius quid nobis, præteritarum rerum cognitione adjutis, in vita expetendum, quid declinandum esset expediremus: tamen sapientissimorum hominum judicio, potissimum iis obstricti sumus quorum opera & industria res à Romanis domi forisque gestæ ad nostram notitiam pervenerunt. Quod rectè illi quidam ita censuerunt, & prudenter. Nam si utilitatem ex historiarum lectione quærimus, nulla est Respub. quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam, aut prudentiæ ad perniciem præcavendam; aut industriæ ad propulsan-

pulsendam, ulteriora suggerat. Populus enim Roman. cæteros armorum gloriâ & imperii amplitudine, quibus universum ferè terrarum orbem complexus est, devicit; sic iisdem omni genere exemplorum, quæ quisque sequutus, egregiè cùm sibi, dum Reipub. consulat, antecelluit. Cujus si prima tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicasset, consules, eam non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes: tantum justitiæ ac moderationis amorem: tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum, tantum luxuriæ & avaritiæ odium possis animadvertere. Sed quid? cùm tantam rem à tam parvis initiis profectam, tot Reipublicæ conversionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictam domi forisque Rempublicam, unam terrarum omnium dominam; toties recreatam, cogitatione atque animo comprehendimus; ecqua voluptate utiliore frui? ecqua utilitate suaviore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cum pop. Roman. imperio, libertate, majestate confe-

conferemus? Profer Assyriorum, profer Persarum, profer Græcorum imperium, ficta equidem illa, & commentitia esse eorum, qui illa memoriæ commendarunt, quam re ipsa illustriora videbuntur. Quis itaq; non indolescat, si nos æqualésque nostros tanta scriptorum ejus populi inopia urgeri intelligat, qua in tenebris atq; hominum ignoratione tanta res sepulta jacent? Si Titum etiam Livium, qui eas 142 libris in lucem atque omnium conspectum protulerat, vel temporum injuriâ vel hominum incuriâ periisse ita sentiat, ut in mutilato ad quartam ferè partem, contaminationem quoque & horridum squalorem abominaretur, nisi opera industriaque Caroli Sigonii, optimè de omni antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim ulla re alia in tam angustam rerum laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundabant secula, destituta fuerit. Et quem non commoveat? Si pro Livio, Romanorum rerum conditore altero; si pro locupletissimo dignitatis

nitatis Romanæ historico, sibi Florum, successorem ut inopem datum, ita scriptorem tumultuarium videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui Imperatorum nomina & munia aut perturbet frequenter aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Livio, eum, qui dum poëtarum pigmentis rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Livianæ industriæ monumenta, quibus à condita Urbe ad Augusti usque Imperium historiam per 744 annos composuerat, deplorandam citiùs quàm aliquando expectandam, metuerem; viderem & nullum huc usque auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Livii à primordio Urbis, usque in Augustum tali ordine atque Florus suscepisset, prosequeretur: operæ pretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua possem diligentia & industria lenirem: idque futurum, si Florum commentario vel emendaremus, vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto,

ita

ita expleremus, ut ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde ut studioso quoque vestigia aliquot indicarem, per quæ observaret, quibus quasi seminibus magnæ Respublicæ procreentur, quibus moribus atque institutis adolescant, quibus legibus & rationibus conserventur, quibus contra vitiis adeò cõversionem inclinentur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultè me facturum existimavi, si paucis hîc, antequam Florum exponerem, de Reipub. statu, qui in urbe fuerit, præfarer. Siquidem Florus noster tantùm cõplectitur gestarum à pop. Rom. rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplinâ, potestatem, & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infœliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob Patriciorum dominationem, ob factiones Optimatum & plebeiorum seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm Respublica omnis (ut à Politicis distribuitur) vel unius, vel paucorum, vel pop. imperio gubernetur; ita si ex

tribus istis justè temperatus aliquis Reip. status fuisset, eum Cicero rectissimum optimumque censuisset. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinum & honorum communicationem, cum ætate ad moderatum Reip. statum nonnihil profecerat. Regio *enim* imperio *(quam* μοναρχίαν *Græci vocant) Roma statim condita per annos* 244 *servivit, quo temporis intervallo, & si justi aliquot publicaque utilitatis studiosi reges fuerint, qui populum Rom. ita legibus & institutis firmârunt, ut bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit; tamen injusta nonnullorum impotentiâ, libidine, & audaciâ vexati cives, exegerunt reges, & Rempub. ab unius dominatione liberârunt. Successit deinde* annuus, *pro perpetuo, magistratus, hoc est,* Consulatus, *pro Regno; ut duo æquali potestate annum unum regerent: fuitque is honor in Patriciorum potentia, ita ut temperamento non satis moderata Respub. teneretur, cum Patriciis, Patriciorum auctoritate honores darentur;*

tur; cum plebiis neque curationes publicæ, neque magistratus, ut qui auspicia plebi nulla esse asseverarint, neque concubia, veluti contaminatione, generis inæqualitate aversarentur, communicabantur: atque ita fiebat, ut plebs ipsa sub Patriciorum dominatu non aliter atque antea sub regibus serviret: quare discordiâ & successione laboratum est, quousque plebs per sacrosanctum Tribunatum, contra Optimatum dominationem & libidinem, libertatem & pudicitiam suam tueretur, atque Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & honorum communicationem, & legem Hortensiam, qua Quirites omnes plebiscita abstringerent, à Senatu & Optimatibus extorsit. Nunquam itaque pop. Rom. status ex tribus illis æquissimis formis temperatus fuit, nec Regius sive μοναρχία in Consulum imperio erat, plus enim in Republica poterant Tribuni plebis quàm Consules. Nec Optimatum sive ὀλιγαρχίας potestas in Senatus auctoritate vigebat, plus enim semper imperii fuit in populo quàm in Senatu: populus enim leges jubebat vel abrogabat, ma-

gistratus dabat vel adimebat; bellum
indicebat, quod plebs finiebat; vitæ ac
necis potestatem habebat; & ad ejus
judicium à magistratibus provocatio
fiebat. Quare populi Rom. Rempub.
in populari sive δημαρχίᾳ *imperio fu-*
isse manifestum est. Atque eo in sta-
tu populari floruerunt lumina illa
virtutum, modestiæ, fortitudinis, ju-
stitiæ, quæ victi orbis principatum,
imperiique confessionem exteris genti-
620 *bus extorserunt. Tranquillum autem*
632 *usque adeo Reipub. statum duo Grac-*
653 *chi, Saturninus, Drusus, furiosi &*
662 *seditiosi Tribuni plebis, infeliciter*
perturbarunt, dum plebi contra Op-
timates dominium, hoc est, ὀχλοκρα-
τίαν *affectant, vel agrariis, vel fru-*
mentariis legibus, vel judiciorum
à Senatu ad Equites translationes,
vel Romanæ civitatis cum sociis
communicatione. Injuria tandem Sul-
665 *pitii Tribuni pleb. Sylla commotus,*
ipsorum potentiam & plebis domi-
natum infregit, & iterum Optima-
tum dignitatem asseruit. Contrà,
Pompeius Magnus, dum salutare
illud, popularisque status temperamen-
tum sperat posse restitui; si Tribuno-

rum

rum pleb. magistratum pleno juri plebi reddat, non assequitur quod optaverat; imò hoc consilium Pompeio infœlicissimè cessit, hoc est, in suam & Reip. perniciem; nam in civitate moribus corruptissima, ambitione jam & avaritia grassantibus, viam audaciæ civium patefecit, ad rapiendum Tribunorum pleb. auxilio Remp. plebis suffragiis largitione corruptis; nec otium erat aut quies à metu publico, ita semel evulsis Reipubl. partibus, sed crudelitate Marii & Cinnæ, 670
Syllæ dictaturæ contumeliosè & ty- 671
rannicè laniata. conspiratione etiam Cn. Pisonis & Catilinæ sollicitata, 690
simulque jam ipsa ad conversionem suam inclinante Republica, ad unius iterum imperium respicere videbatur, ita ut ab unius dominatione ad popularem, à populari ad plebeium, 692
à plebeio ad unius imperii statum conversa esse videatur. Atque cùm tres in urbe cives potentissimi essent, Pompeius, Crassus, Cæsar, ipsi coitione amicitiæ fœdera inter se comparârunt, ut semper honores absentium, illi qui ad urbem essent, propugnarent, & si singuli tum quidem ad dominatum

701 adſpirarent, tamen mutuo metu quie-
704 verunt, donec Craſſo à Parthis cæſo,
Pompeiique neceſſitudine cum ſocero
Cæſare ex Juliæ morte abrupta, ci-
vile bellum erumperet, quo Pompeius
extinctus eſt, & Reſpub. Cæſari tan-
quam civilis belli præmium ceſſerit.
Nec Cæſaris Dictatoris diuturna fu-
it Dictatura: conſpiratione namque Op-
timatum, ut liberarent Remp. quinto
dominationis ſuæ anno, in curia Pom-
peii cæſus eſt. Dumque Cicero ἀμνη-
στίαν ſe Athenienſium exemplo, hoc eſt,
præteritorum oblivionem ad otii &
pacis tranquillitatem Optimatibus per-
ſuaſiſſe opinatur, M. Antonii calli-
ditate & artibus omnes decepti ſunt:
utpote qui rebus ſuis confirmatis, &
metu amoto ad ingenium, quod Rei-
publicæ oppreſſionem moliebatur, re-
diit: atque rebus jam in præceps eun-
tibus, paceque convulſa, Triumviros ſe
710 Reipublicæ conſtituendæ tres Impe-
711 ratores, Lepidus, Antonius, Octavi-
717 us renunciaverunt, & lege Pedia
722 Cæſaris percuſſores Brutus Caſſiuſ-
que abſentes condemnati ſunt; quibus
cæſis, Sextoque Pompeio ad Siciliam
fracto, Lepido in Sicilia dignitate
Trium-

Triumvirali exuto, Antonio in Ægypto interfecto, ad unius iterum Augusti potestatem, jus, imperium, Respublica conversa est, eaque omnia quæ statim ab urbe condita, regni, post magistratuum, Senatus, ac populi fuerant, Imperatoris *prænomine Augustus, anno V.C. 726. occupavit. Atque ista conversionis & circuitus Reip. Romanæ huc usque summa esto. Nunc consilii nostri rationem de commentarii nostri dispositione paucis exponamus. Ut autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis consultum esset, nihil commodius putam, quàm* occupatis *ita satisfacere, ut rerum gestarum seriem argumentis tantùm brevibus ad singula Flori capita præscriptis complecteremur.* Otiosis *autem, hoc est, quibus magnarum rerum causæ, consilia, eventus ideo curæ sunt, ut sibi prudentiam ab aliorum experientia confirment, equidem iis ita consultum fore putabam, si Commentario nostro fidaliter ex optimis & fide dignis veterum monumentis collecto, altiùsque repetitis causis, rem gestam prosequeremur. Adhæc, ubi ordine aut negligentia, quod vitium huic Authori*

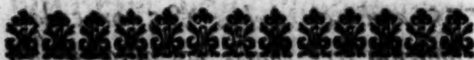
 nimis

nimis familiare est, peccaret, admonerimus: sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum, ut opera nostra non indigentem, præterirēmus: sin loca in contextu Flori obvia essent, quæ vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiæ imperitiam offunderent, ea, ut numerorum notis determinata, vel fidelissimè explicaremus, vel de iis nostram sententiam, sed priscorum testimoniis confirmatam, adduceremus, quo labore nostro lectorem quemlibet facilè (si commentarium nostrum ubi notæ numerorum inter legendum occurrent, cum Flori scripto conjunget) consequuturum speramus, antiquitatis Romanæ non sine magna voluptate cognitionem, & viam sibi patefactam fore, ad Ciceronis, Livii, Cæsaris, Suetonii, & qui mihi præcipuus est, Taciti, cum fructu & judicio lectionem, & intellectum commodiorem. Et eadem nunc etiam operâ nostra in Suetonium & Tacitum, ut purgatior uterque, & cum lectoris cognitione familiarior, primo quoque tempore prodeat, elaboramus; Atque

ut præcipuam lucem, ad Antiquitatis notitiam memoreæ concipiendam, adfert rerum gestarum series etiam tempore distincta: ita nos ad marginem Flori nostri semper, ubi opus esse censuimus, * numerorum Ro. notis, annos ab urbe condita prætexuimus, in quibus determinandis certissima scriptorum & Annalium monumenta, & recentem Huberti Goltzii absolutissimam & fidelissimam Fastorum editionem secuti sumus, nec parum debemus exquisitissimis Caroli Sigonii lucubrationibus. Et cum Urbis conditæ initium, Christi Dei natalem 750 annis & diebus 185 præcedat, quantum fere spatii nos historia ista prosequemur facilè fuerit cuilibet, urbis conditæ annos ad tempora Christi natalem præcedentia aut sequentia accommodare. Restituimus quoque multa in hoc scriptore loca, causam & castigationis & conjecturæ nostræ reddidimus. Vixit autem Florus sub Trajano Cæsare: patrem habuit, ut scribit Volaterranus, L. Julium Florum Secundum, quem Quinctilianus lib. X. Florem eloquentiæ Galliæ vocat, (cum eam ibi exercuerit) prin-

*In hac editione, Figuris.

cipemque alioquin inter paucos disertissimum: quem nos secuti, hunc librum ex gente addita ita inscripsimus, L. Iulii Flori, de gestis Romanorum, Historiarum lib. 4. *Etsi sint, qui* Annæi *nomen Floro ponant, de quo meam sententiam suo loco dicturus sum. An sint ejusdem Flori Epitomæ in Livium conscriptæ, ut asseverare non ausim: ita hoc in medium, ut mihi ambiguum, relinquam.*

ARGV-

ARGVMENTVM PROLOGI.

IN L. IULIUM FLORUM.

Uod virtute duce, comite fortunâ populus Rom. per bellicam virtutem multum, per disciplinam rei militaris ut plurimùm, ita ad orbis imperium excreverit; ut animo concipere ejus vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui imagine ab hominis ætate desumpta, eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: utpote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperii molem subtiliùs, temporum intervalla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIUS.

1. Laboriosos populi Rom. progressus, & incrementa illa, quibus militari virtute & disciplina orbis imperium aquisiverit, quatuor

tuos libris prosecuturus; prudenter sane, & ordine & imagine ab Romulo [illegible] pto, [illegible] vi[illegible] quin lectoris memoriam, tanta rerum gestarum amplitudine, ætatum [illegible] que fortunæ vicissitudine [illegible]. Ut enim ætati ætas ad quartum usque gradum sucsedit: ita populi Rom. ab exiguis initii, progressum per quem urbis Unius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplinam septingentessimum per annsu assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum Romanum infantiam sub Regibus 244 annis; adolevisse principem populum sub Coss. Dictatorúmque magistratu 245 annis; ad primum usque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua 221 annis, hoc est, usque ad Cæsaris Augusti primum Consulatum, quem vi sibi, postquam in prælio Coss. Hirtius & Pansa cæsi erant, sumpserat, post septingentos & novem annos ab urbe condita, ut ex Annalibus Coss. & fastis colligitur: atque tantam Imperii molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani luxu, avaritiáque consenuisse, confectamque videmus.

2 Septingentos per annos concisè dixit: cum ab V. C. ad Augusti primum consulatum percenseantur anni 709. idque in fastis & Capitolinis tabulis. Quare hic novem anni desiderantur. Quia tamen compendio comprehensurus est populi Romani fatum, rotundo numero uti, ut compendiosiore, maluit. Nam quòd fere scriptores diversi abeunt ab ætate illa conditæ Urbis dirigenda, quæ in Capitolinis tabulis habetur,

habetur, idem factum esse manifestum est; quòd aliquando annos aliquot ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss. magistratum gesserunt; & quod solennes dies ineundo consulatui inconstanter & variè ab initio observati, unius anni differentiam attulerint.

3 Ut Latini *ætatem* vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem pop. Romani complectitur, *ætatem* vocat: eo consilio, ut septingentos alteros annos lector putaret adjiciendos, ad moliendam tantam principis populi majestatem & amplitudinem. *Putare* enim probis Scriptoribus significat, *summam nuncupare*, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Extat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ, ab urbe condita ad liberatam anni, 244. ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi pristorum tempora, eaque digerendi ratione fidissimis. Nam quòd annum unum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli Reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnarunt, illasque anni partes, quæ, collectæ annum explerent, ut contemnendas, ipsi præterierunt. Cur ergo Florus (*prope*) adjiciat, manifestum est, ut scilicet sexennium 250 annorum summæ deesse admoneret. Sub

Regibus verò, hoc est, sub infantia Popul. Romani. ipsorum ager ab urbe ad XV millaria, ut Eutropius, ad XVII ut Sextus, & D. Augustinus mensurant, productus est. Regum tamen institutis & legibus ita Reipublicæ fundamenta sunt jacta, ut ab iis primordiis ad gentium omnium principatum bello paceque P. R. adoleverit.

6 Bini Consules creati primum sunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucii; Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus, anno urbis conditæ 244. sed Italia Romanorum armis edomita est sub primum bellum Punicum, anno Urbis conditæ 499. sunt ergo intermedii anni 255, differtque ratio Flori à fastorum & scriptorum omnium calculo per annos 40, idque non satis tolerandâ numerorum securitate. Quare nos scribendum putamus 250, ne noster tanto intervallo à cæterorum consensu diversus abiisse videatur.

7 Consules eduntur in fastis Capitolinis ad annum Urbis conditæ 489. AP. CLAUDIUS CAUDEX, & M. Fulvius Flaccus. ut prænomen *Quinti* vitiosum sit pro *Marci*.

8 Circuitione significat gentem Valeriam, Postumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quæ à Regibus exactis usque ad Italiam edomitam, magna & illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coss. Republica, Octavius, qui deinde in Imperio *Augustus* est dictus, occasione invadendi magistratus, promovit ad urbem exercitum, & per vim à Senatu con-

sulatum

sulatum extorsit, anno ab V.C. 710. ex A. D. 10 KL. OCTOB. cùm Idibus Martiis superiore anno præteritis, Cæsar Dictator conjuratorum violentiâ XXIII vulneribus in Senatu confossus esset. Quare si numerum volumus eadem ratione cum mox sequenti rotundum, qua binæ ætates præcedentes inter sese consentiunt, scribendum & hic erit 200. atque ita ducenti, cùm bis 250, hoc est, quingentis conjuncti, septingentos ab Urbe condita, usque ad Augustum Cæsarem annos sunt collecturi, ut ratiocinium L. Flori statim ab ipso præfatione nuncupatum expleatur.

10 Perplexe satis istud CC. annorum spatium usque in suum seculum *L.* Florus circumscripsit: cùm namque ad Augusti Consulatum à condita Urbe computaverit 700 annos, altera, & ista quam nunc recenset ducentorum annorum ætate adjecta, colligimus nongentos an, prodncimúsque populi *Rom.* senium ad Hadriani usque *Cæsaris* excessum: cùm tamen Trajani XIII *Romanorum* Imperatoris virtute imperium Meridiem & Septentrionem Ortúmque versus latissimè productum sit, quod & Florus subindicat, ita cæteri Scriptores constantissimè testantur. Sed sub Hadriano, qui parta tuebatur solùm, vel etiam negligebat, adseverent imperium non esse amplificatum. Quare si Flori rationem produxerimus à consulatu Augusti usque in Trajani mortem, colligemus annos 180. Atque ita Florus 20 annorum spatium in his verbis (*non multo minus*) inclusisse videtur.

11 In verbo *Decoxit*, egregia translatione usus est: ut enim si vitio nostro illa dissipemus

mus quæ nostro labore parta non sunt, sed à majoribus relicta, *decoxisse* notamur; ita quæ virtute & rei militaris gloria sibi P. R. acquisiverat, illa Imperatorum ignaviâ, hostium insultu divulsa sunt ab imperio: ut etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum, majestate conversionem observare liceat, quam Plato scripsit, & Cicero laudat, intra septingentos annos statum esse, & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGUMENTUM CAP. I. LIB. I.

Romuli & Rhemi ortum, educationem, & fortunam exponit, quo modo postquam Numitoris avi, & Silviæ matris injurias ultus esset Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit, quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmârit, ut fundamenta tanto olim imperio jecerit. Ipse Romulus incerta morte ereptus, Quirini *nomine consecratur.*

COMMENTARIUS.

Reipublicæ orbis totius potentissimæ incrementa persensurus, consultè ab Urbis conditore, Regibusque qui septem eo quem prosequitur ordine regnarunt initium ducit.

1. Romulum & Remum spurios fuisse Plutarchus in Theseo auctor est. Vetus tamen opinio fuit, ut tanti populi originem ad Deos referret, esse natos ex Marte & Rhea Silvia, sive Ilia (iis namque omnibus Scriptores utuntur) Vestali virgine, Numitoris Albani

Albani regis filia. Amulius frater minor Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, ejúsque filium, ne qua spes hæredis aut ultoris futuri superesset, in venatione percussit; filiam ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam custodia sepsit, ut partus enecaretur. Ipsa quidem peperit gemellos, qui Amuli Imperio in profluentem projecti beneficio Faustuli pastoris Regii collecti, servati sunt & educati. Ipsa Silvia, à partu liberata, & stupri rea, patrui jussu (ut habet Eusebius) viva defoditur. Alii in carcerem, deprecante Antho, Amulii Regis filiâ, conjectam referunt: inde filii Romuli beneficio, cùm Amulium interfecisset, ereptam & restitutam.

2 Romulum à Ruma, id est, ubere, Romam invenisse nomen, probati Scriptores testantur: inde Romulum blandiendi causa dictum, eo quòd parvulus & inhians ad ubera lupæ sub ficu repertus esset.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æstum sub umbra vitabant: vel à Romulo ibidem à Faustulo collecto Ruminalem ficum (Erat autem in Comitio, sub Nerone Cæsare 840 annis postquam Romuli infantiam protexerat;) aruisse contabuisseque refert lib. 13. Tacitus, non sine omine in deterius progressuri imperii.

4 Albam longam condidit Ascanius Julus, Æneæ ex Creusa filius, anno post captam Trojam 32, à condito per Æneam ipsius patrem Lavinio (quod ita ab uxore Lavinia Latini Regis filia appellatum est) anno tricesimo.

5 Qua.

5 Quatuordecim ab Ænea & Ascanio primis Latinorum regibus continua successione Reges gubernarunt. Regnatum est à Latinis ad conditam Romam annis 428. sed ad conditam Urbem usque à Troja capta anni recensentur 432. quatuor enim annis Æneas cum suis erraverat, antequam in Italiam appelleret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura Regum Albanorum, etiamsi quatuordecim enumerent à Silvio Æneæ ex Lavinia posthumo (ab eo, inquam, Silvio, qui nomen ideò quod in silvis natus & educatus esset, invenit, dum post Æneæ mortem Lavinia gravida privigni Ascanii odia vitaret) consultè illorum nomina omisimus, cuilibet enim illa ex Dionysio, Livio, Ovidio in Fastis & Eusebio in promptu sunt.

6 Restituto Numitore avo, ut Albam Longam pastorum advenarumque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi authoritate & subsidio novæ urbis condendæ consilium, sed distrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. Romulus Palatinum montem, quia collecti ibidem à Faustulo educatique essent, cæteris præferendum contendebat; Remus Aventinum delegabat, propter Remuriam jam utcunque ibidem à se extructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium, avum Numitorem consulunt: ille rem augurio, hoc est, Deorum judicio, quod de cœlo ex avium volatu & numero observarent, committendum definiendumque respondet.

7 Sacris itaque legitimè peractis rem

auspiciis

auspiciis permittunt: (quæ quare *piacula* vocet Florus, non satis assequor, etiamsi piacularis sacrificii Festus, sed longè aliâ significatione meminerit) Putarem equidem, si pateretur exemplarium consensus, *auspicia*, pro piacula, apertiùs & significantiùs substituendum, aut, ut legit Jornandes Gothus, scribendum esse *adhibere placuit Deos.*

8 Aventinus, unus ex septem collibus Romanis, ita ab aventino duodecimo Albanorum rege, qui ibidem & habitavit & sepultus est, dicitur: (etsi Varro etiam alias hujus nominis rationes adferat) tamen quia illa Dionysio probatur, nobis non omnino rejicienda videtur. Aventinus pomœrio non fuit inclusus ante Claudium Imperatorem ad octo secula posteriorem: addit caussam apud Gellium Messalla, quòd in eo Remus auspicatus, avibus irritis habitis, à fratre in auspicio superatus fuerit, quare ut inauspicatum pomœrio exclusum.

9 Pallantium ab Arcadibus, qui eam coloniam à Fauno Aboriginum rege susceperant, in monte conditum, à veteri patria *Pallantium* appellarunt: quare ipse mons Palatinus dictus est, atque Palatium. Eustatius ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοῦ βασιλεῖ πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσιν παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦ τε λ, καὶ τοῦ ν.

10 Vultures ideò potissimum in auguriis observatos testatur Plutarchus, quòd rarissimè & nisi fortuitò conspiciantur; quòd innoxii sint, nec ex rapto vivant, & sui generis cadavera non devorent.

11 Condi cœpta est urbs à Romulo ex A.D. XII. KL. MAI. die ipsis Palilibus sive Pastorum Deæ Pali sacro, hora intra

tertiam

tertiam & quartam, ut refert Plutarchus: atq; hic dies vocatus est deinceps Urbis *Natalis*. Fuit is annus post captam Troiam 432. Ante Christum natum 750, & diebus 185: quare à condita Urbe usque ad hunc annum quo ista conscribimus 1565, numerantur anni 2314. Multi tradidere Romam ante Romulum longo intervallo conditam; & variarum opinionum auctores laudat & recenset Dionysius libro primo.

12 Hoc ideò dicit, quòd vultures tardo ferè volatu comitari solent exercitus; triduoque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura sint. Plin. lib 10. cap. 6.

13 Utriusque partis studio, dum factiosè altera Remum, altera Romulum colit, extollitque audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deventum esse, scribit Dionysius. Remum in ea pugna cæsum, & in Remuria sepultum. Alii scriptores eadem cum Floro recensent, & Celerem fabricæ Præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipsum exanimâsse. Et Lucanus

Fraterno primùm maduerunt
sanguine muri.

14 Asylum sive templum aperuit profugis ad securitatem Romulus, vocavitque illud *Asylæi Dei*, quasi è cujus templo abripere quenquam nefas esset; ita ut neque dominis servos, neque nexum æris alieni causâ creditori, neque homicidas magistratui dedere liceret. Eadem Asylia sive libertas adhuc hodie in divorum nostrorum templis observatur. Aperuerat Asylum Romulus

mulus eo consilio, ut Urbs habitatoribus frequentaretur ex advenarum confluxu, quippe statim à primordio Urbs ipsa vix mille domus habebat, ut testatur Plutarchus.

15 Æneas in Italiam venit antequam Urbs conderetur annis 432. Venerunt in Italiam Arcades, Euandro duce, Aboriginum rege Fauno regnante, ante Urbem conditam 490 annis, si veri sunt Chronologi. Fuit atque Arcadum adventus prior, annis 585 quàm Trojanorum. Vide Dionysium lib. 1.

16 Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum ea gentium plebisque colluvione miscuissent, contemptæ sunt itaque legationes Romanorum, conjugii causa cum vicinis susceptæ. Consilium ergo ex necessitate sumpserunt, additur dolus, rapiendas scilicet ad *Consualia*, (hoc est, ad ludos Neptuno equestri solennes) invitatas virgines, quando oculos & mentem ad spectacula convertissent. Successit fraus anno V.C. quarto, die 15 Kal. Septembr. raptæ sunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683. ut Dionys. scribit, etsi alii apud Plutarchum diversi sint ab hoc numero. Cænienses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginum injuria proritati bellum movent. Cæninenses dum impetu quodam temerè potiùs quàm fortiter prælium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum Rege à Romulo interfecto, captâque Urbe, jubentur ut Romam relicta patria habitatum abirent.

17 *Opima spolia* vocantur Festo, quæ dux P. R. hostium duci suâ manu interem-

pro detraxerit, eáque trina tantùm contigerunt nomini Romano, intra annos ferè 530 magna raritate: una quæ dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Vientium rege tertia: quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Jovem vocavit à feretro, ad ferenda opima spolia Jovi aptè fabricato, quod Græcis etiam φερέτριον vocatur.

18 Tarpeiam Tarpeii Capitolio præfecti filiam significat, de cujus pacta prodendi Capitolii cum Sabinis mercede, variæ opiniones (vel fabulæ potiùs) referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto; creditur Sabinorum scutis obruta esse, quia dicitur pacta ab hostibus, quod illi sinistra gererent, nempè scuta, ea spe ut illos exarmaret, nudatósque scutis jam Romanis feriendos traderet, qua fraude deprehensa Sabinorum indignantium scutis obruta putatur & interempta.

19 Voto suo templum Statori Jovi, ut fœdam suorum fugam sisteret, nuncupat, teste Livio, & Plutarch. ηὔξατο τῷ Διῒ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιϊδεῖν ἀλλ' ὀρθῶσαι, &c. Sunt qui Statoris vocabulum inde putent deflexû, quod erecta ad succurrendi promptitudinem semper ipsius Statoris statua consisteret, quum cæteræ sederent: alii à stabilitate constantiaque nomen illud derivatum contendunt, inter quos est Seneca.

20 Percussum fœdus cum Sabinis post triennale bellum istis conditionibus, ex fide dignis auctoribus colligio: ut Romulus T. Tatium in societatem regni reciperet: ut

Urbs

Urbs à Romulo *Roma*, Populus à Curibus T. Tatii patria, *Quirites* vocarentur. Ratio etiam matronarum, quia publicam pacem sua deprecatione conciliaverant, habita est, ut mulieres quæ vellent cum suis maritis vivere, libere ab omni opere & ministerio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorum Rex Tatius cum Romulo ad quinquennium, quousque ab *Laviniensibus*, qui à Tatii propinquis latrocinio & injuria vexati erant, interemptus est, pœnásque dederit contempti juris gentium in suorum gratiam, ipséque moriens Romulo gaudium, & sublato Imperii æmulo securitatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defensione: *Illud verò sine dubitatione maximè nostrum fundavit Imperium, & populi Romani nomen auxit, quod princeps ille creator urbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere, cujus auctoritate & exemplo nunquam est intermissa à majoribus nostris largitio, & communicatio, civitatis, &c.*

22 Vocabulum TRIBUS apud Romanos tria significat, 1 Locum, hoc est, partem quandam urbis & agri Romani: 2 Homines, hoc est, partem Romanæ civitatis: 3 Jus quo scilicet donati sunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem postea fuerunt à Censoribus distributi. TRIBUS nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus divisus tributa conferebat, vel à numero *Tribuum*, quia P. R. primum à *Romulo* in Tribus tres descriptus fuerit: 1 In Ramnenses, ab ipso Romulo dictas, quam conscripsit ex Albanis iis

qui secum eò ab Alba convenerant, & Palatium tenebant. 2. Tatienses, à Tatio vocatas, quæ cum Sabiorum Rege Tatio Romam emigraverant, & Capitolium habitabant. 3. Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romulo fidissimo socio, ut Varroni placet; vel, ut Prædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes namque in eum Tribum conscribebantur, qui Romam vel ob civitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerant. Ex singulis Tribubus singulæ *Equitum Centuriæ* conscriptæ sunt; atque hinc factum est, ut eadem illa nomina fuerint primis Tribubus cum Centuriis tribus equitum communia. Armavit itaque ex juventutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas describit, *legionem* Romani vocant certam peditum manum à delectu fortissimorum militum dictam. Conscripsit itaque Romulus legionum trium millium, ita ut ex singulis Tribubus singula millia, & singulorum etiam millium duces, *Tribunos* vocarit. Scripsit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero *Centurias* appellavit: addebanturque hac ratione, singulis legionibus singulæ equitum Centuriæ; Sed auxit Romulus post Sabinum bellum, numerum legionibus, ita ut militum quatuor millia legio scriberetur, (unde *Quadrata* dicta est teste Festo) Sabinis in urbem receptis. Atque ita deinceps legiones numero militum variatæ sunt, pro usu Reipublicæ & Senatus arbitrio, ut modò quatuor, aliquando quinque, nonnunquam sex millium esset, quemadmodum facilè lector quilibet

ca

ex Livio observavit. Sed redibimus ad Florum, si paucis de Curiis etiam à Romulo institutis dixerimus. Tribuum partes Curiæ vocantur: singulas enim Tribus in Curias decem divicit, unde triginta Curiæ colliguntur. Estque Curiarum etiam significatio triplex: nam & locum significat, ubi curarent Sacerdotes res divinas, & ubi Senatus humanas; significat cœtum quendam hominum, qui inde Curiales dicti sunt; & significat Curia etiam jus, quo Curiales ipsi donati sunt. Nos hodie parochias vulgò dictas Romana similitudine Curias vocaremus.

23 Considerabat Romulus infirmam esse foris militarem disciplinam, nisi togata etiam Prudentia domi coroboraretur: delegit itaque ex senibus Senatum; quos namque in scribendis Legionibus ob senium præterierat, eos ob ætatis illius consilium prudentiámque in publicum consilium delegit; ut ad ipsum de summa Reipub. referretur, ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè sibi suscipienda existimaret. Quos ad centum ita lectos, Patres vocabat, vel à curarum similitudine, vel ob ætatis reverentiam, vel denique, quia soli centum erant, qui Patres cieri possent, hoc est, ut Plutarchus & Dionysius, ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, horúmque progenies Patricii deinceps vocata est. Atque ista fuit prima Senatorum lectio, majorúmque gentium: qui verò cum progressu temporis vel à Regibus, vel à Coss. vel Censoribus subjecti sunt, Patres conscripti, vel minorum gentium, vocati sunt apud scriptores. Numerum Senatorum cum progressu Reip. etiam variasse ex historiis colligitur: sub

Prisco Rege trecenti fuerunt, usque ad Syllana tempora, qui ad quadringentos legit. Inde etiam crevit numerus Senatorum usque ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodiùs prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnâsset annis triginta septem, diebus 77, Rempublicam legibus ac institutis fundâsset, togatâ ac militari disciplinâ confirmatâ, Nonis Quinctilibus subitò è vivis & hominum oculis ereptus dicitur. Atque is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie censeretur septimus Julii) eò quòd Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens amplius non comparuit. Dictus est & Populi fuga, ob consternatum subita regis morte populum, Plutarcho, Dionysio, cæterisque testibus.

25 Adjiciunt alii, discerptum ita in Senatu fuisse Romulum, ut Senatores singuli singula frusta sinu occultata efferent, ne facinoris ejus vestigia extarent. Auctores hujus narrationis Plutarchum habeo & Dionysium.

26 Mirum sanè atque observatione dignum, ter Solis defectum in unius Romuli historia notatum esse: primum quo die conceptus dicitur; alterum Natali Urbis die, quum prima fundamenta jacerentur: tertium cùm in vivis Romulus esse desiit, ut ex Plutarcho, Dionysio, & aliis observavimus: Sed ut Mythologorum quoque judicia exerceamus, velim mihi expediant, cur Sol usque adeò in Silviæ stupro Martis sceleri faverit, ut obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

DE

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus ut paucis de Interregno, quod annum unum Patres tenuerunt dicamus. Post Romulum ita repente sublatum è medio, ut ne cadaver quidem ejus exstaret, nec successor qui Romulo par esset, haberetur, Interreges Reipub. præfuerunt, hoc est, regnârunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Livius prodit ordine, annum unum. Interregnum verò intervallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacavit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur, qui intereà regno præerat, donec successor designaretur: sed Interregis potestas quinque dierum tantùm erat, quibus exactis alter iterum prodebatur Interrex, & ille successorem, quousque magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, resque ad Interregnum rediisse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ causâ absentes, interesse comitiis non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut uterque Coss. in magistratu interesset: quòd si tunc Dictatorem comitiorum habendorum causa dici non placuit, tum Interrex comitiorum causa, sed è Patritiis solùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo, qui primus Interrex proditurus erat, teste Pædiano, comitia haberi, sed ad alterum aliquando & plures Interreges Comitia prorogabantur.

ARGUMENTUM IN CAP. II. LIB. I.

Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quòd æquitate prudentiáque excelleret, populi jussu, Patrum authoritate evocatus, alter Pop. Rom. Rex creatur, qui etsi nullâ belli laude nobilitatus sit, tamen pacis & religionis virtute floruit. Idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Vestales, aliósque Sacerdotes primus creavit.

COMMENTARIUS.

Ut populus Romanus bello efferatus, pacis etiam artibus religionéque mitesceret, opus fuit placiditate modestiaque Pompilii, qui sacra, ceremonias, sacerdotes, ut populum religione astringeret, superstitione caperet, instituit. Ad regnum inauguratus est anno ætatis 38. Natum namque Plutarchus prodit ipso Urbis natali. Regiam potestatem 43 annis pace & legibus administravit; cum finitimis societatem vel fœdera junxit, vel gentem alioquin Urbi pacatæ infestam futuram, pietatis reverentia coercuit; ipse naturali senio confectus, morbóque consumptus, anno Urbis conditæ 81 legitur.

1 *Pontifices* omnia sacra promiscuê vel publica vel privata curabant. Legit autem Numa *Pontifices* quatuor, è quorum collegio Pontificem Maximum creavit, qui cæteris præesset. Primum Numam *Marcium* Sabinum secum ex Sabinis Romam profectum, & in *Patricios* à se allectum. Atque

Atque hic post Numæ regis obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus, sibi mortem conscivit. Vide Dionysium, Livium, Plutarchum in vita Numæ.

2 Augures, hoc est, tres Sacerdotes, qui auspiciorum disciplinam curarent, à Romulo, auguralis disciplinæ peritissimo, lectos fuisse, apud priscos auctores constanter scriptum est. Itidem octo Haruspices, qui extorum; Fratres quoque 12 Arvales, qui pro arvorum frugibus; Curiones 30, qui pro singulis Curiis sacrificarent, conscriptos esse ab eodem Romulo testantur historici & scriptores cæteri. Quare mirum est, cur Augurum sacerdotium Numæ, & promiscuè cætera sacerdotia confundens ascribat.

3 Salios Palatinos 12 Gradivo Marti sacra operaturos Numa legit: dictos à saliendo, qui solenni saltatu tripudiisque Urbem lustrabant, Ancilia portantes. Cætera apud Livium, Dionys. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes qui quæve res sacras divinasque tractabant, è quibus aliquot singulis diis operabantur, aut promiscuè omnium deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis qui singulis operabantur à Numa institutos invenio, Salios 12, qui Marti; Flamines tres, quorum qui Jovi operabatur Dialis, qui Marti Martialis qui Quirino Quirinalis dictus est: quæ Vestæ sacra peragebant, ignemque cœlestem custodiebant, & populo sacrificabant, quatuor Vestales Virgines cum Vestali Maxima creatas: Fecialesque viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque disciplinam tenerent, delectos à Numa observavi.

5 Numa rex annum ex Græcorum usu ita ad Lunæ cursum digessit, ut trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis undecim diebus cum quadrante antevertere deprehenderetur, Lunaremque annum vicesimo quoque anno Solarem 225 diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita dispensandam exæquandamque constituit, ut secundo quoque anno vicissim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti, post Terminalia Pontifices intercalarent: eâ namque ratione futurum erat, ut vicesimo quoque anno intercalatione 225 dierum ita dispensatâ, Lunæ cursus cum Solis conversionibus exæquaretur: undecim namque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt peritâ admodum certaque tam rudi sæculo institutione, Lunæ Solisque cursus in suam rationem intercalatione tam justa revertebantur, nisi posteriorum pontificum negligentia, ut Cic. de legibus avaritia autem ipsorum, & cum publicanis fœneratoribúsque collusione, ut Censorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.

6 Pignora Imperii ideò vocat, quòd voce cœlitus missa exauditum est, civitatem omnium fore potentissimam quamdiu Ancile de cœlo lapsum in ea mansisset: Oraculum etiam de Palladio (Palladis simulachro, quod à Troia in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ servabatur) redditum erat, Urbem fore sempiternam si id simulachrum extra mœnia non portaretur. Ancile, teste Festo & Ovidio in Fastis, scutum breve erat, ita ex utroque latere recisum, ut nullus angulus videri posset, & summum infimúmque

que ejus latus à medio sinuato in orbem colligeretur: ita enim extant in numismatibus Romanorum aureis & argenteis.

7 Jani Templum ad infimum Argilletum, indicem pacis bellique fecit: quod apertum, in armis esse civitatem; clausum vero circa omnes populos pacatos significaret. Clausum autem intra 670 annos bis tantum post Numam, testantur Livius, Plutarchus, Eutropius, Orosius, Velleius lib. 2. Primum nempe anno Urbis conditæ 518. T. Manlio Torquato Consule pace toto imperio parta. Iterum post Actiacam Augusti victoriam.

8 Usque adeò ominosum, & piaculare habebatur Vestalis ignis vel negligentia humana extinctus, quòd vestalis virgo, cujus id incuria acciderat, flagris à Pontifice Maximo expiaretur, à P. R. hostiis majoribus velut prodigium procuraretur, & supplicatio ad Vestæ haberetur, teste Livio lib. 38.

9 Sunt aliquot qui Egeriam unam septem Musarum faciunt, inter quos est Plutarchus: alii Nympham, ita ab egerendo, teste Festo, dictam, quia ipsi sacrificabant prægnantes, quòd eam putabant facilè fœtum utero egerere. Istam Egeriam consulere Numa sese super cultu religionum, & ceremoniarum institutis simulabat; ut populum, superstitione tali captum, ad ea quæ commentabatur, faciliorem haberet. Vide Ovidium in Fastis.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. I.

Tullus Hostilius, tertius Romanorum rex, populi jussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisque senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos, trigeminorum Horatiorum pugnâ in potestatem redactos, ob fidem ab ipsis iterum Fidenati bello violatam, Alba dirutâ, Romam traduxit.

COMMENTARIUS.

K Tullus Hostilius, ne P. R. otio senesceret (tot enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumphaverat) belli caussas cum Albanis, ex agrestium mutua deprædatione ortas, avidissimè suscepit. Bellum iterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum sociis, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreverant. Prælio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisset, nisi ille in hostium cladem strategemate & imperii simulatione usus, à se imperatum, ut hostem à tergo adorirentur Albani, simulasset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diversum actis dilacerari imperat. Albanum populum, Alba eversa, Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus injecerant, neque res repetitas reddiderant; prælio

ad

ad sylvam Malitiosam consetto victi sunt Sabini, & iis petentibus pax data. Regnavit Hostilius annos 32. Fulmine ictum eum regia uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & cæteris accepimus. Sunt qui Anci Marcii successoris sui insidiis interemptum memorent. Mortuus est anno Urbis conditæ 113.

1 Albam Longam fuisse ab Ascanio Æneæ filio extructam ante urbem conditam 400 annis ex annalibus colligitur: dirutam anno urbis conditæ 87. Stetit itaque res Albana 487 annis. Principem populum, hoc est, originis auctorem ideo vocat, quòd & Romani Albanorum coloni essent, & genus & gentem Romani etiam Patricii magna ex parte ad Albanos referrent.

2 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curatios pro Albanis pugnâsse, Livius ut verisimilius testatur, itidem Dionysius, & cæteri omnes.

3 Duumviros Capitales, qui de Horatii parricidio capitis inquirerent, hoc primùm anno creatos, eo consilio, ut judicii invidiam ipse Tullus declinaret, & tamen parricidium puniret, invenio; eosq; cum provocatione ad populum. Capitis namque damnato filio à Duumviris, pater Horatius ad populum provocat. Populus filii vitam lacrymis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes usuri occasione ex eventu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sopiebant. Fraude tamen & perfidia Fufetii, societatisque promissione ad

arma contra Romanos sollicitantur, Flagrabat namq; Dictator Fufetius domesticâ invidiâ apud suos, eò quòd publicam fortunam Trigeminorum fato experiundam commisisset; eam se Fufetius tali in Romanos insidiarum occasione extincturum sperabat.

ARGVMENTVM CAP. IV.
LIB. I.

Ancus Martius, populi jussu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiam condidit.

COMMENTARIVS.

Ancus Martius superiori cuilibet pacis bellique artibus par fuit; septem bella gessit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, sextum cum Vollcis, Horum omnium bellorum communis causa fuit, ut res Romanas ereptas, prædasq; abactas, quas jure non reddebant, armis repeteret. Regnavit annis 24. incertum quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi; causam tamen illi, neq; auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui postea cum L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Servio Tullio in exilium acti sunt. Mortuus est anno urbis conditæ 137. Ancus dictus ab adunco brachio, quodque illud porrigere non posset, Auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum avo suo Numa rege Ancum fuisse testantur omnes, quantum ad justitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed belli gloriâ cuilibet regum parem etiam fuisse jam docuimus.

2. Ancum

2 Ancum muro cinxisse Janiculum Aventinúmque montes, ut eos contra hostium repentinos insultos ita munitos, Latinorum multitudini quam devicerat, habitandam concederet. Pomœrio autem inclusisse montes istos non invenio, neque urbem totam ipsius solùm operâ muro circundatam verisimile est: urbis enim pomœrium pro Reip. incrementis paulatim prolatum esse, vel ex historiis constat, vel ex jure proferendi pomœrii convinceretur. Tacitus enim lib. 13. Gel. 12 jus proferendi pomœrii nemini datum esse testantur, nisi qui agro de hostibus capto rem Romanam auxisset. Verior lectio itaque Iornandis hoc loco videtur, *ex muro mœnia amplexus.*

3 Pontem ligneum Subliciúmque intelligit, ita dictum à Sublicis, hoc est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis, quo ponte in Tiberin facto, urbem & Janiculum commisit. Transtiberinamque regionem Vrbi conjunxit, quam ab re *ξυλίνην γέφυραν* Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4 Ostia condita 16 ab urbe milliari in ora Tiberis, eademque colonia deducta anno urbis conditæ 133. dicta, quasi *θύρα*, id est, ostium, teste Dionysio.

ARGUMENTVM CAP. V. LIB. I.

TArquinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare jubet: qui novos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & imperii

imperii dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.

COMMENTARIUS.

Damaratus potens mercator, Tarquinii pater, Corintho patria per seditionem pulsus in Italiam navigat; Tarquinios Etruriæ urbem omnium fortunarum suarum sedem deligit; ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat; Lucumo, patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentia per divitias quæsiturus Romam venit. Legitur ab Anco Marcio in Senatum; fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquiniis patria sua appellatur, dignúsque habitus est qui successor Anco mortuo cum omnium consensu regnaret. Idem pluribus præliis Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrociniisque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphavit. Regnavit annis 38; occisus est percussoribus per Anci Marci filios, habitu pastorali submissis, anno V. C. 174. ætatis suæ 81. Reliquit autem filios duos, Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius invento postea Superbi cognomine regnavit, ut pars maxima auctorum confirmat: quam opinionem Dionysius infirmat, docétque ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit: quarum altera Servio Tullio, qui post istum regnavit, nupsit; altera M. Junio, patri Bruti illius qui reges ejecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnaret; quia pater jam ætate aliqua filium præcesserat;

cesserat, vel potiùs avus nepotem.

2 Centum patres, ducentis à Romulo lectis, Priscus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati sunt: factionem haud dubiè regis, cujus beneficio regnabat. teste Livio.

3 Tres centurias equitum Romulus scripserat, iisq; nomina imposuerat (uti jam diximus capite primo) quibus alteras tres suo nomine insignes Tarquinius addere decreverat: sed obnunciante augure, Tarquinii institutum ita diremptum est, ut nominibus Centuriarum, relictis ipsorum numerum duplicaret, hoc est, ut 1800 equites in tribus Centuriis essent.

4 Fasces magistratuum majorum insignia fuerunt, quæ ipsis à lictoribus præferebantur, primùm *Regibus*, inde Coss. duodeni. Procoss. & *Prætorib.* seni. Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura: Virgis ex Betulla detractis ita circumvinciebatur securis, ut acies ejus tantum promineret, reliqua pars circumvincto virgis loro tegeretur: cujus rei causam Plutarchus Problem. 82 explicat: hinc submittere populo fasces ille magistratus dicitur, qui se veluti privatum populi *Romani* judicio submittit, demissis à se lictoribus. De Trabeis, *Paludamento*, Prætexta, cæterisque ornamentis, vide *Lazar.* Baysium, itidem de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexum est, dicitúrque pro sella eburnea, & pro magistratu magistratum majorem ceperant, curru in Curiam vehi solebant, in quo sella eburnea esset cui insiderent.

6 Trium-

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate vel populi jussu deferri poterat illi qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipubl. incremento, & rerum gestarum magnitudine. Quis primum apud Romanos triumphum egerit, inter Scriptores non convenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, hoc est, ut aureo curru quatuorque equis triumpharetur; eumque triumphum alii à Poplicola Consule primum esse actum opinantur. De jure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latius dicturi sumus: cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Maxim. Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib. 2. Annalium, Livium, Dionysium, Plutarchum, Gellium, Dionem, & hujus sæculi scriptorem elegantissimum diligentissimumque Carolum Sigonium de jure civium Romanorum.

ARGVMEMTVM CAP. VI. LIB. I.

Servius Tullius matre servâ, hoc est, bello captâ natus, ob virtutem gener Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipse censum instituit; per quem Popul. Roman. non viritim, ut antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum uniuscujusque facultate in classes distribuit.

COM-

COMMENTARIVS.

Serv. Tullius Romanorum regum sextus, matre Ocrisia bello Corniculano captâ, & prægnante, apud Tanaquilem Tarquinii uxorem natus est, & Servius à matris fortuna vocatus. Hic progressu temporis Tarquinio gener factus, soceróque insidiis filiorum Anci interempto, socrus suæ auxilio regnum occupat. Ipse bellum cum Etruscis 20 annos gessit. Belli causa è Veientibus, Cæretibus, Tarquiniensibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebellandam sollicitabant, orta est, ut qui factæ pacis cum Prisco rege conditionibus stare nollent. Eos Servius virtute & armis ita fregit, ut ter de iis triumphum egerit. Inde quemadmodum per Tribus & Curias Romulus pop. Rom. hoc est, secundum regiones & sacrorum communionem distribuerat, ita Servius fortunarum uniuscujusque æstimatione apud se profiteri jussâ, populum Romanum secundùm censum, hoc est, fortunarum facultatem distribuit per classes sex. Quarum prima, ut maximo censu, 110000 æris fuerit, hoc est, 1500 coronatorum, reliquæ suis quasi gradibus per quadrantem singulæ, ad quintam usque classem decrescerent. Singulas iterum classes ita in Centurias descripsit, ut 192 in summam colligerentur: quod eo consilio fecisse videtur, ut in numerato semper haberet quot essent qui arma ferre possent; & pecuniarum magnitudinem, qua bellorum sumptus sustineret. Lustrum autem primus condidit, (quod spatium est quinque annorum, non quatuor, ut multi ineptè contendunt) à lu-

endo.

endo dictum, quia quinto quoque anno vectigalia & ultro tributa per Censores solvebantur. Servius etiam æs primùm signavit nota pecudum, unde pecunia dicta est, teste Plinio: antea enim rudi utebantur, & appenso. Servius duas filias habuit, Tulliam primum Arunti, inde L. Tarquinio elocavit, quorum scelere occisus est anno urbis conditæ 218, Regni sui 44.

1 Cùm repentina flamma circa caput Servii pueri flagrasset, increbuisse rumorem, ipsum *Vulcano* patre fuisse natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, spuriúmque ex multorum relatione asserere conatur: cui accedit Plin. lib. 36, cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen, cui Ocrisia mater capta & gravida ex Tullo Corniculano, marito, qui in expugnatione Corniculi occisus est, dono à Rege Tarquinio data fuerat, natum & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hîc enumeratione complectitur, hoc Livius eloquenter, Dionys. lib. 4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo jure civium Romanorum doctissimo compendio, prosequitur: sed quod Serv. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio, & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitasse scribunt.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. I.

Septimus & ultimus Romanorum rex L. Tarquinius, à moribus Superbi cognomen invenit, regnum quod soceri parricidio

ricidio sceleratè rapuerat, Senatorum etiam cæde & sanguine fœdavit. Fatigavit Patres populumque superbâ dominatione per 22 annos: bello etiam Volscos & Sabinos fregit, Gabios dolo, & filii transfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Servivit autem populus tyrannide oppressus, quoniamque etiam vis pudicitiæ illata est, filiusque alter Lucretiam stupraverit; quæ cives suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia ejectis tyrannis arma sumpsit.

COMMENTARIUS.

Quia Florus hujus vitam & tyrannidem ita descripserit, ut nihil nobis dicendum restet, pergemus ad reliqua, si prius rei ab ipso gestæ causas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt. Volscos populantes primus bello aggressus devicit; cum quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cum regia dominatione cives suos 25 annis vexasset, Urbe pulsus est ob tyrannidem jam canus, & ob filii libidinem, anno Urbis conditæ 244, Calend. Junii. Inde ad Porsenam Clusium Tuscorum regem exul, auxilii comparandi causâ fugit; cujus armis primò, deinde Latinorum quoque operâ, nullo successu ad regni restitutionem usus, Cumas ad Aristodemum tyrannum cognomento Malacum profectus moritur, anno urbis conditæ 257. Cic. 3. Tusc. & Dionys. lib. 4.

1. Diversis inter se pugnant opinionibus Scriptores, an Superbus *Prisci* regis filius fuerit

fuerit, an nepos: filium fuisse pluribus aucto-ribus confirmari & triumphorum tabulis posset. Scribit etiam Gellius l. 17. *Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinii filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionysius auctoritatem L. Pisonis secutus, L. Tarquinium Prisci nepotem facit: cui Florus accedere videtur, dum avitum regnum scribit tanquam ab avo Prisco ad Superbum hæreditate successurum.

2 Ardea urbs Latii quinque milliaribus Germanicis ab urbe distabat versus Ortum, Rutulorum quondam regia: belli causam prætexuit, quod Romanos exules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed revera inhiabat opulentissimæ urbis divitiis: ea urbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem exilium pulsus est. Ardeatibus in qindecim annos datæ induciæ, teste Dionys. lib. 4.

3 Ocriculum Latinis Ὀκρίκλοι Straboni, Ptolomæo Ὀκρίκολον, urbs est Umbrorum ad Tiberim via Flaminia; Stephano Ὀκ; ἴκαλα urbis est Tuscorum, atque ille Dionysium auctorem laudat. Distat oppidum ab urbe versus Septentrionem 22000 passuum.

4 Gabii Volscorum urbs opulentissima, distabat ab urbe versus Orientem via Prænestina centum stadiis, teste Strabone lib. 5.

5 Suessa Pometia urbs erat Volscorum ultra Lirim fluvium in Vulturnum sita, ab urbe distabat 85000 passuum, hodie Sessa dicitur. Hanc diripuit Superbus, atque ex ejus manubiis pecuniam fecit 40 talentorum, teste Livio. hoc est, ut nunc computamus, 21060 coronatorum. Summa quam Diony-

sius

sius nuncupat, omnem fidem excedit. Aurunci direptam, & spoliatam à Superbo iterum munierunt, deductis in eam colonis unde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuò tamen a Romanis capta, & crudeliter habita est, Coss. Sp. Cassio & Virginio, anno Urbis conditæ 252.

6 A capite hominis, dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitolium, teste Arnobio pro Templo Jovis in arce Tarpeia.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. I.

ENumeratione artificiosa, quam ἀνακεφαλαίωσιν Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationémque sub regibus actam summatim colligit, ut memoriam repetitione prædictorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. I.

REipublicæ Romanæ conversio facta est à regia dignitate ad Consulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populi Romano *mandatur, iisque primis Coss. L. Junio Bruto. L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus: quorum Collatinus quia regiæ gentis & nominis* Tarquinii *esset, coactus à Bruto collega, abdicavit: cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui in*

in hoc honore Poplicola, quia populum colebat appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis cæsos securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIUS.

1 Consules (ut Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicæ, nominati sunt. Varro mavult dictos, quòd consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab interrege Sp. Lucretio Lucretiæ patre Comitiis centuriatis, anno è Patriciis. Omnia jura, omnia insignia quæ regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, ut XII tantùm haberent, atque alternis diebus alter consulum; prior tamen fasces haberet, qui vel ætate maior, vel prior designatus esset. Postea illud imperium & jus Consulare valuit solum ad ea, quæ foris gerebantur: quia in Urbe Reipub. curam Senatus habebat.

1 L. Junius Brutus Marci Junii filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria, dum sese ad imitationem stultitiæ effingeret, ut contemptu tutus esset, cùm patrem ejus & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos Brutum ob stultitiam dictum, ut Livius ait; Dionysius ἠλίθιον interpretaretur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriæ libertas & matronarum pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda: quare Consulem primum populus eum esse jussit, patres auctores fuere.

2 L.

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat, regiæ gentis & nominis; Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius avus Collatini præfectus fuerat à Prisco Tarquinio, teste Dionys.

3 Campus Martius antea etiam Marti sacer erat, teste Dionys. lib. 5. situs inter Urbem & Tiberim, antea semper pratum fuerat equis & juventuti exercendæ accommodatum: id Tarquinius contempta religione coluerat. Coss. quicquid frumenti jam maturi erat, jusserunt collectum in Tiberim effundi: hinc insula frumenti stipularúmque putredine, & ex cæterarum rerum alluvione nata est Æsculapio sacra.

4 Pari potestate creati sunt ambo Coss. eo consilio, ut alter collegam suum, si quid præter jus aut fas moliretur, æquali imperio coërceret. Annuus fuit magistratus, ne diuturnitate insolescerent, justósq; sese in Consulatu civiúmque studiosos præberent, memores anno exacto capti magistratus, ut privatis judicio esse subeundum.

4 Fascibus pro Consulatu, hoc est, insignibus pro magistratu per synecdochen usus est. Fascibus ergo abrogatis, hoc est, abdicato consulatu. Dionysius cum L. Pisone causam abdicati Consulatus, quam noster laudat, itidem Cicero, Livius, cæteriq; derident, & rationibus infirmant. Ortam inquit Dionysius dissentionem inter Brutum & Collatinum, cùm Brutus supplicio de filiis sumpto, eodem jure in sororum Collatini filios, Aquillios, Vitelliósque, ejus conjurationis socios animadversum vellet, eos cùm pro pari potestate qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum, misso in suf-

suffragia populo, collegæ magistratum abrogasse.

6 Poplicola scribendum esse Capitol. Tabulæ testantur: idem convincit nominis ratio, eò quòd à populo colendo illud cognomen in consulatu, antea Volusus dictus invenerit, tum quòd δημοκηδὴς, hoc est, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionysio interpretatur.

7 Cùm fasces submitteret in concione Consul, tunc profitebatur sese populi majestatem agnoscere, honorésque suos in populi jussu esse. Securus etiam, ut omnem metum populo terrorémque eximeret, à fascibus sustulisse Poplicolam testatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de provocatione lata, vindex proculdubio erat patronaque publicæ libertatis, ut si quis magistratus civem Romanum necare, verberare, mulctare vellet, eum ad populi judicium vocare civis privatus posset; interea verò à magistratu damni nihil acciperet, nisi quando populus judicasset. Atque hac lege fiebat, quòd fasces plus dignitatis domi quam potestatis haberent: foris enim magistratui qui cum imperio erat, verberandi necandíque potestas erat; domi autem nisi populi judicio in eum qui provocasset, animadverti non poterat.

9 Consul Poplicola ædificabat in summitate Veliæ, hoc est, in editissima parte Palatini montis; unde cùm despiceret populum, velut omnium cervicibus imminere videretur, & vim quoque tanquam ab arce propellere posse, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in suspicionem affectati regni; quare ut eum metu liberaret, ædes una

nocte

nocte demoliri jussit, & sub ipsum collem substrui, cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreverit, Plinius prosequitur, lib. 36. cap. 15.

10 *Velificatus favori* dixit per translationem, tanquam qui velis remisque contenderet ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio idque obrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo usus est in malam partem de leg. Agr. *Quod si quis vestrûm spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo, primùm me Consule id sperare desistat,* &c. Et hoc Bruti factum ita parricidii invidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, ut verbi *Velificatus* significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur spatium illud augurato consecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teste Livio.

12 Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & ultra Etruria erat, meridem Veientes habebant, Septentrionem Sabini: hostes omnes & qui Romanam virtutem continua bellorum occasione acuebant.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. I.

TArquinios ejectos Porsena Etruscorum rex armis summâque vi conatur reducere: ipse Horatii virtute, Mucii fortitudine, Clœliæ virginis audacia victus, populum Romanum jubet esse liberum. Sed Tarquiniensium civium non priùs expugnata

pera

pertinacia est, quàm & Aruns Tarquinius, & Consul Brutus infesto utrinsque concursu perierint.

COMMENTARIUS.

Florus ferè temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat aut confundit, verum quia lucis plurimum lectoris judicio memoriæque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adferat, nos eam ex fidissimis monumentis repetitam ubique religiosè prosequemur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne hujus consilii ratio singulis commentariis esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet. Primis Coss. L. Junio Bruto & Valerio Voluso, posteà Poplicola dicto, dum exules Tarquinii res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumpta sunt à populo Romano pro libertate, contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere cives suos Tarquinios in regnum conabantur à Romanis ad Ursam sylvam victi sunt, Arunte regis Superbi filio Brutoque mutua vi & ira pridiè Kalend. Martias in prælio occisis. Poplicola Bruti collega de Etruscis postridiè primus quadrigis in Urbe vectus triumphavit. Superbus rex eo prælio & filii morte fractus, ad Porsenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinii opibus allectus (ut regale nomen regibus & magnum & sanctum est) ita Porsena anno proximo pro Tarquinii restitutione arma sumpsit, qui etiamsi populum Romanum armis faméque fatigaverat; tamen novæ fortitudinis Romanæ exemplis,

Hora-

Horatii, Mucii, & Clœliæ virginis perculsus pacem eodem anno, deserta Tarquinii causa cum populo Romano fecit.

Bellum Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebant. Veii Etruscorum urbs trans Tiberim opulentissima erat, sita 100 stadiis ab urbe, quibus odii causa in Romanos erat, quòd Romulus agrum ipsis Septempagos dictum jure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & cives, & gentiles fovebant. Porsena Clusii rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit: atque Romanis, hoc Coclitis periculo monitis, religio fuit posthac eundem pontem ex alia materia quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsena iis conditionibus facta, quòd Septempagos agrum Etruscum à Romulo jure belli de Veientibus captum, Porsenæ restituerent, captivos redderent, ipsi refugas reciperent, darent quoque Romani pacis obsides prætextatos Patricios decem, & totidem virgines. Clœlia obsidum una, cùm ad Tiberim cum cæteris lavaret, oblata occasione equo conscenso tranavit, reliquas secum natantes adjuvit: cùm redditæ essent, à Porsena honorificè sunt remissæ, Clœlia equestri statuâ donata est.

4 Ista verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim intulisse, quem tamen omnes quos equidem legerim (præter unum Servium) Sextum vocant: Etsi Dionysius eum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Livius, Ovidius in Fastis minimum

Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse, ideò Dionys. lib. 46. annotavit, quòd omnes qui collegæ imperium abrogassent, eodem in magistratu periisse observatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. I.

Triginta Latinorum populi post annuas inducias, Duce Mamilio Tusculano quem Tarquinii excitaverant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum Dictatore Posthumio pro libertate pugnantes strenue vincunt. Inde à vicinis lacessiti, fines etiam dum propulsant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus, ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub jugum misit.

COMMENTARIUS.

Rebus adhuc florentibus, generum sibi ut subsidia suæ dominationi Tarquinius Superbus confirmaret, Mamilium Tusculanum asciverat. Quare spe reditus, Porsena cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exulatum ad Mamilium abierat. Hujus auxilio fretus, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici jubet A. Posthumium: qui laboriosso & ancipiti prælio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prælio occisis. Posthumius dictator de Latinis triumphavit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulò pòst etiam Cumis Superbus

bus rex, quo se post fractas Latinorum opes constituerat: atque ita tyrannis ubique sublatis, parta est Romanis libertas, atque foris; quid domi adhuc sub Patriciorum dominatione serviebant; quod capite 23 explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab injuria armis tuentur, agrum etiam de hoste urbésque capiunt. Florus deinde Romanæ rei angustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis, circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1 Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatus-consulto ab altero Coss. vel rei gerendæ causa, vel seditionis sedandæ, pro temporis necessitate cautum erat. Consul itaque nocte ex Consularibus virum unum dicebat, qui cum summa potestate & sine provocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio, cæteri magistratus abdicarent, Dictatori parerent: ipse verò legiones ducebat, & equitare nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi magistrum equitum dicebat, cujus summa in equites & accensos potestas erat, perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem invenio Dictatorem T. Larcium, Magistrum verò equitum Sp. Cassium anno nono post Reges exactos, dictósque seditionis sedandæ causa, cum plebs ære alieno demersa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est belli gerendi causa, atque imperii potestas dabatur ad sex menses, si res gerenda erat; cæteris in causis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimum

 fuerat,

fuerat, rebus peractis magistratu sese abdicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A. Postumium album, ejusque Magistrum Equitum T. Æbutium Elvam, anno Urbis conditæ 257 rei gerendæ causa creatum, ob Latinum bellum, de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hîc Cosso tribuit, eidem à Livio lib. 4. tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub *Mam.* Aemilio Dictatore, anno 327; atque Fidenates ad internecionem concidebantur.

2 Ἀντιςοιχεία est in nomine Cossus, pro T. Ebutio Elva Magistro equitum. Cossus enim Magister equitum fuit Aemilio Mamercino Dictatore, anno V.C. 327 cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3 Soram Volscorum oppidum in Campania fuisse invenio, defecisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis, anno V. C. 438: eámque ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio captam. Colonorum cædis ac deditionis auctores 235 Romæ virgis cæsos ac securi percussos.

4 Algidum oppidum est Æquorum, non procul à Tusculo in alto monte situm; est & mons Algidus, qui distat ab Urbe 100 stadiis, & sylva Algida, in cujus ingressu est Regillus lacus. Circa hunc locum Gracchus Æquorum dux, L. *M*inucium Coss. cum exercitu obsederat, quo nuncio cùm Romæ trepidatum esset, Dictatorem dici placuit: dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cujus historiam mox prosequetur.

5 Satricum Urbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates urbem agrósque dediderant, anno Urbis

Urbis conditæ 378.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio Prisco expugnatum, direptum & incensum invenio. Latinos istam cladem agri Romani populatione ulturos, à Prisco rege coërcitos, & excursione in ipsorum agrum facta æquali clade ultum esse.

7 De Veientibus triumphatum octies observavi, bis à Regibus, quater à Coss. bis à Dictatoribus; postremum egit Dictator Camillus, Veiis urbe expugnata direptâque anno Urbis conditæ 358. De Bovillis triumphatum esse non legi, urbem fuisse populi Romani Sociam & florentem, antequam à Marcio Coriolano patriæ suæ hoste caperetur, testes sunt Plutarch. & Dionys. Sunt qui pro Veiis, Verulis legunt, quod oppidum Hernicorum erat.

8 Tibur Latinorum urbs decimosexto distabat ab Urbe lapide in ortum æstivum. Tiburtes verò societatem belli, cum Gallis fecerant anno urbis conditæ 392: portæ etiam urbis Collinæ imminere ausi & insultare, quinto demùm anno ad deditionem coacti sunt, & bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9 *Præneste* distat ab Urbe in ortum stadiis ducentis, ejus situs à Strabone lib. 5. describitur. Prænestini anno Urbis conditæ 374 ad portam Collinam signa intulerant, cum ingenti urbis, quæ tunc seditione laborabat, trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus fugat ad Aliam flumen Prænestinos, & Præneste capto triumphavit, Huic Urbi frequenter exitiosa fuisse sua munimenta idem Strabo testatur, propter Romanorum seditiones, ob loci

enim firmitudinem eò seditiosi ab Urbe pulsi confugere solebant, & munitione Urbis sese tueri: quos dum alii repetunt, & expugnant, Prænestini nulla sua culpa miserè affligebantur.

10 Fæsulæ Etruriæ civitas olim potens non procul à Florentia, nunc vicus modicus, distans ab Urbe 280 stadiis versus occidentem.

11 Taphræ Urbs est in Tauricæ peninsulæ Isthmo Occidentali sita, & quia (*nuper*) adjicit, putatur à Trajano Imperatore subacta. Sunt tamen qui Carræ scribant Mesopotamiæ Urbem Crassi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vicina Aricia Latinorum urbe dicitur: distabat ab Urbe ad duodecimum lapidem via Appia, teste Strabone.

13 Hercynius saltus in Germania celebris est.

14 Fregellæ oppidum Latinorum, non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum anno V.C. 342.

15 Gessoriacum, portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, ut est opinio, dicitur: alii malunt Soriacum esse, juxta Audomari fanum.

16 Tygris & Euphrates nobilissima Orientis flumina, quæ Mesopotamiam suis alveis complectuntur, olim limites imperii versus ortum, dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent; Tiberis, quod Euphrates: eo sensu, ut limes nunc Orientis Euphrates, ita Tiberis olim Occidentis.

71 Corioli

17 Corioli Volscorum oppidum à C. Marcio captum ipsi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex personarum, temporis & locorum comparatione, cognomen istud cum Africano & Numantino collatum obscurat. Marcius enim miles tantùm, P. Scipio Imperator: ille sub Consulis sui Posthumii auspiciis, oblata occasione Coriolos oppidulum invasit & cepit: iste suis auspiciis, & populi Romani Imperator, Carthaginem imperii æmulam, Africæ dominam, & Celtiberorum Numantiam 14 annis invictam delevit. Ab illa & in triumpho Africanus, ab ista Numantinus dictus. Illene ergo scilicet ob unius diei laborem, unius oppiduli & nunc obscuri, expugnationem, Coriolanus?

18 Antium Volscorum metropolis erat maritima, quam in suo Consulatu C. Mænius expugnavit, & ex navium rostris suggestum antea in foro extructum exornavit: & ob id templum Rostra deinceps appellatum anno urbis conditæ 416 ex Rostris ad populum concio deinceps haberi solebat: situm erat ante Curiam Hostiliam in foro. Rostrum erat in prora navis pars prominens, & acuminata ex ære vel ferro, ad rostri effigiem alicujus animalis formata: hinc naves rostris instructæ, rostratæ dicuntur. De Antiatibus Volscis quater triumphatum esse observavi: postremum egisse triumphum, quantum in Annalibus extat, C. *Mænium* anno V.C.416.

19 *Pervicacissimi*; adjecto admodum proprio dixit. Quid enim æquis pertinacius? cum iis namque annis septuaginta duobus vario *Marte* pugnatum est, quousque magna clade à Camillo Dictatore victi sunt, anno

Urbis conditæ 364. Inde ut respirarent, sub specie pacis, sed insidæ, 84 annos quieverunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipsos submisisse deprehensum est, moverunt in eos exercitum Consules, oppidaque 41 intra dies novem expugnarunt, quo bello fracti iterum rebellarunt, & à Dictatore Junio Bubulco ad imperium coacti sunt anno Urbis conditæ 451, atque de Æquis eum fuisse decimum tertium, & ultimum triumphum observavimus.

20 Volscorum populus semel à Tarquin. Superbo motus, arma ad ducentos annos sumpsit, teste Livio, nec quies fuit nisi per intervalla, & insida, æmulatione enim invidiáque in populum Romanum usque adeo pertinaciter flagrabant, quòd septem Consules, tres Dictatores, & rex Superbus de ipsis triumphum egerint, duo etiam Coss. ovationem.

21 Æquos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, bellum moverunt duce Clælio Graccho: contra eos missus est L. Minucius Consul, qui cum in monte Algido circumsessus esset, unà cum exercitu, trepida civitas Dictatorem poposcit, dictus est L. Quinctius Cincinnatus, qui Consulem & legiones obsidione liberavit.

22 Tribus hastis jugum fit: humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata: sub tali jugo Dictator Æquos nudos misit Livius.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. I.

Rebus Romanorum accisis bellum Reipublicæ nomine contra Veientes, suo periculo 306 Fabii moverunt, qui ad Cremeram flumen cæsi sunt: dies prælii inter nefastos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta est. Veiorum urbs decennio obsessa, tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prælium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipsis faces à Romanis ereptæ sunt, profligantur, cæduntur, urbs eorum capta est. Faliscos Etruscorum populos Camilli justitia vicit & probitas, remisso ad Falerios puerorum magistro proditore.

COMMENTARIUS.

Fidenæ Albanorum colonia, *Latinorum* oppidum distabat ab urbe in Septentrionem cis Tiberim ad quintum lapidem viâ Flaminia: hujus cives Fidenates injuriâ Romanos sub Romulo Rege læsisse ex historiis observavimus, quia frumentum quod ex Crustomino agro Tiberi devehebatur ad Vrbem fame laborantem, diripuerant. Movit itaque contra Fidenates Romulus, ipsos profligat, cædit, oppido expugnato dat novos colonos: Sed istorum pax semper insidiarum plenissima fuit. Tullo enim Hostilio rem cum Albanis gerente, cum Veientibus denuò conspirant, nullo tamen successu: urbe enim ipsorum capta in violatores pacis animadvertitur. Marcius iterum rex rebel-

lantes, & Fidenates agrum Romanum populantes obsidione capit, securi percutit defectionis auctores. Capiuntur etiam ab Etruscis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Prisco percusserant. Priscus dum illos asserit, oppidum expugnat, & supplicio proditores plectit, sontes etiam aliquot in exilium egit, qui auxilio Sex. Tarquinii post ejectum Superbum regem, arcem denuo occupant, & oppidum, quod Romani Coss. obsidione & fame fractum, &, à sociis Latinis desertum, deditione occupant: inde aliquot annorum requies, donec iterum societate Veientium sollicitati, victi sunt à Cos. Sergio: cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V.C. 315. Sed iterum deficiunt ad Lartem Tolumnium Veientium regem, Legatos Romanorum occidunt, ut societatem belli scelere obstringerent. Vincuntur à Dictatore Qu. Servilio, & capiuntur, qui in hoc honore ideò Fidenas appellatus est anno V. C. 318. Inde post octennium iterum Fidenas novi coloni sunt deducti, quos ipsi Fidenates post biennium jugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum transtulerant, dum Mam. Æmilius prælium conserit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt, sed profligati dum fugâ repetunt urbem, Romanos quoq; immixtos portis admittunt, urbs capta diripitur, diruitur, cives jam sexies juris gentium violatores sub corona venduntur, Anno urbis conditæ 328.

Veii Etruscorum urbs, Athenis non minor, & opulentissima, teste Dionysio, intra vicessimum ab urbe lapidem distabat. Veientes hujus cives, Fidenatium causa, qui cum

Romulo

Romulo rege bellum sumpserant, in Romanum arma moverunt, deinde septies rebellarunt, in pace nunquam fidi, agros urbis semper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipsis auctores fuerunt contra jus gentium opprimendi legatos, persuaserunt occidendos esse colonos. Legatos P. R. læserant injuria, Etruriam ad arma contra P. R. movenda non semel sollicitaverant. quare toties læsa tot injuriis Romani populi patientia, decernitur urbem infidam esse expugnandam: eaque decennio pertinaciter obsessa à Camillo Dictatore tandem non vi nec operibus sed cuniculo capitur, anno urbis conditæ 357.

1 Diem hujus cladis apud auctores admodum inconstanter definitum esse observo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerensem, & Alliensem faciunt 17. Kal. Sextilis, Plutarchus in Camillo, & in Probl. Romanorum μετὰ τροπὰς θερινὰς περὶ τὴν πανσέληνον, & Quinctili mense medio utramq; cladem accidisse ait. Livius lib. 6. Tacitus lib. 18. A. D. 15. Kal. Sextilis, quod cum Plutarcho convenit. Ovidius tamen 2. Fastorum de Idibus Februarii ita canit.

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
Tercentum Fabii, ter cecidere duo.

2 Stipendium primum de publico peditibus datum est anno Urbis conditæ 347. cum odio Veientium in obsidione hybernandum sub pellibus esse decretum erat. Equitibus triennio posterius, anno urbis conditæ 350 quando male ad Veios pugnatum esset. Quanti vero illud apud priscos fuerit, nemo facile putaverit. An Polybius etiam vocabulo ὀψώνιον pro diuturno stipendio utatur, an

pro

pro parte ejusdem, non satis liquet, dum peditiquæstum diurnum obulos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polyb. lib. 11, ὀψώνιον, hoc Livius lib. 38 (dum de seditione agit, qua in exercitu Scipionis ad Sucronem laboratũ est) semper *stipendium* latinè vertit. Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium diurnum fuisse, ex Percennii seditiosa apud Tacitum libro primo concione manifestum est: quod ad nostri pretii & hujus provinciæ numisma collatum, duorum sestertiorum esset cum Sembella, hoc est, trium (ut vocant) blancarum. Tempore Punici belli denarius sexdecim assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argenteum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumnio Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno, ut æquè ambiguum, Livius in controversiam trahit. Tribunum militum fuisse auctorum suffragiis colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumpto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solùm, illa, quæ dux duci detraxerit, duxq; ille sit, cujus auspicio res geritur: infirmat idem & à titulo, quem ipsius spoliis inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos novem serius esse gestum quàm ab aliis prodatur. Livii argumentis auctoritatem Varronis nostri sæculi scriptores opponunt, quem opima spolia descripsisse etiam dicunt illa, quæ manipularis miles detraxerit, dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabilius fieri potuisset, quòd opima spolia Ma-

g. ster

gister equitum Cossus sub Dictatore Æmilio retulerit, præsertim cùm triumphum egisse non legatur. Alii iterum in Consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt: Sed hoc ideo infirmant, quia nulla sit ejusdem, qui cum imperio fuerit, & suis auspiciis rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio; qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoque ἀνιστορησίας arguunt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in urbem vectum retulerit. Sed non est nostrum tantas componere lites: Titulum tamen quem de Consule Cosso, Augustum legisse testatur Livius, cæterorum opinionibus præferendum putarem. Hic ad *Feretrium*; concisè dictum est pro ad Feretrium Jovem: Jovi enim Feretrio nomen fecerat Romulus.

ARGVMENTVM CAP. XIII. LIB. I.

Galli Senones à legatis Romanorum irritati, dum sponte Clusii obsidionem solvunt, ad Aliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt: inde ad Capitolium sedent menses septem; sed Galli à Camillo dictatore cæduntur, Roma liberatur. Galli iterum ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino adflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones concisi sunt.

COM.

COMMENTARIUS.

Galli Senones dum per injuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia civitate legatos deprecatum misit: qui contemptim à Brenno Gallorum rege excepti; obsessis erumpendi auctores fiunt. Ibi Fabius legatus à Brenno deprehensus contra jus gentium pugnare, bellum aliorum in suos convertit; Solvit enim rex irritatus obsidionem, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab urbe undecimum lapidem progressi, ad flumen Aliam Gallis occurrunt; funduntur, fugantur: hostes insecuti urbem invadunt, incendunt, evertunt. Pars civitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem menses sustinet obsidionem. Interea M. Camillus, qui Ardeæ exulabat, lege Curiata revocatus, absens dictator dictus est; is contracto exercitu, dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemptionem, ipsos adortus Româ ejicit, & ad octavum lapidem viâ Gabinâ assequutos profligat Idibus Februarii, anno urbis conditæ 364. Iterum Galli Senones ad pontem Anienis castrametati tertio ab Urbe lapide via Salaria, à Quin. Dictatore victi sunt: ac T. Manlius à Gallo singulari prælio provocatus ipsum occidit, & ex torque ipsi detracto Torquatus dictus est. Galli proximâ nocte in Tiburtinum agrum transierunt, societate belli cum Tiburtibus factâ.

Anno iterum urbis conditæ 404. campos & maritima loca populabantur, qui à L. Furio Camillo Coss. in agro Pontino acie fusi,

in Apuliam compulsi sunt. M. Valerius Tribunus militum ex singulari pugna cum Gallo commissa, corvique auxilio victo hoste, Corvi cognomine donatus est: unde & ejus posteri Corvini sunt appellati.

Anno tandem Urbis conditæ 470, Senones Galli cum Boiis sociantur, illi cum Etruscis & Samnitibus arma contra Romanos sociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur: Boii cum Senones cæsos intelligerent, suis rebus metuentes, Etruscos evocant. sed Boii ad lacum Vadimonis cum Dolabella Consule congressi profligantur, & maxima pars Etruscorum occiditur, teste Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis missi fuere tres fabii; quorum Q. Fabius Ambustus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, reposcebatur à Brenno rege: qui cùm legationem suam à populo Romano contemptam intellexisset, exercitum à Clusio movit ad urbem, armis injuriam vindicaturus. Fabio Ambusto ob hanc causam à tribuno plebis diem esse dictam lego, idque post liberatam Romam: sed illum intempestivâ morte judicio ereptum fuisse.

2 & 3. Cremera Tusciæ fluvius, ad quem à Veientibus Fabii cæsi sunt. Alia fluvius ex Crustominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Distabat ab Urbe ad 90 stadia, ut Plutarch. supputat; sed Livio ad undecimum lapidem. Ib. profligatus est Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cùm utraq; clades ad eundem diem evenisset, relatus est ille inter nefastos: dictúsque Aliensis & Cremerensis dies, de quo præcedente capite latius diximus.

4. Livius

4 Livius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendum esse judicavi, quia constanter cæteri scriptores ita numerant: & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Vrbem cepisse: sed à Camillo circa Idus Februarias exinde sequentes ab Vrbe exactos, quod spatium colligit numerum septem mensium. Itidem Polybius lib. 2. testatur.

6 *Væ victis*, hinc in proverbium venisse creditur, teste Festo, quòd cum Roma capta Senonibus Gallis, aurum ex conventionis pactu pensum, ut recederent, de iniquis ponderibus uno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorum ad pondera adjecisset gladium, & dixerit, *Væ victis*: quem postea Furius Camillus cùm insidiis circumventum concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerâsse.

7 Camillus, quia dies ipsi dicta erat à *L.* Appuleio Tribuno plebis, ob prædam Veientanam inique divisam, Ardeam in Exilium abiit: absens ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris damnatur. Zonaras 1500 δραχμὰς interpretatur, hoc est, ut nunc pretium est, centum Regalibus aureis: sed Nemesis (mox capta à Gallis Vrbe) visa est tantæ ingratitudinis pœnas de pop. Rom. repetere, vel ratam habuisse Camilli abeuntis imprecationem εὔξατο γὰρ τὴν ἀχίλλειον εὐχὴν ἐπιποθῆσαι Ρωμαίους κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀποτῖσαι δὲ αὐτῷ πολὺ ὕστερον, teste Suida. Galli verò, cùm ad Capitolium sederent, frumentatum in agros proficiscebantur, casuque

Ardeam

Ardeam aisque provecti, ubi Camillus exulabat, Camilli ductu & Ardeatium auxilio cæsi sunt; atque confluebant undique ex agris qui Aliensi cladi superfuerant, vel Ardeam, vel Veios ex quibus exercitum conscripsit Dictator Camillus, patriámque à Gallis liberavit.

8. 9 Nova Gallici belli fama anno V. C. 386 perpulit civitatem, ut Camillum ferè octogenarium diceret quintum Dictatorem, qui cæsos castrîsque exutos ingenti victoriâ profligavit. Sed de loco prælii diversæ sunt opiniones, Plutarchus cum Polyæno pugnatum esse à Camillo hoc tempore ad Anienem narrat. Livius & Polybius ad Albam dimicatum esse produnt, sed ad Anienem T. Quinctio Dictatore; quorum sententiæ & Florus noster accedit, quia T. Manlium aureum torquem Gallo ad Anienem pugnâ detraxisse omnes cum ipso consentiunt.

10 De Satyria alite, quam alii constanter corvum vocant, vide Rhodig. lib. 19. quem tamen frustra se torquere video in ejus vocis significatione ex hoc loco desumpta, cùm veteres libri, & Jornandes *sacra alite*, pro *Corvo* scribant. Corvus cognomine non Corvinus, ob hoc eventu scribitur, M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorum monumentis, Manlius tamen poëta Corvinum non Corvum in carmine scripsit:

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia & nomen.

11 Vadimonis lacus, in quo insulæ fluctuant, distat ab Urbe circiter 46 passuum millibus, juxta Ameriam Umbriæ civitatem, quæ ab

Urbe

urbe proficiscentibus via Flaminia ad sinistram erat. Cætera de lacu graphicè & eleganter Gallo suo Plinius Secundus lib. Epistolarum 8, depingit.

12 Conspiraverant uno tempore Samnites, Brutii, Lucani, Senones Galli, cum iis ad Arretium Etruriæ urbem congressi Romani superantur, L. Cæcilio Prætore occiso, & cum ipso in eo prælio 1300 militum, & 7 Tribunis. M. Curius in Cæcilii locum sufficitur, qui legatos in Galliam misit pro redimendis captivis, quos illi violato jure gentium interemerunt. Itaque novo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandemque Senones, & Senonum socii ad lacum Vadimonis à Cornelio Dolabella Coss. ingenti prælio concisi sunt. Atque de tanta victoria Dolabellam, etsi nullus exstet triumphus, triumphâsse tamen verisimile est.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. I.

Latini responso feroci, quo alterum Consulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in se converterunt. Manlius Torquatus consul filium securi percussit, quia contra edictum Consulis pugnaverat. P. Decius sese pro legionum salute devovet.

COMMENTARIUS.

Latini post pugnam ad Regillum lacum in fœdere non satis fido, tamen cum populo Romano annis centum quinquaginta & sex manserant. Sed dum ipsi Samnites Romanorum socios bello lacessunt, arma ponere jubentur:

jubentur: qui responso etiam ferociore Consulem alterum ex Latinis creari postulant, & civitatem: qua indignitate commoti Romani arma movent contra Latinos. Torquatus & Decius Consules castra ad Capuam habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex alterâ acie Imperatorem, ex alterâ exercitum Diis manibus, Terræque matri deberi: addici autem victoriam illi parti, populoque, cujus exercitus Imperator legiones hostium, superque eas se quoque devovisset. Convenit itaque inter Consules, ut utrius cornu in acie primùm laboraret, is sese Diis manibus devoveret. Prælio commisso Decii cornu fluctuabat, qui sese hostesque Latinos devovit, *M.* Valerio Pontifice verba solennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hostes irrumpens, morte sua suis victoriam vindicavit.

1 *Jus civitatis*, hoc est, libertatem civis Romani petebant, qua Tribum cum honorum petitione consequerentur.

2 Edixerant Coss. ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. T. *Manlius* Consulis filius dum à Geminio hostium duce, cum verborum etiam ferociâ insultante provocatur, præ iracundia aut dolore Consularis edicti oblitus hostem aggressus, singulari certamine occidit. Pater quia contra edictum pugnaverat, jubet filium securi percuti: atque hinc Imperiosi cognomen *Manlio* datum, (quod ἐπιτάκτην Plutarchus interpretatur) multi contendunt: cùm tamen Imperiosi cognomen hujus Consulis Pater ex acerbo & imperioso delectu, filiique relegatione invenerit, quod deinde in filium jure hæreditario transivit; potius namque à severa in

in filium animadversione *Duri*, & *Asperi* cognomen ipsi, quàm *Imperiosi* tribuendum erat.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. I.

Manlius Curius Dentatus Consul Sabinos in potestatem populi Romani redigit.

COMMENTARIUS.

Hoc bellum cæteri scriptores ferè cum Samnitico, & Lucanico confundunt. Sabini quia rebellaverant, à Curio devicti sunt, atque ipsum Curium, quod Florus de Sabinæ victoriæ relatione scribit, alii de Samnitium victoria ad Senatum retulisse recensent, tantum agri ipsum cepisse, ut solitudo futura foret, nisi tantum hominum cepisset: tantum porrò hominum cepisse, ut fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepisset: triumphâsse de Sabinis Curium anno Urbis conditæ 463 ex Capitolinis Tabulis constat.

1 *Dentatus* cognomen invenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia solidum unum eos pro dentibus habuerit.

2 Sabini quasi Sevini dicti sunt â religione, & Deorum cultu, angustum incolebant agrum, teste *Strabone*, à Nomento usque ad Tiberim, secundum longitudinem usque ad Vestinos 1000 stadiis. Velinos accolunt lacus roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis, Tiberímque ex his petens replet, qui è monte Fiscello labens, juxta Vacunæ nemora & Rheate in eosdem conditur; ita ferè *Plin.* l. 3. cap. 12. videtúrque

videtúrque hoc Flori desumptum ex septimo Æneid.

Sulphureâ Nar albus aquâ fontesque Velini.

ARGUMENTUM. CAP. XVI. LIB. I.

PRo Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: inde Campaniæ laudes à situ & fertilitate prosequitur; ad hæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominia repositam.

COMMENTARIUS.

Anno Urbis conditæ 410 Capuani Samnitium armis oppressi, ut populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerent, sese suáque populo Romano per legatos dedunt. Movent itaque ad dedititiorum propugnationem Consules contra Samnites; Corvus in Campaniam, Cossus in Samnium, atque victor uterque triumphavit. Hinc pacem Samnites à Senatu impetrant, à qua, ipsi frequenter interea infidi, apertè deficiunt, anno post datam pacem vicesimo secundo, victíque à Papirio Dictatore, anni unius inducias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorum dux abrupit, Samnitésque à Dictatore Cosso fusi figatique sunt, & ita fracti, ut ultro fœderis ruptorem Brutulum dederent, résque ablatas restituerent, etsi pacem à Senatu non impetraverint. Quare anno V. C. 432. C. Pon-

C. Pontio duce, T. Veturium & Posthumium Consules in insidias cum exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos sub jugum mittunt, eosque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus deduntur, nec ab ipsis accipiuntur: ita solutis religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertiùm Consule, qui ignominiam ante receptam ipsorum ignominiâ acerrime ultus est, anno V. C. 434. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Æmilio Dictatore circumsessam, sed ipsi fugati Plistiam socios pop. Romani circumsident. Romani Satecula, Samnites Plistia potiuntur, atque abhinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est: fœdus namque ipsis redditum est anno Urbis conditæ 449: idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adjuvarant. Atque deinde sexennio quieverunt, quousque Lucanos populi Romani socios, armis invaderent, & bellum decennale moverent; sed à Curio Dentato ita fracti sunt, ut octennio sese non moverint, nec priùs quàm sociorum periculo territi, dum Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumpserint: sed post septennium ita à L. Papirio Consule debellati sunt, ut nunquam deinceps potestatem Romanam præterquam bello Sociali excusserint, idque factum anno ab V. C. 471.

2 Campani opem tulerant vicinis à Septentrione Sidicinis, per injuriam à Samnitibus ut potentioribus, oppressis, sed prælio

victis Sidicinorum bellum in se converterunt. Samnites namque Campanos gaudentes luxu & mollitia fluentem adorti pugnâ, ad Capuam fractos urbem compellunt. Tum Campani magna clade debellati Romam legatos auxilii petendi causa mittunt, iisque ipsis ob societatem, quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum: quare legatus ut populum Romanum ad sua, non aliena defendenda impelleret, dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio novo ab occasu terminatur, ab ortu Sarnum habet limitem; Samnites Septentrioni prætenduntur, Clauditur Etrusco sive infero mari à meridie. Celebratur Campaniæ tractus ob situs amœnitatem & agrorum mollissimique fertilitatem. Dicta Liberi Cererisque certamen: illud ob vini generosissimi copiam; istud ob frugum optimarum fœcunditatem. *Miror* equidem *Plinium*, ex quo Florus noster sua descripsit, non adjecisse & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cum nihil Venafrano oleo celebrius sit & melius. Vide Plin. lib. 3. cap. 5.

3 Cajetam Latio novo, quia citra Lirim sita est, multi adscribunt: Urbs est & portus in ora Formiani sinus occidentali. Nomen habet à Cajeta Æneæ nutrice, sive à littoris curvitate, teste Strabone, & hodie nomen retinet, distátque ab urbe in ortum æstivum ad sexagesimum lapidem: ab Aquilone Formias habet adversas ad quintum lapidem, Formiano sinu intermedio.

4 Misenus portus & promontorium est, olim urbs quoque satis celebris, quæ nunc

diruta

diruta est. Ultra Cajetam in ortum vergit ad quadragesimum ferè lapidem, dictum à Miseno, Æneæ tubicine, teste Virgil. Cumæ eodem tractu sitæ erant, sed in occasum æstivum 16 stadiis.

5 Baiæ promontorium, & urbs & portus, ob repentes aquas saluberrima; ab Urbe ad centesimum lapidem in ortum brumalem distabat. Cingebatur â septentrione Averno, à meridie Augusti portu, ab occasu Lucrinum lacum habebat, ab ortu Puteolanum sinum; ita ut nihil eo situ amœnius, neque salubrius esse posset; quare à Romanis frequentissimè ocii causa & deliciarum habitabatur; nunc ferè suis ruderibus obruta jacet, etiamsi ob fontium & aquarum salubritatem etiam hodie commendetur.

6, 7. Lucrinus & Avernus ex præcedenti Baiarum descriptione noti sunt, & Strabo lib. 5, & Plinius cætera.

8, 9, 10. Gaurus mons initium habet à ripa Liris orientali, atque ostio ejusdem fluminis, quod à Gauri vicinitate Gaurianus; unde vulgò Gargiliano dicitur. Hujus montis pars occidentalis Gaurus, orientalis & juga ejusdem Massicus, septentrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager ejus montis ad septentrionem declivitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum; quod mediis, Faustianum; quod imis, Falernum vocari solitum est, teste Plin.

11 Vesuvius mons nunc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, clauditque ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nunc Græcum vocant, & frequenti etiam

incendio

incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoque læto pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrâsse sub Tito, maximo incendio, Xiphilinus testatur, & Zonaras, itidem Suetonius: anteà etiam flagrâsse ex Strabone constat, & Vitruvio. Plinium Naturalis historiæ scriptorem, dum illud sub Tito incendium Vesuvii, ejúsque causas propiùs investigare contendit, crassâ aeris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius ejus nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Ætna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, ejúsque causam Justin. lib. 4. reddidit.

12 Puteoli urbs Campaniæ, Averno ab occasu abluitur; ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit. Ipsa olim Dicæarchia dicta fuit à justitia magistratuum, teste Strabone; condita à Samiis, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo, quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit, teste Strabone & Festo: alii tamen à puteorum frequentia illud nomen faciunt: hodiè Puzzuolo voce parùm deflexâ dicitur.

13. 14. Herculanium & Pompeii urbes Vesuvio monti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuvii montis cineribus sepultæ jacent.

15 Capua olim inter celeberrimas orbis totius urbes tertia, à mari in septentrionem ad 12 lapidem distabat, eámque Vulturnus mediam perlabebatur. De nominis ratione, ut variæ sunt apud scriptores opiniones, ita nulla verisimilior, quàm quæ a Capi

conditore dictam credit: nam hoc, ēt ossa, Cæsare Julio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, ut scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine convenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitium injuria vindicatam defecisse in gratiam Annibalis à Romanis, iterúmque ab iis expugnatam defectionis & proditionis pœnas dedisse, ex historiis constat, & ex Ciceronis Rulliana.

16 Ita fulgebant auratis armis, & versicolori veste eo prœlio, quo cæsi sint à L. Papirio Dictatore, speciosúmque fecêre ipsius tot spoliis triumphum, anno Vrbis conditæ 444. Iterum eodem apparatu fulgentes & linteatis etiam sacratísque legionibus splendentes, L. Papirius Cos. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concidit, anno Vrbis conditæ 460.

17 Ita circumventum & cinctum sylvarum montiúmque indagine Coss. Cornelii Cossi exercitum, Decius Tribunus militum suâ virtute & fortitudine expedivit. Junius Consul exercitui spe prædæ digresso, insidiísque ad Bovianum perturbato, armis sanguinéque hostium viam aperuit. Iterum Cornelio Arvinæ Coss. ita vias saltúsque obsepserant, ut ne qua commeatus subveheretur: sed & ille ferro hostes submovit. Nulla autem fraus ipsis successit in Romanorum cladem pronior, quàm ad Caudinas furcas, nisi oblatam occasionem infelici consilio corripuissent, de qua mox dicturus est Florus.

18 *Sacratis legibus* ideò dixit, quia Samnites à ducibus suis coacti erant ad sacramentum (diri cujusdam carminis in exe-

crationem

erationem capitis, familiæ, stirpisque composti) nisi issent in prœlium, quo Imperatores duxissent, si aut ipse fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplò non occidisset. Hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati sunt, projectique inter stragem victimarum, ut documento cæteris essent, ne abnuerent. *Hinc Sacratæ legiones* dictæ, & *Linteatæ* conscriptæ sunt. *Linteatæ* verò legiones, quòd singuli intrantes ad aram, velis linteis circundatam, juraverant. Cætera vide apud Livium libro decimo, & Festum.

19 Quòd Florus quinquaginta annorum spatio Samnites bello edomitos esse colligit, ἀνιστορησία est, sunt enim anni 71. Cœptum namque hoc est bellum anno Urbis conditæ 410. in potestatem redacti sunt Samnites anno Urbis conditæ 481: quo victor L. Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit Secundum. Appianus etiam excessit hunc annum imprudenter decennio Eutropius etiam 22 annis contrahit istud bellum, iniqua temporis digestione. Proximè accessit lib. 31 Livius, qui Samnites cum Romanis septuaginta annos bellâsse dicit. Consentiunt etiam historiæ omnes nullum in Italia fuisse hostem, qui populum Romanum diutiùs aut pertinaciùs fugaverit quàm Samnites.

20 Samnites dicti sunt à Samnio colle, in quo è Sabinis venientes consederunt, & nomen urbi, quam ibidem condiderant, Samnio fecerunt. Eos ab occasu Sabinos, Pelignos, Æquos; ab ortu Picentinos, & Apulos; à meridie Campanos, & Sidicinos; à septentrione Marucinos, Daunos, Apulos

habuisse ex historia observavimus.

21 Observavi triumphatum esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphum egerunt, bis Dictator L. Papirius & qui primus cum imperio proconsulari triumphavit Publius Philo, alter etiam proconsul Q. Fabius, quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorum triumphos quatuor, Papiriorum quinque, recensitos numerabis: victos fractósque postremo L. Papirii, L. F. cum Samnitibus prœlio ex ejusdem triumpho colligitur anni V. C. 481.

22 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum sylvarúmque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Vrbe in ortum iter tridui, & describuntur à Livio lib. 9. elegantissimè, unà cum turpi Coss. sponsione. Deinde à Populo Romano Veturium & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, ut civitatem pace obnoxiam religione solverent: verùm à Pontio Samnitium Imperatore deditos non fuisse receptos.

23 Sponsione non fœdere factam ad Caudium deditionem, Livius l. 9. convincit.

24 Istud prœlio, quo Samnites ad Gaurum montem Consul Valerius profligavit, accidisse, primâ cùm Samnitibus pugnâ Livius lib. 7. auctor est.

25 Samnitium copiis bis ad Luceriam, quam Papirius Consul obsidebat, profligatis, cæsisque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionem Livius prodit, ut receptis 600 equitibus, qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dedititii unà cum Pontio Imperatore sub jugum mitterentur, atque

ea

eâ ignominiâ acceptam cladem ulcisceretur. Sed ambiguitatem quam Livius proponit, fueritne res ad Luceriam gesta, & ignominia Caudinæ deditionis reposita, Papirio tertiùm Consule, an ipso equitum magistro, Dictatore Lentulo; eam Capitolini triumphi diriment, qui Papirium de Samnitibus secundùm triumphasse, cùm consul tertiùm esset, constanter recensent, anno V. C. 434.

ARGVMENTVM CAP. XVII. LIB. I.

SAmnites, Etrusci, Umbri, Galli armis sociatis bellum moverant contra Romanos: prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam sylvam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur: ibi P. Decius Coss. P. F. cujus sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Consul victoria potitus est.

COMMENTARIVS.

Florum hoc capite bellum prosequi, quod societate armorum Etrusci, Samnites, Galli, Umbri contra Romanos gesserunt, ex tota relatione manifestum est: sed confundit rerum gestarum seriem, atque ex variis præliis unicum facit: trans Ciminiam enim sylvam profectus Q. Fabius Maximus Proconsul, ad Perusiam ita Etruscorum opes fregit, ut à Perusia, Cortona & Arretio legati venerint pacem petentes, atque 30 annorum inducias impetrârint, anno Urbis conditæ 414. Interea Etruscos violato sæpiùs fœdere, aliquot etiam præliis fractos esse:

quia triumphâsse invenio de Etruscis Valerium Corvum Cos. anno Vrbis conditæ 452, atque Fulvium Centumalum Cons, anno 455. Inde Q. Fabio V. Decio IV. Consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Vmbri collatis armis gravissimum bellum inferrent; Etrusci magno & utili consilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus Gallisque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decii cornu sinistrum, cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decii exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim devoverat) secutus morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso, Gallos à tergo circumventos concîdit: & de Samnitibus, Etruscis, Gallis triumphum egit, anno V. C. 458.

1 Etruria enim ab occasu prætendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legunt ex Jornande, *latè per Etruriam infesta, quatuor, &c.*

2 Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Vmbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3 Ciminius saltus antequam à Fabio aperiretur, invius: qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusiam, 800 fere ab Vrbe stadiis: quantum ex Strabone colligo.

4 Caledonia Britanniæ sylva, ea parte insulæ quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperti est Romanis Claudio imperante, etsi fama ejus aliqua fuerit Julio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calydoniam Ætoliæ sylvam apris: illam Britanniæ Caledoniam, istam Ætoliæ Calydoniam scribi observo.

5 Her-

5 Hercyniæ sylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Julius Cæsar lib. 6. eamq; latitudine novem dierum, longitudine sexaginta dierum itinere, nec visu, nec auditu satis exploratam fuisse. Julium Cæsarem hanc primùm perlustrasse, ex ipsius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denunciationem hanc à Senatu serò factam esse testatur Livius, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis, penetratâ jam sylvâ, & hostibus profligatis supervenisse, nunciósque victoriæ Romam reversos.

7 De fratis hujus prænomine, Kesóne an *M.* Fabius fuerit: itidem an C. Claudius frater ille Consulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Livium in ambiguum distrahitur.

8 Gigantis vocabuli compositionem latine per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum ἐκ τῦ γίνομαι τῇ γῇ, conflatum putant. Nota est ex Poëtis pugna deorum in Phlegræis campis cum Gigantibus, utpote qui Jovem de cœli possessione deturbare moliebantur.

9 Confundit hîc duo prælia, non sine temporum & rerum gestarum confusione. Historia autem sic habet. Anno urbis conditæ 445 Etrusci & Galli ad Ciminiam sylvam à Q. Fabio proconsule cæsi sunt: sed anno Urbis conditæ 458, alterum prælium in Sentinate agro gestum est, & Decius collega sese ob exercitus sui fugam devovit.

10 *More patrio*: hoc ad Decium hujus Decii patrem referendum est, qui sese Latino prælio ad Vesevin ante annos 45 devoverat, quando ipsius etiam cornu sinistrum laboret.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. I.

Populus Romanus in Tarentinos arma sumpsit, ob legatos injuriâ læsos. Tarentini auxilia Samnitium, Lucanorum, Brutiorum, Apulorum asciscunt: sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Levino Consule ad Sirin fluvium non satis prospere pugnatur, ob novum ex elephantibus terrorem. Melius ad Asculum Æmilio Fabricióque Coss. pugnatum est, ibi elephantes consternati suos proterunt & dissipant: Claudius Cæcus pacem cũ Pyrrho dissuadet: victus Pyrrhus castrísque exutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIUS.

Tarentinum bellum omnium, quæ populus Rom. in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno urbis conditæ 472: debellatum est Urbis conditæ 478: sexennio enim duravit. Ejus causas, & eventum Florus fusissimè prosequitur; quare nos breviores erimus, nisi locus occurrat, qui nostram operam desideret.

1 Pyrrhus; Æacidæ filius, Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat: ejus vitam Plutarchus descripsit, habuit cognatam Olympiadem, Alexandri Magni matrem, utpote Neoptolemo avunculo genitam.

2 Tarentinorum conditores sive colonos Strabo lib. 5. Urbísque situm describit, cætera Florus prosequitur.

3 Istria & Illyricum porriguntur secundùm

dùm littora maris Adriatici Septentrionalia. Epirus & Achaia, Græciæ regiones, per Ionium mare in ortum petuntur. Africa in meridiem jacet per mare *Mediterraneum*.

4 Occisum à Tarentinis Duumvirum, hoc est, classis præfectum, bona classariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, auctores habeo; legatósque fuisse pulsatos; Valerius Maximus urinâ respersos fuisse affirmat.

5 Anno V.C. 472. *Pyrrhi* bello, Italiam elephantes vidisse primum, Plin. testatur lib. 8. cap. 6.

Syrin pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores; est enim Heraclea ad *Sirin* sita, teste Strabone lib. 6. Plutarcho in *Pyrrho* *Plinio* & Stephano de urbibus.

7 Frentanum natione, turmæque præfectum, nomine Oplacum Plutarchus vocat, ut dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum præfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum, in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum, quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: præfectum & Pyrrhum infestis hastis concurrisse, utriusque equo vulnerato quoque excussos, sed præfectum à Satellitibus Pyrrhi concisum; ipsum regem eo periculo edoctum communicâsse cum suis insignia, ut errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hic est error. Curioni enim nunquam in Consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendùm itaq; *Fabricio & Amilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, & Samni-

Samnitibus pugnatum esse Triumphorum tabulæ recensent. Observo namque Pyrrhum tunc spe occupandæ Siciliæ evocatum fuisse, victum tamen paulò antè Fabricii virtute, utpote qui medicum Timocharem contra regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curaverit. Ita ferè Eutropius, Epitome 13 *Livii*, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contra Florus, & scriptor de viris illustribus, Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ad noctem fuisse diremptum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse, Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam (qui à Carthaginensibus obsidebantur) evocatum, Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio *Marte*, Sulpicio & Decio Consulibus, cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore, Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium Consulem in hoc prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurusinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testantur. Plutarchus ad Beneventum, à Curio victum esse Pyrrhum prodit, jam ex Sicilia reversum. Itidem Cor. Lentulum, Curii collegam profligâsse copiarum partem, quam ut ipsum distineret, obviam miserat *Pyrrhus*, ne Lentulus exercitum cum Curio conjungeret.

10 Victoriam Lævini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: ut Fabricio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem

aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M. Curio prælium conferente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum devictum fuisse.

11 Appii cæci oratio apud Plutarchum in Pyrrho extat. Cineas namquè orator eloquentissimus erat missus à *Pyrrho* legatus ad Senatum pacis causâ, quando Romani prælio ad Sirin utcunque facti erant. Agebátque Cineas pacem iis conditionibus, quòd Pyrrhus in urbem reciperetur. Mox Appius & cæcus, & senex in Senatum se sc jussit deferri, & sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demosthenis discipulum fuisse apud omnes constanter scriptum invenio, nec minus ipsum eloquentia, quàm Pyrrhum armis confecisse: sed victum fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria conjunctam solùm admirabantur. Eum aut ipsis collegas, pulsum ab Vrbe fuisse nusquam legi quare Florus, legatos cum muneribus ab Urbe pulsos, pro repulsis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixisse videtur.

13 Illud Cineæ ἀπόφθεγμα, ita refert Plutarchus, ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη, h. e. Senatum sibi multorum regum confessum visum fuisse: putóque in Floro scribendum, *Senatum regum concilium.*

14 Imprudentia quadam aut securitate scriptoris *Curium*, pro *Fabricio* positum esse credo: quia Consule Fabricio insidias medici Pyrrho significatas esse constanter omnes habeo

habeo auctores, sed in isto diversa est opinionum controversia, fueritne Fabricii imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici literæ ad Fabricium datæ, Itidem fueritne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam esse de medici nomine dissensionem, apud Gellium lib. 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemptum fuisse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & scriptor de viris illustribus, maximaque pars scriptorum. Alii eam continentiæ laudem Fabricio adscribunt, sed iterum in eo dissident, quòd nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contempta fuisse, alii Samnitium liberalitatem à Curio non fuisse receptam referant.

16. Fabricius censor cum Æmilio Papo anno Urbis conditæ 478 Cornelium Rufinum bis Consulatu, & semel dictatura functum senatu movit; quia decem pondo argenti facti, hoc est, argenteorum vasorum haberet: strenuum alioqui ducem, sed furacem avarúmque: recitat etiam dicterium Fabricii in Rufinum, Ciceronis Orator lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum esse Syllam Dictatorem testatur.

17 Sexennium fuit: nam cœptum est bellum cum Tarentinis anno Urbis conditæ 472, debellatum cum iisdem, rege Pyrrho ab Italia expulso, anno V.C. 478. Sed Tarentini nondum omnino fracti ob Milonem, qui a Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat (postquam Pyrrhi regis mortem compertissent) Carthaginensium auxilia evocarunt. Tarento tandem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore

II.

II.& Sp.Carvilio II. Coss. anno Urbis conditæ 481. Maximaque Italiæ pars jam devicta erat, venerant namq; in populi Romani potestatem Tarentini, Samnites, Lucani, & paulò etiam Etrusci.

18 Quod hic vicesimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse, quàm Plutarchi exactiorem, Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce Urbem prospexisse dicat. Præneste distabat ab Urbe ducentis ferè stadiis, teste Strabone; qui numerus ut ad Florum propriùs accedit, ita & dimensioni terrestri propriùs convenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi, qui contigua ferè regna habitabant: Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populo Thessali, & *Macedones* merebant.

20 Brutius, Apulus, Lucanus, extremæ Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi: istis Brutii in magna Græcia, quibus ad superum mare transversa ferè latera claudebant Apuli.

ARGUMENTUM CAP. XIX. XX. XXI. LIB. I.

Picentes in populi Romani potestatem rediguntur; itidem Salentini: sed Vulsinienses Etruriæ populi servitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COM-

COMMENTARIUS.

In Picentes bellum movisse anno Urbi, conditæ 484, auctorem habeo Eutropium, Q. Ogulnio C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primum esse signatum, Plinius & Epitome 15 testantur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Causam hujus belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociâssent: victos esse Picentes proximo anno, Sempronio Sopho & Ap. Claudio idque maximo & laboriosissimo prælio Orosius testatur. De iis triumphatum esse, series Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant, quondam uberrimæ multitudinis, ut 360000 Picentini in populi Romani potestatem aliquando venerint, si verus est Plinius habitántque inter Rubiconem & Aufidum fluvios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ortu Lucanos & Silarim fluvios, à tergo Ausones & Sarnam habent, à latere mare Tyrrhenum. Súntque Picentium coloni, teste Strabone, quorum isti Picentes, Illi Picentini frequentiùs dicuntur. De Picentibus triumphatum esse ab utroque Coss. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, triumphorum series prodidit anno Urbis conditæ 485.

2 Asculum oppidum Picentium Apulorum, situm erat loco natura munitissimo, muro etiam & montibus vix ulli exercitui penetrabilibus inclusum, teste Strabone l. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricii ibidem consertum. Hodie Ascoli dicitur.

3 Sal-

3 Sallentini peninsulam illam incolebant, cujus isthmum sinus Tarentinus & Brundusinus ab occasu constringunt, ad latitudinem unius diei itineris, porrigiturq; longa fronte in ortum: eam peninsulam consuisse Messapiam, Japygiam Calabriam, & Sallentinam ab auctoribus vocari Strabo auctor est; victos quoque Messapios esse proximo anno, Triumphorum series testatur. Quatuor quidem Coss. de Sallentinis triumpharunt, quod biennio ferè hoc bellum fuisse prodit, nec Atilio Regulo & Julio Libone Consulibus edomitos esse, sed anno sequente, quando Coss. Junius Peta N. Fabius Pictor de Sallentinis & Messapiis triumphum egerunt, in deditionem fuisse receptos, anno U. conditæ 487. Causam quoque hujus belli non invenio, nisi Tarentini etiam istos in societatem receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus jussit. Zonaras populum Romanum opinatur invitatum esse ad causas belli, ut portus Brundusini commoditate potiretur.

4 Brundusii portum elegantissimè Strabo lib. 6. describit, distat à Roma in ortum æstivum millia passuum trecenta sexaginta: estque ex Brundusio navigatio commodissima ad transmarina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas, & Macedonicas gentes. Idem Strabo Βρεντέσιον Messapiorum vocabulo cornu cervinum significare asserit, & βρεντήσιον, quod Latini Brundusium à situs, quam habet cum cornu cervini figura, similitudine appellatum est.

5 Ducem belli Vulsiniensis Fabium Gurgitem fuisse, præterquam apud Florum, nusquam me legere memini: nam Fabium etiam quem sine cognomine Zonaras prodit, in oppug-

oppugnatione urbis Vulsiniorum occisum esse refert. Consulem, deinde qui Vulsiniensium mancipia expugnata in potestatem redegit, non nominat: eum verisimile est fuisse M. Fulvium, qui Consul de Vulsiniensibus triumphum egit, anno Urbis conditæ 489. Scriptor de viris illustribus cap. 36. Imperatorem hujus belli Decium Murem vocat: prælio victos, inde obsessos, & summo cruciatu enecatos esse, urbémque eversam, idem Zonaras prodidit.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. I.

Postumium Tribunum per seditionem ab exercitu suo lapidatum esse. Appii ferociam miles contumacia ultus est. Voleronis tumultu fracti Coss. fasces. Coriolanum urbe pulsum, ejusque in vindicando ferociam mater Veturia lachrymis mitigavit. Camillum ab ingrata plebe ejectum, patriam à Gallis asseruisse.

COMMENTARIUS.

Laboravit etiam intestino malo Romanus populus, seditionésque domi forísque concitavit. Foris quando P. Postumium Tribunum Consulari potestate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterum, quando Appii Claudii Consulis ferociâ miles irritatus, vinci à Volscis voluit. Sed Appius Consulari imperio in legiones animadvertit, & decimum quemque fuste, centuriones qui ordines deseruissent, securi percussit. Domi quidem Volero Publius in delectu citatus, quia ordines

nes duxisset, negabat se militem fieri debere. Coss. lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri jubent; ille ad populum provocat; crescente deinceps certamine, violantur lictores, facibúsque fractis è foro in curiam compelluntur. Volero anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis judicium contemnens, exilio multatur: quam injuriam ulturus, Volscorum exercitu usus, patriæ bellum infert gravissimum, à cujus oppugnatione matris suæ pietate & lachrymis deterritus est: ipse sibi mortem tandem adfert, vel ut ab aliis proditum, insidiis Tulli Volscorum ducis occiditur, quia adjutorem contra patriam inveniret neminem. Hujus casum cum Themistocle Cicero comparat.

Furius Camillus injustè & per civium suorum ingratudinem, die ipsi dicta à L. Appuleio Trib. pl. ob prædam Veientanam non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: absens quindecim millibus gravis æris damnatus est; ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit: uti jam de bello Gallico dictum est.

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. I.

Ob fœneratorum sævitiam in nexos, plebs in Sacrum montem secessit: nec rediit ad Urbem, priùs quàm Tribunos plebis impetrâsset, etiam Agrippæ Apologo persuasa.

COM-

COMMENTARIUS.

Primam plebis secessionem ex dominatione nimia Patriciorum proritatam fuisse, & pro libertate, ut cives ob æs alienum nexos assererent invenio: qui enim creditoribus solvendo non erant, ipsis addicebantur, ut in nervo & compedibus vincti essent, quousque apud creditores serviendo nomina liberâssent. Atque cùm in addictos etiam crudelior creditorum dominatio sæviret, Patrésq; de nexis liberandis expectationem plebis sæpiùs frustrati essent, plebs armata à Coss. secessit duce Sicinio in montem Sacrum, (qui trans Anienem distabat ab urbe ad tertium milliarium) ibiq; hæsit anno ferè uno, quousque à Patribus sacratam legem extorqueret, hoc est, ut ipsis è plebe magistratum suum creare Tribunos plebis liceret, qui plebem ab injuria Patriciorum defenderet: ut nemini Patricio eum magistratum capere liceret: ut ipse magistratus sacrosanctus esset, hoc est, si quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipsum impunè occîdi posse, ac sacrum esse: ídque accidit anno post exactos reges, ut testatur Ciceronis Brutus, decimo sexto. De numero Tribunorum plebis ab initio creatorum sibi non constant auctores, ut nec etiam de nomine: apud Livium Piso testatur primùm duos creatos esse: quinque autem creari cœptos anno Urbis conditæ 282, satis constat. Decem verò anno Urbis condite 296, ad quem numerum deinceps semper stante Republica creati sunt. Quod ad nexum attinet: desierunt necti cives Romani ob æs alienum anno V.C.427. ídq; ob L.Papirii libidinem

libidinem & contumeliam in C. Publium: bonáque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus è nexu liberabatur.

ARGUMENTUM CAP. XXIV. LIB. I.

APpius decemvir, ingenuæ virginis stuprandæ libidine ardens, eam in servitutem trahere conatur: eam pater sua manu jugulatam sceleste erepit dominationi. Decemviri plebis secessione coacti abdicarunt.

COMMENTARIUS.

Altera secessio pro pudicitia fuit. Decemviri legum scribendarum causa creati erant cum imperio consulari, & sine provocatione, ut ipsi ex patriis moribus, peregrinisque legibus jus populi Romani selectum conscriberent, quæque ii scripsissent, si Patres auctores fierent, & populus juberet, ea populum semper tenerent. Decemviri autem semel ita occupatam Rempublicam prætextu scribendarúm adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutuâ etiam conspiratione oppresserant: sed Appii Claudii libido istam quoque servitutem excussit: dum enim ille exarsit in Virginiam plebeiam puellam, omniàque clausa & obsepta pudore experiretur, conatur eam in servitutem spe ipsius potiundæ asserere, per Claudium clientem suum, sed L. Virginius pater filiam sua manu occîdit potius, quàm ea Appii libidini dederetur: ejus atrocitate plebs commota, castris relictis in Aventinum, mox in

Sacrum

Sacrum montem secessit, anno post Reges exactos sexagesimo, V. C. 304. Plebs autem paulò pòst placata est iis conditionibus, quòd Tribuni plebis ipsis restituerentur, abdicatisque decemviris iterum Consules crearentur. Appius verò Decemvir sibi manus in carcere intulisse dicitur.

ARGUMENTUM CAP. XXV. LIB. I.

Plebs connubiorum cum Patriciis societatem impetrat.

COMMENTARIUS.

Legem à Decemviris quoque in XII. tabulas relatam esse ex Livio constat, & Dionysius testatur: *Ne Patriciis promiscua cum plebe connubia sunto:* idque ipsius Claudii Decemviri odio in plebem factum fuisse. Quam legem C. Canuleius Tribunus plebis non sine magnis Reip. motibus abrogavit, tulitque novam legem, ut Patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: utcúnque fremerent Patricii, qui sanguinem suum contaminari, confundi jura gentium, ea rogatione vociferabantur: qua tamen ad concordiam civium nihil devinctius esset; atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum suâ occasione apperuit, uti proximo capite notabimus.

1 In Janiculo connubiorum promiscuorum causa tumultuatum fuisse Canuleio duce auctorem præter Florum haud facilè invenias. Certatum quidem eam ob causam seditiosè inter Patricios & Tribunos plebis con-

contentionibus variis ex *Livio* constat: secessisse autem plebem in Janiculum propter æs alienum, post graves & longas seditiones anno V. C. 467. invenio, atque à Qu. Hortensio Dictatore inde deductam, eumque legem tulisse in Esculcio, ut quod plebs jussisset, omnes Quirites teneret, nec aliam tertiæ secessionis causam auctores recensent.

ARGUMENTUM CAP. XXVI. LIB. I.

ORdo plebeius honorum cum Patriciis communicationem post longas contentiones obtinuit. Populus Romanus libertatis usque adeò acris vindicator fuit, quod libertatis suæ per largitionum insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam, Sp. Manlium per frumenti donationem, Manlium Capitolinum, per addictorum redemptionem regnum affectantes, morte multaverit.

COMMENTARIUS.

Canuleii Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consulum è plebe creando promulgata est, anno Vrbis Conditæ 308, idque ut dominationem Patriciorum infringeret; tenuitq; ea contentio inter Patres plebemq; annos ferè octoginta, resque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgata, metuentes ne præferretur, C. Claudii auctoritate in eam sententiam jurant, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex Patriciis, totidem communicatione

nicatione honoris ex plebeis crearentur; facilè plebs patrum auctoritatem jussit; sperabat namque fore, quia tot plebeii sese candidatos profiterentur, quòd aliquorum ratio haberetur, & magistratum caperent: sed id frustra fuit, quia tres tantùm, & Patricii omnes creati sunt; iisque plebs contenta fuit, propterea quòd sui ratio in comitiis habita videretur, anno V: C. 309: atque variis deinceps patrum cum plebe contentionibus, iterum Consules è Patriciis quadriennio sequenti creantur. Mox iterum evicit Trib. plebis contentio, quòd Tribuni militum sex crearentur, atque ipse iterum communicandi honoris magistratus illius cum plebe frustrati sunt: súntque proximo quadriennio, quieta plebe Tribunisque ejus, Coss. è Patriciis creati: sed assiduæ Trib. pl. contentiones obtinuerunt, ut Tribuni militum anno Urbis conditæ 320 crearentur: petebant autem ut ex plebeis tres, totidem ex Patriciis designarentur: sed Patricii tres tantùm creati sunt; quod & proximo etiam anno usu venit, quibus Coss. per quinquennium successêre; inde tribunos multum plebis certatio, vario & alternante cum Coss. successu obtinuit. Accrescente sensim Tribunorum militum numero ad senarium, quorum terni Patricii, totidem plebei essent, idque quindecim ferè annis, ab Urbe condita 355 ad 360. Sed biennium proximum consulare fuit, cui successerunt sedecim annis Tribuni militum Cons. potestate, atque tunc mutata quoque Reipublicæ forma, tribuni plebis per quinquennium seditiosè in cæterorum magistratuum sollicitudine dominati sunt: sed iis contentionem tandem de plebeio Consule remittentibus,

mittentibus, per comitia iterum creati sunt Tribuni militum; tenuitque is magistratus annos quatuor, quousque Tribuni plebis evicerunt, ut per comitia alter Coss. è plebe fieret anno V. C. 387: creatúsque est primus è plebe Consul L. Sextius Lateranus, hujúsque legis Patres auctores fuerunt, idque pro concesso ipsis alio magistratu, qui in civitate jus diceret, atque is è Patriciis tantùm creatus, *Prætor* diceretur, creatúsque fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & ut Curules ædiles Patriciis tantùm designarentur, convenerat. Jamque ordines in concordiam conciliati, honorúmque communicatione moderata erat Respublica, quia patebat via nitenti per virtutem ad magistratus capiendos Patricio æque atque plebeio, promiscuique deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt. Dictator enim primus è plebe dictus est à plebeio Consule Popillio Lænate, C. Marcius Rutilus anno Vrbis conditæ 318, isque de plebe sibi equitum magistrum cooptavit C. Plautium; etsi tamen hic primus è plebe Magister equitum non fuerit, sed C. Licinius Stolo, anno Vrbis conditæ 385, à Dictatore C. Manlio primus è plebe dictus fuit, non sine gravissima Patrum in Manlium offensione, quod Manlius Patricius certamina plebis cum Patribus tali occasione præjudicâsse videbatur.

Censorum magistratus cum plebe evulgari cœpit anno Vrbis conditæ 402. primúsq; Censor plebeius fuit C. Martius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebeia facta est: primúsq; Prætor è plebe creatus Q. Publius Philo anno Vrbis conditæ 417.

1 Sorores

1 Sorores Fabiæ in domo Sulpitii Tribuni militum fortè confabulantur, redit è foro domum Sulpitius, lictor (ut mos erat) fores virga percutiebat, expavit ad insuetum domi suæ morem uxor Stolonis, & risui fuit sorori miranti id ab ea ignorari: æmulatione itaque accensa, patrem maritúmque ita impulit, ut honores & magistratus etiam in Stolonis plebeiam domum contulerint. Factus enim Stolo Tribunus plebis cum L. Sextio honorum evulgationem à Patribus extorsit, primúsque Magister equitum è plebe dictus est, & binos gessit Consulatus; Capitolinæ tabulæ hunc *Calvum* cognominant, cæteri scriptores *Stolonem*.

2 Sp. Cassius elatior factus tribus Consulatibus, Triumphisque duobus, in regni affectati suspicionem ideo venit, quòd legem promulgaverit de agro Hernicorum Latinis sociis, & civibus Romanis dividendo: sed ista Cassii largitio apud cives evilescebat, quia sociis, civibúsque distributionem comparandam censuerat: qui ut alio munere sibi cives reconciliaret, jubebat pro Siculo frumento acceptam pecuniam populo retribui; id verò non aliter plebs est aspernata, quàm præsentem regni mercedem: quare simul atque magistratu abiisset, damnatus necatúsque est. Auctores habeo qui domi à patre damnatum, verberatum, necatum referant: sed populi judicio damnatum esse, Livius, ut probabilius, sequitur.

3 Sp. Mælius Eques Romanus, dum frumenti largitione, quod sua pecunia comparaverat, regnum à plebe esuriente emercari videretur, affectare ipsum Tyrannidem defertur è L. Minucio annonæ præfecto. Senatus

natus tantâ rei novitate commotus, ex sententia T. Quinctii Consulis dictatorem dici jubet. L. Quinctius Cincinnatus jam octogenarius dicitur seditionis sedandæ causa, atque is equitum Magistrum sibi cooptat C. Servilium Ahalam. Servilius Mælium jussu Dictatoris in jus vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno V. C. 314. Dictator justè factum esse pronunciavit, nihilque postea egisse Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis, quia civem indemnatum occidisset, Livius testatur. Contrà Cicero & Valerius auctores sunt, exilio postea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 *M. Manlius*, dictus *Capitolinus*, ob Capitolium à Senonibus Gallis qui noctu obrepserant, defensum, anno V.C. 363. qui rerum gestarum magnitudine gloriáque immoderatiùs sese efferens, civium quoque patronum sese professus, addictos creditoribus sua pecunia redimebat, cœpítque domi agitare regni consilia, quare ipsi à Trib. pl. *M.* Mævio & Qu. Publilio dies est dicta. Aulus & Titus fratres in ejus judicio vestem non mutarunt, quod ad eum diem usu non venerat, quin tanto in discrimine proximi quoque sordidati ad movendam populi judicis misericordiam comparuissent. Damnatus è Saxo Tarpeio, quod in Capitolio erat, quodque à Gallis vindicaverat, præceps datus est, anno septimo post Urbem à Gallis receptam. Gellius Nepotem laudat auctorem, qui Manlium verberando necatum scripserit. Adjectas mortuo notas, Livius, Sex. Pom. Herodes Atticus apud Gellium auctores sunt, alteram publicam,

 quod

quod cùm domus ejus ex populi jussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, ubi postea ædes atque officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce aut Capitolio habitaret, domúsque ejus diruta est, bona publicata; Gentdiciam asseram, neque ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita ut vocabulum quoque illud cum ipso deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille, qui de viris illust. Plinii Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlii curâsse, ne quis postea cognomine Capitolino uteretur, ἀμνημοσύνη est; constat enim ex Consulum annalibus, Capitolinorum cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECUNDI
CAPUT. I.

ENumeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo Roman. intra Italiam fortiter gestas, hinc armis ipsorum Europam, Africam, Asiam ducentis annis domitam.

1 *Prope quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantùm sunt 489. rotundiore itaque numero usurus, undecim annos, qui ad quingentesimum usque desiderabantur, unica dictione, *propè*, inclusit.

IN

IN CAPUT II. LIB. II.

PRo Sicilia annis 23 terra mariq; Romanis cum Pœno bellum gerit, classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt, pariaque victoria, tempestatum sævitia, & Imperatorum audacia magnis cladibus utraque pars conflictata est, victorque tandem Romanus, pacis leges Carthaginensibus imposuit.

COMMENTARIUS.

Primi belli Punici causas variè referunt auctores. Nonnulli eo referunt, quòd Pœni sive Carthaginenses classe Tarentinos contra foedus cum populo R. ictum adjuvissent. Foedera autem Carthaginensium cum Romanis inde à primis Coss. repetit libro tertio Polybius, sed tamen ille belli istius causas ferè cum Floro easdem recenset. Refert Plutarch. Pyrrhum à Sicilia recedentem respexisse, suisque dixisse, *O qualem nos O amici, Carthaginensibus & Romanis palæstram reliquimus*, idque, ut is conjecerat, haud diu post ita evenisse. Cætera Florus.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ oppido prætenditur, urbem nobilissimam, Campani Mamertini, qui sub Agathocle Syracusano in Africa meruerant, reversi hostiliter occupaverant. Invaserat etiam paulò pòst, civibus ejectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Rom. duce Jubellio; sed devicto Pyrrho, & Ta-

 rentinis

rentinis debellatis à L. Genucio Coss. Rhegium quoque expugnatum est: legio Romæ virgis cæsa, & securi percussa est, anno V.C. 482: atque cum simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, essentque adverso prælio ab Hierone fracti, alii ad Carthaginensium societatem, nonnulli ad Rom. auxilium respicere cœperunt. Carthaginenses præsidium miserunt, quod à Mamertinis receptum est. Rom. metuentes ne opportunitate istâ usi Carthaginenses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanam, & Syracusas universam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferendam esse decreverunt. Appius Claudius Coss. primus omnium cum exercitu in Siciliam missus est anno Urbis conditæ 489, invenitque cognomen *Caudex*, quòd primus caudicem, hoc est, navem belli gerendi in Siciliam causâ conscenderit, cujus Senecam & Suetonium auctores habeo. Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorum quem in arce receperant ejecto, qua indignitate Pœni irritati Messanam obsident, vocato in societatem obsidionis Hierone Syracusanorum rege; quibus Coss. Appius primùm pacis conditiones (nonnihil consternatus hostium multitudine) proposuit; eas hostis rejicit, invadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumque prælio fractum a Messana repulit, fugáque Syracusas petentem secutus Appius, eas quoque obsedit: Proximo deinceps anno, qui erat annus V.C. 490. M. Valerius, & M. Otacilius Coss. in Siciliam trajiciunt, pleræque Carthaginensium urbes sine prœlio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone jam rebus suis diffidente

fidente iis legibus faciunt, ut captivos Romanorum sine pretio dimitteret, argenti talenta centum penderet, socius pop. Rom. esset: atque ita ferè Polyb. ista prosequitur. Sed rem fortiter & prælio quoque ab istis Coss. hoc anno gestam testantur Plin. Eutrop. Oros. Macrob Epitome Liviana 86. & Capitolini triumphi, Tauromenitanos, Catanenses, & quinquaginta civitates in fide acceptas, itidem Valerium deinceps Messallam à Messana expugnata cognominatum.

2 De Scylla & Charybdi intelligit. Charybdim fretum inter Rhegium & Messanam vocari Thucydides l. 4. scripsit: alii Charibdim vorticosum & altissimum mare ante Messanam tradunt, quod suis vorticibus naves in gyrum tractas obsorbeat, & tabulata attrita, partesque navium ad Tauromenitanum littus evomat. Scyllam verò juxta Rhegium immanem & cavernosum scopulum esse, qui anfractibus suis undas receptas & collisas veluti canum latratus & ululatus referat: estque Scylla ob saxa & scopulos infamis naufragio. De fabulosis in hoc freto monstris Virg. l. 3. Homer: Odyssea. M. & ipsorum commentatores lectoris desiderio satisfacient. Distabat Messana à Rheginorum urbe in Bruttios intervallo stadiorum sexaginta.

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari insula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra est, dicta Thucididi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontoriis, quibus sese in mare protendit: quorum illud quod Scyllæo sive Bruttio Italiæ adversum jacet, Polorum vocatur; huic aliud prætensum in meridiem desinens Pachynum dicitur. Tertium quod in occasum Brumalem porrigitur,

tur, quasique verticem trianguli constringit, Lilybæum dicitur, Africæ objectum.

4 Pœnos primùm classe à C. Duilio Coss. ad Liparas insulam esse victos, primúmque eum egisse navalem triumphum anno V. C.492, fidissima priscorum monumenta testantur: & eam ob causam ei perpetuum honorem habitum, ut reverenti à cœnua, tibicine canente, funale præferretur, & columnam ipsi publico in foro erectam esse hujus victoriæ causa, Plin. l. 34. c. 5. testatur.

5 Ferreas manus vocat, quas ut agilitatem Punicarum mole suarum navium retardaret, Duilius Consul excogitaverat. Quas ut Corvos vocat Polyb. ita eos lib. 1. eleganter describit. Erantque Corvi veluti pontes quidam novem pedum, in gradus secundùm longitudinem digesti, qui circa navium proras erecti stabant: ii libramentis quibusdam remissi, & præcipiti rotæ volubilitate pondereque impetum adjuvantes, quacunque parte in adversam navim irruebant, eam manu ferrea sive harpagone arfringebant, militibúsque per substratum ita pontem via in hostium naves patebat. Cùm Pœni Romanos, ut rei navalis imperitos, duce Annibale temerario impetu invaderent, implicatis ejus machinæ usu à prora & ex obliquo quacunque irruerent navibus, vincuntur à Duilio, capiúrque & Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat: ipse dux ægrè elapsus Carthaginem fugit.

6 Lipara insulæ & urbis in eadem nomen, estq; una ex Æoliis septem: dicta Lipara à Laparo rege, qui Æolo successit: abestque ab Italia in meridiem 12 mil. passuum, ipsaque

ipsaque circuitu paulò minori. Vide Plin. lib. 1. cap. 9. Strab. lib. 6.

7 Cn. Cornelius Asina C. Duilii collega, dum Liparas cum 17 navibus contendisset, opportunitate aliqua invitatus, tamen aliquanto quam necesse erat celeriùs, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur, teste Polyb. lib. 1. Cæteri auctores cum Floro de Punica fraude & jurejurando deceptum Consulem consentiunt: dum enim eum adduxerunt ad suum ducem, quasi visendi ægrorum gratia, mox captivum abripuerunt in Africam e Sicilia cum 22 navibus, ut Appian. in Lybicis scribit. Idem Cornelius sexennio postquam captus fuerat, de Pœnis pro Consule triumphavit, cujus & Valer. l. 6. & Capitolini scriptores meminerunt.

8 Temerè hic à Floro adscribitur Dictaturæ Atilii Calatini, quod Consulatui ipsius tribuendum erat anno V. C. 494. Dictator enim ipse Calatinus suffectus est in locum M. Claudii Gliciæ, qui scriba fuerat, coactusque abdicaverat anno V. C. 505. Atque in ipsius Dictatura nihil memorabile gestum invenio, etsi primus dictator fuerit qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum, medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio: eoque latere Sicilia Africæ littoribus prætenditur, ἀκράγας, Græcè dictū, biennio priùs quàm Consul esset Calatinus in potestatem P. R. venit per obsidionem Coss. L. Postumio, Q. Mamilio anno V. C. 491. describitur Agrigentum à Polyb. l. 9.

10 *Lilybæum* extremum Siciliæ in brumalem occasum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Hellespontum

porrectum jacebat, distabatq; ab Africæ littoribus mille stadiis, ut Polyb. ut Strab. testatur, mille quingentis. Sed Plinius ad Mercurii promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendam acutissimi visus, cum in speculam ascendisset, naves Carthaginensium portum egredientes Lilybetanis numero renunciâsse: quod sanè sphætica ratio ob maris convexitatem interea ad tria mill. passuum turgescentem non patitur, aut oportuit trium mill. pass. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoque promontorio Lilybæum, urbs firmissima & Carthaginensium præsidio munita, de qua hic loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum à Lilybæo in Septentrionem distabat, teste Polybio, stadiis ferè centum viginti: nomen habet ab incurvato situ instar falcis, δρέπανον enim Græcis falcem significat, nunc Trapani dicitur.

12. 13. Panormus ultra Drepanum in Septentrioné sita est, distatq; à Lilybæo 48. mil. pass. Eryx mons est inter Drepanũ & Panormum mari imminens, sed Panormo quam Drepano vicinior, qui magnitudine ab Ætna secundus est: in ejus vertice planicies erat ubi Veneris Erycinæ templum; paulò infra verticem urbs erat ejusdé cum monte nominis; erat in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina urbs Siciliæ, Syracusanorum colonia in latere Lybici maris, à Pachyno in occasum distabat 50 millib. pass. teste Strabone: ad cujus urbis saltum cum temeritate Consulis Calatini exercitus in vallem (cujus colles undique hostes insedissent,) demissus esset, Calpurnii stratagema Consuli occasionem

occasionem dedit ad exercitum inde extrahendū. Aliter ista quàm Florus narrat Frontinus l.1.c.5.& l.4.c.5. itidem Gellius l. 3.c. 7. & varia huic Tribuno nomina ascribunt.

15 Thermopylæ angustiæ montium atque saltuum sunt in Thessalia, qua in Maliacum sinum orientemq; vergit, ad Sperchii fluminis ostia, lutulenta admodum & limosa via, & non nisi sexaginta passuum latens; quæ una militaris via est, & qua traduci exercitus, si non arceatur, possit: eam Leonides Spartanorum rex contra Persarum ingentem multitudinem cum trecentis Spartanis occupaverat, magnamq; barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec superatus foret nisi per proditorem Epialtem circumductus Trachinium hostis, eos à tergo oppressisset. Variant admodum in hujus historiæ traditione auctores, Cicero 300 Spartanos, itidem Frontinus & Herodotus numerant: Gell. ex Catonis Originibus 400; itidem Justinus 600, qui eruptione in hostes, & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos scribit. Thermopylarum situs venustè ab Æliano lib. 3. variarum hist. describitur.

16 Collectum ab Atilio Calatino Coss. adhuc inter cadavera suorum spirantem Calpurnium Flammam, cumque convaluisse, & strenuam deinceps P.R. adhuc navasse operam M.Cato apud Gell. auctor est lib. 3.c. 7. comparátque Leonidæ cum Calpurnii fortitudinem. Sed quod noster subindicare videtur sanguine scripsisse Leonidam memoriâ lapsus est, utpote confundentis Othryadis stratagema cum Leonidæ. Cùm namque de Thyrea agro inter Spartanos & Argivos controversia esset, ita prælio convenerat inter

utrosque populos, ut lis ea armatis utrinque trecentis prælio decerneretur. Othryades Spartanorum dux erat, suisque cæsis, ipse vulneratus, interq; cadavera neglectus, hastæ fragmentis inimicorum occisorum Argivorum scuta collegit, erexitq; Jovi Trophæum quod proprio sanguine inscripsit, suisq; ea ratione agrũ asseruit, in Parallelis Plutarchus narrat.

17 L. Cornelium Scipionem Coss. de Pœnis, Sardinia, & Corsica triumphâsse anno V.C. 494. In Capitolinos triumphos relatum est: de Pœnis quidem, quia Annibalem à C. Duilio priùs victum, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam revectum ex improviso circumsedit, classémque ejus cepit. Annibal domum reversus, ob rem toties malè gestam, in crucem sublatus est. Anno ejus successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ urbe pugnatus, à Scipione quoq; victus & occisus est. De Sardinia, ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomen habet) Sardiniæ nobilissimam urbem ab ipso expugnatam triumphasse, Corsicos etiam utcunque armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, etsi scriptores quid à Cornelio in Corsica gestum sit, disertè non referant.

18. 19. M. Attilius Regulus, L. Manlius Vulso Coss. anno V.C. 492. parabant, ut bellum in Africam transferrent. Pœni, id pro viribus impedire conati, prælium ineunt ducibus Annone & Amilcare: Victoria navalis penes Romanos fuit, qui reparatis etiam quas ceperant navibus, ad Mercurii promontorium (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeam dictam, quæ littore prima est, veniunt: eaque in deditionem accepta, in agrum Carthaginensem impetum

faciunt.

faciunt. Cætera Florus prosequitur. Bagrada autem fluvius Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labitur: de portentosæ istius magnitudinis serpente Gellius lib. 6. cap. 3. Valer. de Miraculis. Plin. lib. 8. cap. 14. 120 pedum longitudinis fuisse, pellémque ejus & maxillas usque ad bellum Numantinum, hoc est, 115 annis Romæ in templo durâsse testatur, eámque balistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthaginenses utcunque cladibus fracti viderentur, tamen acerbiores Reguli pacis conditiones repudiarunt, acciverúntque externum ducem Xantippum, Spartanum, cujus militari peritia, & sua elatione confidentiáque victi sunt Romani: qui dum crebra victoria insolescerent, Græculum hominem ut imbellem contempserunt. Quæ temeritas ipsis cladem attulit, quam ab elephantis acceptam esse Polybius auctor est: eam tamen Frontinus peritiæ Xantippi in instruenda acie lib. 3. Stratagem. ascribit. Appianus confidentiam Attilii accusat, æstuoso die, gravibus armis, siti, æstuque confectum exercitum, variéque fatigatum iniquissimo loco in hostem ducit, atque ex triginta millibus, quibus præerat paucos Clypeam evasisse, reliquos cæsos, aut cum duce captos fuisse: auctores in captorum, & cæsorum, & fuga elapsorum numero ferè omnes variant. Eutrop. numerum habet præ cæteris amplissimum: Xantippus victoria potitus, mox in Græciam prudenter cogitabat, ne apud Carthaginenses barbaros sese æmulationi aut invidiæ objiceret: ipse donis & muneribus benignè a Carthaginensibus ad suspicionem dimovendam habitus, Punica fraude, quæ gloriam ejus

bellii

belli ad se trahebat, in mari dum navigat oppressus & submersus esse creditur, teste Appiano in Lybico.

21 Pœni à Metello Coss. ad Panormum victi, Regulum, jam quadriennio captivum, Romam de pace, aut de captivis commutandis, unà cum suis legatis miserunt. Ille utrunque in Senatu dissuasit, & Carthaginem rediit, etsi ad crudelissimum hostem & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat; tamen jusjurandum, quo se reversurum astrinxerat nisi utrunque impetraret, conservandum putabat. Latius ista Eutrop. Oros. Gell. l. 6. c. 4. Valer. lib. 1. Cicero Officior. itidem Horat. Carm. l. 3. & alii.

22 De supplicio Reguli variant scriptores; Cicero in Pisoniana, Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum: eam machinam Appianus caveam vocat stimulis intus extantibus, nec erat ubi se sine corporis laceratione proclinare posset: Tubero apud Gellium l. 6. aliud & inauditum tradit, talionemque nobilissimis Pœnorum captivis repensum esse à Reguli liberis, eósque in armario muricibus præfixo inclusos, insomniáque excruciatos interiisse. Florus crucis supplicio enecatum, cæteri omnes insomnia, etsi alio atque alio cruciatûs genere tradant: Laudatur constanter ab omnibus Reguli in adversis animi fortitudo, in patriam pietas vitæ prodiga, & hosti ad internecionem usque fides servata.

23 Post devictum in Africa Regulum, & sævissima aliquot naufragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ Siciliæ capiunt, Asdrubalémque cum exercitu in Insulam mittunt, qui cum

C. Furium

C. Furium *Metelli* collegam cum media parte copiarum Romam esse reversum ex transfugis didicisset, movit versus *Panormum*, ut Metellum opprimeret: ille ut hosti confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitum, atq; trajicientem flumen adortus, elephantisque quos in Romanos impulerat vulneribus telísque irritatis, atque in hostium agmen conversis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatósque ex obliquo invadit, & magno prælio vincit: duxit enim in triumphum 13 duces hostium & 120 elephantos, quibus Eutropius 10 elephantos, Plin. 12. addit, at Orosius 16, noster Florus 20 ab ea summa deducit. *Pro Consule* triumphâsse L. Cæcilium *Metellum* de Pœnis 7. Idus Septemb. anno 502 Triumphi Capitolini testantur, quo præterea consilio elephantos in Italiam *Metellus* trajecerit, docet l. 1. Front. cap. 7. & Plin. l. 8.

24 P. Claudius Pulcher, Ap. Cæci filius, Consul in Siciliam anno V.C. 504. ut exercitui præesset, missus, cum Drepanum, ubi Adherbal erat, ad eum opprimendum confidentius navigaret, cum eodem occurrente congressus, vix cum 33 navibus fugâ elapsus 93 naves ab hostibus captæ sunt, estque à *Romano* populo condemnatus, eo quòd ipsius temeritate cladem acceptam esse satis constaret. Sed Valerius lib 8. non fuisse damnatum, quia imbris supervenientis beneficio, populi comitia dissoluta sunt, auctor est: etsi Cicero & Polybius ab eo dissentiant. Non vixisse autem Clau. Pulchrum ab hac clade ultra biennium constat, vel ex petulanti voce ejusdem sororis, quæ a spectaculo ludorum reversa, cum a confluente hominum multitudine

&

& turba premeretur, optaverit, fratrem suum vivere, & iterum classem ducere, ut scilicet urbem a tanta turba exhauriret. cujus petulantiæ causa, ipsi ab ædilibus p. mulcta dicta est XX. M. æris, teste Gellio. Suetonio.

25 Per jocum Deos irridebat, teste Cicerone, P. Claudius: cùm enim cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit ut biberent, quando esse nollent: superatúsque navali prælio, cum Dictatorem dicere, à Senatu juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorem suum dixit, ultimæ sortis hominem, ut habet Suetonius & Epitoma Livii. L. Junius Pullus P. Claudii collega tempestate classem amisit cũ auspiciis etiam non paruisset, itaq; necem sibi ipse conscivit, teste Cicerone. Romani tot naufragiis afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis Punica insequentibus post Claudium annis, Italiæ oram infestavit, eámque longè latéque vastavit.

26 M. Fabium Butionem, qui Consul fuit cum C. Attilio Bulbo, anno 508 navali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem præter Florum auctorem habeo. Ægimurus verò insula est in Mari Africano, quæ sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago triginta millibus ferè passuum ab Urbe, teste Livio l. 30.

27 Regulo capto, & exercitu Romanorum à Pœnis cæso, duce Xantippo, Æmilius Paulus & Fulvius Nobilior Consules anno 498, in Africam cum 200 navium classe navigare jussi, Clypeam petunt. Eò Carthaginenses cum pari classe confestim occurrunt; navale prælium, quod differri non poterat, committitur, in quo Romani superiores sunt, 104 Carthaginensium naves demergunt,

merguntur, 30 cum pugnatoribus capiunt, triginta quinque millia militum caesa sunt. Post autem cum Romano classis ad Italiam praedis onusta remearet, deformi naufragio eversa est: nam ex trecentis navibus 220 perierunt. 80 vix abjectis oneribus liberatae sunt. Consules utrosque pro Coss. de Cossurensibus & Poenis triumphasse, anno Urbis conditae 499 Triumphi Capitolini testantur, ita ut calamitas ista Coss. quo victoriae honorem meritum adepti sunt, impedimento fuisse non videatur. Cossura autem insula in mare Africo sita est.

28 Anno 500 Consules Cineus Servilius Caepio, C. Sempronius Blaesus 160 navibus in Africam trajecerunt, universam oram maritimam quae circa Syrtes est, depopulati sunt; ignari autem locorum in Syrtium vada breviaque impulsi onera abjecere omnia ut naves sublevarent coacti, cùm retro in Siciliam atque ex Sicilia in Italiam redirent contraria tempestate centum quinquaginta naves onerarias, & praedam amiserunt. Triumphasse tantum Consulē Semproniū Blaesū de Poenis anno 500, testantur Capitolinae Tabulae.

29 C. Lutatius Consul anno 511 reparata classe, adversus Poenos ineunte Vere missus est, ipsique adjutor datus est Q. Valerius Falto, quia collegam ipsius A. Postumium Albium flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in Urbe retinuit, nec passus est ipsum ad bellum proficisci, ne à Sacris recederet. Itaque hoc anno primùm duo Praetores creati sunt: alter urbanus juris dicendi, alter qui rei gerendae causa Consuli adesset. C. Lutatius Catulus rebus adversus Poenos à pluribus ducibus prosperè gestis summam victoriam

victoriam sua celeritate imposuit, eò quòd postero die, hoc est, 6 Idus Martias quàm hostem vidisset, classem ipsius gravem commeatibus suo apparatu & instrumento impeditam, oppresserit. Carthaginenses ea clade victi fractique, coacti sunt 24 anno postquam bellum istud primum Punicum cœptum est, pacis conditiones accipere, factiq; sunt Pœni P.R. vectigales & stipendiarii. Leges autem pacis teste Polyb. tales latæ sunt. *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta Euboica* (Euboicum talentum, ut nunc pecuniæ ratio est, quadringentorum coronatorum erat) *in annos* 20 *pendunto: in præsens mille. Captivos Romanos sine pretio reddunto. Utriusq; populi socii apud utrumq; populum sunto. Alterius socios neuter in amicitiam recipito, neuter in alieno imperio imperato, neve milites conducito.* Livius l. 21. ait Pœnos Sicilia & Sardinia hac in pace cessisse: quod tamen paulò pòst infirmare videtur, dum scribit, Sardiniam inter motum Africæ (quem mercenarii milites ob stipendia non soluta in *Africa* moverant) fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito interceptam, quod etiam Polybius testatur, idque factum esse observo anno DXVIII. Imperatore T. Manlio Torquato Consule. Orosius auctoribus Pœnis Sardiniam rebellasse, mox à Romanis subactam, pacemq; supplicibus datam refert. Facta itaq; prima P.R. mani provincia est Sardinia anno 520. Consule M. Pomponio Mathone de Sardiis triumphante; nam Sicilia etiamsi hoc tempore à populo Romano administrari in formam provinciæ cœperit; tamen illa non est universa redacta

in

in provinciæ formam ante Marcelli victoriam, captis Syracusis secundo bello Punico, anno 542 teste Vellcio: sunt etiam Corsi subacti à populo Rom. Imperatore C. Papyrio Masone, qui primus in monte Albano, quia à Senatu non impetrâsset, triumphavit, anno 522, atq; ab uno Prætore utraq; provincia & Sardinia & Corsica administrata est, ter autem de Sardiis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cætera quæ de provinciis istis recensenda erant, & ut iterum armis Romanorum recuperata sint, post bellum Punicum secundum, suo loco prosequemur.

ARGVMEMTVM CAP. III. LIB. II.

Janus clausus moventibus Gallis iterum patefactus est, & Ligures latrociniis omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIVS.

Numa Pompilio regnante Janum Geminum, belli pacisque indicem, clausum fuisse primum omnes consentiunt; iterúmque pace terra marique parta post Punicum bellum primum, Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. ann. VC. 518. clausum fuisse testantur Plut. in Numa. Liv. l. 1. Velleius Oros. & alii. Orosius toto anno clausum fuisse Janum, D. Aug. æstatem solùm unam, Varro quidem l. 5. de lingua Latina eodem an. & clausum & patefactum fuisse. Ligures longo & difficili bello post centesimum & vicesimum secundum annum, in provinciæ formam redactos demum esse ex triumphis Capitolinis colligitur,

gitur, deque iis quindecies triumphatum esse: primum autem egisse Cons. Cornelium Lentulum anno 516. postremum egisse Aimilium Scaurum Consulem anno 638. belli causam Ligustinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi Rom. provinciam infestabant.

1.2.3.4. Ligures trans Alpes ad Rhodanum usque occupâsse olim Galliam Narbonensem itidem, ut à Varo, qui Galliæ & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam constat: quare impeditè admodum noster & obscure de bello Ligustino tradidit, dum scribit bellatum cum Liguribus, qui in Italia inter Varum & Macram flumen habitabant, quo loco Ingauni, & Intemelii ab aliis censentur, utpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatia habitârunt: quando paulò post, dum enumerat Ligustinos bello subactos, eos quoq; cum istis confundit, qui trans Alpes ultra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonensi habitabant; Deceates enim ad Vari ostia. Oxybii istis orientaliores, ad oram Gallici maris habitabant: estq; ibidem portus Oxybius à vicina ejusdem nominis gente dictus, Strabo lib. 4. Euburiates autem Plinius citra Alpes in Liguria numerat. Nam quod Salyes sive Salvios hîc etiam aliquot exemplaria recensent, mendum esse credibile est. Salvios enim bello Allobrogico, & primos trans Alpes arma Rom. expertos, & tunc primum in ditionem C. Sextio Galvino redactos, Florus l.3 c.2. Strab. l.4. testantur. Epitoma addit, victa Salviorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidisse, triumphâsse autem constat de Salviis. anno 631.

Æquè

5 Æquè impeditum, hoc est, de Fulvio atque præcedentia: nec enim satis liquet quisnam Fulviorum, de quo loquitur, fuerit. Varii enim Fulvii cum Liguribus bella gesserunt. Proprior est conjectura (est enim divinandum, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab aliis scriptoribus diversa) Q. Fulvium Flaccum fuisse de quo loquitur, qui anno 574 Consul de Liguribus triumphaverit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Livius testetur: tamen ipsum per devios saltus, per invios montes, impeditas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exuisse, ex collibus in campestrem agrum deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macran flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naves imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indeque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse a Fulvio Nobiliore Ligures, Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis extat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bæbeios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in Consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno 573, ille anno superiore Aimilium Paulum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphâsse. Apuanos autem Ligures Cornelius, & M. Bæbius victos, in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt, traductosque

ductósque ex Liguria in Samnium (eo consilio ne latebras & invios saltus ad rebellionem repeterent) quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis puerisque publico sumptu in agrum Tauraniorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, collocârunt, vocatique sunt à ducibus, Ligures Bæbiani, & Corneliani, qui in hoc Samnitum tractu, à Plinio recensentur: quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reversum cum L. Æmilius interea cum Liguribus Ingaunis prosperè dimicaverit, testatur Livius, & Aimilium de iisdem triumphâsse Capitolinæ tabulæ produnt, anno 572.

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnii Pisonis, qui vitricus fuit Fulvio Flacco, quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno 573. etsi tres fuere Consules L. A. Sp. Postumii, qui bellum Ligurinum sortiti fuerint, tamen Livius de isto disertè refert, quæ ad Flori relationem conveniunt, cùm ita inquit: *Ab A. Postumio Montanorum Ligurum vineæ cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerunt, armáque tradiderunt.*

ARGVMENTVM CAP. IV. LIB. II.

Cisalpini Galli (sociatis cum Transalpina gente armis) bellum populo Romano movent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertió M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege tertio retulit.

COM-

COMMENTARIUS.

Cisalpini Galli, Boii, & Insubres, cum lege Flaminia latum esset de Piceno & Gallico, unde Senones pulsi erant, viritim dividendo, suis etiam rebus, ut injuria proximi metuere incipiebant: quare Boii Senonibus vicini, cum Insubribus ineunt societatem, & evocant etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos *Gessatas* à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocat: alii, à gessa, telo quo in bello utebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroëstus magnis invitati pecuniis cum ingentibus copiis per Alpes in Italiam transeunt, atque cum se Boiis & Insubribus Transalpini conjunxissent, ipsi tunc peditum quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Atilio Regulo Coss. anno 528.

1 Insubres Galli ab oriente Cænomanis (qui hoc bello quieverunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum; Acerras, Novariam. Boii ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab occasu Liguribus Cispadanis ad Trebeiam amnem proximi erant: sed à meridie Appennino, à Septentrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Rugulo Coss. Italiam nuncio Gallici tumultus allato, solum sine externis auxiliis, equitum 80 millia, peditum

peditum 700 millia armâsse, Plinius auctor est: ad hæc etiam Polyb. eundem numerum sociorum Italicorum exercitu nuncupato, conficit. Æmilius cum parte copiarum Ariminum ad arcendos â transitu Gallos profectus, Prætorem ad Fæsulas acie victum, & circumsessum liberat. Gallos inde cum præda in Etruriam abeuntes, â tergo Æmilius, â fronte Atilius ex Sardinia revocatus, adorti, ita ad Telamonem, Etruriæ maritimam urbem, pugnarunt, ut Gallorum 40 millia occiderint, 10 millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prælio occisus est. Æmilius vastato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis & torquibus Gallorum 40 exornavit, ita ferè Polybius. Zonaras addit θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, ut exuerent in Capitolio Æmilium jussisse. Britomari ducis nomen, cujus hic Florus meminit, apud alios non legi, ut nec sequentis Astrionici.

3 C. Flaminium & P. Furium Coss. anno 580 inauspicato creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renunciaverant: quare ab exercitu subitò literis à Senatu revocatus Flaminius, eas acceptas non prius aperuit, quam collatis signis Barbaros juxta Aduæ fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorum cæsa, 17 millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum ardorémque fatigaverint, Polybius describit: ægrè triumphum impetrasse a Senatu Plutarchus auctor est,

quia

quia ex ipsa acie Diis atque hominibus eum revocantibus non paruisset. Capitolini triumphi auctores, cum Consulem hoc anno triumphâsse 11 Idus Martias, testantur.

4 Pacem petebant Insubres fracti fessique frequentissimâ clade; sed a Coss. M Claudio Marcello, & Cn. Cornelio Scipione in ipsos anno 581 moventibus, ad arma inviti compelluntur. Coss. Acerras ipsorum oppidum, Insubres Clastidium Romanorum obsidebant; (erat enim Clastidium ad Padum, quantùm observavi, modò Ligurum, aliquando Insubrum oppidum) Marcellus eò ad socios obsidione liberandos cùm equitatu profectus, cùm in Gessatarum obvium exercitum incidisset, eum, rege ipsorum Virdumaro (cujus spolia Feretrio Jovi voverat) interfecto, fudit, fugavitque. Marcellus deinde Acerras cepit, cùm ii qui Acerris præsidio fuerant, Mediolanum, quod Insubrum caput erat, confugissent. Cn. Cornelius ipsos prælio fudit, & Mediolanum expugnavit. Insubres desperatis jam rebus suis se Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Consul de Gallis, Insubribus & Germanis (quod in capitol. Tabulis est, pro iis quos apud Polybium Gessatas legimus) triumphavit, iísque spolia opima retulit de duce hostium Virdumaro ad Clastidiũ interfecto, anno 531, Kalend. Martii, quod & Epitoma 20, & Virg. lib. 6. Æneid. Frontinus l. 4. Plutarch. in Marcello testantur. Bellatum itaque cum Insubribus colligitur triennium. Boiorum gentem biennio priùs devictam fuisse Q. Fulvio, T. Manlio Coss. anno 529. Polybius auctor est; atque iis Coss. primum exercitus Romanos trans

Padum

Padum ductos esse Epitoma 20, & Orosius scribunt.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. II.

Illyrii Italicos mercatores prædati sunt, legati qui res repetitum veniebant, Teutæ reginæ jussu securi percussi sunt Fulvius Centumalus eam injuriam armis ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Nondum deprehendere potui, quos annales secutus fuerit Florus noster, quod Illyricum bellum Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum: cum Illyriis enim bellum initum est anno V. C. 524. Cùm namque Phœnicem Epiri Emporium Illyrici per vim occupassent mercatores Italicos commerciorum causâ eo navigantes, etiam Illyrii jam prædationibus adsueti, dati sunt; legatósque, qui res repititum veniebant, injuria affecerunt: cum namque Teuta Illyriorum regina superbe cum legatis ageret, superbiúsque, respondisset, jussu reginæ retractus ex itinere occisus est: ea de causa Romani classe comparata ad ulciscendam legati necem Fulvium Centumalum miserunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyriis captam regebat, recepit. Inde Apolloniam in potestatem redegit, secuti sunt & Dyrrachini hanc victoriam, atque alii etiam populi sese Romanis tradiderunt. Teuta adversis fracta, pacem à populo Rom. iis conditionibus impetravit, ut quotannis tributum penderet, ac Illyrio ferè omni excederet, neque e

extra

extra Lissum urbem, nisi cum duobus inermibus lembis navigare liceret, ita ferè Polybius hanc historiam prosequitur: variat ab eo Appianus in Illyrio, sed Zonaras ab utrisque discedit.

1 Teuta vidua erat *Agronis* regis Illyriorum, noverca Pineos filii *Agronis*.

2 P. Junium, & T. Coruncanios legatos a Teuta interfectos, & ipsis a populo Romano statuas esse positas (quod tribui solebat injuriâ cæsis) testis est Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fulvio Centumalo, qui prioris anni 524 Consul cum Postumio Albino fuerat, imperium adversus *Illyrios* fuisse prorogatum in hunc annum, & pro Consule de Illyriis triumphâsse, ex *Eutropio* et Orosio, et Triumphorum tabulis manifestum est. *Iterum Illyrii* cùm rebellâssent anno V. C. 534 ab *Æmilio Paulo*, & M. *Livio* Coss. edomiti sunt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum populi Romani, Illyrica oppida *Romanis* subjecta vastabat, & fines fœdere designatos transcendebat: adversus quem *Æmilius* Consul missus Dimalium urbem præsidio firmatam intra septem dies expugnat. Demetrium in Pharum, insulæ *Phariæ* urbem cum 6000 veteranorum contendentem *Æmilius* infestus prosequitur, oppidúmque capit. Demetrio priùs fuga ad Philippum Macedonum regem elapso, Illyrium reliquum occupat *Æmilius*, Pineóque Teutæ privigno *Agronísque* filio stipendium ut daret imperavit: ita Polybius & Justinus.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. II.

Annibal 17 annis in visceribus Italiæ hæret. Populum Romanum multis cladibus frangit. Ipse Scipionis virtute coactus pro sua patria pugnare, in Africam reversus, magno prælio à Scipione debellatur.

COMMENTARIUS.

1 Annibal Amilcaris filius in odium Romanorum sacramento, ex patris auctoritate, à nono ætatis suæ anno obstrictus, jam agens 26, & ab exercitu suo Imperator salutatus: deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Romanis icta violat. Ipse superato Pyrenæo per Gallias & Alpes in Italiam digressus, Scipionem Consulem equestri prælio ad Ticinum fluvium superat; quem vulneratum, filius admodum adolescens, (quique postea ab Africa devicta, *Africani* cognomen invenit) ne in manus hostium veniret, protexit. Iterum calliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Tit. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore sub brumæ tempus Romanis, acie funditur. Tertiam cladem, ad Trasimenum in agro Perusino lacum, Consul Flaminius accepit, cùm ab Annibale jam lusco, veluti indagine captus esset, unà cum exercitu cæsus est. Quartam & maximam, Varronis Consulis temeritate, Annibalis insidiis & vafricie, ad Cannas pertulit; quæ luctum & ultimum diem Romanis attulisset, si Annibal victoria uti scivisset. Enervatus inde Campanorum mollitie

mollitie Annibalis exercitus, & Q. Fabii Dictatoris cunctatione fractus, pop. Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit: fatigatus deinceps frequenti impetu Marcelli, supplementis etiam, quæ ab Africa Asdrubale fratre Annibalis, in Italiam mittebantur, à Salinatore & Nerone Coss. unà cum Asdrubale ad Senogalliam deletis: Scipio inde in Africam bellum transfert, Asdrubalis & Syphacis castra incendio unâ nocte delet, cæsa, aut flammis consumpta sunt quadraginta hostium millia: Syphacem per Massanissam & Lælium capit. Inde perculsi Carthaginenses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prælio congressus, eum acie fundit, fugátque, & Carthaginensibus leges pacis imposuit.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quievisse Romanum, à tempore scilicet quo Jani porta secundùm clausa est, Manlio Torquato & Atilio Bulbo Coss. anno 518: etsi interea cum Sardis & Corsis sit bellatum: alioqui si supputemus à primo usque ad secundum Punicum bellum, erunt anni intermedii viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cœpit anno 388: pax Pœnis data est anno 512: sunt itaque anni intermedii viginti quatuor.

3 Initium est hoc bellum P. Cornelio Scipione Tib. Sempronio Longo Coss. anno 535: finitum, debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginensibus supplicibus data; Cn. Cornelio Lentulo P. Ælio Pæto Coss. anno 552. sunt itaque anni intermedii in hoc secundo bello Punico septendecim

tendecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est; quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta talenta in annos 20 pendunto, in præsens mille, &c.* Livius itidem. Pœni navali ad Ægates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessêre, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

5 Ultimum cum Asdrubale Amilcaris genero, Pœnorúmque duce, fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen trajicerent, neve Saguntinos populi Rom. socios, qui ultra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio: quo fœdere violando Annibal satis magnam causam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntus urbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthiis condita, distabat à mare Baleárico septem stadiis, ut Polybius & Livius numerant.

6 Octavo mense quam cœptum oppugnari, captum Saguntum. Livius. Polyb. τέλος ὂν ὀκτω μῆσι κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.

7 Sagunto capto, Annibal Carthaginem novam in hyberna concessit. Vere adulto à Carthagine profectus, quinto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarum occultatione superatis.

8 *Prætextatum* vocat filium Scipionis, ob ætatem, quia prætextam nondum deposuerat, ut virilem togam sumere posset: erat enim vix 17 annorum, teste Polybio, cùm patrem ab hostis impetu protegeret: ut prætexta 17 anno exacto coram Prætore urbano deponebatur, ut virilem togam ipsis gestare

ſtar, & in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

9 Aquila exigua quædam eſt ſacelli effigies, teſte Dione, in qua eſt aquila aurea collocata: conſtituitur autem in omnibus legionibus Romanis; neque priùs hibernaculis effertur, quàm univerſus exercitus egrediatur. Eam aquilam haſtæ impoſitam unus quidem vir portat, cujus haſtæ infima pars præacuta eſt, ut terræ infigi poſſet.

10 *In torrente Gello* ſuſpicatur legendum Cuſpinianus ex Valerio Max. Cujus de crudelitate verba ſunt: *Eorum dux Annibal, cujus majore ex parte virtus ſævitia conſtabat, in flumine Gello corporibus Romanis in ponte facto exercitum traduxit, &c.* Cor. etiam Lentulus apud Appianum Carthaginenſibus, dum pacem ſupplices petiiſſent, objicit, quòd captivos Romanorum in foſſas fluvioſque conjeciſſent, ut uſum pontium præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale eſſe miſſa Plinius teſtatur, atque hinc promiſcuum tunc fuiſſe annulorum uſum colligit, alioquin cùm annuli diſtinguerent ordinem Equeſtrem à Plebeio; ingentem oporteret fuiſſe equitum numerum, ſi annuli ipſorum digitis detracti tantam menſuram explerent: ſed Livius, *Fama*, inquit, *tenuit, quæ propior vero eſt, haud plus fuiſſe modio.*

12 Hoc ita Cato in Originibus refert, *Igitur Dictatorem Carthaginenſium Magiſter equitum monuit. Mitte mecum Romam equitatum, die quinto in Capitolio tibi cœna cocta erit:* eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat, qui hîc & apud Livium eſt *Maharbal*: ſententiam ejus ita Plu-

 tarch.

tarch. ex Livio vertit, σὺ νικᾷν οἶδας, νίκῃ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.

13 In militia Romanorum jure observatum est, ne in legione alias quàm ingenuos, nec eos septemdecim annis minores, vel quadraginta quinque majores conscriberent: si quid contrà fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut necessitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc est, qui manumissi erant, militâsse primùm bello Samnitico & Etrusco observavimus; sed hoc bello Punico, servitia novo exemplo à dominis suis redempta, ut centuriarentur & armarentur, per Livium & cæteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuisse apud Romanos invenio; Unum quod in capita collatum fuit, quo onere ex æquali divites & pauperes premebantur, usque ad censum Servii Tullii regis. Alterum inde ex ratione census est collatum, hoc est, pro cujusque facultate & opibus; ita ut ab hac collatione liberarentur rei familiaris angustiâ impediti. Tertium fuit temerarium, cùm privatæ opes sine discrimine in publicum ob periculi magnitudinem spontè conferebantur; ut quod hoc tempore Lævino & Marcello Coss. à Senatu, inde Equestri, & mox plebeio ordine certatim collatum est: quod tamen a scribis in Tabulas ærarii ideò referebatur, ut locupletato ærario, pecuniæ suæ cuique redderentur: quod post bellum Punicum tribus æquis pensionibus factum est.

15 Tribus prærogativa, Veturia Juniorum, Consulem T. Manlium Torquatum anno 544 declarabat; qui ob vitium oculorum sese excusavit, & ut meminisset bellum Pu-

nicum in Italia, hostiúmque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Juniorum Centuria, petiit Veturiam Seniorum à Consule citari, postquam in Ovili (erat is locus septus in Comitiis, in quem transibant per pontem qui suffragii sui tabellam in cistas dimisissent) consulissent, M. Claudium Marcellum,& M. Valerium Lævinum, ut bello clarissimos, neque petentes tamen Consules renunciarunt: auctoritatemque prærogativæ omnes centuriæ secutæ sunt. Antea etiam anno 539 prærogativa Juniorum Consules rei gerendæ imperitos designaverat, sed revocata Fabii Maximi auctoritate mutavit sententiam, creavítque Consules M. Marcellum III. Quinctum Fabium Maximum IIII.

16 C. Flaminio Consule ad Transimenum magna cum Romanorum clade cæso, itidem quatuor millibus equitum, qui à Servilio Consule per C. Centenium Proprætorem ad collegam Flaminium missi erant, per Annibalem in Umbria circumventis, in magna Urbis consternatione ad Dictatorem dicendum confugebatur, sed absente Coss. Servilio, (erat enim solius Consulis, & in agro Romano dicere Dictatorem) nec ad illum propter Italiam armis Punicis undique clausam, erat expeditum vel literas vel nuntium mittere, nec Dictatorem Pop. Roman. creare posset, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Pop. Rom. creavit Qu. Fabium Maximum: qui cum Annibale castra conferens, nec congrediens, ejus impetum mora & cunctatione senescentem infregit, quem cæteri hactenus, & deinceps aliquot alii temeritate & audacia sua superio-

rem fecerant.

17 Nolam Campaniæ urbem sese plebis proditione, etiamsi à Marcello Prætore præsidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter speraverat; sed re per Senatum Nolanum ad Marcellum delata, spes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congressus, victus & tunc primùm à Romanis intra quinquennium semper victor, fugatus est. Cæsa sunt hostium quinque millia, Romanorum quingenti. Docuitque hac pugna Marcellus Annibalem vinci posse, quod & Ciceronis Brutus ita testatur. *Cannensem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio pop. Romanus erexit, posteaque prosperè res deinceps multæ secutæ sunt, &c.* Marcellus iterum Annibalem spe Nolæ potiundæ venientem post biennium vicit, victoriæque confessionem hosti expressit, dum ille altero die ad prælium provocatus sese in castris continuerit, & Tarentum spe potiundæ urbis per proditionem profectus sit.

18 Cannensi clade fracti Romani vetera hostium spolia templis detrahunt, porticibusque; octo millia servorum validiorúmque juvenum publicè empta armant: sciscitantes priùs vellent ne militare? illi *velle* se dixerunt, inde *Volones* deinceps vocati sunt. Ipsi duce Tit. Graccho Proconsule ad Beneventum contra Annonem Pœnorum ducem benè pugnaverunt: quorum egregiam operam ut remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, si strenuè se gererent, stipulatus erat, liberavit; & Volones liberos esse jussit.

19 Sicilia Hieroni regis (qui Hieroni successor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat;

nabat, quare Marcellus Consul III. Syracusas jam à populo Romano abalienatas, missus oppugnavit, ejusque omnem impetum Archimedis Mathematici industria, triennio ferè toto remorata est; expugnatæ enim sunt Syracusæ anno Urbis conditæ 541, oppugnari cœptæ 539.

20 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardinia Imperii fuisse haud facilè invenias, cùm neq; prætura functus sit,& prætores hoc ferè tempore solùm in eam provinciam (erat enim in provinciæ formam ante hoc bellum annis quatuordecim redacta per M. Mathonem Consulem) mittebantur; nam hunc Gracchum in Ædilitate Magistrum equitum à M. Junio Pera Dictatore dictum fuisse Livius testatur, inde mox Consulem designatum anno 538, iterumque post biennium cum Q. Fabio Maximo consulatum cœpisse, & semper illi bellum cum Annibale in Italia,idq; in Lucania, mandatum fuisse, quousque proconsul ipse an. 541. hospitis Lucani sui fraude, insidiis circumventus, à Magone Pœno interfectus est. Sed consularis facta est, propter belli magnitudinem Sardinia an. 576, hoc est, an. 41 post hujus belli initium,eamq; tunc sortitus est Sempronius Gracchus Consul, hujus, de quo diximus, nepos; deque iis Proconsulem Gracchum triumphâsse testantur Triumphi Capitolini, tantúmque captivorum Romam deportâsse, ut in proverbium abjerit, *Sardi venales*. Quod si rem tanto intervallo gestam cum hoc Punico bello confundit, intolerabilis est *ἀνιςορησία*: Verùm esto quo cum Annibale bellatum est tempore; rem benè gestam adversus Pœnos &

Sardos in Sardinia à T. Manlio Prætore, qui Qu. Mucio Scævolæ valetudinario successor datus est, Livius testatur, ut qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Hampsicoram & Hostum Sardorum duces cæsos esse scripserat. Insanorum etiam montium *Livius* meminit; quæ Ptol. μαινόμενα ὄρη l. 2. *Geographi*. vocat.

21 Cn. Scipio sub primum Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonem egregie vicit, multumque qui cum Annibale in Italiam profecti erant impedimenta carissima à Romanis diripiebantur. Inde Asdrubalem toto cis Iberum agro cedere cogit. Punicam classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & toto ejus oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater ejus post consulatum prorogato imperio in Hispaniam mittitur; conjunctis itaque viribus in hostem movent. Acceducis artificio obsides Hispanorum, qui Sagunti custodiebantur, Romanis traditi sunt, & domum ad devinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero anno Scipiones cũ Asdrubale, (qui ut in Italiã descenderet, ac se cum fratre Annibale conjungeret, ad Iberũ copias traduxit) collatis signis bene pugnaverunt, castra hostium diripiunt, reliquæ Hispaniæ civitates Romanis hoc tam fœlici prælio adjunctæ sunt, ita ut Asdrubali vix tutò manendi in Hispania spes relicta fuerit, Castulonem inde recipiunt; ad Mundam, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriam impediret, egregie pugnant: Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur, inde versæ tam lætæ res in luctum. Scipiones à

Celti-

Celtiberis mercenariis deserti prope cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio unde vicesimo die quàm frater Scipio cæsus esset, in turri, quam hostes igne circumdederant, crematus est, sexto quàm in Hispaniam venerant anno, amissaque Hispaniæ possessio foret, nisi L. Marci equitis Rom. virtute & fortitudine contractis exercituum reliquiis ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostium cæsa essent anno V. C. 541. Cùm verò reliqui omnes, post tantas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos, Hispaniæ imperium oblatum recusarent, P. Scipio P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum 24 natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse jusserunt: quò profectus est anno 542. Reversus est Romam, exactis ab Hispania pœnis, anno 547: neque victor triumphavit, quia ad eum diem nemini triumphus datus erat, qui sine magistratu rem gessisset: quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitiis mandabatur, sine magistratu erat, qua de causa etiam *M.* Marcello de Syracusis à Senatu negatus est Triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniam à Gallia ab ortu disterminant, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septentrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano, & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontoriis, quæ columnæ Herculis vocantur, disjungitur: cætera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico alluuntur.

23 Campani parùm memores societatis, & beneficii Populi Romani, quo armis ab

Samnitum

Samnitium injuria ante 128 annos vindicati erant, Vitio auctore legatis an Annibalem missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt; idq; eodem anno quo Cannensi clade Romani premebantur, eam usque adeo insignem injuriam & perfidiam populus Roman. tanta pertinacia, ut ulcisceretur, exarsit; ut Annibalem, spe avertendæ per metum aut necessitatem, quòd per vim non poterat, à Capua obsidionis, Romam properantem, & ad tertium lapidem supra Anienem castrametantem, alter Proconsul Q. Fulvius Flaccus ad prohibendam obsidione patriam 15000 peditibus 1000 equitibus secutus sit; alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum 2000 equitum, ut urbis situm exploraret, obequitâsset, & per triduum utrinque acies in procinctu starent imbribus & cœlesti ira à prælio diremptæ; ipse Annibal ab urbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani jam desperationi imminentes sese dediderunt, postea quam ipsorum principes veneno se necâssent. Cum Senatus Campanorum ad palum ligatus securi percutiendus esset, literásque à Senatu Romano missas (quibus jubebatur ut parceretur Senatui Campano,) Qu. Fulvius recepisset, etsi de clementia Senatus conscius esset, tamen eas in sinu posuit; & lege agi jussit, hoc est, in eos animadverti, antequam legeret. Capua ob perfidiæ & defectionis culpam, in Præfecturæ formam redacta est, hoc est, ut jus & magistratum quotannis à præfecto, qui cum legibus à Prætore R. præscriptis mittebatur, acciperet; itidem ut vectigalis & stipendiaria esset.

24 C. Claudius Nero, Annibalem tumultuariis aliquot præliis in Lucania à Grumeno profligatum, Canusium in Apuliam nunquam ejus vestigiis absistens prosequebatur; atque ibidem ex interceptis, quæ ad Annibalem à fratre suo Asdrubale mittebantur literis, quibus se in Umbriam occursurum fratri suo Annibali esse significabat; metuens Nero ne Livius Collega ejus solus par esse possit Asdrubalis venienti, 6000 peditum 1000 equitum robustissimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Aufido flumine usque ad Metaulum Umbriæ longitudinem Italiæ sexto die emensus, auxilio Salinatori Livio occurrit; nihil quieti datum; altero enim die Asdrubalis copias, ipsumque ducem ad Senam maritimam Vmbriæ concidunt. Cæsa hostium quinquaginta sex millia, capta quinque millia redditaque Annibali clades Cannensi æqualis, & ducis, & exercitus interitu. Metaurus cruentus Punico cruore, ut Aufidus Romano. Sena Umbrorum, nobilitata clade Pœnorum, non aliter quàm Apulorum Cannæ erant calamitate Romana. Nero eadem nocte, eadémque celeritate ad Annibalem, ejusdem errore hactenus fœliciter usus, dum ipsum à castris hactenus, quæ suis adversa erant, non senserat abfuisse, properat, & sexto die revertitur.

25 M. Livius Drusus anno antequam in Italiam Annibal descenderet, Consul cum Aimilio Paulo de Illyriis triumphaverat, populique judicio ob Illyricam prædam iniquè divisam condemnatus, in exilium abiit, ignominiæ contumelia squaloréque efferatus; sed octavo ferè anno post damnationem reductus est in Urbem à M. Marcello & M.

Lævi-

Lævino Coss. anno 546. Ipse iterum Consul omnium suffragio cum Nerone creatus est, & Asdrubalem Neronis auxilio debellavit. Censor quoque post biennium cum eodem Nerone quatuor & triginta tribus, hoc est, præter Metiam omnes ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas levitatis & inconstantiæ notabat, quod innocentem ipsum condemnâssent: condemnatum Consulem & Censorem creâssent: neque inficiari possent, aut judicio semel, aut comitiis bis à se peccatum esse: ut & se de plebe ulcisceretur; ex Salaria annona vectigal constituit; unde *Salinatori* nomen factum est. Inter Livium & Neronem ejus collegam cum odia privata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condemnârunt, & in gratiam redierunt.

26 Syphax rex Masæsyliorum, quæ gens est Mauris vicina, opulentissimus erat: cùm Scipionem, qui ab Hispania in Africam navigaverat, sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & contra Pœnos consilia cum Scipione iniverat. Eam societatem, & tantam virium accessionem, ut à Romanis divelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat, ita ut ille hoc libidinis errore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitiam Scipioni antequam in Africam appelleret per legatos renunciaret. Cujus perfidiæ magnas mox pœnas dedit, castris enim & exercitu una nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus, Romam, inde Albam in exilium relegatus, & à Scipione in triumpho adductus est, teste Polybio; quem alii tamen morte ante

ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contra Massanissa Massylorum rex à Syphace regno exturbatus erat: exul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregie coluit, quare à Romanis rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum, florens opibus, gloria, & dignitate: tanti est servâsse fidem, aut ad fœliciorem inclinâsse partem.

27 Pœnis devictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones, & ex decem legatorum sententia paciscendæ cum Pœnis permissæ erant. Pacem istis legibus fecerunt, ut Pœni liberi viverent suis legibus, quas urbes, quosque agros, quibusve finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitivos, captivos omnes, & rostratas naves præter decem triremes traderent, elephantesque quos haberent domitos, neque domarent alios: bellum neque in Africa, neque extra Africam injussu populi Romani gererent: Massanissæ res redderent, fœdúsque cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in annos 50 solverent, obsides centum arbitratu Scipionis darent. Livius, Appianus, &c.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. II.

Bellum Macedonicum.

Philippus Macedoniæ rex cum Annibale in Italia magnis populi R. cladibus graßante, fœdera sociaverat: & hinc belli cau-

sa,

sa, quam etiam Atheniensium preces augent. Lævinus prætor, Attalus rex, & Rhodii socii Græciam occupant, regémque profligant. Flaminius Consul summam bello imponit, victúmque regem ad pacis leges compellit, Nabin Spartanorum tyrannum impotentius sese efferentem compescit. Græciam libertate donat.

COMMENTARIUS.

Philippus Demetrii filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit *Philippicum* & *Macedonicum*) cum Annibale post Cannensē calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœdus & societatem belli per legatos contra P.R. sanxerat. Romani, interceptis legatis & literis de hoc fœdere edocti, ut Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valerio Lævino prætori imperium mandant; is Appolloniam & Oricum à Macedonibus obsessas liberat, Philippúmque regem in regnum suum retro abire coëgit, anno 539. Lævinus deinde cum Ætolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato & Scerdilaido Illyriorum regibus societatem adversus Philippum confirmat. Coss. declaratus, in urbem revocatur anno 541. Huic successor mittitur Sulpitius Galba proconsul, qui adversus Philippum & Athæos rem benè gerit: quousque & hujus successor, P. Sempronius proconsul inter Ætolos, eorúmque socios, & Philippum pacem fecit, anno 549. Romani autem Africo bello levati infensique, iterum Philippo ob infidam cum Ætolis cæterisque Græciæ, sociis pacem, quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœnisque submiserat, & Athenienses de ejusdem injuriis conquesti, calamitate sua

com-

commiserationem commoverant, bellum cum Philippo omnes centuriæ jusserunt, Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta Coss. anno 553.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liv. lib 43. recitat. *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajiceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra marique gereret: ubi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa Urbe Roma Carthaginensium atque Annibalis esset prædaq; omnis Annibali cederet: perdomita Italia, navigarent in Græciam, bellumque cum quibus regibus placeret, gererent: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, eæ Philippi regnique ejus essent.*

2 Valerio Lævino Prætori contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, Consuli nunquam, ex Livio & cæteris constat: nisi pro *Lævino*, *Sulpitio Consule scribas*, *ἀνισορησία* erit; ille enim cum Philippo bis, sed tumultuariis pugnis congressus est, cæteráque quæ hic referuntur, gessit: & in ejusdem prætoriæ navis puppe lauream natam scribit *Liv.* l. 42.

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, ut prima statim offensione necessariò flecteretur; alioqui emissum semel, ab hostibus remitti posset, anceps utrisq; telum futurum. Γέσσον autem sive pilum armatum fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medio in cuspidem desinente *Polyb.* l. 6. testatur, & veteres picturæ, itidem Liv. l. 31. in descriptione Falaricæ. Fuitq; hoc telū γεροφομάχοις, sive, ut Liv. vertit, velitibus propriū. Erat & aliud piligenus, qd quidā Verutum

rutum vocant, cujus hastile longum pedes ferè quatuor semis, ejusdem longitudinis spiculum ex ferro erat utrinque hamatum, estque hastile illius vel teres, vel quadrilaterum; istud, latus unum palmi latitudine, illud teres, diametrum palmi crassitudine habebat. Hoc telum hastatis & principibus ascribit Polyb. ut hastam triariis.

4 Chaonia Epiri regio est, quæ à meridie Cerauniis montibus clauditur, cujus populi postea Molossi dicti sunt; ab occasu Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur, à septentrione Macedonia, à meridie Cerauniis montibus, & Thesprotiis populis.

5 Cynocephali, nomen hoc à situ & figurâ canini capitis invenerunt, impedita sunt multorum tumulorum juga æquali spatio distantia, teste Plutarcho, in Flaminio, juxta Scotussium Pelasgiæ regionis in Thessalia urbem. Polyb. 17. & Livius 43.

6 Eubœa est maris Ægæi insula, quæ Euripo, mari irrequieto æstuosoque, à Bæotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum societate Philippi regis adjutus, Argos occupaverat præsidioque tenebat: hoc, ut Quinctius Flaminius inde detraheret, Argosque liberaret, in Laconiam movit. Itaque tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, avertit. Gythæo enim deditione capto, coëgit Nabim ad leges pacis, & Argis cedere, & Lacedæmonia ipsi relicta contentum esse.

8 Nemea Urbs est, & sylva Argiæ in Peloponeso, in qua tertio quoque anno Nemeæ ludos Græci, ob leonem in ea sylva ab Hercule occisum, Jovi celebrare solebant: hoc in

solenni

solenni totius Græciæ conventu Quinctius Flaminius, postquam Nabidem ad pacis leges coëgerat, Argósque liberaverat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præsidiis Romanorum deductis; eas quoque per præconem pronunciare jussit esse liberas: uti antea Isthmiorum ludorum frequentia, qui in Isthmo Neptuni gratia celebrabantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat. Ibi auditâ voce præconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis, tantum cum clamore plausum fuisse exortum, testatur in Flaminio Plutarchus, ut corvi fortuito supervolantes in stadium deciderent; idque vel tantâ vocum collisione aërem, quo se suspendunt alites, dissipante, vel contorquente velut attonitos & vertiginosos corruisse.

9 Populus Romanus ut cum Annibale pro Saguntinis, ita cum Philippo pro Atheniensibus bellum gessit. Philippo devicto libertas Græciæ nec optanti data est. Pacis Philippo datæ leges fuerunt, ut Macedoniæ regno contentus, Græciâ totâ cederet, talenta mille penderet, naves nisi decem haberet, Demetrium filium obsidem daret; ut Nabis Armenem, cujus victoriæ causa T. Quinctius Flaminius pro consi per triduum triumphavit anno 559: obsidésque duxit ante currum duos, alterum regis, alterum tyranni.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. II.

Syriacum sive Antiochenum bellum.

Antiochus Ætolorum adulatione, & Annibalis societate inflatus, bellum movet populo Romano: sed rex ignavia atque voluptatibus diffluens, & uno atque ultero prælio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIUS.

Antiochus Syriæ rex Seleuci Callicini filius, ob devictas aliquot Syriæ gentes, cognomento *Magnus*; Thoantis Ætolorum legati adulatione, & promissorum vanorum elatione Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis terrore Romanos debellaturus, in Europam bellum movebat. Chalcidem Eubœæ profectus, & ibidem amore virginis, hospitis suæ filiæ, captus, nuptias celebrat, se suósq; lascivia eademq; luxuria enervat: oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam è Thermopylis, quos insederat, non solum natura loci tutis, sed & præsidio & muro obseptis: Acilii Glabrionis Coss. virtute deturbatur, profligatur, Ephesúmque in Asiam ab Europa expellitur. L. Cor. Scipio Coss: cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleæ ægrotabat, Eumene Pergami rege adjuvante, cùm arcus hostium amentáque pluvia essent laxata,

apud

apud Sipylum montem ad *Magnesiam* acie vicit, ac bellum confecit & ipse ab *Asia* devicta *Asiaticus* in triumpho dictus est.

I. Xerxes Darii Hystaspis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum censa fuisse Herodotus libro septimo testatur: auget relationem, quòd flumina ipsis prandentibus epota, quod mare sex millium omnis generis navium classe quasi constratum, & à superbo Rege tanquam à Neptuno suo flagris, quia tumultuosius turbaretur, cæsum; *Asiam* Europæ ponte ad Hellespontum fuisse conjunctam; *Athon* montem perfossum, ut compendiosius per ipsum navigaretur, Græci scriptores in sua scripta retulerint. Tantas copias remorata est exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce *Leonida*, classis ad Salaminem Insulam devicta & depressa consilio & prudentia Themistoclis, ita ut rex tam elati animi, mox ut perditis rebus una scapha trepidè per Hellespontum elapsus in *Asiam* fugerit. Mardonius, Xerxes Imperator ad edomandam, & malè multandam Græciam cum exercitu relictus, juxta *Plateas* Bœotiæ à *Pausania*, & *Aristide* acie fusus est, & terror ille Persarum è Græcia propulsus. Xerxes ob adversum prælium & totidem clades contemptior, domi ab *Arbano* avunculo occiditur. Diodor. lib. 11. numerum militum modestiùs ad octies centena millia contrahit itidem in Panathen. Isocr. ad septies centena millia. *Movisse in Græciam Xerxem*, Sp. Cassio *III.* & Proclo Virginio

ginio Coss. Diodorus lib. 11. scribit. Fuit is annus V.C. 267: sed Dionys. lib. 9. Kæs. Fabio, & Sp. Furio Coss. anno 272.

2 Darius Histaspis filius, qui hinnitus equini prærogativa rex Persarum designatus & inauguratus erat, (quem temporis, & rerum gestarum comparationem secuti, Assuerum cui Esther, ut in Bibliis est, nubit, multi opinantur) expeditionem 600 millium in Græcos misit, Sardeas urbes incendio ab ipsis devastatas ulturus, Date & Artapherne ducibus, qui collatis cum Miltiade & 10 millibus Atheniensium, & mille Platæensium signis ab iisdem in campis Marathoniis nobili ad omnem posteritatem victoria victi sunt, 63000 Persarum cæsi, reliqui fugati. Atheniensibus parvo impendio ingens victoria parta est, 192 tantum in acie desiderati sunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginensi Consul sive *Sufes*, (ita enim illi summum magistratum vocant) creatus esset, multósque judices peculatûs argueret, ut qui vectigalia civium oneribus levandis imperata, in suos usus converterent, ab Optimatum factione, ut se ulciscerentur, Annibali Romæ suspicio crearetur: ut qui in pace res novas, & cum Antiocho secreta belli consilia contra Romanos moliretur. Odiis itaque Romanorum, civiúmque suorum factionibus & accusationibus tempestivè cedendum esse sentiens Annibal in Asiam ad Antiochum, qui Ephesi erat, navigat, à quo benignè exceptus, & in honore habitus est, quousque iterum magna Annibalis cum populi Rom. legatis familiaritas, qui id studio agebant, novam de se malè suspicandi Antiocho ejusque

ejusque purpuratis occasionem præberet: sed eam regis a se alienationem purgatione libera amovit, dum sibi cum Romanis odium, ut esset perpetuum ab anno ætatis nono fuisse jurejurando à patre adactum asseverat. Annibalis autem de hoc bello consilium, cum hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quòd Antiocho si in Italiam misisset, ubi fragiles erant Romani, forsan gloriosum fuisse; versum est ob regis mollicieim, & ducum suorum imperitiam in clades & calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit, quare Annibal dum se à Romanis posci intelligit, ad *Prusiam* Bithyniæ regem fuga elabitur, à quo ipse poscentibus Romanis T. Flaminio proditus venenum hausit, ut liberaret diuturna cura pop. Roman. cui grave erat expectare mortem senis: mortuus est Libysse in Bithynia anno ætatis suæ quinquagesimo nono, anno V.C. 566. quo anno & *Scipio Africanus* Literni quoque in exilio obiisse putatur.

4 Lysimachia à Lysimacho Macedoniæ rege condita est in Isthmo Chersonesi Thraciæ 30 ferè annis ante adventum Pyrrhi in Italiam. Eam cum post Lysimachi mortem Thraces delevissent, Antiochus iterum instaurat, colonisque donat, opportuna & maritima urbe usurus ceu horreo in belli, quod cum Romanis destinabat apparatibus.

Polyxenidas exul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ab Aimilio *Regillo* Prætore ad *Myonesum* Joniæ promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus captis, 25 aut incensis aut depressis. *Regillus* post navalem victoriam *Ephesum*, quo se Regia classis subduxerat, profectus,

directis

directis ante portum navibus, confessionem concessi maris ultimam hosti expressit. Sunt qui Annibalem quoque ei prælio inter fuisse referant, ab iis Appianus in Syriacis dissentit.

5 Mæander Cariæ fluvius, multis adeo flexibus sinuosus, ut tortuosa & involuta *Mæandros* à similitudine vocemus. Hic campis per quos labitur *Mæandri* nomen fecit: in iis est mons Siphylus, qui à Meridie Magnesiam habet distantem ab Epheso in ortum 16000 passuum, teste Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europa abstineret, Asiaque omni quæ cis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis 15000 talentorum Euboicorum daret, mille talentûm per 12 annos penderet.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. II.

ÆToli gens inquieta & arrogans, deditione à Fulvio Consule capta Ambracia, ad pacis leges coacta est.

COMMENTARIUS.

Ætoli cum populo Rom. arma sociaverant bello Philippico, atque cum ibi parum honoratam militiam suam fuisse accusarent, ad Antiochum deficiunt, quem misso Thoante multis promissis fœdereque percusso ad bellum sollicitaverant: sed Antiocho victo & ipsi à Romanis perdomiti, coacti sunt imperata facere, M. Fulvio Nobiliore Consule. Ætolia Græciæ pars a septentrione Corace monte, à meridie Jonio sinu, ab ortu

Locris

Locris Ozolis, ab occasu Acheloo fluvio distinguitur.

1 Cephallenia insula est maris Jonii, Epiro & Acarnaniæ opposita, ab ea Zacynthos in meridiem distat 60 stadiis. De Ætolis & Cephallenia Fulvium triumphasse triumphi Capitolini testantur, anno 566. Inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum jugum Laconiæ promontorium insulæ passim jacent Insulæ, quas hoc bello etiam populo Romano accessisse testatur.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. II.

Istri castra Manlii Consulis diripiunt: comessabundi verò iterum à Romano extur-bantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIUS.

Istris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est an. 575 quo Manlius Vulso sine Senatus consulto profectus, ad lacum Timavi fontis castris incursu Istrorum, magna cum militum trepidatione, exutus est. Istri cùm in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magnâ securitate ad epulandum convertunt. Interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisque sopitos invadit: ad 8000 Istrorum in castris sunt cæsi: Æpulo rex raptim à suis in equum impositus, Nefactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Junius Coss. oppidum vi capiunt: Rex ne vivus in hostium potestatem veniret sese gladio trajecit.

trajecit. Istria inde motum, adhuc oppido-rum excidio pacata est: Ita ferè Livius lib. 51. Ita ut antequam C. Claudius Pulcher Consul in provinciam cum imperio legitimo venisset bellum ab Istris Coss. confectum fuerit. Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, utpote qui C. Claudium Pulchrum de Istris triumphâsse testentur anno 578. Istria à Carnis sive occidente, oppido Tergeste, ab ostiis Arsia amne; à Septentrione Alpibus, & Japudibus populis; meridiem claudit Adriaticus sinus. Istam provinciam fuisse factam anno 915. C. Sempronio Tuditano Consule, & cum Illyrico conjunctam, quousque Augustus illam in decimâ regione relatam Italiæ cum Carnis & Venetis, testibus Strabone & Plinio conjunxerit, observo.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. II.

CN. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos, ob societatem quam cum Antiocho junxerant, movit, & ipsos debellavit. Reguli Orgiagontis uxor à Centurione stuprum passa est, quod ejusdem nece ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Cn. Manlius Vulso ad ordinandam Asiam cis Taurum missus, in Gallos Asiaticos movit sine Senatus-consulto: aut populi jussu. Tolistobogii Galli in Olympum montem sese & sua subduxerunt, tanquam ejus præruptâ altitudine, aut aditûs difficultate sese contra Roman. defensuri: sed Manlius cum

copiis

copiis in illos irrupit, eósque partim in præcipitia egit, partim occidit, & 40000 cepit. Tectosagi & Trocmi Magna montem petierunt: ipse Manlius, ut cum Regulis eorum pacisceretur veniens, ex insidiis, nisi à suis protectus fuisset, opprimebatur. Quare magna vi Gallos adortus 8000 ipsorum occîdit, cæterosque ultra Halym fluvium fugavit, Gallósque Asiaticos in suam potestatem redegit. Ipsum triumphâsse Capitolini triumphi testantur, & Livius.

1 Centurio, qui custodiæ captivorum præerat, pravâ libidine exarsit in Chiomaram Orgiagontis Reguli captivam uxorem: à quo stuprum passa, dum aurum quod sui redemptione afferebatur, centurio appenderet, à suis necessariis (quibus hoc Chiomara Gallicâ linguâ imperaverat) jugulatum, cadaveris caput præcisum marito in ultionem violatæ pudicitiæ attulit. *Centurio* hic proprium nomen non est, sed ordinis ductorem, qui centum peditibus præerat, significat; quibus ferè captivorum turba mandabatur custodienda.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. II.

PErses Macedoniæ rex, Thracia sibi sociata contra Romanos movet: victus à Paulo Æmilio, captusque in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetrium fratrem justa matre familias ortum, regnique successorem, invidiâ,

 calum-

calumniis, & confictis criminationibus apud patrem perniciosè degravatum, ex insidiis, & patris mandato, ut per Didam Pæoniæ Prætorem veneno interficeretur, efficit. Philippus mœrore ob innoxii filii mortem senióque consumptus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses regnum, quod patricidio sceleréque occupaverat, accipit, & quasi hæreditarium sibi cum populo *R.* à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad ejus apparatum & causas convertit, *Regésque P. R.* socios invadit; *Abrupolin* Sabæorum regulum regno expellit. Aretarum Illyriorum interfecit. *Eumenem* Pergamenorum regem Delphis gravissimè per submissos percussores affligit, *Græciam* contra Roman. ad arma solicitat. *Legatos P. R.* ad res repetendas missos, superbè & contemptim acceptos, regni finibus intra triduum exire compellit, atque iis de causis ipsi bellum indictum est, quòd à Perse *Persicum*, & *Macedonicum secundum* dictum est. *P. Licinius* Crassus Coss. contra regem profectus tertio & vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prælio ad Sycurium Thessaliæ juxta Ossam oppidum à Perse victus est, pacem tamen petenti regi, nisi senatûs arbitrio sese permitteret, negavit, iterumque cum rege in Phalannæo agro congressus meliore successu pugnavit. *Licinio* Hostilius Coss. successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina; socios tamen cum fide coluit, & à *R*egis injuria egregiè defendit. Q. Marc. Philippus Coss. *Macedoniam* per invios saltus ingressus, regem nec opinantem adventu suo ita perterrefecit, ut præcipiti fuga omnes

omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudaverit, aurique magnam vim Pellæ demergi jusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam Coss. L. Paulus Aemilius venit, & ad Pidnam Pieriæ urbem collatis signis III. Nonas Sep. Persem, 20000 peditum cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exuit, atque Macedonum urbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octavio classis præfecto cum tribus filiis Philippo, Alexandro (tertii nomen nusquam comperi) captus, & in triumphum ductus est. Hunc regem avaritiâ suâ sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate suâ ab amicis desertum, indignúmque majestate tanti nominis ob servilem & degenerem animum, & Demetrii fratris sui manibus servitute, & domûs suæ calamitate parentâsse. Ipse enim Albæ squaloribus carceris & filii duo perierunt. Alexander quidem tertius filius, scriba magistratuum Roman. fuit.

1 Ænius, mons qui Thraciam à Mysia dividit, tantæ altitudinis esse opinatur, ut ex ejus summo vertice Adria versus occasum, Euxinus versus ortum cernatur: ità enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonem lib. 7. Polyb. testatur. Quod ideo non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus & montosus visus abrumpit. Benè quidem & rectè Strabo: cum namque per Mædicam Thraciæ Philippus cum Perseo ad Æmum contenderit, ut ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liv. lib. 50. narrat, non potuit longus esse prospectus: obstant enim versus Adriam Rhodope, Orbelus,

 Scardus

Scardus montes altissimi, & perpetui. At ut nihil sit quod visum impediat, cùm Æmus centum Germanicis milliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur ejus perpendiculum ad eam altitudinem quæ devexitatem terreni globi tanto intervallo tribus milliaribus Germanicis cum sextante intumescentem, despiceret: siquidem Plin. Æmi altitudinem 6000 passuum supputat: at in tanta specula opus erat 13000 passuum altitudine. Ista paulo latiùs sum hoc loco prosecutus; ut lector benignus intelligeret multam veritatis lucem apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quæ Geometriæ beneficio illustretur. Ita eadem erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alii aliter. Quod ad hunc locum attinet, benè Florus consilium ab ipso Perse institutum narrat, ab Æmo regni sui finium ideò fuisse speculatum, ut aditus obstrueret commodiùs Romanis, propter invios saltus & præruptos montes.

2 *Maximum* lunæ deliquium, ea nocte quæ prælium præcessit, Sulpitius Gallus Tribunus militum explicata causa, & condicta hora futurum prædixit, convocata ex Pauli Consulis permissu concione, ut ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur: accidit ea quarto Nonas Septembris, anno V. C. 588, ante natum Christum 164 annis.

3 Samothrace contra *Melanem* sinum Insula est; in mari Ægeo sita, à Samone Mercurii filio; & Thracia vicina, conflato nomine *Samothracia* dicitur; aut, ut alii volunt, à Samiis Tyrannorum sævitiam fugientibus

entibus, ibique Coloniam deducentibus, ita vocata fuit: hæc tota sacra erat, & omnibus jus asyli aperiebat, exceptis iis qui homicidio polluti erant.

ARGUMENTUM CAP. XIII.

LIB. II.

Illyrii socii Macedonum à L. Anicio Prætore vincuntur.

COMMENTARIUS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum Perse societatem belli pepigerat: sed avaritia regis fidem missis decem talentis elusit. Romani ob hanc Gentii cum Perse pactionem, L. Anicium Gallum pro prætore in Illyricum cum exercitu mittunt, qui intra 30 diem expugnatâ Scodiâ, capto Gentio cum conjuge, & liberis, & fratre Caravantio bellum confecit, & de iis triumphavit. Gentius, & liberi, & frater Spoletium ex Senatus-consulto in custodiam ducti sunt: ita rex Gentius decem talentis acceptis in tam miserabilem fortunam prolapsus est.

ARGUMENTUM CAP. XIV.

LIB. II.

Andriscus qui sese Persei filium mentiebatur, Macedoniam occupat: M. Juventium Prætorem contra se missum cum exercitu cecidit. Itidem à Metello prætore victus, tandem Macedonia exutus est.

COMMENTARIUS.

Andriſcus infimæ ſortis homo, ob oris ſimilitudinem ſeſe Philippum vocavit, & Perſei regis ex pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt, & eam ob cauſam à Demetrio Syriæ rege, ad quem ſpe auxilii venerat, Romam miſſus, elapſus cuſtodiâ multis ad eam fabulam confluentibus, ipſe contracto exercitu totam *Macedoniam*, aut deditione, aut armis occupat. M. Juventium Prætorem contra ſe miſſum, unà cum exercitu, occîdit: eâ victoriâ elatus, & Theſſaliam invadit, à quâ auxilio Achæorum per legatos Romanos ejectus eſt. Inde Q. Metellus Prætor contra Pſeudo-Philippum movit, eúmque cæſis 25000 militum fugavit, & Macedoniam recepit, confectóque bello de Pſeudo-Philippo à Byzo Thraciæ regulo, ad quem confugerat, recepto, triumphavit anno V. C. 607. atque tunc Macedoniam in provinciæ formam eſſe redactam cum Floro Jornandes etiam teſtatur, vectigalémque eſſe factam ex Piſoniana Ciceronis conſtat. Idque per circumlocutionem Florus ſatis eleganter, quia *Macedoniam ſervitute multare*, idem eſt ac ſi diceret, *in provinciæ formam redigere*.

Annis poſt devictum Pſeudo-Philippum quatuor, Pſeudo-Perſes, qui ſe Perſei filium eſſe ferebat, etiam in Macedonia collectis ſervis rebellavit, cum 17 millia armatorum haberet à Cn. Trebellio Quæſtore Licinii Nervæ prætoris cum exercitu cæſus eſt. Trebellius Quæſtor ibi *Scrofæ* nomen invenit: quia cùm hortatus eſſet milites, ut in hoſtes, caſtris ſuis ob abſentiam *Prætoris* audacius

daciùs insultantes, erumperent, dixerit, celeriter se illos, ut Scrofa porcos, dejecturum. Varro lib. 2. de re rustica.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. II.

Carthago triennio toto obsessa, & variis machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione Æmiliano capitur, & inceditur.

COMMENTARIUS.

Carthagini malè jam diu cogitanti, & quia contra Massanisam Numidiæ regem P. R. socium, violato fœdere arma sumpserat, ad hæc quòd naves plures quàm ex lege permissæ erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum inducitur, instigante ad ejus excidium Catone: fœdus enim quod cum Massanisa percusserant ante 50 annos immisso in ejus agro exercitu violarunt. Luxuriabant iterum Pœni opibus & potentia, nisi enim pace per 50 annos & agrorum fertilitate, & maritimis commerciis, in pristinam dignitatem convaluerant. Quare in urbe opulenta, ut fit, cives in factiones tres scindebantur; Romanam, quã anno magnus. Regiam Massanisæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar sanus, & Carthalo principes civitatis fovebant. Oborta de agro in regione Tysca cum Massanisa controversia, popularis factio Regiam ejecit, 40 civibus in exilium pulsis, & jurejurando sancientes, ne unquam exules reciperentur. Massanisa Gulussam filiũ Carthaginem legatum misit pro exulum redditu

imperatum sibi, eum urbe exclusum immisso ex tam diversis equitum violarunt, qua injuria irritatus Massanissa Horoscopam obsidet, Punicum exercitum 25000 peditum & 400 equitum, deficientibus etiam à se Asasi & Suba ad Asdrubalem cum 6000 equitum, fundit fugatque in tumulos: obsessum & pestilitate tabescentem sub jugum misit, & exules recipere coëgit. Hac occasione usus P. R. & Utica sese per legatos dedente, exercitum cum duobus Coss. L. Marcio Censorino, & M. Manilio contra Carthaginenses miserunt, qui tanta calamitate & trepidatione oppressi per 30 legatos, pacem à Senatu & Coss. petiere, qui Carthaginensibus arma tradere, classemque comburere imperant: mox illi ea jussa diligentissime facientes, protinus à mari procul passuum 10 millibus migrare urbe relicta jubent. Ad tam acerba jussa incensi Carthaginenses ex desperatione & rei indignitate acuunt animos, Asdrubalem statim toti bello imperioque præficiunt, & non ferrea solum & ænea arma, sed etiam iis deficientibus argentea & aurea parant. Coss. ad urbem movent, sperantes sese infirmas & imparatas Pœnorum vires, antequam convalescerent, oppressuros; sed is conatus, dum pro patria & salute sese acerrime defendunt, triennio irritus fuit. Cætera Florus, & nos per partes acturi sumus.

1 Rectum consilium Nasicæ saluberrimumque futurum erat P. R. si illud ab eventu sequentium sæculorum ponderabimus; nam si æmula Romæ Carthago deleta excisaque non fuisset, non ita otio & securitate diffluentes Romanos luxuria & avaritia cum Asiaticis triumphis in urbem invectæ enervassent,

aut mores ad ambitionem levitatemque inclinassent, externo metu non amoto: neque ipsi tot domi civilibus bellis, tot factionibus se suaque viscera ferro proscriptionibusque dilaniassent: neque sua mole, suis vitiis oppressa populi Romani libertas, tandem unius dominationi in perpetuum servitura non erat.

2 L. Hostilium Mancinum hoc bello non fuisse Consulem satis certum est, sed proximo anno post devictam Carthaginem Annales Coss. & Plin. 35. testantur: quia L. Mancinus primum cum exercitu Carthaginem irrupit, & pictam Carthaginem præliáque facta in foro cum triumphum Scipio Æmilius duceret, proposuit: proximis comitiis Coss. creatus est. Quare hic aut *Legato*, aut *classis præfecto* scribendum est: legatus enim pro collega Sp. Postumio Albino datus est. Calpurnio Pisoni Coss. & classis præfectus fuit, quoscunque cum Scipio Æmilianus Romam remisit.

3 Byrsa Græcis corium significat: nomen arci Punicæ ideo inde factum est, quòd Dido cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fuga vitasset, & in Africam appulisset, tantum certa pecunia agri ab Jarba Getuliæ Rege compararat, quantum bovis tergore comprehenderetur, quæ secto in corrigias tenuissimas tergore, ita ferè millia passuum (si Servio Honorato credimus) complexa, & arcem Byrsam & Carthaginis initia condidit. Carthaginis situm Appianus in Lybicis & 17. L. Strabo (nam apud Livium lib. 26. desideratur) describit: sitam esse in peninsula, cujus cervix in meridiem continenti Africæ, trium fere millium latitudine adhæreat; in qua Byrsa & murus ille triplex. Cætera Appianus,

pianus, & 17 lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aemilii, qui de Perse Macedonum rege triumphum duxit, adoptatus quidem in Scipionum familiam à P. Scipione Africani filio, unde ipse Scipio appellatus est: adoptivos enim adoptantis gentē & familiam secutos esse, P. Cornelii Scipionis istius nomen testatur, suæque gentis nomen novo cognomini subjectum fuisse, & Aemilianum ab Aemilio dictum Lege enim *Curiata* adoptivus eodem jure filius adoptantis fiebat, atque si eodem patre & matrefamilias ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifices adoptionis causâ approbata, & deinde adoptio comitiis Curiatis rogata, jubebatur. Quare Florus hîc justè istius Aemiliani avum lege adoptionis numerat patrem P. Scipionis illius, qui ipsum adoptaverat: atque Africanus *Minor* ab Africa devicta dictus est, ad discrimen Africani Scipionis avi sui.

5 Dido, quæ Carthaginem condidisse scribitur, cum ab Jarba Getulorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto, sollicitaretur: ipsa ne *Sichæo* priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi, conscenso priùs rogo, gladio finivit: ita Justin. lib. 18.

6 Carthago condi cœpta à *Phœnicibus* ante conditam Romam annis 70, ut *Appianus* & Iustinus testantur, incendioq; deleta auspiciis *Aemiliani* an. Urbis conditæ 607: ætas itaque Carthaginis universa fuit annorum 677: patuisse ambitum 24 passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps *Africæ*, quæ Carthaginensibus paruerat, tributum impositum est,

est, atque ipsa in provinciæ formam redacta.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. II.

Achæi rebellant. Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbius *appellati sunt.*

COMMENTARIUS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen facit prætenditur sinui Corinthiaco à septentrione, ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Jonium mare, à meridie Arcadiam & Elidem habet. Causa belli fuit, quod dum legati Romanorum, Corinthi Achæorum corpus dissolvere, singulasque urbes sui juris facere ideo conantur, ut potentiam Achæorum, qua superbiebant, labefactarent, pulsati, aut *superbius* appellati sunt, tum quod Achæi in Lacedæmonios popul. Rom. socios conjuncti cum Bœotis & Chalcidensibus societate movissent. Metellus Prætor ex Macedonia, devicto Pseudo-Philippo, exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit. Critolaum *A*chæorum ducem ad *S*carphiam acie fudit, quem alii voragine quadam haustum, alii veneno periisse opinantur. Metellus Thebas aggressus, eas cum Pythea ipsarum Imperatore in potestatem redegit, Inde Megaram *A*lcamene *A*chæorum præfecto Corinthum profugiente dedentibus sese civibus occupat, & ad Isthmum venit; dumque de pacis conditionibus agit, L. Mummius Consul superveniens cũ Diæo *A*chæorũ duce collatis signis *A*chæus

os vincit & in fugam conjicit. Diæus fugiens, occisa prius uxore, veneno mortem sibi conscivit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit: reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armaverant, diruit, atque iis arma ademit. Ex sententia 10 legatorum qui Româ mittebantur, tributum Græciæ impositum est, & concilia sublata sunt: institutum autem, ut quotannis eò Prætor mitteretur. *Mummius* Consul de Achæis anno 608 triumphavit, & *Achaicus* dictus est. Ab eo tempore *Græciam*, una cum Epiro, provinciam esse factam, Strabo & Pausanias testantur; appellatámque Achaiam non Græciam provinciam, quòd Græci subacti sint, principatum *Græciæ* tenentibus Achæis.

1. *Consul* falsò scribitur, erat enim Prætor tantum Metellus in *Macedoniam* missus, cui cognomen à devicta *Macedonia* *Macedonicum* factum est. *Metellum* cùm Achæis Bœotisque duobus præliis congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis, vicisse, auctores habeo Pausaniam & Eutropium; in *Elide*, quæ Peloponnesi occidentalia littora claudit, aut ad Alpheum Elidis fluvium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2. Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cenchræas, ab occasu Lechæas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua veluti cervice Peloponesus Græciæ adhæret, patet quinque millia passuum, testibus Strabone & Diodoro. Hunc perfodere aliquot principes sunt aggressi, ut Peloponesum insulam facerent, sed nullo successu. Corinthum L. Mummius

nitus post annos 952 quam ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixturæ Corinthii æris conflata est: cujus tria genera Plin. lib. 34. recenset. Candidum, in quo argenti mixtura prævaluit; alterum in quo auri fulva natura; tertium ex illis conflatum.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. II.

Hispania ægrè per 200 annos edomita est: ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.

COMMENTARIUS.

Hispaniam Europæ, quæ in occasum excurrit, partem maximam, primus Amilcar Pœnorum dux latrocinio invasit, inde Asdrubal ejus gener per annos novem, mox Annibal Amilcaris filius. Ut Hispania à Pœnis jam nimium in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria usi, populique benevolentia, asseruerant Hispaniam à Pœnis, nisi uterque magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset, quæ latius cap. 6. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginenses exacti sunt, eaque victoria primam continentis provinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. 25. Livius, & Rufus, & alii tradiderunt; sed terminatam ordinatamque in duas provincias, anno 558 apud Livium lib. 42 invenio, in citeriorem sive

Tarraco-

Tarraconensem, & in ulteriorem, hoc est, Bæticam & Lusitaniam: & ut in eam duo Prætores quotannis mitterentur, qui tunc primũ ideo sex creati cœperunt. Atq; anno proximo cùm belli moles usque adeo invalesceret, & ut consulari imperio & exercitu opus esset, Consules auctoritate Senatus (in cujus potestate erat vel consulares, vel prætorias decernere provincias) sortiri ulteriorem Hispaniam jussi, eam M. Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab emporiis exorsus totam citeriorem Hispaniam, quæ rebellaverat, pacavit: 400 oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuncios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis ut uno die muros suos singuli diruerent imperaverant, & dum obtemperant singuli oppidorum 400 mœnia diruta esse, antequam sentirent eam cladem ad universos pertinuisse. Hinc Prætores Fulvius Nobilior de ulteriore, Manlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de utraque triumphârunt. Extat etiam A. Terentii Varronis Prætoris de Celtiberis ovatio apud Livium. Inde Fulvii Flacci de citeriore, in qua 24000 hominum fudisset, 3000 cepisset, triumphus celebratur. Istum excipit Tiber. Sempronius Gracchus Prætor, quem Celtiberorum 300 oppida ex Polybio Strabo lib. 3. delevisse scribit, & pro Prætore de iis anno 477 triumphâsse, ex triumphorum tabulis constat, condidisseq; ipsum Gracchurim oppidum, quod antea Illurcis dicebatur, testatur Festus. L. Postumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lusitanis triumphum egit, Inde post

biennium

biennium de Celtiberia Appii Claudii Centhonis ovationem, atque hinc 25 annis ferè in pace citeriorem Hispaniam mansisse invenio. Interea cum Lusitanis vario eventu bellatum est, & graviter Romani ab ipsis per arma vexati sunt; & cum, Africano quodam duce, socios P. R. invasissent, Manlium & Calpurnium Pisonem Romanorum duces fuderunt. Mummius horum successor, re bene gesta, & cæsis 15000 hostium, triumphavit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpitius Galba temporum suorum eloquentissimus, successit, quem tradunt Hispaniam ulteriorem ex Prætura obtinentem 30 Lusitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli causam extitisse. Cætera Florus. Quod ad Celtiberos attinet, iterum contra Romanos belli causas moverunt, Q. Fulvio, T. Annio Coss. anno 600, quia Segida Arevaccum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recusarant, contra quam legibus pacis cum Graccho pacti erant; atque res iterum gestà à Consule Fulvio Nobiliore, qui bis parum fœliciter cum iis pugnavit. Hoc bellum M. Marcellus Consul excepit, omnesque Celtiberiæ populos pacavit, & tributum ab iis 600 talentorum, teste Strabone, exegit, & Cordubam condidit. Hunc secutus est Q. Metellus Consul, cuiq; in alterum annum prorogatum imperium est, res maximas gessit, & cùm Contrebiam oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinq; cohortes legionariis eodem protinus subire jussit; facientibusque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposita perseverantia ducis, quem moriturum miserat
mili-

militem, victorem recepit. Ita Velleius, Valerius, Frontinus. Metello Quintus Pompeius successit, de quo capite proximo. Cætera Florus, & nos per partes prosequimur.

1 In Hispania mutuo multoque sanguine ita per ducentos annos certatum est, ut multis prætoriis, consularibus, imperatorisque exercitibus cæsis, sæpe etiam commune & periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam GN. & P. Scipiones anno 535, eaque demum subacta est imperante Augusto per Agrippam ejus generum anno 735. Sunt itaque ducenti anni intermedii, ut Strabo, Velleius, Dio, & Alii numerant.

2 Vaccæi in Celtiberia populi sunt Arevaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. In Vaccæos sine Senatus consulto, & nulla belli legitima causa, L. Lucinius Lucullus Consul movit, solâ avaritiâ rapiendi & ambitione urgentibus, ut cum accusat Appianus, Caucæorum 20000 contra deditionis stipulatæ fidem immissis in urbem militibus trucidari jussit. Cùm sederet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebant Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen quemvis Romanorum provocabat: prodit Scipio Æmilianus, tunc quidem Tribunus militum, & barbarum confecit: nec enim Scipio opima referre potuit, ut Florus asseverat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adiit: nam murum primus conscendit, sed Romani à

civibus

civibus magnâ vi repulsi sunt, atque cùm diu teneret obsidio, fatigatis utrinque partibus, Scipionis Æmiliani fidei Intercatienses securi sese dediderant.

3 Decimo Bruto Consuli Lusitania mandata erat, ut eam latrociniis Viriathinorum vexatam ab injuria defenderet; sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret, arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreverat, quòd se ita ad suorum defensionem attractos, faciliùs oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Durii ostiis, & ultra Lethen, sive Limiam, sive oblivionis flumen (hæc enim omnia ejus nomina traduntur) ad Nerium sive Celticum promontorium habitabant, movit. 60 millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio veniebant, occidit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam asperitate montium, quibus includitur, sese tutabatur, ingenti tamen vi hominum urbiumque numero potitus est; ut non immeritò hujus rei causâ *Gallæcus* à gentibus devictis in triumpho dictus fuerit anno, ut quidam, 617. ut alii, 621. Decimus autem Brutus hoc bellum gessit post Viriathinum, ita ut hic iterum in tempore sit ἀντιστροφή.

4 Viriathus, qui cum suis Galbæ manibus effugerat, eos dissipatos collegit, & *M.* Vetilium Prætorem ipsorum vestigiis insistentem, in locum alto limo voraginosum cum exercitu 10 millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantem ex insidiis adortus 4 millia, & Vetilium captum occidit, 6 millia, quæ Carpessum effugerant, unà cum quinque millibus, quæ Quæstor

Vetilii

Vetilii ex sociis collegerat, dum congredi audent, cæsa sunt. Hinc Viriathus C. Plautium Prætorem magna clade bis fudit, & ipsum in urbes munitas, ut se mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpentanorum agrum fertilissimum latissime populareretur. Post Plautium Claudium Unimanum, qui cum magno apparatu veniebat, profligavit, & C. Nigidium imparatum oppressit, ita ut ille quatuor Prætores intra quatuor annos magna cum Romanorum ignominia devicerit, cum singuli ad priorū cladem quasi corrigendam submitterentur. Sed C. Lælius in Prætura Fabio & Hostilio Coss. cum Viriatho egregiè pugnavit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis tradiderit. Qu. Fabius Aimilianus Consul in Hispaniam missus est, conscripto ex tyronibus milite, quem Pauli patris exemplo severitate disciplinæ exercuit, priore anno levibus tantùm præliis hostem lacessendo, altero cùm ipsi imperatum esset prorogatum, Viriathum secundus fregit, duobúsque ei oppidis cum vi ademptis, ipsum magna cum exercitus ejus clade propulsavit. Huic Quinctius Prætor successit, quem iterum Viriathus aliquot cladibus perterrefactum, Cordubam intra mœnia ut se contineret, compulit: ita ut Qu. Fabius Servilianus, Fabii Aimiliani frater, Consul ex Senatus-consulto mitteretur, qui cùm aliquot urbes & castella vi recepisset, transfugarum quos ceperat, manus præcidere jussit, ut trunca præ se brachia gestantes metum defectionis injicerent. Viriathum insecutus Consul oppidum circumvallare cœpit: at ille eruptione facta exercitum Serviliani fugavit,
&

& in præruptum locum, unde exeundi facultas præclusa erat, compulit. Viriathus itaque belli finiendi honestam sibi occasionem esse oblatam sentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Servilianæ victoriæ labem imposuit. Ea pace à Cæpione Consule, cui frater Fabius Servilianus ex adoptione erat, variis calumniis elevata, & ex Senatus consulto infirmata, in Viriathum movet, quem ex improviso adortus, Arsum oppidum ejus occupat, fuga cum exercitu elapsum assequi non potuit. Legatos autem Aulacem, Ditalconem, & Minurum de pace cum Viriatho missos, & Cæpionis donis & promissis corruptos, in Viriathi necem armat, atque ipsi ut receperant, dormientis jugulum præsecant, cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat:, quia armatus tantum dormiebat. Turpissimum hoc semper facinus Cæpionis à Romanis habitum est, ut qui percussores in hoste emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus atque inde repulsus, Bætim trajecerat, in Cæpionis, qui à tergo instabat, potestatem pervenit, atque ab eo venia impetrata, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, assignavit. Ita Appianus.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. II.

Quatuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per 14 annos fatigant, & ad contumeliosas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aimiliani Scipionis ægrè fame, igne, ferróque sunt consumpti.

COMMENTARIUS.

Arevacces Geltiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fulvius Nobilior Consul in eos ex Senatus-consulto movit cum 30 millium exercitu. Segidani non audebant sese urbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carum ducem sibi deligunt, qui Fulvium vicit: sed dum incautiùs in dispersos fuga Romanos provehitur, Carus occiditur. Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini ut socios & consanguineos excipiunt, & Fulvium ad Numantiam moventem exercitum fortiter profligant, cæsis quatuor millibus Romanorum & hinc hujus belli causam reperit Florus: atque cum Fulvius Consul cum T. Annio fuerit anno 600, debellatum sit cum Numantinis à Scipione Aimiliano, anno 620, rectè colligit Strabo, bellum hoc cum Numantinis gestum esse annis viginti. Cætera Florus, & nos per partes.

1. Q. Pompeius novus homo & primus de sua gente ad consulatum provectus, in citeriore Hispania Q. Metello successit, & extrema hyeme ad Numantiam castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione, & frequenti clade fatigatus, ad hæc gravissimo exercitus sui morbo fractus, frumentatione que ob hostium ferociam intercluse, coactus solvere obsidionem, cum Numantinis ita paciscitur, ut darent obsides, traderent perfugas, & 15 talenta penderent. Eam pacem Senatus irritam esse jussit, missusque successor Pompeio Popillius Lænas

Pro-

Proconsul,] dum scalis oppidum aggredi frustrà conatur, recipiendum se ac suos revocantem, & aversum eruptione facta Numantini adorti sunt, & fuderant fugâ utrumque.

2 G. Hostilius *Mancius* Consul in Hispaniam citeriorem iturus, terrebatur prodigiis: obnunciabat pullarius pullos è cavea emissos in proximam sylvam avolâsse; vox ominosa & incerta, *Mancine mane*, excepta erat; anguis etiam in navi repertus elapsus est. Victus itaque & cum exercitu 30 millium fugatus à Numantinorum 4 millibus & in castris suis obsessus, ignominiosam pacem facere coactus est, quam contumeliosa deditione suâ, quia Senatus ratam esse noluit, infirmaret: ita, ut numerum prodigiorum numero calamitatum exæquaverit. Fœdera enim (quæ propriè tamen sponsiones, teste Livio, sunt dicenda) siqua ab Imperatoribus populi Rom. non consulto Senatu, aut sine jussu populi cum hoste facta erant, eorum qui fecerant, deditione infirmabantur, & Populus Rom. religionis fœdere exsolvebatur: ita etiam in Caudina pace factum esse, lib. 1. cap. 16. scripsimus. *Mancius* itaque nudus à P. Furio Philo Consule manibus post tergum revinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus non receptus, tristi spectaculo utrisque commiserationem movit. 3 Romani hac Mancini deditione cùm sese satisfecisse fœderi crederent, Calpurnium Pisonem Consulem miserunt, qui novam cladem accepit exercitu ejus oppresso. *Atque* hactenus sex Coss. sex exercitus consulares ab unius & exiguæ urbis præsidio nihil præter contumeliam &

calami-

calamitatem retulerunt: magno sanè documento si Hispaniæ duces contigissent, si ipsa antequam vires suas nôsset, oppressa non fuisset, nunquam Romano Imperio servituram fuisse.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum selectis, qui efferatæ maximè speciei essent, reliquos sub corona vendidisse. At hîc fortitudinem Numantinorum ex Scipionis maximi Imperatoris confessione deprehendere licet. Obsessos enim & veluti indagine clausos, fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atque tres menses quàm eò venerat, teste Velleio lib. 2.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. II.

Luxuria per Asiaticos triumphos in Urbem invecta, & exterarum gentium metu amoto, virtus Romanorum inclinatur, & in vitia degenerat.

COMMENTARIUS.

Æquissimis legibus temperata fuit Respublica, plebe in honorum & conjugiorum societatem admissa, à Pyrrhi regis bello usque ad tertium bellum Punicum: ex quo tempore præclara illa, & ad omnis posteritatis memoriam illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis, civilis denique concordiæ exempla edita sunt. Tum enim Fabricii tum Curii viguerunt; tum *Metelli*, Fabii, Marcelli, Scipiones, Pauli floruerunt: quorum ut excelsam in bello animi magnitudinem

ac prudentiam, ita incredibilem in pace justitiam ac moderationem meritò admirareris & coleres. Pòst autem, vetere jam labante disciplinâ, moribus quoque ad levitatem & ambitionem nimiam inclinatis, luxuriâ & avaritia grassantibus, sensim Reipub. consensus tentatus atque labefactatus, & injusta tandem populi dominatione eversus est. Eum namque Gracchi, Saturnius, Drusus, furiosi & amentes Tribuni plebis, partim agrariis, partim judiciariis legibus ferendis, ut ita sibi plebem obstringerent, ejusque potentiam supra Optimatium efferrent, perturbârunt. Atque hinc jam factionum & partium studia gliscere, seditionum & civilium bellorum incendia grassari incipiunt, quousque mutuis cladibus laniata Respub. sub unius dominatione in æternum servitium oppressa est. Sed ista sequentibus libris per partes prosequemur.

ARGUMENTUM CAP. XX. LIB. II.

Attali regis testamento populus Romanus Asiæ hæres scribitur: eam Aristonicus ut paternum regnum invadit.

COMMEMTARIUS.

Aristonicus Eumenis, qui Attalo successerat, ex pellice filius, Asiam ut paternum regnum multorum regum opibus & favore adjutus, invadit. P. Licinius Crassus Consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinatâ acie cum Aristonico ad

Leucas commisso, victus & captus, inde barbaro in sui cædem provitato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadaver Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui Consul fuit antequam civis, Crasso in Asiam successit. Hic Aristonicum recenti victoria grassentem & exsultantem inopinato prælio aggressus, fudit, & in fugam vertit, atque Stratonicem, quò se ex fuga Aristonicus receperat; obsedit, fameque eam ad deditionem coëgit. Paperna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manlius Aquillius Consul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis provincia, Attalicas gazas Romam deportavit, & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico, triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatus strangulatus est. Aquillium ante triumphum ordinasse provinciam Asiæ, eamque magnis multísque vectigalibus & servitute quoque multâsse constat. Denique post triennium lege Sempronia tribunicia, incertum vectigal, utpote quod à Censoribus Romæ locaretur, Asiæ fuisse impositum, quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est: eandem, tanta proventuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cœsare, & Plutarcho, tum ex impotenti Antonii Triumviri tyrannide constat.

LIBRI

LIBRI TERTII

CAPUT. I.

Jugurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum invasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romam à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Jugurtha ex pellice Manastabalis filius, Masanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimilianorum cum Numantinis gerenti auxilio misit: cumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, eásq; Scipio literis etiam ad Mecipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptavit, atq; dum suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit. Cætera Florus.

1 Servium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultatibus, in sex classes, primo libro expositum est: ita ut tenuissimum quemque civem in sextam classem ultimamque censeret: quam ut ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus exclusit. Estque ea classis divisa in Proletarios & Capite censos. Proletarii, ut qui proli tantùm procreandæ operam darent, censúmque 1500 æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm veluti numero in censorias tabulas relata erant, & 375 æris censerentur. Hos Marius

Leucas commisso, victus & captus, inde barbaro in sui cædem provitato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadaver Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui Consul fuit antequam civis, Crasso in Asiam successit. Hic Aristonicum recenti victoria grassentem & exsultantem inopinato prælio aggressus, fudit, & in fugam vertit, atque Stratonicem, quò se ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, fameque eam ad deditionem coëgit. Paperna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manlius Aquillius Consul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis provincia, Attalicas gazas Romam deportavit, & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico, triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatus strangulatus est. Aquillium ante triumphum ordinasse provinciam Asiæ, eamque magnis multísque vectigalibus & servitute quoque multâsse constat. Denique post triennium lege Sempronia tribunicia, incertum vectigal, utpote quod à Censoribus Romæ locaretur, Asiæ fuisse impositum, quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est: eandem, tanta proventuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cæsare, & Plutarcho, tum ex impotenti Antonii Triumviri tyrannide constat.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPUT. I.

Jugurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum invasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romam à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Jugurtha ex pellice Manastabalis filius, Masanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimilianorum cum Numantinis gerenti auxilio misit: cumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, easq; Scipio literis etiam ad Mecipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptavit, atq; dum suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit. Cætera Florus.

1 Servium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultatibus, in sex classes, primo libro expositum est: ita ut tenuissimum quemque civem in sextam classem ultimamque censeret: quam ut ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus exclusit. Estque ea classis divisa in Proletarios & Capite censos. Proletarii, ut qui proli tantùm procreandæ operam darent, censúmque 1500 æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm veluti numero in censorias tabulas relata erant, & 375 æris censerentur. Hos Marius

 Consul

Consul (quia ipsorum opera potissimùm usus homo novus, ad magistratum curulem commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas novo exemplo adscripsit. Ipseque *Marius*, teste Festo, primus legionem sex millium peditum conscripsit, non ex senatus decreto, sed ex suo consilio. Legio enim antea, prout usus Reipub. postulabat, & ex Senatus arbitrio, modò quatuor, modo quinque millium scribebatur.

2 *Generi* scribendum est, quia Bocchus cui Jugurthæ filia nupserat (ut Salustius testatur) gener erat Jugurthæ: atque is à Boccho proditus est L. Syllæ tunc Quæstori Marii Consulis.

3 Jugurtham cum duobus filiis *Marius* in triumphum duxit, teste Plutarcho: atque Jugurtha in carcerem post triumphum tractus, nudúsque in barathrum conditus, ibidemque sex dierum fame contabuit, suspensum; semper spe vitæ spiritum trahens: ut ita manibus fratrum, quos scelerate enecaverat, egregiè parentaret. Numidia hoc bello in provinciæ formam redacta non est, ut quidam scribunt. Observonamque Numidiam regibus P. R. sociis quatuor fuisse donatam; Hiempsali, qui Marium exulem fovit, teste Plutarcho; Hiarbæ, qui quòd Marianas partes adjuverat, Syllæ auspiciis per Cn. Pompeium victus & captus est: qui Numidiam cum Gætulia Hiempsali (ut Cicero in Agraria testatur) tradidit; Hiempsali Juba filius successit; quem Cæsar (quòd Pompeii partes sequeretur) profligavit, vicit, Numidiamque occupavit, & provinciam fecit. Ita Hirtius & Dion; Crispumque Salustium ei primùm præfecit.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. III.

ALlobroges, Salyes, Ruteni, Galliæ Transalpinæ populi, victi sunt, & in provinciæ formam redacti.

COMMENTARIUS.

Quatuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadam vicini belli à Salybus orti arma sumpserunt. Salyes in Massilienses ab ortu proximos, & populi Romani socios, latrocinia exercebant; eam injuriam armis vindicant Romani. Salyes autem, Arvernos Rutenos, Allobroges, qui ut potentissimi huic bello nomen fecerunt *Allobrogicum*, ita postremo à Fabio Maximo victi sunt. Salvii per Fulvium Consulem afflicti, per C. Sextium Calvinum Consulem debellati sunt eo loci, ubi & coloniam Sextius, ab aquarum copia, & de suo nomine *Aquas Sextias* dictas, haud longè suprà Massiliam, condidit anno 629. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Salviorum regem Allobroges recipiunt & protegunt, & Æduorum populi Romani sociorum, agros devastant: quare bellum in se convertunt, & ipsi socios Arvernos quoque armant contra Romanos, Cn. Domitius Ahenobarbus Consul elephantis in prælio usus, ex ipsorum exercitu ad Vindalium urbem, ubi Sulga & Rhodanus confluunt, 20 millia cecîdit, tria millia cepit. Q. Fabius Maximus Consul Arvernos, Rutenos, & Allobroges apud Isarum fluvium prælio congressos ante diem sextum

Idus Augusti fudit, 120 millia Gallorum, ut Plinius & Appianus numerant, occîdit. Bituitum sive Betultum (ut nomen ejus in fragmento marmoreo legitur, quod anno 1563 erutum est) Arvernorum regem captum in triumphum duxit. Ipse à gente devicta *Allobrogicus* dictus est, nepos hic fuit Pauli Aimilii ex filio Qu. Fabio Maximo Aimiliano, quem gens Fabia sibi adoptaverat. Eo bello Narbonensis Gallia in provinciæ formam redacta est, ut Cæsar lib. 7. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitabant, ad Juram montem & Lemannum lacum, quæ hodie pars est Delphinatûs & Sabaudiæ. Iis Ruteni propiùs mare dextrum latus claudebant Arverni versûs septentrionem sinistrum. Ultra Avernos Ædui, nunc Burgundi, erant. Salvii vel Salyes, utrumque enim scribitur, primi Gallorum ultra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontii pars est juxta Nicæam, sive Nissam, ut nunc vocatur.

2 Trophæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio. Inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxoque in jugis montium, & editioribus locis: eadem cum Floro scribit Strabo, erectaque hæc trophæa juxta Cemmenum montem ad confluentem Isaræ & Rhodani.

ARGUMEMTUM CAP. III. LIB. III.

Cimbri, magnis cladibus populum Romanum fatigant, sed à Mario fortiter tandem repressi, cæsi & debellati sunt.

COM-

COMMENTARIUS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Cherſoneſo, & Teutoni per Galliam ab Oceano in Illyrium profecti irrumpunt anno 640. Cn. Carbonem Conſulem, cui ea provincia evenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt, & profligant. Arma inde in Gallos, qui Romanis nondum parebant, & Hiſpanos convertunt, à quibus repulſi adverſus M. Julium Silanum Conſulem ob cauſas à Floro enumeratas, movent, quem congreſſum magna calamitate fundunt fugantque. Inde M. Scaurus contra illos in Galliam miſſus, tertiam cladem accepit. Scauro Caſſius Longinus Conſul ſuccedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Piſone legato ſuo & exercitu cæſus eſt. Hujus ſucceſſor Q. Cæpio cum Tectoſagibus Gallis ſive Tholoſanis bellum facit, theſaurumque Toloſanum è Templo Apollinis diripit, auri 110 milla librarum, argenti libras quinquies decies centena millia; atque hujus ſacrilegii pœnas paulò poſt à Cimbris victus dediſſe putatur. Cœpioni Proconſuli inde cum C. Manilio (legendum affirmat Mallio Fr. Fabricius) Conſule prorogatum in Gallia imperium eſt, qui dum inter ſe privatis odiis certant, exercitum quoque & provinciam inter ſe partiuntur, atque ita à Cimbris quibus Theutoni, Tigurini & Ambrones ſeſe conjunxerant, magna clade pridie Nonas Octobr. & miſerabili victi ſunt: in eo enim prælio M. Aurelius conſularis captus, & paulò poſt occiſus eſt: duo filii Conſulis cæſi, 80 millia militum, calonum & lixarum 40

Tacitus à moribus German.

millia occisa, et bina castra capta sunt. Cæpioni fortuna istius prælii crimini, et invidia populi calamitati fuit, novóque exemplo ob rem male gestam populi judicio condemnatus, in carcere mortuus, ejusque cadaver in Gemoniis à carnifice projectum est, et bona publicata Cimbri hac victoria potiti, iter per Galliam iterum in Hispaniam convertunt. Interim C. Marius iterum Consul in Galliam profectus Tectosages domuit, Syllaque Marii legatus Copilum ejus gentis regem cepit. Prorogato deinde per biennium Marii consulatu, ob impendentem semper à Cimbris metum: ipsi à Celtiberis repulsi in Galliam, sese Theutonis & Ambronibus conjungunt; eo consilio, ut Alpibus superatis Italiam occuparent. Cætera nunc ordine Florus prosequitur.

1 Cæsa sunt 40 millia Theutonum primo ac postero die, teste Velleio. Orosius ducenta millia armatorum trucidata, octoginta millia capta, vix tria millia effugisse scribit, & Theutobochum occisum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occasu Athesi, ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur.

3 Cimbri sese à Theutonis in Noricum converterant, ut inde ipsi in Italiam irrumperent. Q. Catolus marii collega ut eos ab Alpium transitu arceret, cum exercitu missus est: qui cum tantæ hostium ferociæ se diffideret resistere posse, à jugis Alpium in plana descendit, atque ripam utramque Athesis fluvii juxta Veronam fluentis præsidio firmavit, ponte etiam instrato, ut suos tutius ex adversa ripa, si urgeret hostis, reciperet. Sed Cimbrorum vis propulit Catulum. Marius

us ab urbe statim trajecto Pado accurrit: conjunctoque cum Catulo exercitu, hostibus diem prælii designari ferociter postulantibus, alterum Marius, sive ut Plutarchus terminum in *Agro* Versellensi condixit, & fortiter vicit. Cæsa sunt 140 millia: diem conflictus III Nonas Sextiles fuisse, Plutarchus in Mario scribit.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. III.

Thraces, gens fera & bellicosa, variè per aliquot Imperatores edomantur.

COMMENTARIUS.

Obscura est & impedita omnium de Thracico bello relatio: tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modò cum Pannoniis & Mysis, mox etiam cum Macedonibus confundunt: periit etiam apud alios scriptores rerum cùm Thracibus gestarum memoria. Nos quantum extare observavimus, tantum adferemus.

1 Scordisci, gens Gallica, latissimè citra & ultra Istrum habitabant: qui citra, Scordisci *magni*, Pannoniis & Illyricis montibus vicini: qui ultra, Scordisci *parvi*, Mysis & Triballis proximi. Cum Scordiscis primùm bellum gestum esse, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, M. Cosconio Prætore, invenio anno 618: quid interea cum ea gente usque ad annum 639 gestum fuerit, nondum in Annalibus veterum satis deprehendi. *Strabo Epitom. 56.*

2 C. Portius Cato Consul infæliciter cum

ea gente pugnavit: sed eam cladem T. Didius Prætor, occurrens usque adeo fœliciter correxit, quòd de eadem triumphaverit. Catoni successit C. Metellus Caprarius Cos. qui etiam, teste Eutropio, & Velleio, de Thracia triumphum duxit.

Cicer. Pison. Epitom. 7. 3 M. Livius Drusus consul Metello successit, qui Scordiscos fudit, fugavit, magnumque honorem tulit, omnesque ultra Istrum & Danubium propulsavit.

4. 5. *M. M*inucius Rufus Proconsul cùm à Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, præmisit fratrem, & paucos equites unà cum æneatoribus, præcepitque ut cum vidissent contractum prælium, subitus ex diverso se ostenderet, juberetque æneatores concinere. Resonantibus montium jugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus l. 2. *E*utropius, Epitom. 65. Velleius. *P*isonis istius nec mentionem apud alios observare potui, nec temporis, in cujus imperium ista victoria caderet; aliquis è Pisonis familia æqualis est, estque longum intervallum inter Rhodopem Thraciæ, & Caucasum Scythiæ montes: quare nos hanc Pisonis victoriam in dubio relinquimus, nisi ad L. Pisonem illum qui sub *A*ugusto Thraces vicit, seculo uno posteriorem respexerit.

6. 7. C. *S*cribonius Curio Proc. primus intra triennium Dardanis & *M*æsis debellatis, arma Romana ad Danubium usque promovit, *Orosius.* ultra quem Dacia in ripam septentrionalem Danubii porrigitur. *A*ppio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo consumptus erat, Curio (ut in aliorum *A*nnalibus est) successit, qui re benè gesto Proc. triumphavit an 681.

8. M. T-

8. *M.* Terentius Lucullus Thraces Æmimontanos edomuit, & quæ ad littora *Ponti*, Istrique, ostiaque ejus sunt urbes, Tomosque Ovidii exilio nobiles expugnavit, & Scythis arma Romanorum primus ostendit. Tanais Europam ab *Asia* in ortu terminat, atque in *Meotidem* paludem labitur. Triumphasse Lucullum de Thracibus, Bessis, ex triumphorum *Annalibus*, anno 680 invenio. *Padianus Rufus Eutrop. Oros.*

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. III.

Mithradates Ponti rex quadraginta annos varia victoria cum Pop. R. bellum gerit: ejus potentiam luxavit Scylla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.

COMMENTARIUS.

Mithradates regum Orientis post *Alexandrum Magnum* maximus bello, *Aristonici* auxilia Crasso Consuli ut Populi Romani socius submisit: deinde hunc ambitio & regnandi libido in diversa consilia distraxit: dum enim bello Cimbrico, Servili, Sociali, civilibus armis seditionibúsque Romanos veluti oppressos laborare videret, utendum ea sibi occasione ad regna *Asiæ* Æuropæque invadenda occupandáque veluti injuriis obnoxia ratus, pulso *Ariobazane* Cappadocum rege P. R. socio, primas belli causas movit anno 659. quem Sylla Prætor ex Senatus consulto, profligato armis Gorio *Mithradatis* duce in regnum restituit. Estq; hoc bellum à Cu. Pompeio terminatum anno 690, hoc

hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cætera per partes. *Mithradates* pro *Mithridates* edere Fastos Capitolinos Goltzii observavi, quod imitandum duximus.

1 *Mare* sinistrum *Pontus Euxinus* erit à Roma in *Asiam* minorem proficiscentibus: gentes omnes quæ littora ejus accolunt, in genere *Ponticas* vocat: quo tractu ad *Propontidem*, prima Bithynia, inde Paphlagonia mox *Pontus* propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu *Armenia* est.

Herod. l. 2. *Just. l. b. 1.*

2 Septem Persarum proceres, *Magis*, qui regnum fraude & conspiratione à Cambysis morte occupaverant, interfectis, de nova regis ex septemviratu suo creatione ita convenerant, ut cujus equus primùm oriente sole, ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur: equini hinnitus prærogativa Darius Hystaspis filius regnum obtinet. Ex his septem proceribus Mithradates unus nomine fuisse creditur, à quo gentem & nomen Mithradates iste Ponticus numeraret.

3 L. Cassius *Asiæ* Prætor Nicomedem Bithyniæ regem, populi Romani socium, à Mithradate profligatum, in regnum restituit, & Nicomedem instigat, ut hanc Mithradatis in se injuriam armis ulciscatur, invadit itaque ille Pontum, eámque late usque ad *Amastrim* populatur, permittente id Mithradate ut Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum *Mithradates* conquestum misit ad L. Cassium; *Appian.* in *Mithrad.*

4 *Marius* & Sylla civilibus armis, & crudelissima

delissima laniena populum Roman. lacerabant. Sertorius Hispaniam contra Romanos armabat: sed ista fusius cap. XXI. & XXII hujus tertii libri.

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorum uno die interfecta sunt: sed Valerius Maximus octoginta tantùm millia putat. Q. Oppium Proconsulem, & Marcum Aquillium legatos captos, & fœde cruciatos enecavit: idq; dum Sylla civili Variano Romæ occupatus. Ut intelligas Mithradatem non pro regno & gloria, sed odio etiam cum Romanis certâsse. *Plutarch. Sylla. Velleius.*

6 Rhodus excepit omnes, protexitque quicunque Romani nominis vitæ suæ fuga contra regis edictum, consuluerant: inter cæteros & L. Cassium Asiæ Prætorem. Movit itaque in Rhodios classe Mithradates, sed fortiter navali prælio à Rhodiis profligatus, multaque terrestri oppugnatione frustra conatus, obsidionem solvit. *Appian in Mithrad.*

7 Piræus Atheniensium portus è quadrangulis saxis, quæ laminis ferreis connectebantur, à Pericle bello Peloponnesiaco munitus est, ad sexaginta ferè pedum altitudinem, latitudinem verò tantam, ut onusti duo currus sibi concurrentes, sine offensione mutua prætergrederentur. Hujus muri partē cum magno militum labore & cuniculis Sylla subruisset, Archelaus Mithradatis præfectus novas iterum intus munitiones erexit: ita ut oppugnantium & defendentium mutua clade cum multum temporis traheretur obsidio, Sylla totum impetum in Athenas convertit, ubi fames tanta fuit ut medimnus tritici venîret mille drachmis (atque cum modius sit medimni sexta pars, venîsset ea ratio- *Plutarch. Sylla.*

ratione modus 166 ⅓ drachmis, & eadem ratione panis unius libræ emebatur, (regalibus Hispanicis) lora, calceos, vasaque aquis macerata in alimentum verterent, nec deessent, qui cadaveribus vitam sustinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sylla Kalend. Martiis expugnavit, anno 667.

Appian. 8 Cheronea Bœotiæ urbs ad Githeronem montem Plutarchi patria est, juxta quam Sylla Archelaum Mithradatis Imperatorem 120 millium exercitu suffultum, præruptisque locis velatum, cæsis centum decem millibus, fudit, fugavitque; ipse autem quatuordecim tantùm milites se in eo prælio desideràsse scribit.

9 Dorylao Mithradatis præfecto iterum cum 80 millium exercitu in Græciam venienti sese Archelaus ad Orchomenum urbem Achaiæ conjungit, cum quibus Sylla castra confert, & ut prævalidi equitatus hostium impetum tardaret, frequenter fossas decem pedes latas fodere jubet; irruente tandem hostium equitatu nonnihil trepidatum est à Syllanis, sed acuit ille suos ad resistendum, dum signum à suis correptum, magno impetu in hostes infert, vicitque fæliciter cæsis 15 millibus hostium, & Diogene Archelai Filio.

10 Tot cladibus, & Syllæ fælicitate territus Mithradates pacem per Archelaum à Sylla petit, quam à Sylla tempestiviùs & faciliùs ideò impetravit, quòd Romæ absente Sylla, Marius & Cinna adversæ factionis principes, Rempublicam crudeliter & fœdè dilacerarent, & quòd Cinnæ jam in eo consulatu regnantis auctoritate L. Valerius Flaccus

cus (qui in Marii Consulis 7 in magistratu mortui, locum successerat) Syllæ successor, cùm Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria occisus est: isque exercitu occupato cum Mithradatis copiis bene pugnavit. Ilienses quia Syllanarum partium erant, expugnatos crudelissimè funditus igne delevit. Ipso autem, Sylla in Asiam è Græcia veniente, exercitúque suo ad Syllam transeunte desertus, Pergami sibi manus cùm intulisset, servo suo adjuvante ictum, interfectus est.

11 L. Murena Prætor à Sylla rejectus, Mithradati bellum adversus fœdus infert. Haly flumine superato quadringentos Mithradatis in Ponto vicos incendit. Murena, legatis à Roma referẽtibus non placere Senatui, quòd regi fœderato bellum moveretur, non solum ab incœpto non destitit, sed majori conatu iterum cum rege congressus, castris & exercitu exutus in Phrygiam fugit. Mithradates Cappadociam pulso iterum Ariobarzane occupavit, Sylla iniquum ratus, si Mithradates contra fœdus vexaretur, Murenam à bello revocavit. Mithradati, restitutâ Ariobarzani Cappadocia, pax data est: Tenuit hoc bellum biennium. Murena de Ponto & Mithradate rege triumphavit. Mithradates iterum nova interea bellorum consilia, novos belli apparatus moliebatur. Cum Sertorio quoque adversus Romanos societatem jungit: L. Migio, & L. Fannio, qui à Sylla ad Mithradatem transfugerant, internunciis, Sertorius M. Marium ad regem, ut eo belli duce uteretur, mittit. Rex ineunte Vere in Bithiniam, quæ populo Romano à Nicomede testamento relicta erat, irrupit, M, Cottam apud Chal- *Cicero.*
cedonem

cedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exuit, inde ad Cyzicum obsidendam sese convertit.

12 Cyzicum insula in Proponitide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, estque in ea urbs clarissima, de qua Florus. L. Licinius Lucullus, Mithradatis exercitu terra marique à frumentatione intercluso, urbem obsidione liberavit. Rex præmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Æsapum fluvium (ita enim *Æsapus* non *Æsopus* ex Strabone, Hesiodo, & Ptolomæo scribendum est) assecutus cecîdit, partem alteram ad Granicum juxta Lampsacum à septentrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit. Uterque fluvius ex Cyzico terrestri itinere Lampsacum petentibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndachum fluvium Mithradatis exercitum à Lucullo cæsum juxta Apolloniam Mysiæ, alterum ad Granicum; periisse in utroque conflictu trecenta millia hominum. *In Lucull.*

13 Lucullus Mithradatem sese in Asiam recipientem, juxta Cabira Ponti urbem, ad Pyriadræ montis radicem sitam, assecutus, fœliciter pugnavit, cæsis hostium 40 millibus. Mithradates è regno fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimámque rerum omnium supellectilem sparsit, quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentiùs, rex ipse qui idem in potestate venisset, è manibus effugit. Lucullus inde Ponticas urbes partim deditione accepit, partim vi expugnavit, Macharem Mithradatis filium Bosphori regem in amicitiam recepit. Iterum cum Mithradatis & Tigranis Armeniæ regiis copiis acie conflixit, pridie Non. Octob, atq; regem *Cic. Manil.*

Tigra-

Tigranē, qui Mithradatem socerum adjuverat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit. Armeniæ partem occupavit. Mithradates Triarium Luculli legatum è Cabiris moventem cum omnibus ferè copiis in itinere oppressit. Lucullus militum suorum seditione impeditus, & ab iis destitutus, eam injuriam ulcisci non potuit. Missusq; est Lucullo, cum septem annis hoc bellum gessisset, successor Cn Pompeius; vel quia tam diuturna potestate imperiis assuescere suos duces nollet populus Rom. vel quia ab æmulis accusatus erat Lucullus, ipsum de industria bellū, quod conficere posset, cum Mithradate protrahere.

14 Quotquot auctores hujus belli habeo, scribunt lunam in occasum devergentem Romanis à tergo fuisse, & hinc ut propius ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum umbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum spectra in irritum tela conjecisse: Plutarch. in Pompeio, Orosius, Frontinus lib. 2. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupisse, victoriaque potitos esse. Prælium hoc ad Dastracum montem in Armenia minore accidit. *Orosius.*

15 Mithradates, amuletis & antidotis assiduè devoratis, ita firmaverat vitalia contra venena, quòd ne præsentanea quidem lethalique potione sibi vitam eripere, cùm vellet, potuerit. Inde *Mithradaticum amuletum* à regis istius inventione nominatum apud Pharmacopœos exstat, quod contra pestilitatem & venena efficax habetur. Rex *Mithradates* cum invalido ictu semetipsum percussisset, usus servi sui manu, vel ut alii volunt, à Bithoco Gallo, precibus ab ipso ad id exorato, confectus est. *Plin. l. 23. cap. 8.*

ARGV-

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. III.

Piratæ, qui commercium latrociniis intercludebant, intra quadragesimum diem à Cn. Pompeio edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Tacitus. Piratæ, dum populus Romanus domi seditionibus, & Cimbrico bello laborat, maria latrociniis vexabant; qui à M. Antonio prætore à Byzantiis adjuto, in Ciliciam profligati sunt. Inde, cùm majore iterum mole convalescerent, ut per mediterraneum mare ubiq; latrocinarentur, à P. Servilio Proconsule per quinquennium in Silicio variè afflicti sunt. Pergame non etiam archipirata, qui Siliciam prædabatur, à L. Metello Prætore, & mari & terra profligatus est. Sed cùm ipsorum potentiam hactenus per tot annos tres etiam Imperatores frangere non potuerint, quin mare Mediterraneum latrociniis ita infestarent, ut commeatus & annonæ commercia intercluderent, bellum piraticum lege Gabinia ipsi Pompeio permissum est, ut maria, insulas, oras maritimas, & continentem, ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rem per 15 legatos aggressus, prosperè gessit, ita ut extrema Hyeme bellum ab ipso apparatum sit, ineunte Vere susceptum, media Æstate confectum.

1 Cilicia Asiæ minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia, à septentrione Tauro mõte & Cappadocia, à meridie

mari

mari mediterraneo & sinu Issico clauditur. Eam in Thraciotida sive Asperam, & in Campestrem sive Planam Scriptores dividunt: in Thraciotide ultra Taurum est Isauria regiuncula, & Isauros urbs, quam Servilius vi, quia prædonum arx erat, expugnavit. Isauros postea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæsare, qui eò coloniam deduxit.

2 Phaselis & Olympus urbes sunt Lyciæ maritimæ & maximæ; quæ Piratarum & Prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de causa hoc bello etiam à Servilio expugnatæ & deletæ sunt. *Strabo 14. Cic. in Verrem.*

3 Myoparon prædonum & Piratarum navigium, quod forma mixta ex nave oneraria & longa triremi, fabricatum erat: quare accomodatum & expeditum semper ad celeritatem, sive velis utendum esset sive remis, nunc galeonem vocant. *Cicero in Verrem.*

4 Classem quingentarum navium habuisse dicitur, peditum 120000, equitum 500, legatos quindecim; quibus alii aliter & nomina adscribunt, & provincias, & maria portusque distribuunt. Atque ista Pompeii in opprimendis piratis prudentia satis convincit, Romanos duces fuisse Geographiæ peritissimos, qui mediterraneum mare, ubi est fretis angustum classe distributa ita obsiderent, ut piratas veluti indagine caperent, aut includerent; adhuc littora provinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, ut mox annonæ commercia laxarent. *Plutarch in Pomp.* *Cic. pro lege Manil.*

5 Quadragesimo die à freto Herculeo Balearicum, Africum, Sardoum, Gallicum, Ligustinum, & Tuscum lustrâsse, & res cum legatis ordinâsse alii scribunt: inde à Brundisio in Ciciliam profectum, & captis partim

præ-

prædonibus, partim interfectis, Ciliciam pop. Romani imperio adjunxisse. Captis autem piratis agrum assignavit, ne ex inopia ad piraticam relaberentur: Solósque Ciliciæ urbem à Tigrane Armeniæ rege vastatam instauravit, eamque de suo nomine *Pompeiopolin* vocavit, captivosque piratas ejus urbis colonis scripsit.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. III.

CReta à Metello Consule edomita, & in provinciæ formam redacta est.

COMMENTARIUS.

In Pomp. Pædian. Cretam alteram piratarum arcem sive fontem Plutarchus vocat; M. Antonium triumviri patrem cum amplissimo in eam imperio missum fuisse, turpissimèque victum, & morbo ibidem periisse, antequam Pompeius in piratas moveret, Cicero *Divinat.* testatur. Huic Q. Metellus Proconsul in eam missus succedit: sed cum lege Gabinia Pompeius etiam ad suum imperium Cretam pertinere asseverat, magno odio inter duces & contumeliis utrinque certatum est, usque adeo quod Metellus iracundiâ exasperatus, dum sese Cretenses aliquot Pompeio, ut clementiori, dediderunt, acerbissimè in eos consuluerit: etsi Pompeius ad accipiendos *Plutar. in Pomp. Dio* illos in deditionem, L. Octavium (qui hîc Antonius malè scribitur) misisset; ille contempto etiam legato, & irrisâ Pompeii ambitione, Lappam urbem, quam Octavius præsidio ex piratis collecto munierat, expugnavit,

pugnavit, & supplicium de piratis illis praesidiariis sumpsit.

1 Lasthenen & Panaren captos in triumpho ducere nequivit Metellus, quòd Pompeius eos à Metello per Tribunum plebis, ut suos dedititios abstulerit: ita ut Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q. Metellum invitis æmulis invenio de Cretâ triumphâsse, & ab Insula *Creticum* nominatum, anno 611. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Livius: sed eum, cùm nihil dignum memoriâ gessisset, paucis tantùm Romanis, qui in Insula serviebant, receptis, inde abscessisse.

Plin. lib. 4. cap. 12. Velleius. Valerius. Max. 638.

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. III.

METELLUS Baleares Insulas expugnat.

COMMENTARIUS.

Q. Metellus, Metelli Macedonici maximus natu filius, qui & patre vivo Consul, & Censor fuit, Baleares Insulas Proconsul edomuit, unde *Balearici* cognomen acquisivit. Magna est apud Florum ἀγνοια, quòd Balearicum faciat Cretici fratrem, & utrumque Macedonici filium: nam Balearicus fratrem habuit L. Metellum *Dalmaticum*, à Dalmatia devicta cognominatum: ita ut funus Macedonici patris à duobus filiis triumphalibus elatum fuerit: sed *Creticum*, cujus superiore bello cognomen à Creta devicta sumptum est, fuisse L. Metelli Dalmatici filium, Macedonici nepotem

630. *Strabo* 13. *Epitom. lx.* *Orosius.* 937.

Plin. lib. 7. cap. 44. Velleius. Valerius. Max. 638. tem ex tabulis Capitolinis verisimile est: ita ut hîc sexaginta annorum intervallo in tempore dirigendo ex nominum confusione aberratum sit.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo, Tarraconensis Hispaniæ littoribus adversæ. Græcis etiam *Gymnesiæ* dictæ. Cætera Florus: Hodie major illa *Majorica*, minor *Minorica* vulgò dicitur. Baleares à studio *per fundas* feriendi nomen invenisse, ab aliquibus scriptum est. Eorum opera in bello frequenter usus deinceps esse Romanos, apud rerum gestarum scriptores invenies.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. III.

M. *Cato in Cyprum lege Clodia profectus, & pecuniam & supellectilem regis Ptolomæi Romam navibus retulit.*

COMMENTARIUS.

P. Clodius hostis Ciceroni acerrimus, à patricia gente in plebeiam sese à M. Fonteio adoptandum, Consule Cæsare adnitente, dedit, ut Tribunatum pleb. per legem *Sacratam* (qua cavebatur, ne cui Patriciorum plebeium magistratum capere liceret) accipere posset: quem cùm cepisset, ut Ciceronem per exilium pelleret, Catonem qui solus illum protecturus videbatur, honesto prætextu, ut ab Urbe abesset, lege lata ablegavit; ut Cyprus Insula in provinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolomæi publicarentur,

arentur; idque negotium M. Catoni viro
integerrimo mandaretur. Profecto Catone,
Ciceronem mox lege lata, quia Cives Ca-
tilinæ socios sine populi judicio necasset,
urbe expulit. Cæsaris etiam & Pompeii
gratiam sibi confirmâsse Clodius opinaba-
tur, quòd Catonem eorum consiliis gravem
amovisset: ille enim solus Cæsaris Pom-
peiique coitiones & factiones, ut Reipubli-
cæ perniciosas, publice concionabatur esse
dissociandas, nec iis Rempublicam per affi- *Lib. 14.*
nitatum necessitudinem esse prodendam.
Strabo causas hujus legis à Clodio latæ re-
fert in regis avaritiam, qui Clodium à piratis
captum redimere noluerit, & in Clodii pri-
vatam cum Ptolomæo rege simultatem: fa-
citque Ptolomæum Cleopatræ reginæ Æ-
gypti patruum.

1 Cyprus Insula ab ortu Issicum sinum
& mare Syriacum, ab occasu Lycium &
Pamphylium, à Septentrione Cilicium, à
meridie Ægyptum habet. In hac Virgines
ante nuptias statutis diebus dotalem pecuni-
am quæsituras, in quæstum ad littus maris
mittebant, teste Justino lib. 18. & hinc Ve-
neri sacram esse habitam.

2 Canidium familiarem suum in Cyprum
præmiserat Cato, qui Ptolomæo ut sponte legi
Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi
populum Romanum Veneris Paphiæ sacer-
dotium, quod ut opulentissimum, ita præci-
puæ dignitatis apud Cyprios habebatur. Rex
hausto veneno ab ea contumelia sese libera-
vit. Confectam pecuniam septem millium
talentorum scribit Plutarchus. At cum talen-
tum, ut nunc est temperamentum, 300 au-
reos Regales valeat, facile est hanc sum-
mam

mam cum nostrate pecunia conferre Estque digna præda propter quam unius insulæ rex regno expelleretur, Cyprum postea à Julio Cæsare Cleopatræ Ægypti reginæ concessam, & post mortem ejus ad Romanos rediisse invenio.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. III.

*C*Æsar Galliam ulteriorem per annos novem variis bellis edomuit. Germanos Rheno superato profligavit. Britanniam insulam invasit.*

COMMENTARIUS.

Cæsar in Consulatu suo, quem cum Bibulo anno 694 cepit, lege *Agraria* popularem auram assecutus, Illyricum & Galliam citeriorem cum tribus legionibus, lege *Vatinia* à populo per quinquennium obtinuit. Mox Senatus ulteriorem etiam ipsi Galliam cum una legione decrevit. Cæsar ut sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in Urbe potentiam, & amicos confirmaret, Pompeium Magnum per filiam Juliam generum, Calpurnium Pisonem Consulem designatum, sibi per Calpurniam filiam socerum comparat: Ciceronem & Catonem suis consiliis infestos ab urbe amovet, idque lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, qua temporis statum Julio Consule deplorabat; eodem die & horâ nonâ à Patriciis ad plebem traduxit. Cætera de Catonis expeditione nos superiore capite diximus,

mus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli ut à finibus suis exierunt, & in Romanos moverunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorem venerunt; & nomina primùm acceperunt à sedibus, in quas migrârunt: ut *Cisalpini* dicti, qui Alpibus superatis, Superbo regnante in Italiam descenderant; *Transalpini* qui in Gallia manserant, dicti sunt. Transalpinam Galliam Cæsar *ulteriorem*, Cisalpinam *citeriorem* vocat. Citerioris in *Italia* terminus ab Alpibus ad superum mare Rubicon fluvius & Ariminum erat; ad inferum mare Luca *Liguriæ* civitas, & *Arnus* fluvius. Cisalpina etiam Gallia flumine Pado in Cispadanam & Transpadanam aliquando divisa est. Gallia inde omnis à cultu Gallorum distingui cœpit. *Togata* dicta est Cisalpina Gallia à togis, quibus utebantur Citerioris Galliæ populi: Transalpina verò, sive ulterior, in Braccatam & Comatam, *Braccata* erat quæ ad mare Mediterraneum; hoc est, in Ligustinum & Gallicum protendebatur; à Braccis vestium genere brevi & præcincto, & ad terrorem movendum composito. *Comata* à promissis comis, qua Gallia in occasum & septentrionem ad Oceanum usque porrigitur. Ulteriorem deinde, Cæsaris imperio notiorem, per flumina in partes tres distinxerunt. *Aquitanicam* Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, & Garumna flumine includunt. *Celticam*, quæ Romanis propriè Gallia dicitur, Rhodanus à Narbonensi, Sequana & Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis distinguit. *Belgicam* ab ortu & septentrione

Rhenus à Germania separat. Galliam iterum aliter ab *Augusto* terminatam suo loco dicemus.

2 Helvetios Cæsar ab ortu à Germania Rheno dividit, à meridie Jura monte, *Lemanno* lacu, Sequanis & Rhodano fluvio à Narbonensi Gallia & Provincia distinguit: hodie Suitzeri dicuntur.

3 Cæsar, audito Helvetiorum motu, iter ab Urbe Genevam maturaverat: & ut viam Helvetiis præcluderet, pontem qui ad Genevam erat, rescindi jussit. Geneva enim extremum oppidum *Allobrogum*, proximum Helvetiis erat. Helvetii missis ad Cæsarem legatis, iter ut ipsis per Provinciam sine maleficio facere liceret, rogabant. Cæsar deliberandi spatio usque ad Idus Aprilis sumpto, murum à Lemanno lacu ad Juram montem 19 millia passuum longum ducit, & ita *Helvetios* à profectione prohibet. Ipsi ad Ararim deflectunt. Cæsar trajicientes ipsos, & quartam partem nondum traductam concidit, aut fuga dissipavit. Iterum Divicone legato frustra ad Cæsarem misso, pergunt in Æduos, equitatum Cæsaris 4 millium numero avidius insecutum, aliquot occisis, represserunt. Inde Cæsar ipsorum vestigiis semper insistens, eos á populationibus coercebat, & magno difficilique prælio in itinere eos fudit fugavitque: ita ut 130 millia hominum ex 368 millibus superessent, qui in *Lingonum* fines profecti, inopiaque fracti, sese supplices Cæsari per legatos dediderunt: quos obsidibus datis, armis & perfugis traditis, in fines suos, unde erant profecti, redire, oppida vicosque quos incenderant restituere jussit.

4 Sequent

4 Sequenti anno Cæsar in Belgas, qui per hyemem inter se contra Romanos conjuraverant, exercitum duxit. Belgas ad Axonam flumen cecidit. Inde in Suessiones, Bellovacos, Ambianos profectus, ipsos, quia sese dedebant, in fidem recepit. Movet inde in Nervios bellicosissimam Belgarum gentem, quos cum cum Attrabatibus & Veromanduis ipsorum sociis, difficillimo ad Scaldim fluvium prælio ad internecionem usque delevit. Aduatici, Cimbrorum & Teutonum progenies, Nerviis auxilio veniebant, atque ipsorum clade, quam in itinere intellexerunt, perterriti, domum dilabuntur, & sese Cæsaris clementiæ permittunt. M. Cicero, qui superiore anno ab Urbe lege *Clodia* expulsus fuerat, hoc anno lege *Centuriata* Sextili mense lata, maximo Senatus gaudio & universæ Italiæ, revocatus est, 16 quàm exulaverat mense: sub finem namque Martii mensis anno superiore in exilium pulsus est, revocatus hoc anno rediit Romam pridie Nonas Sept.

5 P. Crassus Cæsaris legatus superiore anno Venetos, Unellos, Osismos, Curiosolitas, Sesuvios, Aulercos, Rhedones, maritimas Galliæ ad Oceanum Britannicum civitates in deditionem redegerat, atque cùm Cæsar in Illyrico ipsa hyeme profectus erat, Veneti equites frumenti petendi causa à P. Crasso, qui Andibus hyemabat, missos retinebat, ut datos Cæsari obsides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum cæteræ civitates sequuntur, omnésque sollicitatæ sociatæque inter se conjurant. Eam injuriam Cæsar armis prosecuturus, cum exercitu proficiscitur in Venetos, & ut auxilia

ipsorum detineret, singulis nationibus per legatos bellum movet, qui re bene gesta hostes partim metu, partim deditione imperata facere coegerunt. Cæsar Venetos navali prælio per D. Brutum victos in deditionem accepit. Crassus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Unellos & maritimas civitates, & Viridovicem ipsorum ducem vicit. Cæsar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum convertit: sed superveniente tempestate & hyeme, & quia illi paludibus & sylvis se suaque abdiderant, militem in hyberna reduxit, ipse Lucam in Italia proficiscitur, quò ab Urbe Pompejus, Crassus, Claudius, Metellus, Nepos, aliique Senatores colloquendi gratia convenerunt. Cæsar lib. Comment. 3. Plutarch. in Cæs.

6 Cæsar ex Britannia victor reversus L. Domitio, App. Claudio Coss. concilium Gallorum Samarobrinæ indixit, & quia frumentum ob siccitatem angustius provenerat, coactus est legiones suas per plures civitates in hyberna distribuere. Legionem unam & quinque cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Auruncule-ium Cottam præesse jussit, in Eburones, qui Ambiorigi & Cativulco parebant, misit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Trevirorum hyemare jussit. Indutiomarus Trevir Cæsari infensus, quia Cingentoridem æmulum ipsi prætulisset, cum Ambiorige, quem tamen multis sibi beneficiis Cæsar antea devinxerat, & Cativulco, ut opprimerentur legiones conspirat. Ambiorix subitò ad Cottæ & Sabini castra properat, à quibus vi repulsus dolo agit. Sabinum

num, ac Cottam simulata officii benevolentia admonet, ut suæ ac militum saluti consulant, Galliam ut communem libertatem à Romanis vindicaret, conspirasse, accitos stipendio in auxilium Germanos, qui jam superato Rheno inter biduum adfuturi essent, ipsi consulerent; velintne ad Labienum, aut Qu. Ciceronem, quorum castra 50 millium passuum abessent, in tutum priusquam copiæ Galliorum conveniant, suos deducere, se tutum iter per fines suos daturum. Mox itaque, in castris convocato concilio, certatum est sententiis acriter inter duces. Sabinus eundum ex amicissimi regis Ambiorigis consilio contendit. Cotta nihil temerè credendum hosti, nec legionem insidiarum periculis in itinere objectandam disputat. Tandem Cotta cæterorum consensu victus est, & profectio prima luce pronunciatur, solutis ordinibus abeuntes, hostes ex insidiis adoriuntur, & velut indagine clausos eminus lacessunt, fortissimum quemque vulnerant, aut circumfusi occidunt. Titurius tot malis circumventus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur. Cotta strenue pugnans cum maxima militum parte interficitur: cætera pars in castra recurrens sese mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adjunctis Aduaticis & Nerviis sese & in Ciceronem, qui apud Nervios hyemabat, convertunt, à quo fortiter repulsi sunt, nec dolo, nec vi pares, & superveniente Cæsare cum 12 millibus, funduntur fugantúrque 60 millia hominum. Induciomaro sui contemptum studio etiam T. Labienus augebat, quousque auxiliis in castra quàm occultissimè arcessitis, eundem

ex more solito temerè castris insultantem subita, & nec opinata eruptione profligaverat, fugientémque in vado fluminis assecuti equites interfecerunt, caputque cæsi in castra retulerunt. Cæsar. lib. 5. eadem Dio, Plut. malè hic scribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Ariovistus, Cæsare Consule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Æduis cum Arvernis & Sequanis de Galliæ principatu contendentibus, contra Æduos ut potentiores mercede in Galliam cum Germanis arcessitus erat, atque cum ille per vim occupatos Sequanos crudelissimè vexaret, Æduosque congredi ausos magna calamitate afflixisset, Æduorum precibus, & Senatusconsulto, quo Ædui ut socii defendendi erant, Cæsar commotus, nihilque pacati ab Ariovisto Cæsaris legatis responderetur, in Ariovistum movet, & ex itinere Vesontionem occupat, præsidioque firmat. Cùm ibidem Cæsar ob belli apparatum hæreret, consternatione exercitui suo oborta, quia hostium ferocia verbis nimium & fama efferebatur, metum suis omnem veris rationibus dissolvit, & mox in hostem movit: quem in quicquam colloquiis tentatum, & Harudum, Marcomanorum, Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebusiorum, Suevorum auxiliis suffultum, & acie, qui ante novam lunam ne pugnaret, ipsi à sortilegis muliercculis obnunciatum erat, decernere cunctantem, ad prælium tamen cogit, superat, & ultra Rhenum profligat. Cæsar lib. 1. Plutarch. Dio.

8 Testamenta militaria qui in aciem proditituri erant, antequam scuta caperent, & togis

togis se præcingerent, hoc est, in procinctu tanquam ad certam mortem eundum esset, faciebant tribus aut quatuor audientibus. At acies ita apud Romanos instruebatur, ut prima hastatorum, altera principum esset, tertium triarii clauderent. Quare *principia* pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 *Testudo* hoc loco militum manus dicitur, quæ consertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 Cn. Pompeio & M. Crasso iterum Coss. Usipetes Germani, Tenchtheri, qui à Suevis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longe ab Rheni ostiis in Galliam trajiciunt; Menapios profligant, ipsorumque sedes occupant. Cæsar his de rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicam expeditionem, confirmatque Gallorum animos jam utcunque labefactatos. Germanos qui jam trajecerant Rhenum, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex improviso, nec tale quid opinantes adortus 4030 millium hostium non longe à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exuit, & dissipat, & perpaucis suorum vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Ubii, qui ultra Rhenum habitabant, Suevis vectigales, & nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsari auxilium contra Suevorum injurias orabant. Quare Cæsar, ut Ubios defenderet, ut Germanos etiam propriore periculo, & bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto

superavit, & in Sicambros signa convertit: illi & cæteri Germani Suevique se in sylvas, & paludes unà cum rebus charissimis receperant. Cæsar latè populatis igne ferroque ipsorum agris, & Ubiis liberatis, 18 die iterum in Galliam exercitum reduxit, pontemque rescidit. Hujus pontis structuram ut Cæsar elegantissimè & absolutissimè describit, ita eum Jocundus Veronensis corruptè depingit, Cardanus in subtilitate sua subtiliter, Jo. Buteo in Geometricis diligenter & fideliter. Cum Pomp. & Crassus Cæsaris etiam factione Coss. essent declarati, id enim superioris anni conventu Lucæ per coitionem Optimatium conceptum fuerat, provinciis lege *Trebonia*, frustra intercedente Catone, in quinquennium Pomp. Hispaniam, Crassus Syriam & Parthicum bellum, Cæsar Galliam & Germaniam in alterum quinquennium novo exemplo per vim obtinuerunt. Julia uxor Pompeii à partus doloribus etiam periit, atque ita necessitudinis vinculum illud, quo Cæsar & Pompeius solum in amicitia tenebantur, abruptum est, cum filiola etiam quæ nata erat, statim matrem sequeretur. Anno proximo id accidisse, cum Cæsar Britanniam peragraret, testatur Seneca de consolatione ad Marciam, & Cicero ad Quintum fratrem lib. 3.

1 Cæsar qui intelligebat Britannos hostibus populi R. auxilia subministrare, aut profugos etiam excipere, in eos proficisci decrevit. Bis itaque hac de causa in Britanniam insulam trajecit; Primò sub Autumni æquinoctium, cum tertiâ vigiliâ è Morinorum portu solvens, hora circiter diei quarta in Britanniã appulit, Pompeio & Crasso Coss. ipse

Britannos

Britannos facto prælio ut se ejus clementiæ permitterent, impulit: sed cum Classis ejus, quæ equitatum transportabat ob incognitum Romanis æstum Oceani circa plenam lunam & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus testatur, sævissimum, fœdissima tempestate disjecta est. Quæ res Britannos ad rebellandum erexit, sed iterum fusi fugatique, imperata datis obsidibus facere coacti sunt. Cæsar cum suis incolumis in Galliam rediit. Atque cum Britanni quos promiserant obsides non misissent, iterum Cæsar in Britanniam navigat, solvitque ab Iccio portu ad solis occasum, Africo spirante, & ad insulam magno cum militum labore accessit, meridiano ferè tempore: abortâ enim malaciâ ad terram remigandum erat. Hostes navium multitudine, (erant enim octingentæ) perterriti, à littore discesserant: eos Cæsar insecutus, Cassivelaunum regem, quem suis copiis Britanni præfecerant, profligat. Trinobantes & alias Britanniæ civitates in deditionem, & ipsum etiam Cassivelaunum accipit, vectigalemque populo Rom. Britanniam facit. Et quia in Gallia hyemare decreverat, sub æquinoctium Autumnale 6 Kal. Octob. secunda initâ cum solvisset vigiliâ, primâ luce cum classe incolumi Galliam attigit, L. Domitio, Appio Claudio Consulibus. Cæsar lib. 5. Dio, Plutarchus. *Cic. Att. lib. 4. epist. 16.*

22 Gallia tota pro libertate contra Romanos conjurat, Cn. *Pompeio* sine collega Consule anno 701, dum Cæsarem civilibus motibus remoratum, & nivium quæ in Alpibus ceciderant altitudine à Gallia exclusum opinantur. Initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem jurejurando sibi adstringunt, ac die condicta Genabum, profecti,

cives Romanos, qui negotiandi causa ibidem constiterant, interficiunt. Ea fama eodem die ad Avernos per 160 millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Arverno incitat, qua contagione & cæteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

13 Gebennam montem qui Arvernos ab Helviis dividit, durissimo anni tempore altissima ad sex pedes nive impeditum, Cæsar summo militum labore superat, & in Arvernorum fines pervenit. Hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recepit, inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiscitur, quod, dum Genabenses fuga sibi consulere parant, occupat, oppidoque patitur, diruit, incendit; ut civium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prædam militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, movet in Bituriges, oppidum ipsorum Noviodonum ex itinere capit, Vercingentorigis equitatum fundit fugátque. Galli 20 & amplius Biturigum urbes, ut Cæsarem frumentatione & commeatu excluderent, publico consilio incendunt.

14 Avaricum Biturigum oppidum trans Legerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum, ab ea parte ubi aditum angustum habebat, Cæsar, frustra renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni tempore, exercitu etiam suo rei frumentariæ difficultate affecto, expugnavit, ex 40000 armatorum vix octingenti, primo captæ urbis clamore audito, fuga elapsi ad Vercingentorigem incolumes pervenerunt. Cæsar lib. 7.

15. 16 Gergobia Arvernorum oppidum secundum flumen Elaver, in altissimo monte

situm

situm est, quod Cæsar oppugnatum omisit, & ad Alexiam *Mandubiorum* oppidum in colle summo, cujus radices duo duabus ex partibus flumina subluebant, contendit, Vercingentorigem equestri prælio congressum fundit fugatque in castra æquitatu dimisso ad cogenda auxilia, Vercingentorix sese cum octoginta millibus ad Alexiam recipit: quem variis munitionibus Cæsar obsessum circumvallatumque inclusit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conspiratione ad liberandam ab obsidione *Alexiam* convenerat, exclusit. Quare in desperationem Alexienses coacti, Vercingentorigem, seseque Cæsari dedunt, & arma projiciunt.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. III.

Crassus Consul Parthici belli cupiditate ardens, Parthis bellum sine Senatus-consulto, aut lege infert: ipse victus & occisus, ludibrio etiam hostibus fuit, qui avaritiam liquido in caput ejus auro infuso exprobrabant.

COMMENTARIUS.

M. Crassus cum Pompeio iterum Consul, lege *Trebonia* per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit: quare Crassus in Consulatu ab Urbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil dirarum Ateii Capitonis Tribuni plebis devotionibus commotus, cum in Syria omnia quieta esse offendisset, ipse belli gerendi gloria & avaritiæ morbo ardens, in Parthos

paulò

paulò antè pacatos, & tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatus-consulto aut populi jussu movit; ipsorum opulentia solùm, quæ celebris erat, ad prædandum invitatus. Trajecto Euphrate, ac plerisque Mesopotamiæ locis evastatis aut occupatis, ejus regionis satrapem Talymenum Illacem equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est) facilè vicit: atque eodem impetu usus, Nicephorum, & aliquot Græciæ originis urbes in potestatem redegit: Zenodoriam, quæ præsidiaris quos petierant Romanos obtruncaverat exercitui suo deripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus, urbibusque quas ceperat, præsidio firmatis, in Syriam in hyberna concessit, ac imprudenter Parthis jam à se irritatis spatium ad belli apparatum dedit. Dion. Plutar. Appianus.

1 Zeugma Assyriæ urbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quòd ibi Alexander Magnus ponte catenis juncto exercitum transportaverat. Gum Crassus ibidem copias trajiceret, tam fœda tempestate & profunda caligine circumfusus est, ut sensus aurium & oculorum omnibus adimeretur, & ut veluti prodigio hoc præmonentibus diis ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tanquam sequi nollent, terra evelli poterant, pons etiam quasi iter ipsorum reditui præcluderet tempestate disjectus est. Sed Crassus iis contemptis ab Euphrate, qui solus commeatus subvehere, & hostem à latere submovere poterat, in Parthos movit, nec legat: Vogesis ab Orode missus, qui contra fœdus quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat bellum cum sociis & fœderatis susciperet, deterritus est.

2 Legio-

2 Legiones septem Plutarchus in Crasso, equitum quatuor millia, & totidem velitum numerat.

3 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocat Dio Plutarchus, Appianus, qui diras Crasso proficiscenti ex simultate privata obnunciabat: quibus neglectis sese, exercitum, & filiũ perdidit. Diræ imprecationes & execrationes erant ab evocatione deorum inauditorum in illos obnunciatæ, qui dicto audientes non essent, qui ferè & imprecatoribus & non obedientibus calamitosæ erant.

4 Augarum Arabum præfectum Dio & Appianus, Ariamnem Plutarch. qui Pompeio aliquot officiis fidelem operam navaverat, atque ita tunc sibi fidem in parvis præstruxerat, ut nunc cum operæ pretium esset magna cum mercede falleret. Constat apud omnes hunc transfugam, quocunque nomine fuerit, subornatum à Persis fuisse, ut Crassi crudelitate in ipsius perniciem abuteretur.

5 Carrhæ urbs Mesopotamiæ cis Chaboram flumen sita: ea in Bibliis Haram sive Charram dicitur, ex Abrahami patriarcha historia satis celebris. Ad Charras à Surena & Syllace Orodis ducibus Crassus circumventus totum ferè exercitum cum P. Crasso filio, qui ad eum à Julio Cæsare cum lectissimis mille equitibus è Gallia missus venerat, amisit: cujus reliquiis in collem receptis evocatus à Surena in colloquium tanquam de pace acturo captus, atque ne vivus in hostium potestatem veniret, repugnans occisus est. Qui è calamitate evaserant fuga in Armeniam, Ciliciam, quo quemque metus aversum egit, dissipati sunt. Cassius Longinus Quæstor cũ aliqua parte in Syriã incolumis rediit.

Accidit

Accidit ea clades 6 Idus Junias, ut ex Ovidio 6 Fastor. notum est.

ARGVMENTVM CAP. XII. LIB. III.

Enumeratione comparat res superiore seculo gestas, quæ laudem habent, cùm sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix civili sanguine restinguuntur: adhæc quod servilibus, & gladiatoriis bellis omnia contaminentur. mox ambitum ex opulentia invasisse, ex luxuria egestatem, quæ quia invaluerint, universum malorum fontem aperuisse.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. III.

Gracchorum Tribuniciæ leges partim agrariæ, partim frumentariæ & judiciariæ, justissimum Reipublicæ temperamentum convellunt, & discordiarum civilium fontem aperiunt.

COMMENTARIUS.

Tit. & C. Sempronii Gracchi fratres Tribuni pleb. seditiosi & furiosi, ut Optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamque quoad omnia in Rempublicam molirentur, devinctiorem haberent, Optimatium agros plebi dividebant, frumentum gratis largiebantur, socios civitate donabant, ut ita plebeiorum suffragiorum multitudine faciliùs nobilitatis fractionem in comitiis imminuerent. Atque dum

dum *judiciariis* etiam legibus à Senatoribus ad equites judicia transtulissent, consensum illum civitatis optimum dissolverunt. Ita plebis potestate eoúsque invalescente, ut Optimatium opes multis partibus inferiores essent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit: atque dum nobilitas ab ea se vindicare conatur, tanta seditionum moles extructa est, ut audacissimo cuique dum largitione plebem jam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta sit.

1 *Agraria* lex primum à Sp. Cassio tertium Consule anno 277 promulgata, præferri non potuit, neque unquam sine maximis motibus Reipublicæ agitata fuit. Ejus varia fuisse capita invenio, sed quæ huc facit potissimum ea erat, quæ possessores vetere agrorum possessione exturbabat, ut illa Licinia Tribunicia, ne quis plus 500 jugera agri possideret, cætera plebi divideret. Eam pertulit anno 385: atque mox quòd filium emancipando mille jugerum possideret, & legi fraudem fecisset, sua lege 10 millia æris damnatus est; & ab hac *agraria* deinceps quieta civitas fuit usque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem *Liciniam* pertulit, quantumvis nobilitate quæ patriis sedibus per eam movebatur, adversante anno U.C. 620.

2 C. Gracchus legem *frumentariam* tulit, ut frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur ita enim victus plebi suppeditabatur sine labore. Repugnabant boni, quia ea lege plebem ab industria ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbant. Inde L. Saturninus in Tribunatu conatus est perrogare

legem,

legem qua frumentum plebi gratis daretur, eam perlatam à P. Clodio Tribuno plebis habeo auctores.

Cic. Bestia.

3 *Judicium* est potestas de rebus aut privatis, aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi: qui judicia obirent, *judices* dicti sunt. Judices à magistratu, hoc est, primùm à Regibus, inde à Consulibus, sequenti tempore à Prætoribus, ad quos jurisdictio translata erat, è Senatorum ordine dabātur. Judicia alia privata, alia publica: privata injuriam privato civi illatam vindicabant; publica Reipublicæ. In privatis, si de jure actio esset, dabantur vel Arbitri, vel Decemviri, vel Centumviri. Si de facto controversia erat, Recuperatores, qui de rebus reddendis vel recipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictum Prætoris interponebatur. Publicorum verò judiciorum dominus post exactos reges populus Romanus usque ad annum Urbis conditæ sexcentesimum quartum fuit; publicas quæstiones, quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alii licuit) fuisse invenio, de majestate, parricidio, peculatu, de quibus judicio populi condemnati puniebantur morte, exilio, multâ. *Majestatis* crimine tenebantur, qui magistratûs vel populi amplitudinem læsissent, vel in Rempublicam sese hostiliter gessissent, quod *perduellionis* crimen vocabatur. Parricidii accusabantur, qui cujusque hominis cædem perpetrassent; peculatus anquirebatur, qui de publico furtum fecisset. Perduellionis crimen, ut maximum, centuriatis comitiis à populo judicabatur: de cæteris autem omnibus comitiis tributis, aut cum usus postularet. *Quæsitores* ex Senatus consulto creaban-

creabantur, qui de crimine publico quærerent, vel Dictator, vel Coss. ambo, vel alter, vel Prætor. Qui ita extra ordinem jussus erat quærere, Quæsitor dicebatur: quousque perpetuæ quæstiones anno urbis conditæ 604 constitutæ sunt: tum enim pro Quæsitoribus extraordinariis Prætores ordinarii sunt cœpti creari, qui suas quisque quæstiones quotannis sortirentur. Majestatis, peculatûs, ambitûs, repetundarum, quibus quæstiones de falso, de parricidio, de sicariis, de injuriis, Sylla adjecit. Prætor qui quæstionem sortitus erat, eam cum selectis judicibus exercebat; quæsitor edititius cum edititiis judicibus. Prætor aut quæsitor sortiebatur judices ex Decuriis, quos Prætores Urbani quotannis non sorte sed judicio jurati conscribebant: & quia decuriæ ex ordinibus iis, apud quos judicia essent, deligebantur, *Selecti Judices* appellati sunt; & ipsorum cœtus, *Concilium*. At qui primus ex ipsis sententiam ferebat, is Judex quæstionis, aut princeps Judicum vocabatur. Concilium istud ex Senatoribus tantùm constabat, usq; ad Caii Gracchi legem, qui judicia ad equites transtulit: & tum ex equitum ordine Decuriæ, & ex ipsis Concilium descriptum est. Qua Gracchi lege universa Reipublicæ ratio perversa est: & Senatus dignitate sola præstabat, equester ordo potentia, opibus, dominatione turpissima & superbissima regnabat. *Edititii* judices erant, non quos Quæsitor sortitus esset, sed accusator edidisset: neque ex certis Decuriis, sed ex omni populo sumpti, quos delectis sive selectis judicibus Cicero opponit. *Plancianæ.*

4 *Vectigal* pecunia erat, quæ vel portûs, vel

vel venditionis, vel circumventionis nomine exigebatur. Hinc nomina Vectigalium Portorii, Decumarum, & Scripturæ, vel *Salis* & Macelli, vel Vicesimæ apud Scriptores obvia sunt. Portoriæ pecuniæ erant, quæ portitoribus pendebantur, id est, iis qui mercedes ex mercibus devehendis aut trajiciendis exigebant. Decumas solvebant fructuum, qui agrum publicum arabant. Scriptura erat vectigal quod ab iis pendebatur qui sylvis & pascuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderunt. Ea vectigalia, ut civibus ditato ærario remissa sunt; ita vicesima, quæ ab iis qui manumittebantur exigebatur, semper remansit. At vectigalia provinciis sunt imposita, quæ aut certa erant, & *stipendiaria* dicebantur; aut incerta, quæ iis quæ exposuimus nominibus pendebantur; eáque publicani ad hastam à Censoribus redimebant, idque quæstûs sui causâ, ut ea à provincialibus suo periculo exigerent, & Reipublicæ datis sponsoribus repræsentarent. Atque cùm *Publicani* ferè equites fuerint, & ad ipsos judicia lege Gracchi translata essent, facile erat suæ societati favendo, vel ludificare locationem, vel remittere, vel redemptionis parte relevare; atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

5. Ærarium locus erat in quo pecunia publica in æde Saturni custodiebatur: quod triplex apud scriptores observavi. Unum, in quo civium tributa ac sociorum vectigalia, & prædæ Imperatorum condebantur, quo sumptus bellorum ordinarii sustinebantur. Alterum, sanctius ærarium, in quo aurum vicesimarium ex vicesima manumissorum collectum

collectum ad ultimos casus servabatur. Tertium, sanctius Gallicum, quo pecunia Gallici belli causâ reponebatur.

6 Usucapionem intelligere videtur, qua in legitimum dominium jure civili civis Romanus per continuationem possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennii: ea tamen lege, ne ulla intra hoc tempus possessionis aut usus interruptio, quæ usurpatio dicebatur, fuisset.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. III.

Refert quid Ti. Gracchum ad tam perniciosas Reip. leges rogandas impulerit: & qua occasione perculsus, ab optimatibus duce Scipione Nasica cæsus fuerit.

COMMENTARIUS.

T. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C Mancini Consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit. Istaque res illum à gravitate patrum desciscere ad equites & plebem coëgit. De Mancini deditione in bello Numantino diximus.

1 Nati enim sunt Ti. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bísque triumphavit, & *censoria* severitare cum C. Claudio Pulchro nobilis est; matre Cornelia, fœmina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia.

2 Agrum

2 *Agrum Romanum* vocant scriptores, quicquid montium camporúmque extra urbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus in bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, civibus diviserunt, si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ per Censores locabant fruendos: eâ tamen conditione, ut qui ararent, decimam frumenti, quintam cæterarum frugum partem solverent; qui verò majora aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem evenisset, ut incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis pulsi possessionibus, quas divites aliis temporibus alias ementes continuarunt, & P. Rom. vectigalibus annuis, & pauperes propriis alimentis essent exuti, lex fuit ad avaritiam locupletum coercendam necessaria; quam *Liciniam* & *Semproniam* suprà retulimus. Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: ut dimidium filiis tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus qui nihil haberent, divideretur. Quòd si quis agrum emptione latiùs patefaceret; ut Triumviri quotannis ad id creati judicarent, qui publicus, qui privatus esset: eam legem Tiberii more neglectam, iterum frater ejus Caius retulit, quem cùm pariter patres interfecissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorum venditio permitteretur, atque ita agri in divitum à pauperibus ementium potestatem iterum redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam extructum, navium ab Antiatibus captarum rostris adornatum fuisse, *Rostra*-

que

que ideò id templum fuisse appellatum, Livius scribit. In Rostris magistratus sedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. *Pison. Man.*

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum potestas major semper erat in vetando, hoc est, interdicendo, quàm jubendo: nam etiamsi cæteri omnes rogationem alicujus legis ad populum ferrent, unius tamen Tribuni intercessio, ne lex illa perferretur, impediebat. Cùm itaque M. Octavius collega, diversæ partis studiosus, Graccho intercederet, ille in eum furorem exarsit, ut novo exemplo ei potestatem lege lata (nihil enim collegam, quod alii scribunt, violavit) adimeret, aliumque in ejus locum suæ factionis hominem Q. Mummium surrogaret: atque hac ferocia multum plebis animos à Graccho alienatos fuisse invenio.

5 Triumviros, qui agros plebi lege sua dividerent, quippe quotannis crearentur, ut judicarent qua publicus, qua privatus ager esset, lege sanxerat, seque & Caium fratrem, & Appium Claudium socerum primos Triumviros creavit. Imperium nimis improprie pro Tribunatu dixit: est namque Imperium belli gerendi potestas, populi jussu alicui commissa.

6 Scipio Nasica, cùm segniter P. Mucius ageret, & seditio glisceret, sequi se jussit qui Remp. salvam vellent: atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occisus est, ictus fragmentis subselliorum, & inter alios, qui in eadem seditione cæsi erant, insepultus in Tiberim à Lucretio ædili, qui inde *Vespillo* cognomen

invenit,

invenit projectus est. P. Mucius arma, quæ privatus P. Scipio sumpserat, ea, Tit. Graccho interempto, jure optimo sumpta fuisse defendit.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. III.

C. Gracchus assertor legum fratris sui, seditionem movet, & Opimii Consulis opera occisus est.

COMMENTARIUS.

C. Gracchus decennio post fratris cædem Tribunatum plebis capit, & seditiosis legibus latis Rempublicam biennio perturbat. Cùm Minucius Rufus Tribunus plebis Gracchi leges, qui jam Tribunatu abierat, abrogaturus esset, occupatum est ab utraque parte Capitolium. In ea turba Atilius Opimii Consulis minister occiditur. Senatus ejus cæde graviter offensus, mandat L. Opimio Consuli, ut videat ne quid Respublica detrimenti capiat. Ita Opimius postridie armato Senatu atque equitibus, in forum descendit. Gracchus, ac Fulvius Flaccus, is qui antè de Gallis triumphaverat, cum suis Aventinum obtinuerunt. Cùm de conditionibus pacis frustra per Fulvii filium legatum actum esset, Gracchus ab Opimianis Aventino armis pulsus, unà cum Fulvio & duobus ejus filiis interfectus est, caput ejus ad Opimium delatum auro redemptum est. Sunt qui Gracchum Philocratis servi sui manu confectum scribant. L. Opimius, etsi crudelissimè in Gracchanos sævisset, & ob id à P. Decio

P. Decio Tribuno pl. accusaretur, tamen eum populus Romanus semper periculo liberavit. Sed cum postea muneribus à Jugurtha Numidiæ rege corruptus, populi Romani majestatem imminuisse accusaretur, ejus sævitiæ memoria adhuc eâdem invidia deflagrans, judicio publico condemnatus, in exilio & ignominia Dytrachii consenuit, & mortuus est.

Cic. de Respons. Aruspic. Plutarch. in Mario.

1 Errat in eo Florus, quod caput hujus Gracchi *sacrosanctum* vocat: jam enim Tribunatu abierat Gracchus quare abdicato magistratu sacrosanctus esse desierat. Promulgatum erat, si quis Caii caput adferret, quod æquale auri pondus ipsi de publico rependeretur. Septimuleius itaque, ejus familiaris, illud pilo transfixum ad Opimium Consulem retulit, plumbóque in cerebri detracti locum infuso, ita ut septendecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam avaritiaque circumscripsit.

Plutarch. Plin. l. 33.

Cic. Sext. Valer. l. 9. Appian. de bello civil.

ARGUMENTUM CAP. XVI. LIB. III.

APpuleius Saturninus Tribunus plebis ad Gracchi leges sanciendas etiam Senatu juramento cogit Metellum, cùm jurare in ejus legem recusaret, in exilium pellit. Ejus tandem furores à Mario 6 Consule Senatus-consulto repressi sunt, ipseque cum suæ factionis hominibus occisus est.

COMMENTARIUS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus est

est popularis, quia in annonæ caritate Quæstorem, se à frumentaria procuratione Senatus amoverat. Cepit itaque Tribunatum plebis Mario 3 Consule, atque ejus potissimùm operâ Consul 4 factus est. Cùm Saturninus à Q. Metello Numidico censore, Senatu ob vitæ dedecora motus esset, eam ignominiam ulturus Tribunatum plebis Mario 5 Consule petiit iterum, atque novem jam creatis Tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius competitor obstaret, ut ejus cæde occupandi Tribunatus facultatem adipisceretur, eum è caupona, in quam ipse confugerat, extractum, auxiliante C. Mario 5 Consule interfecit, & Tribunatum plebis occupavit.

Cic. de Respons. Aruspic. Plutarch. in Marte,

1 Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ob oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus ut insititium censu, contra vim incitatæ multitudinis prohibuit; eum Saturninus, quia populo gratum ob Gracchorum memoriam sciebat, sibi collegam tertio quem ceperat Tribunatu cooptavit: quem primo magistratûs sui die periisse in seditione invenio: Hominem sine tribu, hoc est, servum, aut, ut alii scribunt, fugitivum. Libertini enim tribum habebant Esquilinam, aut quamcunque Urbanam, in qua censebantur: sine nomine, hoc est, ignobilem, obscurum.

Cic. Sext. Valer. l. 9. Appian. de bello civili.

2 In Tribunatu secundo legem ex Marii 5 Consulis auctoritate promulgavit Saturninus, ut quem agrum Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicâsset, is populo Romano divideretur. In eamque, ubi à populo accepta esset, à singulis Senatoribus jurari voluit; qui non jurasset, ei viginta talentorum

rum mulctam irrogavit; Metello, in popularem legem jurare nolenti, cùm à bonis civibus defenderetur, ne cædes fieret, maluit de civitate quàm de sententia discedere: profecto ei C. Marius Consul aquâ & igni interdixit, atque captatam hucusque ultionis occasionem Saturninus exercuit. Metellus Smyrnæ exulavit, sed proximo anno ab exilio ingenti civitatis favore restitutus est, M. Antonio & A. Postumio Coss. anno 654. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionem, cùm Quæstor urbanus esset, Saturnino restitisse scribitur ad Herennium.

Epitom. 69 Cic. post. redit.

3 Saturninus cum 3 Tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatûs competitorem, quem actionibus suis adversari judicabat, interfecit, ut C. Servilium Glauciam Prætorem urbanum, suæque factionis studiosissimum Consulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mandavit, videret, ne quid respublica detrimenti acciperet, quo Senatus consulto difficillimo Reipublicæ tempore plena Imrii potestas Consulibus tradebatur. Itaque Marius Glauciam Prætorem, Saturninum Tribunum plebis, & Saufeium Quæstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac incisis aquæ fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes uno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio Senatore occisum, & ejus caput per convivia circumlatum esse, auctores habeo. Quare postea perduellionis, à T. Labieno accusatus, cujus patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc Consule defensus est, & populi judicio absolutus.

4 Quibus aqua in igni interdictum erat, iis pœna exilii, etsi non nomine, re tamen ipsa irrogabatur: siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

ARGUMENTUM CAP XVII. LIB. III.

DRusus dum judicia inter Senatores & Equites communicare, & socios civitate donare contendit, utrumque, ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIUS.

M. Livius Drusus, vir nobilissimus, eloquentissimus, & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, ut summa ope niteretur pro Optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus fractæ erant: legem itaque rogabat, qua communicato inter Senatores & Equites judicio ordines in concordiam redigeret: sed collegarum improborum intercessione impeditus, Senatorum inconstantia & levitate deceptus, quando benè cœpta malè cedebant, convertit animum ad dandam Italiæ civitatem, quam promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea ac Senatui & Equitibus ob latas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen *C.* Varium Cicero nominat, occisus est, & nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio à Senatu discreta est, invidia cædis apud Philippum

De natura Deorum. 3.

lippu m

lippum & Cæpionem fuit. Livium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octavam partem æris argento miscuisse Plin. scribit lib. 33.

1 Varro apud Nonium in dictione, *Biceps* eisdem ferè verbis citatur: *Gracchus Senatui iniquus, equestri ordini judicio tradidit, ac bicipitem civitatem fecit; discordiarum civilium fontem.* Pertulit eam legem C. Gracchus dejecto ab intercessionis auxilio Senatu, & conscientia ignominiæ & infamiæ qua ob judicia corrupta flagrabant, quod Aurelium Cottam, Salinatorem, M. Aquillium repetundarum reos capitis pecuniis apertè absolvissent. Narrant autem Gracchum accepta hac lege dixisse, *se penitus nervos Senatorii ordinis incidisse*, quod verè ab ipso vsurpatum fuisse res postea comprobavit: nam judiciorum auctoritate à Senatoribus translata, equites de civibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis judicabant, mulctam, ignominiam, exilium irrogabant: quare eos verè dominos Optimatibus præposuit. Equites etiam cum Tribunis pleb. conspiratione facta in comitiis coibant, atque ab iis omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Remp. universam in potestate habebant; Senatus dignitate sola, eaque enervata, equester ordo potentia & opibus florebant. *Appianus.*

2 Metellum à Saturnino in exilium fuisse pulsum jam diximus. P. Rutilius Rufus, qui Consul fuerat cum C. Manilio anno 648 vir innocentissimus, lege repetundarum interrogatus, & conspiratione equitum qui tunc judicabant, ex invidia condemnatus est; quod cum Q. Mucio Scævolæ in Asia *Velleius Asco in Divin. Epit. 70. Seneca. Val. Max.*

 legatus

Cic. Brutus legatus fuisset, Asiaticos à publicanorum (qui equites erant) injuriis defendisse; quare omnes civitates Asiæ, legatos secessum ejus opperientes, & ad se ut veniret invitantes, obviam miserunt, à Sylla etiam revocatus, longiùs, ne quid contra leges faceret, in exilium recessit, Smyrnæ eum exulasse in Bruto scriptum est.

In Bruto Oratore. Q. Servilius Cæpio Consul anno 648 legem tulit, qua Senatoribus & equitibus inter se communicata sunt judicia, quam *Serviliam* Cicero vocat, at idem equitum animos propter judiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut non acceptam, aut non observatam, aut paulò pòst cum publico judicio Q. Servilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris gestam damnatus esset, abrogatam esse verisimile est: alioquin quid opus erat, quod eam Drusus post annos quindecim denuo referret? Inter Cæpionem & Drusum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpisse, unde origo *socialis* belli, Plin. lib. 33. scribit. At hic Cæpio ab illo alter est; hic enim ejusdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & Optimatium studiosus. Hic proximo anno sociali bello à Popedio circumventus & cum exercitu cæsus creditur.

4 Ambitus sive Ambitionis accusabantur, quicunque honores malis artibus affectabant: quod crimen apud Romanos variis legibus coercitum est. Severa erat Calpurnia consularis, quæ pecuniariam quoque pœnam habebat, cui postea derogatum est, etsi abrogata non fuerit. Præmium accusatoribus erat, ut si ambitus ipsi damnati essent

sent, aliamque in genere culpam demonstrâssent, ii in integrum restituerentur. Aut quod si accusator magistratum in judicium vocâsset, ejusque culpam judicibus probâsset, reus magistratum amittebat, accusator in ejus locum, si per ætatem & leges licebat, sufficiebatur. Aut tribus permutationem accusator petebat, si modò ea tribus in qua reus censebatur, nobilior esset quàm tribus accusatoris. Lex Tullia consulatus etiam ambitus condemnatis, decennio aqua & igni interdicebat. Aufidia tribunicia hoc à cæteris novi habebat, ut qui nummos in tribu promisisset, si non dedisset, impunè esset; sin dedisset, ut is quoad viveret, singulis HS. 3000 deberet. Lex Julia pœnam capitalem sanxit, qualem Polyb. Romæ suo tempore fuisse testatur, vel ex more, vel ex lege. Cùm itaque Coss. quinque ferè menses antequam inirent designarentur (designabantur enim Julio, inibant sequenti Januario) eo ferè tempore per competitores ob prædicta præmia de ambitionis crimine in ipsos inquirebatur. *Pro Cluentio. Pro Balbo.*

5 Ambiguum est, quem de familia Scaurorum designet. Cicero M. Aimilium Scaurum ambitus à P. Rutilio, consulatus sui competitore accusatum & absolutum fuisse: eundemque Rutilium à Scauro vicissim ob idem crimen in judicium vocatum fuisse scripsit. Eundem Senatus principem, & à Jugurtha muneribus corruptum, Salustius testatur. M. Aurelium Scaurum suffectum fuisse collegam Sulpitio Galbæ, cùm illius collega antequam iniret, mortuus scribatur, & istum, cùm legatus C. Manlio Consuli contra Cimbros esset captum, & à Bolo Cimbrorum *In Bruto. Epit. 67.*

rege cùm ab iis in consilium evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent, in Italiam digressuri, quòd diceret *Romanos vinci non posse*, occisum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum est: nam Scaurum à Cæpione pro M. Scauro repetundarum reum fuisse factum ob Asiaticam legationem, scribit *Asconius*, non ambitus.

Pro Cornel. Balb.

6 Q. Marcium Philippum postquam calamitate sua cessisset Urbe, Nuceriæ civem factum esse Cicero scribit: licebat enim reo antequam sententiæ perferebantur, exilio spontaneo publicum judicium subterfugere. An de hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo, quem paulò post Consulem Drusi jussu violatum inquit, non posse intelligi, ex Ciceronis Officiis manifestum est: quia ille gloriari solebat se sine ullo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima: quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat.

7 *Leges* sunt *rogationes* quas populus Romanus universus, Consulibus, vel alio patricio magistratu rogante, jussit. *Plebiscita*, quæ plebs tributis comitiis, sine patribus, Tribuno plebis rogante, scivit. Plebiscitorum nomen cum legum auctoritate fuisse confusum post *Hortensiam* legem, qua ea, quæ plebs scivisset, omnes Quirites tenerent, sancitum erat, ex scriptoribus manifestum est: at locus postulat, ut ea quæ legum ferendarum more ex veterum auctoritate observabimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis consultabat, ne quid contra

tra populi rem aut voluntatem sanciret, ne pugnantia capita simul ferret, neve quid, quod vetus aliqua lex jussisset, si ferretur infirmaret (abrogabat tamen nova lex si perferretur veteri præterquam sacratis) ne curationem, potestatem, commodumvè aliquod ipsi sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret, ne pluribus de rebus, quæ non ejusdem generis essent, una rogatione, perferretur. Scriptam ita legislator Reipubl. studiosus antequam promulgaret, Senatum consulebat; popularis verò, contempta Senatus auctoritate, legem rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eo consilio, ut inspiceret, qui vellet, & judicio suo disquireret, non solum ut intercederet antequam ferretur, verùm etiam an antiquanda, an jubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinum, hoc est, per trinas nundinas: cum enim nundinarum causa ex agris cives in urbem convenirent, per trinundinum leges patere, ut à rustica plebe ter legi cognoscique possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum convocabat: ibi cum legem præco subjiciente scriba recitasset, tum quidam primùm qui legem rogabat, populo suadebat ut rogationem acciperet, sed post eum alii: primum privati, permittente magistratu (nec enim aliter concionari privatis licebat) inde magistratus, ne si privati eos qui magistratum gerebant, ante audissent, ab eis dissentire non auderent: tum quidem si qui legi intercedere (quod proprium Tribunis pleb. erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, potuerunt, dum sitella deferrebatur, dum

Licinia.
Æbutiæ.
Cæcilia.
Didia.

Dionysius
Cic. Phil. 5.
pro domo
sua.

æquabantur sortes, dum sortitio fiebat. Tribubus vel centuriis in sortem conjectis, quæ prior exibat *prærogativa* dicebatur. Populo tabellæ binæ distribuebantur, quarum altero, quæ abrogabat legem A. hoc est, antiquo, id est, antiqua volo, nova non probo: altera V R. hoc est, uti rogas, habebat. Atque cum centuria sive tribus Tabulam pro sua quisque voluntate in cistam conjecisset, suffragia in utramque sententiam dinumerabantur, numerúsque eorum punctis notabatur unde ejus centuriæ vel tribus sententia dignoscebatur, eáque à Præcone renunciabatur, & eadem in reliquis tribubus aut centuriis servata, ex majore tribuum centuriarumve numero vel antiquabatur lex, vel sciscebatur. Accepta omnium civium jurejurando confirmabatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legiq; nomen factũ est à gente legislatoris. Contra, siqua lex rogata esset ea ex senatuscõnsulto à populo abrogatur.

8 Abrogare hoc loco pro obnunciare positum esse nullo exemplo videtur: obnunciare enim Consul Tribuno, non intercedere poterat. Obnunciabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente fulgur aut tonitru observatum erat, nunciabat, quod solùm magistratui licebat. At à Philippo Consule fuisse Livio Druso obnunciatum, ex eo verisimile est, quòd is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quòd Liviæ leges omnes uno senatus-consulto tollerentur: nempe hujusmodi legibus non videri populum teneri Senatus decernebat, quæ contra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis in privato, vel in Magistratu

Magistratu aliquo ad concionem ad populum admittendo, vel ab eadem prohibendo tanta potestas erat, ut non solùm de rostris concionantem, sed etiam de curru triumphantem detrahere Tribuno pleb. licuerit, vel etiam ad supplicium si liceret ducere: propterea quòd, cui vellet manus injicere sacratis legibus poterat; ipsi, cum sacrosanctus esset, nemo poterat.

ARGVMENTUM CAP. XVIII. LIB. III.

Italici toties promissâ civitate delusi, quod legibus Fulviâ & Liviâ obtinere non poterunt hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIUS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud scriptores invenio; *Sociale*, quia cum sociis populi Romani gestum est; *Marsicum*, quòd à Marsis primò commotum; *Italicum*, ab Italica urbe, quo nomine *Corfinium* dictum est, quia illo pro arce & concilii loco Italici hoc in bello contra Romanos utebantur. M. Fulvius Flaccus Consul ad spem civitatis donandæ primùm socios erexerat, hoc est, ut prærogatâ quã promulgaverat lege, Tribuum & honorũ petitioné consequerentur. Atq; Fulvius ægrè compulsus est, ut in curiam veniret: deinde partim monenti, partim oranti Senatui, ut ab incœpto Reipublicæ tam pernitioso desisteret, responsum non dedit: quare decreta ei provincia Gallia, Senatus illum ab eo consilio avocavit, ipseque cum triumpho domum reversus, se socium C. Graccho adjunxit, cum *Strabo l. 5.*

quo in eadem seditione à L. Opimio, ut dictum est, occisus fuit.
630 Livius Drusus eandem
632 legem preferre conatus est: sed ei civium, in quod incurrerat odium, impedimento fuit. Ergo Italici his tanta spe dejecti, facta inter populos coitione adversus pop. Rom. conjurarunt. Quare pop. Romanus saga sumpsit, ac bellum adversus Italicos jussit, Sexto Julio Cæsare & L. Marcio Philippo Coss. anno 662.

1 Municipiorum duplex apud Romanos scriptores genus invenio: primum, quod jure suo uteretur, & tantum munus honorarium inter cives Romanos obiret, hoc est, honoris causa in legione stipendium faceret, ut cives, non ut socii in auxiliis: illaque municipia sine suffragio dicta sunt. Alterum genus municipiorum fuit eorum, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat, sed illi legibus suis spoliabantur, Romanis obstringebantur. Hinc *municipalia prodigia* vocat duces Italici belli ex municipiis oriundos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompam, & cæremonias Dionysius latè describit. Consules die initi magistratus, Jovis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictam ferias celebrabant, Jovi Latiali sacrum solenne in monte Albano faciebant.

3 Asculanum civem pro obside Italici fœderis ductum in urbem aliam, quidam indicaverat Servilio Cœpioni pro Consule agenti in Apulia, qui properè oppidum ingressus, Asculanosque solenne patrum celebrantes minis deterrere conatus ab eis interficitur, quod defectionem proditam intelligerent: simulque

que Fontaius ejus legatis, & quotquot erant Asculi cives Romani, atque bona eorum direpta sunt. Itaque aperta jam conjuratione omnes arma corripiunt, Marsi, Peligni, Vestini, Merucini: eos sequuntur Picentes, Frentani, Irpini, Pompeiani, Venusini, Appuli, Lucani, Samnites aviti hostes, Latini, & quicquid populorum ultra Lirim usque ad sinum Adriaticum habitabat. Utrinque armantur copiæ ad centum millia hominum, & à pop. Rom. utrisque Coss. L. Cæsari, & Rutilio Lupo imperium datum est.

4 Qu. Popedium Silonem hujus belli ducem fuisse Appianus etiam & Orosius testantur, qui dum transfugæ fidem magna fraude sibi præstruxerat, cum majore perfidia Cæpionem in insidias cum comitatu suo pertractum occîdit. Popedii exercitum Cæcilius Metellus adortus prælio vicit, in quo etiam ipse Popedius cæsus est.

5 Licinus Crassus Cæsaris legatus à M. Lamponio Italicorum duce, octingintis ex ejus exercitu occisis fuga in Grumentum Picentinorum oppidum compulsus est.

6 P. Rutilius Lupus consul, unà cum C. Mario legato, duos pontes non longè inter se distantes super Lirim construxerat, à trajiciendas copias, quibus Vetrius Cato Marsorum dux sese cum exercitu opposuit, cumque propius ad Marii pontem movisset, insidias noctu circa P. Rutilii trajectum, quem ipsi permisit disposuit: cæsis itaq; multis, multos in flumen præcipites agit Rutilius Consul in capite saucius, paulò post ex vulnere moritur. Marius, ubi eam cladem ex cadaveribus prono flumine ad sua castra delatis intellexit, properat ad hostium castra, eaque expugnat, &

calamis

calamitatem acceptam castigat. Consulis cadaver in Urbem relatum, magnum luctum civibus & consternationem attulit: quare Senatus-consultum est, ut posthac defunctorum corpora ibi sepelirentur, ubicunque cecidissent. Ita Appianus.

lib. 5. c. 17. 7 L. Julium Cæsarem Consulem à Verrio Catone, cæsis 2000, in Æserniam populi Romani sociam urbem compulsum fuisse, Appianus scribit, eundémque copiis undique cõtractis, contra Samnites fœliciter pugnâsse, & ob eam victoriam Romæ saga esse posita, Orosius etiam testatur. Quare hic alios esse secutum annales Florum oportuit, quia ea de L. Julio Cæsare scribit, quæ alii de Rutilio Lupo memoriæ prodiderunt. Accedit ad criminationem Flori, quòd Annales Consulum hunc Julium Censorem cum Lucinio Crasso in proximum annum nuncupent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur.

Appian. 8 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiã civitatis donatione fuisse præoccupatos alii scribunt. Sed L. Porcionem Catonem Consulem rebus prosperè gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum ad Fucinum lacum expugnat, fraude C. Marii, cujus patris victoriam Cimbricam Cato dicteriis extenuaverat, in turba occisum esse Orosius scribit.

lib. 5. c. 17. 9 A. Gabinium adversus Lucanos benè pugnâsse, multa oppida expugnâsse: sed dum castra illorum obsideret, interiisse, apud alios scriptores observavi.

10 Sylla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorum castra expagnavit. Ipse tot successibus invitatus, & cùm post præturam etiam hoc bello feliciter gesto illustratus esset,
consulatum

consulatum in proximum annum petiit, eumque honorem undequinquagesimo ætatis anno omnium penè civium suffragio assecutus est.

11 Pompeius Strabo Consul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitaverant, edomuit. Cùm enim diu obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta tria millia, Asculo occupato, præfectos & centuriones, cunctósque principes eorum virgis cecîdit, securique percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphavit; & teste Appiano de Marsis, cum neque de Marsis, neque sine Marsis, antea triumphâsset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeii *Magni*, ipse post biennium in bello civili Cinnano fulmine ictus interiit, lectû ejus populus diripuit, corpus unco traxit. Hanc invidiam sibi conflaverat, quia Qu. Pompeium Rufum Syllæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquandiu invitâ civitate obtinuerat, accipiendum contendentem, seditione, quam ipse Strabo excitaverat, sacrificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactaverat: & hoc primùm anno, Strabone, auctore, sanguine Consulis Romanorum militum manus contaminatæ fuerunt. *Valer. Maxim.* *Velleius* 11 569.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. III.

Summatim servilia bella recenset, ab Urbe liberata usq; ad annum 654, quo in Sicilia per M. Aquillium proc. cum servis debellatum est.

COM-

COMMENTARIUS.

Herdonius Sabinus, convocatis ad arma exulibus, & servis ad libertatem, Capitolium noctu occupaverat anno 293. quod dum Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit; & Herdonius eo in prælio interfectus est. Eodem etiam tempore laborabatur in Vrbe magno motu inter patres & plebem C. Terentio Arsa Tribuno plebis legibus in patrum servitium promulgandis omni studio incumbente.

Liv. lib. 2.

1 T*umultus* propriè est ex subito bello tanta perturbatio, ut maior inde timor oriatur; dictus, quasi *timor multus*. Tumultu & Senatus consulti decreto justitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus habebatur, tam in Vrbe, quàm in Italia.

Philip. 8.

2 Tres Consules in Sicilia rem gessisse contra servos invenio; C. Fulvium Flaccum quo eventu tamen, quia rerum memoria hîc periit, parum compertum habeo. L. Pisonem Flacco successisse, qui octo millia servorum interfecit, quos capere potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitivis debellavit, ac bello confecto provinciam ordinavit. Hîc igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est.

Cic. in Verrem.

3 *Ovatio* minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, cùm aut bella non ritè indicta, nec cum justo hoste gesta essent, aut cùm hostium nomen humile & indignum triumpho, ut servorum, piratarumq; videretur. Ovans nec curru vectus, nec trabeâ nec togâ pictâ indutus, pedibus Vrbem exercitu præeunte ingreditur, ut Dionysius

Gal. lib. 5.

Lib. 3.

nysius (qui *pedestrem triumphum* vocat ovationem) testatur. Itidem Massurius Sabinus apud Gellium prodidit; sequentibus eos non militibus, sed *universo senatu*, Myrtea coronatos fuisse, & usos, qui ovantes ingrederentur; ut qui triumphantes veherentur, laureâ; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testantur. Ovationem Plutarchus ab *ove*, quam immolabant ovantes, ut trumphantes in Capitolio taurum, dictam esse contendit. *Plutarch. in Mario.*

M. Aquillium consularem (fuit enim collega Marii 5 Consulis anno 652.) ovantem de bello fugitivorum in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. Hic postea legatus à Mithradate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est. *11 de Oratore.*

ARGVMENTVM CAP. XX. LIB. III.

Gladiatores, Spartaco duce, aliquandiu bellum dubio Marte gerunt cum Romanis: sed tandem à M. Crasso Proprætore debellantur.

COMMENTARIUS.

Gladiatores servi erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebãtur, ut cùm munus gladiatorium à magistratu ipsi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redempti in arena depugnarent, eâ quidem necessitate, ut vel adversarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur: idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpiùs victores libertate & missione digni haberentur, & rude à Prætore donarentur, qua

accepta

acceptâ ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Causam tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Julius Capitolinus duplicem refert: unum, quòd ita hanc devotionem contra hostes factam putarent; ut civium sanguine litato, specie pugnatum Fortunam satiarent: alteram, & verisimiliorem, ut tam cruento spectaculo cives Romanos adsuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui à quodam Spartaco Thrace persuasi, ut pro sua potiùs libertate, quàm pro spectatorum voluptate dimicarent, effractâ custodiâ, & armis quæ viatoribus obviis eripuerant instructi, Vesuvium montem occupârunt. Eorum qui ab ergastulo eruperunt, numerum varii variè recensent. Plutarch. in Crass. ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. App. ἑβδομήκοντα μονομάχους. Livius, Eutropius, Orosius 74 recensent. (In civil. bell.)

2 Claudium Pulchrum legatum habet Epitom. 95. κλώδιον στρατηγὸν. Plutarc. 74 gladiatores eo, quo noster Florus refert, strata-stemate à Clodii obsessione elapsos, eósque aliquot ejus cohortes, nec opinantes aggressos, loco pepulisse, testatur etiam Front. l. 1. cap. 5.

3 P. Varinium Glabrum Prætorem Spartacus magno prælio vicit, ejúsque equo, ornamentis & lictoribus potitus est. Furium ejus legatum cum duobus millibus profligavit. Cossinium alterum ejus legatum apud Salinas lavantem ex inopinato ferè oppressit, ejúsque impedimentis & castris potitus, fugientémque exercitum assecutus, occiso Cossinio, fudit fugavitque. Hinc jam celebrior

lebrior factus Spartacus, affluente undique turbâ, exercitum 70000 collegit.

4 Thurii urbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluvium, antè etiam Sibaris dicta, ubi Herodotus historiam suam scripsit, & mortuus sepultúsque est, Thucyd. lib. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio Consule unà cum 30000 fugitivis oppressus, & occisus est, atque manibus ejus parentavit Spartacus, trecentósque ex Gellii, & Lentuli Coss. exercitu captivos Crixo inferias misit. *Appia. bel. civil.*

6 Muneratores & muneratorii dicebantur qui ludos gladiatorios populo, emptis à Lanista gladiatoribus suo sumptu exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Apennium in Galliam properaret, Gellius Consul præoccupato itinere eum exclusit, Lentulus Consul à tergo ejus vestigiis inhærebat: sed ille singulos per occasionem aggressus reppulit, quibus trepidè fugientibus, eorum castris cum omnibus simul impedimentis potitus est.

8 C. Crassus Galliæ Cisalpinæ Prætor circa Padum cum decem millium exercitu erat, qui Spartaco obviam profectus, ac prælio commisso fugatus, & ægrè elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarii gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur. *Retiarii* dicti erant, quia *reti* variè suos adversarios implicabant & capiebant.

ARGV-

ARGUMENTUM CAP. XXI. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Sylla imperium per Sulpitium Tribunum plebis abrogat. Sylla armatus Urbem invadit, Marium & eius factionem expellit. Sulpitium occidit. Cinna Marium exulem revocat, uterq; crudelissimè Senatum lacerat. Sylla ex Asia reversus, omnium crudelitatem cruenta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIUS.

L. Cornelius Sylla natus familia nobili, sed jam majorum ignavia extincta (sextus enim erat à Cornelio Rufino qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) diu ita se gessit, ut nullam petendi consulatus rationem habere videretur; deinde post præturam bello illustratus Italico, & ante in Gallia & Numidia legatione sub Mario, qua eminentissimos hostium duces fuderat, ex successu animum sumpsit, petensq; consulatum pene omnium civium suffragiis anno ætatis undequinquagesimo Consul creatus, Asiamque & Mithradaticum bellum sortitus est. C. Marius incredibili ardens ejus belli gerendi cupiditate, P. Sulpitium Tribunum pleb. inpulit, ut lege lata Syllæ (qui adhuc in Campania socialis belli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, atque in se transferret. Quam legem cum P. Sulpitius Qu. Pompeio Consule & Syllæ collega adversante, ita tulisset, ut filium etiam Consulis Syllæ generum occideret: Sylla irritatus Romam exerci-

tum

lum deduxit: & inimicis prælio superatis, Urbem ingressus, arcem Capitolinam tanquam victor insedit, atque ex Senatus consulto 12 inimicos suos hostes judicatos Urbe expulit, inter quos P. Sulpitius legislator servi indicio extractus à villa, occisus est. Sylla deinceps statum civitatis ex sua sententiâ ordinavit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Syllani ipsum insequerentur, ut vitæ suæ consuleret, se in Minturnensium paludes demerserat: inde equitum strepitu territus emergens deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnenses ejus dignitatem reveriti ipsum dimittunt, & officiis fugientem prosequuntur; ille se in lembum piscatorium conjicit, & inter navigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela convertisset, naufragus & exul ab ea provincia, ut hostis populi Romani à Prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus jaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidiis unà cum sociis elapsum recipit, & in Cercinam insulam navigat. Cum ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erant, & Cn. Octavium Consules novis seditionibus turbare rempublicam, Cinnámque, Consulatu ipsi per vim abrogato ejectum, Italiam petit, & Cinnæ se conjungit, & redditu suo Senatum cunctum pene delevit.

Cic. Pison.

Plutarch. & in Mario. Appian. de bello civilis

2 Alteram causam hujus seditionis invenio, quòd cùm civitas aliquot Italicis ita data esset, ut non in 35 Tribus veteres novi cives censerentur, sed in novas alias decem conscriberentur, ne novorum civium multitudo

tudo ac potentia, veterum in comitiis auctoritatem labefactaret: Cinna tamen, ut ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes in XXXV Tribus distributum esse professus est, quo nomine ingentem ex tota Italia multitudinem Romam accivit, cùm autem hanc rogationem per vim perferre vellet, à Cn Octavio collega, qui veterum civium causam susceperat per seditionem Urbe pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas civitates circumiret, ex Senatus consulto magistratu abdicatus est. In ejus locum L. Cornelius Merula flamen dialis factus, qui capta urbe à Cinna & Mario, cùm se consulatu abdicâsset, incisis venis, sponte vitam finivit, nec alius flamen dialis intra annos duos & septuaginta suffectus est, teste Tacito lib, 4.

3 *M.* Antonius orator Consul fuit cum à Postumio Albino anno 654 Censor cum L. Flacco anno 656: hunc Cicero ut eloquentissimum, prudentissimum, sapientissimumque virum ubique commendat, atque is eloquentiæ gloria omnes honores populi suffragiis assequutus est. Cùm autem *Ma*riani & Cinnani milites, ut ab iis percussores ad *M.*Antonium immissi in ejus cubiculum irrumperent, aliquandiu sua eloquentia ipsorum mucrones in se districtos cohibuit: sed à superveniente Annia caput ejus præcisum est, quod suis manibus inter epulas *M*arius per summam animi ac verborum insolentiam aliquandiu tenuit, & deinde in rostris exponi jussit.

4 L. & C. Cæsares fratres occisos esse Appianus refert, Atiliumque Serranum Lucii germanum: item C. Numitorium, & *M.*Bæ-

M. Bæbium in via obvios esse trucidatos. P. Crassus in fuga filium interemit, nec venit vivus in potestatem prosequentium, quos ne ipse quidem effugere potuit.

5 Catulus, qui Cimbrico bello Marii collega fuerat, dum sibi moriendum esse intellexit, ut se à ludibrio inimicorum vindicaret in cubiculo suo recens calce illito nec dum persiccato, prunis ingestis sponte sua suffocatus est, atque ita trium ætatum tres oratores, M. Antonius, Q. Catulus, C. Julius crudelissimè sunt interfecti.

6 Plutarchus in Mario, ὅτῳ ἀσπασαμένῳ μὴ προσαγορεύσειε μηδ᾽ ἀντασπάσαιτο, τοῦτο αὐτῷ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς. *Cicer. in Brut.*

7 Marius Consul 7 renunciatus, intra dies quam inierat tredecim, morbo laterali, & phrenesi consumptus est, cùm ageret annum septuagesimum. Quarto etiam consulatu suo L. Cinna cùm bellum contra Syllam ab Asia victorem revertentem pararet, dum milites suos ut in Dalmatiam trajicerent per vim, ut Syllæ venienti occurreret, cogere vult ob nimiam crudelitatem ab exercitu suo lapidibus Anconæ concisus est. Plutarchus ita: Cn. Pompeius, qui postea Magnus appellatus est, juvenis in castra Cinnæ venit, à quo cùm esset falso crimine notatus, clam fugit: eo nusquam comparente, creditum est eum à Cinna fuisse interemptum, itaque qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, eum impetu facto occiderunt.

8 Sylla compositis transmarinis rebus in Italiam cum 30 millibus armatorum adversus 200 millia & amplius hostium Brundisii appulit, atque hoc in bello insig-

nem

nem animi fortitudinem ostendit, quod dum per triennium Cinnanæ Marianæque partes Italiam obsiderent, ejus uxorem familiamque vix fuga servatam urbe ejecissent, bona publicâssent, atque domum ejus diruissent; tamen sibi frangendum hostem prius, quàm inimicos cives ulciscendum existimaret, nec interea se iis bellum illaturum dissimulaverit. Q. Metellus Pius & Cn. Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus se ad Syllam contulerunt: missis legatis qui de pace agerent, iisque à Consule C. Norbano violatis, Sylla ad Canusium cum Norbano signa confert: desiderata sunt ex Norbani exercitu 6000. ipse Capuam fugit.

9 L. Scipio alter Consul, dum spe pacis à Sylla duceretur; interea per Syllanos ejus exercitus solicitatus, signa ad Syllam deserto Consule transtulit. Scipio & filius cùm interemi possent, incolumes dimissi sunt. L. Scipio fluctibus Reipubl. ita expulsus, Massiliæ postea in exilio vixit; & à Sylla inter proscriptos relatus est.

10 Marius iste, filius Marii 7 Consulis, an nepos fuerit, ex auctorum ista tradentium varietate mihi incertum est. Appianus fratris Marii filium 27 annos natum, cùm Consul crearetur, fuisse scribit. Sed Velleius Plutarchus, Eutropius, & alii C. Marii filium prodiderunt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortassè per adoptionem: ipse à Sylla non procul à Præneste ad Sacriportum prælio superatus fugit, & fune in mœnia subductus est. Sylla Præneste circumvallavit, atque obsidioni Lucretium Offellam præfecit. Marius cum Prænestini se dedidissent, per cuniculum captabat evadere

dere, septus undiq; ab exercitu, mortem sibi conscivit, cum Pontio Telesino fugæ comite stricto utrinque gladio concurrens: quem cùm occidisset, ipse saucius à servo impetravit, ut se occideret, ejus caput ad Syllam missum pro rostris positum est, atque Sylla hac victoria elatus, Fœlicem sese deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterum Consul cum Cinna 4 Consule esset, ne quem collegam sibi in Cinnæ à militibus suis cæsi locum sufficeret, auspiciis sæpe impeditus fuit, atque ideo solus per totum annum consulatum gessit; proximo deinde anno tertium Consul cum Caio Mario creatus, à Metello Pio non procul à Faventia superatus copiis suis spoliatur, ipse in Siciliam fugit, ibi à Pompeio captus, cùm muliebriter etiam fleret, interfectus est.

12 Marii Consulis jussu L. Damasippus, vel, ut scribit Appianus, Brutus, Prætor Urbanus cùm Senatum vocâsset, omnem quæ in Urbe erat nobilitatem trucidavit: inter cæteros P. Antistium Cn. Pompeii socerum, C. Papirium Carbonem Consulis fratrem, L. Domitium, & Q. Mutium Scævolam Pontificem maximum, fugientem in ædes Vestæ, in Vestibulo occidit: omnium cadavera in Tiberim proiecta sunt.

13 Villa publica domus amplissima erat in campo Martio, in qua hostium legati, quibus in Urbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur: 7 millia peditum Syllæ iussu in ea iugulata esse D. Augustinus scribit. Valerius Maxim. quatuor legiones in Villa publica fuisse trucidatas numerat, Livius 8 millia, *De civ. Dei lib. 3. c. 2. l. 9. c. 2.*

Plutarch.

Plutarchus 6 millia.

14 Sylla debellatis inimicis, cùm Urbem per suos milites occupâsset, proscriptionis calamitosissimæ inventor fuit, qua præmium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiumque indicibus, & pœnam eandem abditus celantibus interminabatur. Senatores primùm octoginta, Equites 1600 proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum jura lege lata privavit, aditumque iis in Senatum obstruxit, ac ut suam tyrannidem maximâ potestate confirmaret, se *Dictatorem perpetuum* dici per L. Flaccum interregem curavit: atque cùm per annos tres multa hominum millia morte, multâ, atque omni contumeliarum & injuriæ genere acerbissimè vexâsset, Italiam & totam Rempublicam rerum novarum studio perturbâsset, dimisso à se publico præsidio, palam in foro dixit, *se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere*: ipse proximo à Dictatura abdicata anno, ex pediculari morbo periit annos natus sexaginta: magnus ejus funeri honos habitus est, atque ipse in campo *Martio*, frustra repugnante Lepido Consule, sepultus est.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. III.

Q. *Sertorius proscriptus in Hispania ulteriore ingens bellum movit, sed domestica fraude octavo demum anno occisus est.*

COM.

COMMENTARIUS.

Q. Sertorius, desperatis Marianorum rebus, in Hispaniam ulteriorem, quam Prætor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sylla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorium primùm Carthaginem novam, inde in Mauritaniam compulit, pòst cum eo recedente ad Pityusam insulam navali prœlio decertavit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit navigandi ad insulas fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremæ versus occidentem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vellent, avocatus est, & inde victor in Lusitaniam reversus, eam ad bellum impulit, atque armavit, & ut multorum animos sibi religione quadam adstringeret, in castris cervum album tanquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur in somnis nunciari simulabat.

1 Sylla Dictator consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam contra Sertorium misit, qui vel ætatis, vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius ejus legatus ab Herculeio quæstore Sertorii victus & occisus est. Itidem Manilius Proconsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infœliciter cum Herculeio pugnavit, castrisque exutus in oppidum Ilerdam pene solus refugit.

2 Cùm Q. Metellus impar adversus Sertorium videretur, visum est Senatui Cn. Pompeio privato adhuc & Equestri extra

ordinem imperium in Hispaniam dare, qui Gellis ipsius iter in Hispaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit. Primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus numero ad Lauronem sustinuit. Lauronem Sertorius inspectante Metello accedit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magno cum exercitu ad Sertorium venerat. Sertorius & Perperna conjungunt copias: iste cum Metello congressus, fusus, fugatúsque est; ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum profligavit. Iterum ad Seguntiam Sertorius Pompeium, Metellus Perpernam fudit: tertiò cùm se in Metellum Sertorius intulisset, superveniente Pompeio recessit; ac laboriosissimo bello ægrè tandem repulsus est Sertorius: ejus quæstor *L.* Herculeius à Metello cum omni exercitu concisus est.

4 Perperna Sertorio ex conjuratione domesticas insidias struxit, epulantem & accubantem confodiunt. Perperna exercitum Sertorii occupavit, & prælio cum Pompeio congressus, victus est; dum fuga salutem quærit, ab equitibus suis ad Pompeium ut percussor Sertorius retractus est, atque dum vociferatur multa se habere quæ ad Reipublicæ salutem pertinerent, Pompeio indicanda: epistolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant. Pompeius statim conquisitas omnes epistolas, ac ne lectas quidem aut inspectas comburi jussit: quo facto laudem invenit, & multos à metu liberavit: ipsumque Perpernam antequam indicium alicujus rei effutiret, occidi jussit.

5 Calaguris

5 Calaguris Vasconum in citeriore Hispania oppidum tam pertinaciter Pompeio restitit, quòd etiam uxores suas natosq; in alimentum verterint, & cadaverum reliquias salierint. Hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potius quàm civile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumphârunt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Roman. ante diem quàm consulatum iniret, curru urbem invectus est pridie Kal. Jan. 682.

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Syllæ leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam: ipse profligatus in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIUS.

M. Æmilius Lepidus Consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Syllæ jam mortui rescindendis promulgavit, ut qui à Sylla proscripti fuerant, & civitatem, & bona sua recuperarent; cui cùm Catulus collega, & boni omnes adversarentur, Lepidus à Senatu jurejurando adactus, bellum se patriæ non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tanquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus e Patriciis Corneliis Sylla igni voluit cremari: antea enim humari solent. Cùm autem ipse victor acerbiore odio C.

Marii reliquias ad Anienem sitas dissipari jussisset, timens similem fortè casum corpori suo posse accidere, cremari voluit.

2 Consulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commovisset, Galliam citeriorem per M. Brutum, ejus, qui Cæsarem interfecit, patrem obtineret, infesta signa patriæ intulit. Pòst autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à se Mutinæ occiso Senatum certiorem fecisset, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit. Hunc verò motum intra unam æstatem suppressum fuisse Eutropius testatur.

3 Milvius pons supra Tiberim via Flaminia ab Urbe plus minus duobus millibus passuum distat in occasum æstivum: exstructus est à M. Scauro Censore Syllæ tempore, ut Ammianus scribit.

LIBRI QUARTI

CAPUT I.

Catilinæ & sociorum ipsius conjurationem exponit; & Ciceronis Consulis in ea opprimenda vigilantiam: dehinc Catilinam à C. Antonio Consule cum suo exercitu cæsum esse.

COMMENTARIUS.

L. Sergius Catilina Patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Pisone conjuraverat, cumque priore anno repetundarum interrogatus, hoc anno ambitus insimulatus, repulsam consulatus tulisset, cum P. Lentulo

& C. Cethego Prætoribus, atq; aliis multis de cæde Consulum, & Senatus, incendiis Urbis, & opprimenda Republica conjuravit.

1 Q. Curius flagitiis atque facinoribus coopertus, quem censores Senatu probri gratia moverant, homo vanæ & futilis linguæ, conjurationis secreta apud Fulviam, cum qua ei vetus stupri consuetudo erat, effutiverat, ea, quæ & quomodo audiverat; compluribus narravit, ipseque Cicero Consul multa pollicendo pellexit, ut Q. Curius consilia conjurationis Catilinariæ ipsi proderet.

2 M. Portius Læca à Salustio nominatur, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per Urbem cædis atque incendiorum constituta est. Ipse lege *Lutatia*, postquam Catilina cum exercitu cæsus esset, ex indicio L. Vettii equitis Romani postulatus, de vi publica condemnatus est.

3. 4 P. Cornelius Ser. F. Sylla, & P. Autronius Pætus cùm Consules in annum 688 designati essent, de ambitu postulati non inierunt, sed in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnaverant. Ipsi eo dolore animi exasperati cum Cn. Pisone & Catilina conjurant, & Cottam & Torquatum Consules in Capitolio Kal. Jan. parant interficere, sed re per indicium cognita, ipsorum consilium diremptum est. P. Autronius & Servius, hujus Syllæ frater, de vi publica condemnati sunt. P. Cornelium Syllam Cicero defendit, & Hortensius.

5 L. Vargunteius Senator cùm C. Cornelio equite constituerat cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridie Non.

Novemb. salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere. Sed Cicero per Fulviam de dolo qui parabatur certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lutatia de vi publica. L. Cassium Longinum Salustius inter conjuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consularis, Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno 682. & Prætor iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis severiore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabinio conjectus est; atque de iis supplicium, gula laqueo fracta, in Tulliano sumptum est. P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romæ tribus Corneliis regnum portendi, Cinnam atque Syllam antea, se tertium esse, cujus fatum foret Urbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonii postea Triumviri vitricus, hinc illud odium M. Antonii & Ciceronis enatum esse verisimile est, teste Plutarcho in Antonio.

7 VI. Idus Novemb. Cicero Senatum in Jovis Statoris ædem convocavit: venit eodem Catilina, eique nullus Senator assidere voluit: eaque pars subselliorum, ad quam ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero Consul, sive præsentiam ejus timens sive ira commotus orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Urbe egredi jussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus, & fascibus, imperii insignibus adhibitis, ex Urbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quum Catilina profugisset,

Cicero

Cicero orationem alteram ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quòd Catilina ex urbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes judicavit. Tertia deinde exponit, quod in senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severiorem inclinet.

ARGUMENTUM CAP. II. LIB. IV.

Cæsar, Pompeius, Crassus, coitione sibi dominationem confirmabant: Crasso à Parthis cæso, Pompeii & Cæsaris necessitudine ob Juliæ mortem abrupta, cum Cæsar priorem, Pompeius parem non ferret, civilibus armis cum totius orbis & urbis calamitate socer & gener contendunt. Pompeius in Ægyptum fugiens, perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis Rempublicam occupat, & invidia affectati regni Optimatium conspiratione, post triennium in Senatu 23 vulneribus confectus est.

COMMENTARIUS.

M. Marcellus Consul Cæsaris inimicus anno 702 ad Senatum retulit, ut Cæsari antequam ejus dominatio imperii continuatione confirmaretur, abrogata lege Pompeii & Crassi, successor daretur, ut exercitum dimitteret, & ne ejus absentis in petitione consulatus ratio haberetur. Sed Ser. Sulpitio ejus collega, & tribun. pleb. summa ope contra tendentibus: nemo in Marcelli sententiam

pedibus ivit. Sequenti deinde anno Cæsar veritus, ne C. Marcellus Consul (qui *Marcelli* patruellis erat) efficeret, quod ille non potuisset, L. Paulum ejus collegam talentis mille quingentis sibi devinxit, ut ne quid contra se contenderet, sed C. Curionis Tribuni pleb. obæratissimi operam, antea consiliis suis adversantem, majori mercede redemit, qui cum de dimittendo Cæsaris exercitu referretur, ita quidem consensit, si & cæteri quoque ab armis discederent (qua exceptione Pompeium notabat, qui post Consulatum secundum Hispania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam proconsul ad Urbem erat) atque amici Pompeii ne in eam sententiam discessio fieret, obsistebant. Quod verò duobus prioribus annis adversarii Cæsaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello Coss. anni 704 initio perfectum est. Etenim in sententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipsius Pompeii ore promere videbatur. S. C. factum est, ut nisi ante certum diem Cæsar exercitum dimitteret, eum adversus Rempublicam facturum videri: intercesserunt M. Antonius, & Q. Cassius Tribuni plebis: itaque de imperio Cæsaris & de trib. plebis intercedentibus, acerbissimè instigante Pompeio est decretum. Factum etiam senatus-consultum ante diem 7 Idus Jan. darent operam Coss. Prætores, Trib. pleb. quique consulares essent ad Urbem, ne quid Respub. detrimenti caperet. Tribuni plebis statim servili habitu ab Urbe fugiunt, & Cæsarem, qui Ravennæ suis postulatis responsa expectabat, conveniunt.

1 Q. Metellus Celer consulis Africani collega fuit. Dione teste, & uterque consulatum

Pompeii

Pompeii auxilio, cujus legati in Asia fuerant consecutus est. Q. Metellum Creticum Pompeio inimicum fuisse, quia ornamentum ejus triumphi subduxerat, ereptis per Tribun. pl. ejus captivis, supra cap. 7. lib. 3. exposuimus: eundem hoc anno in Galliam, ob motum Helvetiorum, legatum fuisse missum cum L Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in 1. ad Atticum scribit.

2 Cum Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, ut quæ in Asia bello Mithradatico singulis regibus ac gentibus dedisset, rata essent, atque ea in re L. Lucullum, cui successerat, & M. Catonem adversarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adjunxit. Cæsarem, qui abjecto ex Lusitania triumpho, ut privati ejus ratio in comitiis consularibus haberi posset, sua opera consulem creat. Crassum aliis promissis implet. Ita inter tres civitatis principes coitio facta, eaque jurejurando firmata est, fore ut nemo nemini in Republica adversaretur, atque alius alium gratia, auctoritate, atque omni ope in iis quæ petiisset, adjuvaret: eam coitionem Varro historicus uno libro complexus *Tricipitinam* vocavit. Dio, Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertium sine collega anno 701. postquam defensor esse Reip cœperat, contendit, ut decem Trib. pl. ad pepulum ferrent, ut absentis Cæsaris in petendo secundo consulatu ratio haberetur, quo privilegio cum Pompeius pravitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter privaret, Senatúmque ut contra Cæsarem atrociùs consulerent, animâsset, & Cæsari nihil pro æquissimis postulatis quam iniquis-

ſima reſponſa darentur; Cæſar populi beneficium, ſuamque ſalutem armis ſibi aſſerendam decrevit.

4 More majorum præſentes & privati tantum in Urbe nomen ſuum profeſſi petebant magiſtratum: fuiſſet itaque Cæſari demittendus exercitus, ipſéque inimicorum ſuorum ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuiſſet primi conſulatus ſui & adminiſtrati in Gallia imperii reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tum Lentulus frequenter ſimul atque Cæſar ad Urbem privatus rediiſſet, nomen ejus delaturos jactaverant. Quare Cæſar inimicorum decretis, tum verbis Antonii & Caſſii Tribuni plebis incitatus, exercitum ad ſuam dignitatem contra inimicos tuendam hortatur, trajecto Rubicone, qui Galliam ab Italia dividebat, Ariminum, quod extra provinciam ejus erat, proficiſcitur, & quinque cohortibus, quas tunc ſolas habebat, ut apud Oroſium teſtatur Livius, orbem terrarum adortus.

5 Corſinium oppidum in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, ut Cæſari ſuccederet, Senatus conſulto, & ſine populi juſſu decreta erat, 30 cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obſeſſum, ut imparatus contra Cæſaris exercitum, negligere coactus, Cæſar die ſeptimo oppido, & Domitio, Vibulliοque Rufo, & aliquot Senatoribus potitus eos incolumes dimiſit, & HS. ſexagies, quod Domitius in publicum depoſitum advexerat, ut ipſi redderetur voluit, militéſque ejus apud ſe ſacramentum dicere cum juſſiſſet, eos cum Curione in Siciliam miſit.

6 Cum Pompeio de caſu Domitii nunciatum eſſet, Luceria Canuſium proficiſcitur, inde

inde Brundusium cum 20 cohortibus 8 Kal. Martii venit, quem Cæsar cum legionibus sex magna celeritate, ut eum in Italia opprimeret, consecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius Consules cum magna exercitus parte, ne quid in Italia novi molirentur, in Epirum, Dyrrachium præmiserat: quos ipse, obstructo & munito prius Brundusio, ne Cæsar ejus fugam impediret, 16 Kal. April. secutus est. Cæsar postero die oppidum ingressus, & impositis Brundusio custodibus, cum à prosequendo Pompeio navium inopia tardaretur, ad Urbem revertitur, & Senatum populúmq; Romanum hoc novo civili bello, & fuga Pompeii consternatum confirmat, seque pacis, & otii publici studiosum testatur: sed cùm frustra hoc se agere experiretur, in Hispaniam contra legatos Pompeii proficiscitur.

7 Imperite Florus Cæsarem, primo ejus in Urbe adventu, re Consulem fecisse scribit: cùm enim victor ex Hispania reversus Massiliam venisset, se Dictatorem à M. Aimilio Lepido Prætore, qui postea Triumvir fuit, dictum esse ex lege lata intellexit; quare ad Urbem profectus comitia consularia habuit, seque, quia ex legibus ei propter decennium à primo consulatu exactum, Consulem fieri liceret, Consulem cum P. Servilio creat, & intra undecimum diē sese dictaturâ abdicavit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli causa servabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet. Hoc Cæsar, frustrà obsistente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniámque abstulit, cavillans populum ea religione solutum, quia nihil esset qd amplius

Dio. Plutarch. Appianus, Lucan. lib 3. amplius de Gallis metuere tur, quos ipse perdomuisset. Dio, Plutarch. Lucanus universum ab eo ærarium expilatum scribunt. Plinius cum primo introitu in Urbem 26000 laterum aureorum, & innumerato pondo 300000 ex ærario protulisse scribit. Illud, si lateres aurei librales fuerunt, quinquagies quater centena millia numeramus. Orosius tamen summam istam lib. 6. multo angustiùs contrahit.

9 Siciliam Cato obtinebat: eò Curionem cum tribus legionibus Cæsar mittit. Cato ejus adventu cognito ex provincia fugit: questus in concione, se projectum ac proditum à Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatissimus non necessarium bellum suscepisset, & à se reliquisque in Senatu interrogatus, omnia sibi ad bellum apta ac parata confirmasset.

10 Valeriam legatum Cæsar cum una legione in Sardiniam misit. Caralitani simulatque de adventu Valerii accepissent, M. Cottam proprætorem ex oppido ejiciunt; ille perterritus, quòd omnem provinciam consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæsar septem legiones tribus Pompeii legatis ita adscribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidem Varroni ulteriorem Hispaniam cum duabus legionibus cessisse tuendam, quem Cæsar cum Afranium & Petreium exercitu exuisset, bello prosequutus est, cúmque una ejus legio ad Cæsarem transiisset, ipse ab ulteriore itinere interclusus, se cum legione altera Cæsari dedidit.

12 P. Dolabella Cæsaris legatus à Marco Octavio & L. Scribonio Libone Dalmatia pulsus. C. Antonius se Octavio cum quindecim

cim cohortibus dedidit. Reliquam hujus rei historiam noster à Lucano poeta lib. 4. mutuatus est.

13 P. Atius Varus, quem Cæsar Auximo profugum, Sulmone captum, dimisit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeii exercitu Imperatorem agebat. Sed à Curione Cæsaris legato profligatus est, Curionis confidentia usque adeò eo successu confirmata est, ut Jubæ Mauritaniæ regis cũ magnis copiis adventum, temerè credens mediocres tantum venire cum Saburra regis præfecto, ausus fuerit excipere, quare ipse à rege circumventus & occisus est, exercitúsque Cæsaris fugatur. Intercedebant autem Jubæ cum Curione privatæ simultates, quòd legem Trib. pl. promulgaverat, qua regnum Jubæ publicaverat. Juba hostis à Cæsare judicatur, à Pompeio Rex & Amicus salutatur.

14 Pridie Nonas Januar. à Brundusio Cæsar solvit cum septem legionibus, & postridie in Epirum appulit. Oricum maritimã Chaoniæ urbem ejectis Pompeianis & Apoloniam Taulantiorum, totámque Epiron recipit, & dum classiarios Pompeii milites undique à littoribus arceret, ad summam eos omnium rerum difficultatem coegit, usque adeò ut Bibulus officio maritimo præfectus, frigore & labore confectus, morbo consumeretur. Cæsar interea per internuncios compositionem Pompeio auferre non intermittebat, sed ab illo adulatorum suorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis, & una tironum legione, & septingentis equitibus supra Lissum Dalmatiæ Urbẽ, frustrà hostium classe insequente, appulerat. Eò Pompeius, ut

ut Antonium ex insidiis imparatum opprimeret, cum exercitu magnis itineribus proficiscebatur. Antonius per Græcos de Pompeii insidiis præmonitus se uno die castris continet, & Cæsarem venientem excipit. Pompeius, cum se persequente Cæsare Dyrachium recipisset, Cæsarem prœlio ita vicit, ut ille ob rei frumentariæ inopiam, castra inde in Thessaliam transferre coactus fuerit. Qua de causa Pompeius à suis Imperator salutatus est. Victus Cæsar, Pompeio non instante & urgente recentem victoriam, negavit eum vincere scire. Cæsar, Sueton. Plutarch.

16 Scævæ Centurionis scuto ad Cæsarem relato, inventa sunt in eo foramina (ut Cæsar, nisi mendosus est liber, scribit) 230, & in uno castello sagittarum 30 circiter millia à Pompeianis conjecta fuisse, quatuorque ex illa una sextæ legionis cohorte (quæ quatuor Pompeii legiones per aliquot horas sustinuerit) Centuriones, ipsúmque Scævam oculos amisisse. Ita Suetonius, Cæsar.

17 Criastinus evocatus erat in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat. Hic primùm lancea in Pompeianos contorta, acies cõmisit, fortissimeque omnium post Cæsarem se hoc prœlio gessisse dicitur, eúmque præcipuam ad victoriam ejus diei operam navâsse Cæsar credebat. Evocati vocabantur milites, qui semel emeriti gratia Imperatoris sui, sponte iterum militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulnere, & incruentam tali stratagemate promittebat, quòd cum multo equitatu valeret, equites Cæsaris dextrum cornu à latere aperto aggressuri essent, & à tergo circumventam aciem

ciem perturbatámque propulsuri. Hoc Cæsar metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam aciem 3000 peditum audacissimorum instituit, quam equitatui Pompeii opposuit, monuitque ne ipsius injussu pugnarent: in ipsorum namque virtute ejus diei victoriam constare. Cum itaque Pompeiani equites à sinistro cornu erumperent, quartæ aciei Cæsar signum dedit, qui tanta celeritate & impetu se in Pompeii equites contulerunt, dúmque facies ipsorum infestis hastis petunt (quod ex Cæsaris jussu ideo faciebant, ut formosos juvenes deformitatis periculo averterent) ut nemo eorum consisteret, omnésque conversi & fuga incitati altissimos montes peterent.

19. Pompeius maxima clade victus, cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Cornelia uxore in naves e Mitylena recepta Ægyptum petebat, memor beneficiorũ quæ in patrem ejus Ptolomæi, qui tum puer tredecim annorum regnabat, Alexandriæ contulerat. Pompeius in Ægyptum delatus, jussu regis Ptolomæi, auctoritate Theodoti, præceptoris, & Photini, percussoribus Achilla præfecto regio, & L. Septimio milite quondam suo, à quibus navicula exceptus, antequam in terram excederet, occisus est pridie Kalend. Octob. quo die ante ann. 13. de Mithridate & Tigrane triumphaverat. Interfectus est annum agens duodesexagesimum pridie natalis sui teste Paterculo. Cornelia uxor & Sext. Pompeius in Cyprum refugerunt. Cæsar post diem tertium insecutus, cum ei Theodotus caput Pompeii & annulum ejus obtulisset (in quo leo gladium gestans sculptus erat) doluit & illachrymavit.

mavit. Appianus, Dio, Plutarchus, Paterculus, & alii.

20 Cùm classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus (quibus insignis illa etiam Ptolomæi Philadelphi bibliotheca deflagravit) eos submovere coactus est. Post commissa ad Pharum Peninsulam pugna, cùm quandam naviculam, ut suis opitularetur, conscendisset, ab hostibus oppressus, se è navicula conjecit, ac per ducentos passus natans, elata læva, ne libelli, quos tenebat, madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis, vix ad suos evasit incolumis. Ita Sueton. Hirtius, Dio, Plutarch. &c.

21 Theodotus Chius præceptor regis, inopia meliorum etiam in consilium vocatus; cùm de Pompeio excipiendo ageretur, ostendit non admittendum Pompeium, ne Cæsarem victorem irritarent, aut ne sibi Pompeium, ut Dominum imponerent, sed occidendum; eo enim officio Cæsaris gratiam posse demereri, aut suorum tranquillitati consuli, quia *mortui non morderent*: atque ita ex vilissimi mancipii sententia de Magni Pompeii capite decretum est. At Theodotus tum quidem occasione temporum supplicium evasit, sed M. Bruti jussu post quadriennium omni cruciatus genere enecatus est. Photinus, cum eadem in Cæsarem moliri, quæ antea in Pompeium crederetur, Cæsaris jussu interemptus est. Ganymedis Arsinoes reginæ præfecti insidiis Achillas est enecatus: at Ganymedes in eodem, quo & rex ipse Ptolemæus, prælio cæsus est. Virilia portenta *Eunuchos* vocat, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exectis.

22 Pompeius bello Mithradatico Pharnacem

cem (quia patrem Mithradatem in gratiam Romanorum ad mortem coëgisse credebatur) Bosphori Cimmerii regem constituerat. Is observata occasione qua Romani inter se civilibus armis digladiabantur, patrii regni recuperandi cupidus, Cholchida & Armeniam, Cappadociæ & Ponti partem in potestatem redegit. Domitium Calvinum à Cæsare ad ejus conatus reprimendos missum profligavit, atque hac victoria ferocior factus, reliquas Ponti partes expugnata Amiso occupavit. Hinc cùm in Bosphorum ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Ægypto venientis in se impetu, sibi subsistendum ratus, cum eo ad Zelam Ponti urbem congressus uno prælio fugatus, cum in Bosphorum profugerit, ab Asandro Bosphorani tumultûs auctore necatus est. Cæsar Mithradatem Pergamenum, cujus opera in Ægypto fidelissima usus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, ut merito Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnâsse, ut câdem horâ venerit, viderit, vicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reversus, haud multò post 6 Kalend. Jan. contra Scipionem & Jubam Mauritaniæ regem, in Africam navigavit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuo confirmaverant, Scipionique imperium detulerant. Scipio præliis aliquot & velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, funditur, profligatur, ejusdémque castra, itidem Afranii, & Jubæ regis eodem impetu à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cum suos, ne cum impetu & ferocia se hostium telis objicerent, coerceret, ipsique

que milites ardore pugnæ accenderentur, quidam tubicen injussu Cæsaris, à militibus coactus, canere cœpit, quo facto, ab universis cohortibus signa in hostem inferebantur. Ita Oppius.

25 Qu. Metellus Scipio Pompeii socer erat, ad quem ut proconsulatem (erat enim à genero Pompeio, qui solus Consul erat, in quinque reliquos menses subrogatus anno 701) M. Cato qui prætorius tantùm fuerat, omne imperium detulerat, non semel ejus vel pervicaciam vel arrogantiam culpatus, quòd Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, & rem dubio Marte periclitandam, quàm impetum Cæsaris morâ & fame frangendum, ut Cato suadebat, putaret. Victus autem cum in navem se conjecisset, in Hispaniam ad Cn. Pompeium fugam cogitabat: sed tempestate ad Hipponem regium delatus, à P. Sitii classe circumventus, honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim hostibus Imperatorem, dixit, Imperator benè se habet, atq; se percussum in fluctus intulit. De hujus Scipionis prænomine ambiguum esset quid sequereris, quia Appianus vocat Lucium, & Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis auctoritatem habeas potiorem, qui ad Atticum satis testatur hunc P. Cornelii Scipionis Nasicæ Serapionis filium fuisse, qui anno 641 Consul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in familiam Metellorum adoptatus, Q. Cæcilius Metellus Scipio appellatus est.

26 Cn. Pompeius à militibus Cæsaris, qui ne pœnas ob seditionem darent, metu à Cæsare defecerant, accersitus, in Hispaniam ulteriorem venerat (cui & Sextus ejus frater, Labienus, & Varus post cladem Africanam se

con-

conjunxerant) magnum reparaverat exercitum; usque adeò ut Q. Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos anteà Cæsar exercitui præfecerat, jam Pompeii impetum sustinere non possent: quare Cæsar magnis itineribus cum exercitu spacio 27 dierum in Hispaniam venit, obsidente Ullam Cn. Pompeio. Cæsar adducto ad Cordubam, quæ à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Ulla, quam propè ceperat, avocavit, ipse Atteguam circumvallatam obsedit: eò Pompeius occurrens, equitatum Cæsaris circumventum prope concidit. Attegua post à Cæsare capta est ante diem 11 Kalend. Martias: ipse Imperator appellatus est, deinde Corduba, pòst Hispalis, postremò Munda pridie Idus Aprilis in potestatem Cæsaris pervenerunt. Is ultimo prælio ad Mundam desperatis rebus etiam de nece cogitâsse dicitur. Labienus & Varus in hoc prœlio ceciderunt, quod Liberalibus factum scribit Plut. hoc est, ante diem 16 Kalend. April. quo die ante quadriennium Pompeius primùm belli civilis causa ab Urbe profectus fuerat.

27 Munda apud quam ultimum prœlium à Cæsare gestum est, teste Lucano, distabat à Corduba passuum millia quinque, quantum ex Strabone & Hirtio colligitur: iste enim Cordubam à Carteia distare 170 millia passuum refert, ille Mundam à Carteia millia & quadringenta stadia, quæ colligunt millia passuum 175: differentia itaque inter utrúmque numerum, scilicet quinque millia passuum, spatium quo Munda & Corduba distabant, referet.

28 Cæsar, sine ad ætatem, qui ferè nunc Pompeio

Pompeio morienti æqualis, referendum hoc erit, an ad fortunam Cæsaris, qui jam totius Orientis & Africæ victor erat? postquam enim Pompeius de Oriente triumphaverat, ut nunc Cæsar, nihil unquam tanta deinceps gloria & imperatoria laude dignum gesserat, quasi jam consenescentis fortunæ favore destitutus.

29 Quintum hunc triumphum Cæsaris numerant tabulæ Capitolinæ & Paterculus, quo devictis Pompeii liberis ex Hispania mense Octob. reversus, triumphavit anno 708. Anno superiore quatuor duxerat triumphos, Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum, in quo etiam Juba regis filius, is qui historiam scripsit, ductus est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeii liberis victoriam esse subactam observavi; semel cum Lusitaniam post præturam urbanam vicit; coactus triumphum dimittere, ut præsens consulatum peteret anno 693. Iterum cùm Africanum & Petreium legatos Pompeii, itidem Varronen exercitibus exuisset, anno 704.

31 In Floro nostro aut verbum, *conservavit*, in contextu prætermissum est, aut diversus abit ab Hirtio, qui Cæsarem Pompeiæ Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis, reliquisque rebus omnia incolumia concessisse scribit. Faustum Pompeii generum, Afraniumque, dum post cladem Africanam per Mauritaniam in Hispaniam contendunt: cum 1500 quos ex fuga collegerant, à P. Sittio insidiis exceptos captosque, & ab exercitu ejus in dissensione quadam occisos, testatur Hirtius, ita ut ab hac invidia Cæsarem, liberet

liberet, ejusdemque sententiæ aliquot etiam scriptores fuisse, Suetonius in Cæsare testatur. L. tamen Cæsarem cognatum suum, ut semper sibi infestum, jussit occîdi, ut Dio scribit. Afranium autem in Hispania initio civilis belli incolumem dimiserat: nunc ille iterum arma cùm contra Cæsarem sumpsisset, meritò cæsus videbatur, Faustum Syllam, ut Pompeii generum, & hinc ut novas partes contra se confirmaturum, occidendum putavit. Orosius autem eadem cum Floro refert de Pompeii & ejus liberorum cæde. Lib. 43.

32 Fastigium quoddam ex Livio refert Plutarchus (quod ipse ἀκρωτήριον vocat) ædibus Cæsaris, quasi honoris causa & majestatis, ex Senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia uxor ejus per somnium ea nocte, quæ cædem ejus præcedebat, collabi, maritúmque in gremio suo confodi deflebat, teste Suetonio & Plutarcho in Cæsare. Philip. 2.

33 Lege Antoniâ *Julius* mensis, qui antea *Quinctilis* erat, dictum est: quia Julius 4 Idus Quinctileis natus erat, C. Mario L. Valerio Flacco Coss. anno 653. Cæsar etiam annum correxit, & ad Solis anfractus ex trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante dimensus est: eumque Sosigenis, & Mathematicorum, quos in Ægypto consuluerat, traditione ita ordinavit; unde annus iste, quo etiam nunc utimur, *Julianus* dictus est. Annotavit etiam in Fastis orientium & occidentium syderum dies, in quos Cicero acerbè jocatus est, cùm quidam postridie Lyram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex edicto, tanquam eam quoque parendi necessitatem hominibus Cæsar imposuisset. *Plutarch. in Cicer.*

Plinius.

Plinius, Plutarchus, alii.

34 Lupercalibus, hoc est, XVI Kalend. Mart. cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus togâ purpureâ, spectaret Lupercos, Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratum etiam gerentes, nudi per Urbem discurrebant, & obvios quosque per risum jocúmque hirsutis scuticis feriebant: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebant, manúsque verberibus tanquam in ludo litterario præbebant, ad facilem partum gravidis, & ad foecunditatem sterilibus id conducere persuasæ, Plutarch. in Antonio, Cic. in Philip. 2.

35 M. Brutus, & C. Cassius conjurationis istius in Cæsaris perniciem principes, clade Pharsalica ab eo conservati erant, & nunc honoribus ornati; tamen cum plusquam sexaginta senatoribus conspiraverant, in ejus viri necem, pro cujus salute paulò ante, & ipsi, & Senatus se suosque devoverat, ejusque vitam se protecturos juraverat. Atque cùm Cæsar Idibus Martiis, quas ejus cædi destinaverant, Senatum per Antonium Consulem dimittere, nec prodire decrevisset, vel uxoris suæ insomniis perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnunciationibus perculsus, tandem à Decimo Bruto, quo familiarissimè utebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliquâ superbiâ offenderet, quintâ ferè diei horâ progressus est. Cúmque ipsi libellus index conjurationis esset oblatus, & adjectum

ctum quoque, ut eum mox legeret, pertinere enim ad ejus salutem: tamen à Decimo Bruto, ita & à conjurationis conscii studio est distentus, quod ne legere quidem eum potuerit. Cæsar verò cùm in Senatum veniens consedisset, Cimber Tullius velut pro fratre exule deprecaturus, propius accessit, ejúsque togam utráque manu apprehensam à collo detraxit; quod signum conjuratis erat ipsum invadendi. Casca eum primus, ut convenerat, circa cervicem, ut Plutarchus, ut alii circa jugulum, pugione percutit. Cæsar Cascæ brachium graphio trajecit, conatúsque prosilire, altero vulnere tardatus est: cúmque animadverteret se undique strictis pugionibus invadi, togâ caput involvit, & ad Pompeii statuam prolapsus, 23 vulneribus confossus est. Periit anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo. Curiam, in qua occisus, obstrui placuit. Idus Martias Parricidium nominari. & ne unquam eo die Senatus haberetur. Percussorum nemo ultra triennium vixit, violenterque omnes perierunt; pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem pugione (quod de Cassio scribit in Cæsare Plutarchus) quo Cæsarem violaverant, interemerunt.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. IV.

Antonii cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeii hæreditatis paterna repetitio; Octavii in Cæsarum familiam adoptio, iterum Rempublicam civilibus armis dilaniat, nec per 12 annos tranquillitas data est, donec Respublica sub unius Octavii potesta-

Potestatem, qui Augustus *dictus est, concesserit.*

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitolium se à perpetrato facinore recepissent, Cicero ante diem 16 Kalend. Aprilis (Ciceronem Plutarchus hujus conjurationis non fuisse conscium testatur) quantum in ipso fuit, jecit fundamentum pacis. Atheniensium renovavit vetus exemplum, Græcum etiam verbum *ἀμνηστίαν* usurpavit, quo tum in sedandis discordiis usa erat civitas illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censuit. Habuit & Antonius orationem de concordia, ejusque parvus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit: itaque percussores è Capitolio descenderunt. Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt. Atque omnia hæc Antonius callidè simulabat, quousque se suaque præsidiis contra omnem metum munivisset, postero enim die cùm Cæsar funere elatus, & M. Antonius oratione funebri ad lamentationem & commiserationem composita, per quam gestibus, & cruentata Cæsaris toga, & imagine fœdata sanguine, populum contra oblivionis decretum, & ad percussorum ultionem accendebat. Plebs cum facibus è rogo raptis ad domum Bruti, Cassiique & aliorum contendebat, atque ægrè vi, manibus & precibus vicinorum repulsa ab incendio fuit. Erat inter conjuratos deliberatum, an Antonius, quem ut propugnatorem regni Cæsariani oderant, etiam interimendus esset cum Cæsare;

sare: sed cùm judicio Bruti Antonius satis honesta causa occuli non posset, tum quidem dimissus est.

1 Antonius ut artibus suis Senatum magis deciperet, etsi populum seditiose in percussores Cæsaris irritaverat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus desiderati filio, qui tum à Cæsarianis in Bætica oppugnabatur, ut pro paternis bonis in ærarium relatis darentur ei de publico sestertium bis millies: ad hæc decerneretur ei sicut prius patri maris imperium, classisque daretur ad usus necessarios. Patres mirabundi probaverunt omnia, atque ita Sextus ex Hispania in Siciliam S.C. evocatus est, ex qua postea Cæsari Augusto difficillimum bellum movit. Appian. Dio, alii.

2 Monarchiam Augusti intelligit, sive merum unius Principis absolutum imperium: nec enim respublica tot civilibus bellis labefactata, civibus ob privata odia bellantibus attrita, & partium studio semper alente discordiam tentata, aliter conquiescere & respirare potuit, quàm si ad unius optimi principis jus, potestatem, atque imperium, quod magistratuum, Senatus, ac populi fuerat, transferetur.

3 P. Cornelius Dolabella Consul designatus erat, ut Cæsari ad Parthicum bellum profecto succederet: eo occiso, ipse natus annos 25 consulatum invasit, & in Syriam contendit, quam cum legionibus à Cæsare in Parthicum bellum præmissis, populi suffragiis & Antonii auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, unum ex Cæsaris percussoribus exclusus, noctu reversus, ex insperato Smyrnam invadit,

& urbem ex insidiis occupat. Trebonius in cubili suo deprehensus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus est, ejus caput per vias lapide stratas, milites sibi invicem pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriverant, ut nulla appareret facies. Itaque Trebonius luit primas parricidii in Cæsarem pœnas: quo facto Dolabella hostis à Senatu judicatus est, qui cùm Cassium navali prælio aliquoties vicisset, ad ultimum ipse victus Laodiceam fugit, ibique obsessus, urbe captâ satelliti suo cervicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alii.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. IV.

Octavius à Senatu contra Antonium Reipub. hostem Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat, Decimum Mutinæ osbessam liberat, unde & hoc bellum Mutinense *à Mutina dictum fuit.*

COMMENTARIUS.

C. Octavius, qui deinceps Imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cùm Cæsar ejus avunculus magnus (enupserat enim Julia Cæsaris soror in domum Atii Balbi, ex quo Atia nata, uxor Octavii, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur: Apolloniæ literis & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicam à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transiit, & Neapolim venit 14 Kalend. Maii

Epist. 10. lib. 14. ad Attic.

fui

fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cùm pervenisset, ab Antonio Consule superbè exceptus est. Adiit tamen invidiosam Cæsaris hæreditatem, quamvis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo Vitrico ejus placeret. Aditâ hæreditate Cæsaris, nomen quoque ejus tulit, eúmque priùs G. Octavius nominatur, deinceps G. Julius Cæsar Octavianus de more dictus est; quanquam lex *Curiata* de adoptione ejus anno demùm sequente in ipsius consulatu perlata fuerit, teste Dione, quod ideo necessarium esse sibi putabat, quia ea lege adoptivi jus habebant, ac naturales filii, ut & propinquos & libertos adoptantium assequerentur. *Velleius* *Sueton. Dio*

1 Testamentum Cæsaris, L. Pisone ejus socero postulante, invito Senatu ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadaver in foro cremaretur: quod ideò percussoribus maximam invidiam movebat, quia populo viritim trecenos sestertios Cæsar legaverat, & hortos circa Tiberim publicaverat: atque nihil adeò exacerbavit omnium indignationem, quàm quòd Decimum Brutum proditorem suum in secundis hæredibus primum scripserat. *Secundi* hæredes ideò post *primos* adscribebant, ut si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent. *Appianus.*

2 Cicero Philippica 2. cùm Antonii scelera percunctationibus exagitat, hoc quoque ei objecit, quòd Cæsaris ex testamento, ut ipse dicebat, filius esset. Appianus etiam, cùm Octavius ita cum Antonio expostulat, idem subindicare videtur: *Et te filium adoptivum scripsisset, si scivisset te æquo animo ex* *Lib. 3. de civil. bel.*

 Heracli-

Heraclidarum gente transitūrum ad Æneadas: id enim facie ambigere Cæsarem, dum de successore cogitat.

3 Calpurnia Cæsaris uxor, vel mariti cæde perturbata, vel Antonii Consulis perculsa minis, pecuniam, & acta Cæsaris in ejus domum transferri permiserat: & an quia acta Cæsaris & consilia nondum publicata, tamen Antonii calliditate Senatus consulto confirmata erant: ea Antonius in multorum gratiam vel domesticis nundinationibus corrumpebat, vel adulterabat, usus in eâ fraude Tiberii opera, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertium quoque septies millies depositum, à Cæsari ad Opis ædem occupatum erat ab Antonio. Octavium pecuniam eam reposcentem, & ut sibi adversus avunculi sui percussores adesset, petentem, superbè & contumeliosè repellebat. Quare ut Octavius legatum à populo Rom. Cæsaris nomine repræsentaret, suum patrimonium & quicquid ipsi testamento à Cæsare obvenerat, venale proscripsit, legatumque populo persolvit, qua beneficentia plebem ita sibi devinxit, ut Antonium invidiosissimum omnibus redderet. Octavius sibi & Reipubl. contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitavit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octavium transtulerunt, deinde & complures sævitia M. Antonii, qua passim in castris suis trucidari jusserat, quia ei suspecti erant, ad eundem desciverunt, quo nuncio allato, Antonius mente ita concidit, ut paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartum Kalend. Decemb. properaret. Decimus Brutus, qui

qui provinciam Galliam primùm à Cæsare datam, pòst, interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, ut irrumpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cum exercitu substitit, seque ab Antonio ibi circumvallatum obsideri permisit. Dio, Appianus, Plutarch. Cicero.

4 Kalendas Januarii Hirtio & Pansa Coss. anno 710 dum M. Antonius Brutum Mutinæ obsidebat, Senatus consulto factum est, ut Cæsar Octavianus, qui privato consilio pro Republica arma contra Antonium sumpserat, pro prætore bellum gereret, Senator esset, & sententiam loco prætorio diceret, quantámque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, & ut Cæsar unà cum Hirtio & Pansa Coss. cum exercitu illo quem haberet, bellum administraret. Antonio hoste à Senatu judicato, Hirtius ad bellum profectus, eúmque paucis post diebus Pansa consequutus est. Cæsar atque Hirtius Bononiâ in potestatem redactâ, propiùs admotis castris Brutum de suo adventu atque auxilio certiorem faciunt. Præliis aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris & Hirtii castra oppugnarent, clam in Pansam advenientem Bononiam versus 17 Kalend. Maii contendit, ac tum prosperè eo vulnerato pugnavit. Audita re, Hirtius redeunti, ut victori securius & dissolutiùs in castra sua, Antonio se obtulit, ac fusis ejus copiis Pansæ cladem correxit. Ex ea re Consules, & Cæsar, *Imperatores* à Senatu & militibus appellati sunt, quamvis Pansa malè, Cæsar omninò ne pugnasset

 qui

quidem. Dio, Appian. Cicero, Sueton. alii.

5 Paucis diebus postquam Pansam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinam summo prælio pugnatum est, in quo fugatus, & castris atque exercitu exutus Antonius ad M. Lepidum Proconsulem in ulteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorum castris saucius obiit: Pansa Bononiæ itidem ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissimâ victoriâ potitus est: atque cùm de Decimo Bruto ut patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumem dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & ut eam quoque deprimeret, Bruto veluti victori contra Antonium, quæ Cæsari tribuenda essent, decrevit. Quare Cæsar tot injuriis irritatus, cùm sentiret quoque metu moto, favere Senatum Pompeianis partibus, seque tali ipsorum voluntate conterendum, nisi obsisteret; adhæc Ciceronem censuisse, quod ipse Cæsar ornandus & tollendus esset, cùm *aliud diceret, aliud intelligeret*, nonnulli se puerum contumeliosè vocâssent, causam optimatium sine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per commercia epistolarum conditionum facta mentio, cumque effecisset, ut milites inter se jurejurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos quadringentos milites Romam ad Senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitûs deposcerunt: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio princeps legationis, rejecto sagulo, ostendens gladii capulum,

Suetonius. Paterculus. Brutus epist. 20. lib. 11.

non

non dubitâsset in curia dicere, *Hic faciet, si non feceritis vos.* Cicero subjecit, *Si ita petierit is consulatum eum accipiet.* militibus re infecta ad Octavianum reversis, Antonium & Lepidum in Italiam accersivit, atque ipse legiones hostiliter ad urbem admovit. C. autem Cæsar Octavianus Consul statim factus est pridie Natalis sui 10 Kalend. Octob. cum postridie 10 annos impleret, cum Q. Pedio collega Consul legem tulit de quæstione in eos habenda, quorum operâ pater occisus esset. Perrogavit autem Q. Pedius collega: unde lex *Pedia* nominatur, eaque omnibus qui Julium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit, postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alii. *Suetonius. Dio. lib. 46. Suet. Dio. Appian. Plut. Paterc. Liv. Paterc. Suet.*

6 Decimus Brutus cum quatuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex Senatus consulto ducebat, fame & inopiâ coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris ejus quod proposuerat, deterritæ, sex tironum ad Cæsarem, quatuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cum peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, jussu Antonii trucidatus est, capútque Antonio missum. Ita decimus Brutus parricidii etiam pœnas Cæsari dedit, sesqui anno post Cæsarem peremptum; & paulò post Minucius Basillus etiam percussorum unus, à suis servis, quos per iram castigaverat, trucidatus est.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. IV.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reip. constituendæ causa Triumviros in quinquennium renunciassent, proscriptione ac cæde inimicorum civium, Respublica convulsa est laceratáque. Ciceronis caput jussu Antonii præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupâsset, omnique studio moliretur, ut patris percussores ulcisceretur, & ipsius opes, quàm ut solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere conjunxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, ut Dio Bononiensi, ut Appianus Mutinensi, & flumine circumfuso, ibique populi Romani imperium quasi possessionem aliquam inter se partiti sunt: ut Cæsar utramq; Libiā cum Sicilia & Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem; Antonius reliquas haberet Gallias: ut ipsi Triumviri essent Reipublicæ constituendæ cum summo imperio in quinquennium: Magistratus nec Senatu, nec populo consulto, quibus ipsi vellent, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locum in insequentem annum Consulem creant, eumque Romam ac reliquam Italiam tueri jubent. Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædem civium inimicorum ederent, quod illi

Appian. de bell. civil. lib. 4.

Urbem

Urbem paulò post ingressi, exequuti sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quiq; caput proscripti ad Triumviros referrent, constituerunt centena millia HS. Servis dimidium ejus, & jus civitatis:& totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent aut protexissent.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio præbuit, cum Antonius nullam conditionem acciperet, nisi prius ille interficeretur; Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar utriq; repugnaret: tandem tamen tertio die Cæsar consensit, fuitque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paulum fratrem Lepidus, L Cæsarem avunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cæsarem Antonii avunculum proscriptum ejus soror Julia, Antonii mater non dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reveritis, ut matrem Imperatoris, tandemque irrumpentibus ad ejus cædem, mater Antonii ad forum properans, ad ejus pedes accidit, vitamque ejus deprecata est; Antoniúsque plebiscito per Plancium Consulem rogato, ut pœnæ eximeretur, effecit. Hoc odium Antonius avunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu judicatus erat.

3 L. Paulus Lepidi frater proscriptus centurionibus eum reverenter, ut Imperatoris sui fratrem, elabi conniventibus, securus ad Brutum navigavit, post cujus obitum se Miletum contulit, unde ne pace quidem facta, quamvis revocatus, redire voluit. Ita Appian. etsi Dio hunc Paulum Aimilium postea censorem fuisse anno 731 cum L.Munatio Planco scribat, tamen in eo deceptus videtur, Lib. 54. 1.

 quia

quia Lepidus Censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus Triumvir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur: quod facilè prodit, istos fratres non fuisse.

4 Cicero sub adventum Triumvirorum Urbe cesserat, fugeratq; in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus proficiscitur: unde aliquoties in altum provectus, cùm modò venti adversi retulissent, modò ipse jactationem navis pati non posset: tædium tandem eum & fugæ & vitæ cœpit, regressúsq; ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata*. Cùm servi ejus etiam prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cum percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati jussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput à Popillio Lænate (quem ipse parricidii reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit; manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes præciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, Tribunum militum coronavit, & HS. decies pro maximo præmio dedit. Fulvia uxor Antonii, caput antequam auferretur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum utebatur

compunxit,

compunxit, additis multis iisque execrandis opprobriis. Jussu autem Antonii pro rostris loco præ aliis conspicuo caput ejus positum est, ut inde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspiceretur. Sed vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata ejus membra poterant: cæterorum enim cædes *privatos* luctus moverant, illa una *communem*. Cicero occisus est 7 Idus Decembris anno 710; vixit annos 63, menses 11, dies quinque. Cætera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corrade Quæstura.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. IV.

Republicâ utcunque per Triumviros ordinatâ, M. Antonius & Cæsar Octavianus in Græciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur. Fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere qui vicerant, opinatur, caput præsecari jubet: Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone ut se gladio confoderet, vitam finivit.

COMMENTARIUS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis in Macedoniam ut ibi bellum gererent trajecerunt: nec ita multo pòst Imperator Cæsar, & M. Antonius cum ingenti exercitu advenerunt, atq; ad Urbem Philippos (unde hoc bellum *Philippense* dicitur) castra è regione hostiũ posuerũt. Ibi pugnatum

natum est acerrimo prælio, sed vario eventu & dubio Marte, ita ut Brutus Cæsarem, Antonius Cassium (uterque eorum dextrum cornu regebat) pepulerint, & castra utrinque ab iis, qui vicerunt, expugnata sint. Cassius cum Brutum, quem in acie cecidisse metuebat, cum equitatu redeuntem longè prospexisset, irrumpentes hostes esse suspicatus, sibi Pindari liberti sui manu caput præsecari jussit. Post paucos dies M. Brutus altero prælio victus rebusque desperatis vitam & ipse, cum ageret trigesimum septimum annum, finivit, atque ipsius latus gladio hausit Strato, Bruto exorante, ut hoc sibi extremum officium præstaret. Eodem tempore manus sibi intulerunt principum Romanorum circiter 40. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortensius jussu Antonii Triumviri ad fratris sui C. Antonii sepulchrum (quem Brutus opera Hortensii in ultionem Ciceronis interfici jusserat) jugulatus est: qui Antonius cædem fratris sui potiùs in Hortensii culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

1 L. Junius Brutus Tarquinium Superbum regno ut tyrannum expulit, atque cum M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cæsaris ex Serviliæ Catonis sororis adulterio filium potiùs esse opinabantur) variis conviciis, & dicteriis, ut qui Cæsarem dominantem degenerans à majoribus suis pateretur, irritatus, impetum sumpsit occidendi Cæsaris, ut libertatem Reipublicæ assereret, conspirantibus Cassio & Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cum ipsi quoque ut tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cum Cæsaris interempti contumelia, Antonius Consul intercessit, metuens

ens, si Cæsar ut tyrannus damnaretur, quod cadaver ejus in Tiberim projiceretur, acta ejus cum magno Antonii discrimine rescinderentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadavere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad commiserationem commoto; Antonius omnia pacis consilia & istam percussorum spem perturbavit, uti latius à nobis capite tertio præcedenti, expositum est.

2 *Patricidii* vocabulo, κατ' αὔξησιν invidiosâ, pro homicidio utitur, eo sensu, ut quem ex Senatus consulto *Patrem patriæ* superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Patricidæ sunt, & cædes ejus patricidium propriè diceretur. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ *Patricidium* dicerentur, nimirum quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulò ante servaverat.

3 Diximus jam capite tertio ἀμνηστίαν Atheniensium exemplo & consensu etiam Antonii fuisse decretam, sed ab eodem mox abolitam, simulatque amoto metu securus ad ingenium redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M. Brutus & Cassius Urbem reliquerunt & Antium atq; Lanuvium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, quia ambitiosum putabant, cum nondum præturâ urbana defuncti essent, in provincias (Cassio Syria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) navigare. Sextili tamen mense, Brutum Italia cessisse ex Cicerone manifestum est. *Philip. 1.* *Epist. 7.* *Lib. 16. ad Attic.*

9 Philippos urbem Macedoniæ intelligit, ubi hoc prælium commissum est: unde & hoc

hoc bellum, ut diximus, *Philippense* vocatur, cum antea eadem urbs Dathos diceretur. *Arenam* translatitiè vocat campos Philippicos in quibus depugnatum est; quia locus ubi gladiatores committebantur, arena ideo inspergebatur, ut ne ipsi sanguinis sui dum digladiantur, lubricitate lapsarent. *Assuetas cadaverum pabulo volucres* ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo convolare eo solent, ubi cadavera sunt futura, ut Plinius & Ælianus testantur: quod ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus utrinque undeviginti legiones conficit; ad hæc Antonii & Cæsaris equitatum 13 M. Bruti & Cassii 20000.

6 Scribit Plutarchus, Brutum minimi somni fuisse, & animo planè ob ingens quod moliebatur bellum impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cum esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, concubia jam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodum lumine utente cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur, terribili & monstrosa imagine: auso percunctari, *quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet?* respondit imago. *Tuus, O Brute, malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis:* tum ille imperterritus, *videbo*, inquit. Cum Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ob eo, cujus sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, ut tales imaginationes conciperet. Verum idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quã

ulti-

ultimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus, Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decumbebat, sed ea medici denunciatione admonitus, in aciem se recepit, quæ res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam ejus vacuam pilis jaculisque confoderunt, asseverantes Bruto cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cum cornu suorum vicisset, iterum in prælium irruisse, ita ut victoriæ laus penes Antonium fuerit. *Plutarch. in Bruto.*

8 . Dio recitâsse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus! itane, cum nihil quàm nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ servieris?* hoc & Alciatus in emblematis ita expressit. *Lib. 47.*

Jamjam stricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis provida verbis.
Fortunam in rebus cur sequeris dominam.

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruit, quam Cassium & Brutum.

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atque cum eum Bruti equites ut victores, mutuis amplexibus exciperent, iisque officiis ejus reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque cervicem interritus Pindaro (quem ad hujusmodi

hujusmodi necessitatem jam à Crassiana clade secum ducebat) præbuit. Deciderat Cassii caput, cum Titinnius advenit nuntians Brutum esse victorem, qui cum imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum quem mea occidit tarditas*, strictoque gladio se confodit, ita Patercul. Plutarch. alii.

10 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, ut aut vincerent, aut à victore sibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quòd mortem sibi, nisi Deus ipsorum res secundaret, consciscerent.

Plutarch. in Bruto.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. IV.

Lib. 47.

L. Antonius Triumviri Antonii frater cum Fulvia ejus uxore bellum Cæsari concitant. L. Antonius Perusiæ (unde hoc bellum Perusinum *dictum est) se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.*

COMMENTARIUS.

L. Antonius Consul Fulviæ consilio usus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cæsar, & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnum conflaverat exercitum. *Ex* altera parte Fulvia Antonii Triumviri uxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuque miscebat, eaque Prænesti belli sedem delegerat. Cum verò legatis de pace ultro citroque missis nihil proficeretur, Cæsar

in

in Nursinos & Sentinares exercitum duxit. L. Antonius urbem hostiliter invasit, M. Lepido, qui Custodiæ urbis cũ exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinaribus obsidendis Q. Salvidieno permissis, Romam accurrens, Antonium ejecit, & in Galliam contendentem in itinere intercepit, atque Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coegit: sed veniam petenti dedit, & bellum sine prælio confectum est, Calvino & Ballione Coss. 713. Dio, Appian. Sueton. alii.

1 Cum Fulvia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captumque, usa Manlii consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra avelli & revocari posse. Cùm ipsa, devicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Julia Antonii matre ad Antonium navigaret, Antonius, fraude intellectâ, eam morbo se Sicyone ex zelotypia affligantem & contabescentem neglexit, ipse cum ducentis navibus contra Cæsarem in Italiam navigat, Sipuntum occupat, Brundisium invadit, & Cæsarem bello lacessit: sed arma mox utrinque posita sunt, & ex militum intercessione pax cõposita, atque Octavia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quod alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in urbem invecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini:

ARGVMENTVM CAP. VIII. LIB. IV.

SEx. Pompeius cum Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrociniis commercia impedie-

impediebat, ita ut Romæ fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cùm Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonii legato Meleti interfectus est.

COMMENTARIUS.

Sex. Pompeius ex Senatus consulto ab Hispania in Italiam revocatus est, ipsique ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa erat. Sed Triumviris crudeliter comminantibus, cum undique proscriptos & quoscunque fugitivos reciperet, sine ulla ullius loci possessione in mari prædabatur Messanã quoque Siciliæ, & deinde totam insulam occupat. A. Pompeium Bythinicum Prætorem occidit, Q. Salvidienum Cæsaris legatum navali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus devictis, cum Pompeius maritimas annonæ subvectiones classe infesta arceret, Romanósque per aliquot annos opprimeret, cum eo postulatam à populo Romano pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerunt, ita ut ille Siciliam, Sardiniam & Achaiam per quinquennium haberet, maria à piratis liberaret, commeatũ in Vrbẽ mitteret. Cum verò Sextus iterũ latrociniis commercia impediret, nec pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobusque præliis ancipiti admodum Marte cum eo pugnavit, graviterq; Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe majorem partem classis circa Veliam Palinurique promontorium adorta vis Africi laceravit. Proximus inde annus in comparanda classe consumptus

consumptus est. Anno demum sequenti vario eventu navalibus præliis pugnatum est, ita ut duarum classium, Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar ducebat, deleretur, expositique in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Pompeius Messanam profugit, inde Corcyram, & cùm in Cephaleniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

11 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulam delatus esset, & de Antonii clade à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonii imperium ad se facilè translaturum, ad auxilia & societatem varios reges & populos solicitare cœpit: sed cùm inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonii legato victus, & Mileti jugulatus est, cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompei fugam, Lepidum Triumvirum, quem ex Africa in auxilium evocaverat, superbientem viginti legionum fiducia, summásque sibi partes terrore ac minis vindicantem, spoliavit exercitu, supplicemque, concessa vita, & abrogato Triumviratûs honore, Circeiis in perpetuum relegavit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alii.

ARGVMENTUM CAP. IX. LIB. IV.

Ventidius Bassus, Antonii legatus Labienum Parthorum Imperatorem, Pacorumque regis Orodis filium occidit, & Syriam recipit: atque ea victoria

Crassi

Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit.

COMMENTARIUS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Cassio missus erat ad Orodem Parthorum regem; ut eum in societatem armorum solicitaret, sed cum illos ab Antonio Cæsare devictos intelligeret, ipse regem impulit, quòd in Asiam cum exercitu mitteretur, usurus, & opportunitate temporis, & victoriæ occasione: interea dum Antonius, Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cæsar L. Antonii & Fulviæ bello & domestico, & laborioso destineretur. Irrupit Itaque ipse, in Syriam cum Pacoro, Orodis filio, victoque Decidio Saxa Antonii legato, universam eam provinciam & Phœniciam, Ciliciam, & Palæstinam occupat, & *Imperator Parthorum* salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore & ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos nimia victoriæ fiducia ferocientes, altero etiam prælio victos, Syria, & Tauro monte, Labieno, & Phranapate præcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, & Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorum stragem dedit in agro Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cujus caput, ut manibus Crassi parentaret, & Syriam in eum propensissimam ejus clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri jussit.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio, Strabone, expugnata Asculo captus erat, & in triumphum ductus: qui obscuro etiam

tiam loco natus, victum sordidè quærebat omparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus qui provincias sortiti forent, profiiscerentur. Hic cum Cæsari in Gallia ob iligentiam & industriam probatus esset, ab odem in amicorum numero receptus, ad ribunatum plebis præturam & consulatum romotus est, primúsque de Parthis triumhum duxit, anno 715.

2 Orontes Syriæ fluvius ex Antilabano efluens juxta Seleuciam & Syriacum mare efluit. Euphrates fluvius in Armenia maore ortus, vario alvei fluxu inter Mesopotaniam & Syriam delabitur: hinc ab ortu in eptentrionem sinuoso alveo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox juxta Apaniam cum Tygri confusus, tandem in sinum ersicum duobus ostiis excurrit, Appian. & Dio in Cyrrhestica Syriæ hoc prælio Paorum à Ventidio superatum scribunt, dum arthorum audaciam simulato etiam metu sque adeo accendit, ut castris ejus prærupto n loco positis succederent, quos cum subita ruptione invasisset, eos deturbat, profligat, ccidit. Cyrrhestica à Ptolomæo inter flexm Singæ fluvii & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita reitat: *Ventidius adversus Parthos non ante ilites deduxit, quàm illi quingentis non amliùs passibus abessent, atque ita procursione ubitâ adeò suos admonuit, ut sagittas quius ex longinquo usus est, cominus congressus luderet: quo consilio, quia quandam fiduciæ tiam speciem ostentaverat, celeriter barbaros ebellavit.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. X.
LIB. IV.

M. Antonius nulla justa de causa Parthos movet: mens ejus, amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni Imperatoris consilia corrumpit, quippè tempestiviùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dum se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.

COMMENTARIUS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conversum, cùm vis morbi per alvum dejiceretur, usus sceleris compendio præfocavit, & regnum parricidio occupatum crudelissimè vexavit. Ob quam tyrannidem Primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, remissum catúmque à rege suo volentem benignè dimiserat, ut Phraaten spe pacis deceptum, imparatiorem invaderet. Accendebat & Antonii consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, ut regem Medorum hostem suum ulcisceretur, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatori versutissimo consilia sua communicabat, ejúsque calliditate in calamitatem trahebatur

tur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem, ad quingenta passuum millia, ut æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnâque fraude se primâ Antonianorum calamitate, domum abruptâ necessitudine cum suo exercitu 16000 equitum contulit; quam injuriam Antonius temporum necessitati subserviens, ad tertiam usque æstatem dissimulavit. Tum Artuasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum, Alexandriæ in triumphum duxit, regnoque exuit; ejus caput perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorum misit, ut eum in novam belli societatem contra Cæsarem victorem pertraheret. *Appianus*, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alii.

1 *Araxes Armeniæ* majoris fluvius in monte *Abo*, cum Euphrate oritur, quorum fontes sex millia passuum distant. Euphrates ab occasu, *Araxes* ab ortu sunt, qui placido cursu variisque flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alveo cum Cyro confusus, altero in Caspium mare defluit. Pomponius Mela, Ptol. Strabo. lib. 12.

2 *Antonius* in Mediam properans, Oppium Statianum cum duabus legionibus & impedimentis subsequi jubet, Ipse *Praaspa* in Mediæ regione validissimam urbem & præsidio firmatam frustra oppugnat. *Artuasdes* Medus, qui cum *Parthis* auxilio suis accurrerat, ab *Antonio* in Statianum se convertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occîdit, capto *Polemone Ponti*

rege,

rege, qui suam vitam redimere coactus est. *Artuasdes Armenus* paulò pòst, ut desertor, se cum suis in regnum recipit. *Antonius* magna cum ignominia, Phraatorum obsidionem solvere coactus, spe pacis, sed fallacis, deceptus est.

3 *Antonius* post confectam cum Partho pactionem copias suas per eam, qua venerat, viam, hoc est, per campos apertos & ariditate squalentes reducturus erat, ita ut eas Parthorum equitatui objicere videretur. Itaque Mardus, qui Parthorum mores longa consuetudine callebat, *Antonium* admonet, fictam esse illam Phraatis & infidam pacem, ut militem patentibus in campis pellectum undique equitatu circumfusum opprimeret, iter se aliud per loca culta, & commeatibus abundantia, compendiosiùs ostensurum: & ut fidem faceret, se vinciendum, donec promissa præstitisset, obtulit. Progressus itaque eo duce per triduum erat *Antonii* exercitus: quum admonet Mardus, ut contra subitam vim hostium (quam mox futuram, vestigiis aliquot se deprehendere indicat,) suos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm subitò emicans Parthus, parata vi Antonianorum profligatus est. Atque sæpiùs equitatus Parthicus pari clade inter proficiscendum repressus, fatigabatur, quousque quinta die Flavius Gallus impetu temerario in hostem multo cum discrimine irrupit, atque dum carptim laboranti subsidia mittuntur, ea quoque ut imbecilliora, ab hoste cæsa sunt, donec Antonius tota vi cum exercitu procurrens, cæteros manifesto periculo eriperet. Cæsa sunt tria millia Romanorum, quinque millia saucia-

ta,

ta. *Antonius* misere se affligans, saucios circumcursando consolabatur, & vicissim pietas & benevolentia militum Antonii animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria ferociores, collecto 40 millium equitatu, contemptiùs insultabant Romanis ut victis, & ad prædæ paratæ direptionem venientes, sed fortiter ab Antonianis submoti sunt, quousque iterum ut per declivitatem quandam tardiùs digredientes sagittis configerent, undique circumfunderentur, tum gravis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in sinistro genu subsederunt, elatisque super capita clypeis, se suosque ab hostium sagittis, in clypeorum convexitatem lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Testitudinem intelligit, quæ ita fit: Impedimentis & *levis armaturæ* militibus equitibusque in medium receptis, *gravis armaturæ* pedites, qui oblongis, & in morem tubi convexis utuntur clypeis, undique extrema claudunt, clypeósque hostibus objiciunt. Cæteri qui lata gestant scuta in medio conserti, ea supra se & reliquos extollunt, ut densitate ordinum à telis desuper labentibus protegerentur. Hinc *testudini* nomen factum, à testa, qua testudo animal se protegit, similitudine. Hujus usus est & in urbium oppugnatione, & quando à sagittariis circumfusus est, ut hoc loco, exercitus.

6 Romani ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant, veluti confecti vulneribus concidissent, qui positis arcubus, contos sumpserunt, atque accurrerunt: Romani magno multóque armorum fragore se mutuo cohortati, prosilierunt, atque

que primos piles exceptos confodiunt, & universos in fugam conjiciunt.

7 Hoc accidit in trajiciendo quodam fluvio, quem limitem prosequendi Romanos Parthi constituerant, sextóque die antequam ad Araxem fluvium perveniretur: tunc enim laudata Romanorum virtute Parthi octies & decies victi, laxatis arcubus abierunt.

1 Cùm Antoniani à frumentatione Parthorum perpetuâ insultatione arcerentur, tantâ fame in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sestertiis venîrent; hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conversi itaque ad herbas & radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam & mortem adferebat: nam qui eam edissent, saxa moliebantur, lapidesque movebant (tanquam magnopere seriam rem agerent) tandem bilem evomentes (quia vino carebant, quod unicum huic malo remedium erat) moriebantur. Fluvium illum aquam frigidam & pellucidam, sed salsam & venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, & sitim exasperabat, scribunt Plutarch. & Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturnâ per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto; argentum enim aurúmque habentes occiderunt, spoliaverúntque, denique Antonii etiam impedimenta aggressi, pocula & mensas pretiosas disciderunt, & inter se distribuerunt. Antonius in tantâ consternatione quendam stipatorum nomine *Rhamnum*, juramento sibi astrinxit, ut jussus statim ipsum confoderet, & caput amputaret, ne vivus in ho-

stium

stium potestatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaveribus secerni posset.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. IV.

ANtonius Cleopatræ amoribus dementatus ad vilissimi mancipii obsequia se dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentiâ, & opum licentiâ victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Eâ contumeliâ irritatus populus Romanus, bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar Occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prælio navali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus, Antonium aliquot præliis debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsu consciscit.

COMMENTARIUS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant Autronio, & Voleatio Coss. anno 720; eruperunt Domitio & Sotio Coss. 721. Antonius Cæsarem criminabatur, quòd Lepidnm Triumviratu exuisset, quòd militem ejus & Sext. Pompeii, quem communem esse oportebat, solus occupâsset, atque militis etiam illius, quem in Italia utrisque communis conscripserat, partem repetebat. Cæsar autem Antonio crimini dabat, quòd Ægyptum sine sorte obtinebat, & Sext.

Pompeium, cui ipse sponte ignovisset, intere-
emerat, & Artuasdem Armeniæ regem fraude circumventum in vincula cum magna populi Romani infamia conjecisset, partemque spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat, Cleopatram pro uxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse *reges* salutatos, in primis quod Cæsarionem Cleopatræ filium, ex C. Cæsare nominâsset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cum neque in Urbem venire vellet, neque finito Triumviratus tempore imperium deponere, bellúmque molliretur, quod Urbi Italiæque inferret, ingentibus copiis, tam navalibus, quàm terrestribus ob hoc contractis, remissóque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit. Cæsar in Epirū cum exercitu trajecit, se tertiùm & M. Messala Coss. anno 722. Bellum hoc *Actiacum* dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium juxta Ambracium sinum gestum sit, de quo Horatius eleganter Ode 37. lib. primi.

1 Leucas insula est, & in ea civitas cognomine Neritum, ultra Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ opposita: quæ cum olim cervici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthiis, quorum colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est. Sic Thucyd. Strabo, Plinius. Istam insulam (ut Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis, M. Agrippa expugnavit, itidem Patras, in quibus Antonius hyemaverat, & mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia urbs est Epiri, quæ sinui maximo,

maximo, cui propinqua est, nomen dedit. Hujus fauces, quæ quatuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab oriente habent Actium oppidum & nobile Apollinis Actii templum, ab occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, qua eo loci contra Antonium & Cleopatram potitus est.

3 ut huic loco lucem adferamus aliquam, ea, quæ nos cum Baysio ex Plinio observavimus, de remigum ordinibus, sic habent. *Lib.* 32.
Quinqueremis Caii (de qua Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumque ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (unde nomen est *quinqueremi*) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorū dicuntur. Navibus itaque nomen non erat à remorum, quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur. Sic novenis remorū ordinibus dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole navium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonii naves instructas, ut in mari velut è muris pugnarent, ex Virgil. lib. 8. & Dione lib: 50. constat.

4 Antonius aliquot præliis navalibus à Cæsare victus, equitatu ejus à Stalitio Tauro fuso fugatóque, ad hæc fidissimi cujusque amici ad Cæsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autem aliquot pro-

 digiis

digiis consternatâ, commeatuque ob Cæsaris classem & exercitum intercluso, prælio rem committendam eo consilio censuerunt, ut inter præliandum fuga Antonius & ipsa elaberentur: & hinc velut in rebus deploratis Antonium jussisse, ut vela in naves suas deportarentur, tanquam ad fugam, non ad pugnam se præpararet, Plutarchus scribit. Et hic iterum Antonii consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cum fidissimum militem haberet, maluerit navali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cum Sext. Pompeio gestum, exercitatissimæ erant, quàm terrestri, in qua firmissimus erat, decernere. Antonii milites ab Imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnârunt, & desperata victoria in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitans & ostendens Antonium fugisse: quærebat *pro quo*, & *cum quo* pugnarent? qui ægrè tandem cessere victoriam, & vitam veniamque Cæsar citiùs promisit, quàm illis ut ea precarentur, persuasum est. Canidius qui terrestribus Antonii copiis præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipsi se Cæsaris clementiæ permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem 4 Nonas Sept anno 722 à quo die Cæsaris Octaviani imperium incipit.

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos, in Ægyptum fugientes, aliis persequendos dedit, ipse in Urbem ad res urbanas, ne quis motus gravior nasceretur, ordinandas revertitur, ac post 30 dies cùm in Græciam ad bellum trajecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in ultima rerum desperatione, ubi pacisci cum Cæsare

non

non potuit (petebat enim ut sibi privato Athenis vivere liceret, Cleopatræ filiis regnum Ægypti daretur) falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus, se interemit anno ætatis tertio, vel, ut alii, sexto & quinquagesimo. Plutarch. Dio, Sueton. alii.

6 Cleopatra obstupenda molitione fugam in Oceanum instituebat: namque classem ex Ægyptiaco mari in sinum Arabicum per Isthmum illum, quo Asiæ Ægyptus per 37 millia passuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & servitutem. Sed cum Arabes aliquot naves incendissent, & Antonius nondum desperaret, ab incœpto destitit.

7 Cornelius Gallus Cæsaris legatus Parætonium, est is portus ad 8 millia passuum patens, & oppidum ejusdem nominis in Cyriniaca, occupaverat, ejecto Antonii præsidio, Antonius eò properat, confisus se aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio, sed id frustra fuit; namq; cum Antonius ad murum accederet, ut milites alloquio ad se pelliceret, tum Cornelius Gallus classicum canere jussit, ut sensum aurium obtunderet,& subita vi erumpens, Antoniũ profligavit, classemque ejus afflixit. Dio, lib. 51.

8 Peleusium urbs est Ægypti, Arabiæ Petreæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu ostium sita, quod ab urbe vicina *Pelusiacum* dicitur. Illud præsidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæsari tradidisse creditur, ut jam tum ejus animum hoc officio sibi demeretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra sit extincta, admodum est incertum: nullum enim veneni manifesti vestigiũ in corpore apparuit

paruit: duas tantùm cicatrices esse repertas, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu, relinqui dicuntur: quibus adductum Cæsarem expressam fictámque ejus imaginem in triumphum deportasse, cui aspis affixa adhæreret, scribit Plutarchus; Et quòd aspidis veneno afflicti, somno in mortem solvuntur. Periit autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. IV.

Cæsar Octavianus gentem quæ cis, intra, ultra Alpes in septentrionem & ortum, itidem eam quæ Danubii fontes & utramque ejus ripam usque ad ostia ejus incolit, edomat, Germaniæ jugum impositum, Quinctilii Vari & trium legionum cæde excussit. In meridie Lybiam, Marmaricam, & Garamantes subegit: in occasu Hispaniæ citerioris populos Astures, & Cantabros per quinquennium cum laboribus imperata facere coegit. Secutus deinde totum orbem felicitatem & amplitudinem Augusti. Bellis civilibus post vicesimum annum finitis, pacatisque gentibus omnibus, ipse Janum Geminum post Numam regem tertiùm clausit.

COMMENTARIUS.

Ut Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, Geographicam distributionem secutus, & quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenset. Quà enim ab Italia orbis in septentrionem & ortum vergit, Salassos, Japudes, Noricos, Pannonios,

nonios, Mysios, Dacos, Thraces, Sarmatas, Europæos devicit; quà in occasum æstivum & septentrionem, Germanos; atque in occasum ipsum, Astures, & Cantabros, Hispaniæ populos: quà in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam; atque in ortum, Armeniam, Parthiam; Indiam sponte ejus imperio cessisse colligit. Sed rerum gestarum seriem, etiam temporis ratione neglecta confundit.

. 2 De Rætis & Vindelicis Florum loqui satis constat, qui per Tiberium & Drusū fratres, Cæsaris privignos, una æstate M. Druso & L. Pisone Coss. edomiti sunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occasu fontibus Danubii & Rheni clauditur, ut Vindelicia Lyco: sed utraque Danubio à septentrione, à meridie Alpibus, Græcis, Pœnis, Ocra in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanitæ à Ptol. censentur, Sennones à Strabone inter Suevos. Istarum gentium usque adeò immania fuisse in Romanos odia Strabo testatur, ut si quo illorum oppido aut vico potita esset, non solùm cædibus grassaretur in impuberes, sed etiam cùm vates suos consuluisset de sexu gravidæ, si *masculum* utero geri respondissent, ipsam quoque prægnantem conficeret. Ut eam crudelitatem Augustus ulcisceretur, Drusum contra eos misit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fusos ab Italia submovit, atque cùm in vicinam Galliam incurrissent, Tiberium quoq; Drusi fratrē contra eos misit, qui multis urbium & castellorū expugnationibus, variis quoq; præliis dissipatos aggressi, plurimo eorum cum sanguine perdomuerunt. Ne autem gens po-

pulosissima (Noticos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellū denuo moveret, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerint, relicta invalidissima, ut agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in parvulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Suevorum, Sicambrorum, lib. 6.

2 Illyrii, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Japudes, cum finitimos aliquamdiu latrociniis infestarent, nec vectigalia persolverent, & Cæsare bello, quod contra Sext. Pompeium gerebat, impedito, arma sumpserunt. Cæsar ut militem suum laboribus confirmaret, in Japudes movit (Japudes Illyriis adscribunt Ptol. & Strab. nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit: qui verò ultra montes, difficillimè. Etenim cum Metulum oppidum suum præsidio trium millium communiissent, multos sæpe Romanorum impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægravato collabente, dextro crure, & utroque brachio afflictus est: tamen ille suos confirmavit, & exercitum advocavit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidârunt, & ædibus incensis, alii se, alii uxores etiam & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarem pervenerit, cum etiam captivi haud ita multò pòst sibi manus intulissent, Sex. Pompeio, & L. Cornificio Coss. anno 718.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno 734. Marco

Marco Vinucio & M. Agrippa 4. Coss. ex Kalend. Julii suffectis, Paterculus scribit, quod magnum atroxque, & quàm vicinum Italiæ imminebat: sed si Dionem sequemur annis 14 priùs cœptum est, cum Cæsar domitis Japudibus, in eos quoque arma, sed non hostilia, convertisset. Verùm cùm ab iis, quando ad Urbem Sisciam accessisset, afflictus esset, populari eorum agros jussit, & Sisciam à terra fluviisque Colupe & Savo obsedit: sed eorum pertinacia fracta est, cùm intellexissent de suorum clade (qui cæsi à Cæsare erant) & se ejus clementiæ permiserunt, reliquaq; Pannonia pacem accepit. Ipse Cæsar, relicto Fusio Gemino, cum parte exercitus Romam rediit. Pannoniis iterum rebellantibus, Fusius à Siscia exturbatus est: sed ille præliis aliquot fœliciter gestis, iterum eosdem imperata facere coegit. Atq; cum Pannonii frequentiùs rebellassent, à M. Agrippa repressi, & tandem à Tyberio perdomiti sunt, Qu. Ælio Tuberone, & F. Maximo Coss. Pannonia duplex est, superior, modò *Austria*; inferior, modò *Hungaria* dicitur. Lib. 49.

4 Quisnam iste fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hìc vel incuria majorum vel injuria temporum labefactatos, ambigi potest: & sunt qui Fusium *Geminum* ex auctoritate Dionis scribendum putent.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Julium Cæsarem quindecim cohortes, & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ sylvis & insidiis impeditum oppresserunt. Eam cladem Cæsar Julius Pompeii Magno bello impeditus, ulcisci non potuit: sed victori Cæsari, ut ultionis occasionem præverterent, Lib. 49.

Romam

Romam reverso, pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in Senatu occiso, iterum per decennium pro libertate arma sumunt, & Vatinium à Cæsare præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octavianus, iisdem insidiis ex sylvarum & viarum perplexitate ab iis tentatus est, sed infœlici successu: ipse eos velut indagine captos oppressit, & profligavit, fugaque in Setoviam urbem delatos obsidione clausit: ibi cum Dalmatarum exercitus in urbem irrumpere conatur, profligatus est. In eo prælio Cæsar in genu ex lapidis jactu saucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coegit, datis obsidibus, atque tributum hactenus à Julii Cæsaris tempore debitum persolvere, anno 620

6 L. Marcius Censorinus de Macedonia triumphavit, ut est in Capitolinis, anno 714. quo anno etiam Consul fuit cum Calvisio Sabino: nec quidquam præterea de rebus ab eodem gestis invenire potui. Observo autem ab Appiano in Illyrico scriptum esse, Marcium Figulum Consulem (fuit is cum *L.* Cæsare Consul anno 689.) Delminium Dalmatarum urbem incendio delevisse. Forsan Florus noster eo respexit, ut scriptum ejus est tumultuarium, *detruncaverat* enim, pro
Lib. 7. *exciderat*, ad tempus præteritum respiciens dixit: estq; in eo verbo egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, excisa Delminio regia urbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone observo, Delminium urbem, unde genti nomen est, amplissimam à Nasica, nescio

quo, in angustias fuisse redactam.

7 C. Asinius Pollio Consul cum Cn. Domitio fuit anno 713. & de Parthinis triumphâsse legitur anno 714. Parthini sunt Illyrii populi super Apoloniam & Dyrrachium in Epiro. Asinium de Dalmatis triumphâsse Horatius testatur, cum ita cecinit. *Strab. l. 7. lib. 2. Od. 1*

Et consulenti Pollio Curia,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem eum Salonâ Dalmatiæ urbe maritima capta triumphasse, & Servius in expositione Pollionis Virgiliani scribit, Asinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cum post captas Salonas Dalmatiæ urbem primo meruisset lauream, postquam consulatum adeptus esset, eodem anno suscepisse filium, quem à capta civitate *Saloninum* vocavit.

8 M. Licinius Crassus Consul fuit cum Cæsare 3 anno 729; ipsum de Thracis & Gætis triũphâsse Capitolini triumphi testantur, qui in Macedoniam missus Mysios bis devicit. Itidem Bastarnas Scythas, qui Mysiam invaserant, ac regem eorum Deldonem interfecit. Cætera Dio. Mysii superiores cis & ultra Danubium habitabant: inferiores Macedoniæ à Meridie, Danubio à Septentrione & Dacis finitimi erant.

2 Bulogæses Thrax Bessorum rex (habitabant autem illi ad Aemum Thraciæ montẽ) sociis quibusdam aliis per cæremonias & superstitionem callidam sibi adjunctis, defectione facta, Rhascyporum Cotys filium victũ interfecit,

interfecit, & patruum ejus Rhymetalcen exercitu exutum in Thraciæ Chersonesum compulit. Eo motu, & quòd Silatæ Macedoniam populationibus infestarent, excitus L. Piso exercitum duxit in Bessos, cum quibus malè pugnavit: sed altero prælio eam cladem magna victoria correxit, eosque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coegit. L. Piso Consul fuit cum M. Druso Libone anno 738. Idem Tiberio principe, præfecturam Urbis computatione tridui à Tiberio sibi demeruit, ut Plin. auctor est.

10 Dacia à Septentrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Cyras fluvius, occasum Jazyges Metanastæ claudunt. Ea regio partim Transsilvania, Wallachia, & Moldavia nunc dicitur. Dacos Getis esse à Ponto in occasum proximos ad Istrum Strabo scribit, esseque populum montarium. Contra quos Cor. Lentulus ab Augusto missus, tres eorum duces cum magnis copiis delevit: citeriorem ripam præsidiis munivit, satis victoriarum putans, posse illos prohibere. Dacos, scribit Dio, ad Cæsarem legatos ante bellum Actiacum misisse, & cùm nihil eorum quæ peterent impetrassent ad Ant. inclinâsse societatem, obque intestina bella ipsi Antonio nihil usui fuisse. Sed in eos, cum Sitam regem gentis Dentheletarum in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Crassum movisse, repulsos insecutum, & Segestriam expugnâsse invenio. Nec hactenus hujus rei gestæ historia plenior, nec qui fuerit ille ex Lentulorum Familia (multi enim hoc tempore Lentuli consulares fuerunt) de quo Florus narrat, mihi

satis constare potuit. Eadem oblivione apud reliquos qui extant scriptores, bellum à *Lentulo* cum Sarmatis gestum, video sepultum esse. C. Lucium cum Rhymetalci regi, populi Rom. socio, auxilium ferret, contro Sarmatas bellum gessisse, victosque ultra Istrum submovisse Dio scribit lib. 54. Sarmatæ modò sunt Moscovitæ, Lituani, Russi. Sarmatas tamen à Tiberio domitos scribit Euseb.

11 Sicambri, Usiperes, & Tenchreri Germaniæ gentes, cum quosdam Romanos in suo territorio deprehensos in crucem egissent, Rhenoque transmisso Galliam popularentur; equitatum Romanum contra se missum per insidias circumvenerunt, & cum fugientibus instarent, usque ad *Lollium* Galliæ Proconsulem delati, eum quoque profligarunt, amissa quintæ legionis aquila, quæ clades ipsum quoque Cæsarem ab Urbe in Galliam extraxit. Cura deinde atque onus belli Germanici delegata est Druso Neroni, qui Cæsaris privignus, Tiberii frater erat. *Dio.54. Paterc.ul.*

12 Julius Cæsar bis facto super Rhenum ponte, in Germaniam trajecit: semel, ut ipse scribit l.4. haud longè à Colonia; iterum in Trevitorum finibus, quod lib. 6 scribit.

13 Drusum Consulem cum Quinctilio Crispino anno 744, annum agentem tricesimum, ex fractura equo super crus ejus collapso, tricesimo die quàm id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios mortuum esse, ex Epitoma Livii, Paterculo, & Strabone colligo. *Lib.7.* Et hucusque ab Urbe condita Livii historiam fuisse productam, cujus vel incuria hominum, vel injuria temporum vix quarta pars, eaque mutila & mendis fœdata superest. Dio scribit morbo consumptũ, ostentoque cum po- *Lib.55.*

pulando

pulando ad Albim usque pervenisset, quem trajicere moliebatur, consternatum. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre, qui nuncio valetudinis ejus evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum est, & in Augusti tumulo conditum. Drusum Consulem cum filiis Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio scribit, quod cognomen ei primò Sanatus à provincia imposuerit.

14 P. Quinctilius Varus Consul cũ Tiberio Nerone fuit anno 740. hunc Syriæ fuisse præfectum Josephus testatur. Adjicit Paterculus, eum fuisse pecuniæ usq; adeò studiosum ut Syriam ipse rapinis ditatus pauperem reliquerit, quam ipse pauper divitem ingressus erat. De hujus morte Virgilium, ut eam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24 libri primi consolatur. Augustus usq; adeò ea clade consternatus fuit, ut Suetonius recenset, quòd per continuos aliquot menses, barba capilloq; summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans. *Quinctili Vare redde legiones.* Verum *conventus agere*, est in loco designato ad certum diem provincialibus jus dicere, quod *forum agere*, Cicero dicit. *Ausus*, inquit, &c. quare *ausum* dicit conventum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit. Imperium etiam tantùm, hoc est, belli gerendi potestatem, nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam jurisdictio non mandabatur.

Lib. 17. Antiquit.

15 Arminius (quem Hermannum nonnulli scribendum contendunt) Cheruscorum Princeps erat, filius Segemeri, qui militarat cum Romanis, & equestri ordine & jure ci-

vitatis

vitatis erat donatus; segnitia & socordia Vari usus est in consilii sui de Germania liberanda occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesimum sextum ex Tacito colligitur, qui cum septem & triginta annos vitæ, duodecimum Imperii sui explevisse scribit; cum dolo propinquorum occideretur Norbano & Flacco Coss. anno 772.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam, nomine *Thuaneldam*, alii desponsatam Arminius rapuerat; hinc gener invisus erat. Quare Segestes conjurationis conscius extremo convivio, post quod insidiis Romanos sunt adorti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio parari indicat; suasitq; Varo, ut se & Arminium & cæteros proceres in vinculis haberet: nihil ausuram plebem sine ducibus; interim ipsi tempus fore, quo de criminationibus suis & de innoxiis cognosceret: sed fatum, quod hominum consilia, cum cladem aliquam struit, corrumpit, & mentem & animum Vari socordia & segnitia perstrinxerat. *Tacit. l. 1. Paterculus.*

17 Video Florum nostrum alios annales sequutum, quàm Paterculum huic seculo æqualem, aut Tacitum, aut Dionem; qui, ut rem in pauca conferam, ferè ita tradunt: pertractos esse ex insidiis Romanos in Teutoburgensem saltum inter Luppiam & Rhenũ, ibique paludibus, & sylvis impeditos, undique insultantibus Germanis oppressos esse, Varum ab hostibus vulneratum, & desperatis rebus mortem sibi conscivisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad Cannas Paulum Aimilium magna cum calamitate P. R. ex Varronis Consulis temeritate ferè obtrivit, incidit in diem quartum Nonas Quinctileis, Pauli Aimilii casus & Vari

satis

ſatis iniquè comparantur: Paulus enim Varronis ſtoliditatem ſequi coactus, cùm fortiter pugnâſſet, ex funda graviter ictus, mori maluit, quàm ut cladis ſuorum, aut temeritatis Varronianæ accuſator ſupereſſet; Varus & culpam ſuæ infelicitatis ex ſecuritate & ſocordia, quæ frequentiſſima ad calamitatem ſunt initia, ſuſtinet.

19 Muſulanios vocat Ptolemæus μυσυλάμες, Numidiſque magis meridionales collocat, verſus Africæ ſolitudines, & ſub Audo monte ad Amaſagam flumen, Mauritaniæ Cæſarienſis terminum. Tacitus teſtatur de ea gente ter triumphali inſignia eſſe acquiſita, à tribus Romanorum ducibus; & à P. Dolabella, cæſo Tacfarinate hoſtium duce, eam gentem fuiſſe devictam.

20 Gætulia ſupra Africam minorem in meridiem extenditur: regio tota montoſa, ab Atlantico Oceano in Orientem procurrit, & in ſeptentrionem nonihil ſe verſus Syrteis inflectit.

21 Cn Corneium Lentulum Coſſum, cum L. Culpurnio Conſulem fuiſſe an. 752. in Annalibus Conſulum ſcribitur, & poſtea *Gætulicum* eſſe appellatum, nimirum à devictis Gætulis. Tacitus etiam eundẽ triumphalia de Gætulis inſignia accepiſſe teſtatur. De hujus belli cauſa & re geſta altum apud alios ſilentium eſt: ut etiam bellorum in Africa tempore Auguſti geſtorũ quæ tñen poſt M. Lepidum à Cæſare exercitu & poteſtate exutũ, cujus provincia in Triumviratu fuerat, nunquam quieviſſe videtur. Statilius enim Taurus à Cæſare in Africam miſſus, de ea triumphavit ann. 719. Iterum L. Autronius Proc. ann. 714. Tertium Triumphum duxit ex Africa L. Sempronius Atratinus

tracinus anno 738. Quartus L. Cornelius Balbus, de Garamantibus *Africæ* populis, triumphavit anno 734 de quibus Plin. lib. 5. Solinus & Strabo scribunt; quòd ad Garamantas (habitabant autem ultra Gætulos meridiem versus à fontibus Bagradæ fluminis usque ad Nubam paludem,) iter inexplicabile antehac fuisse, latronibus gentis ejus puteos, qui non altè fodiendi sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriundus, cum patruo L. Corn. Balbo, jure Quiritium donatus, & primus peregrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab Occasu Cyrenaica terminatur, ab Ortu Ægypto, à Septentriona Ægyptiaco mari, à Meridie Libya desert. & Æthiopia. De rebus ea gestis, & ducibus Romanorum, nihil apud alios reperi. Lego apud Dionem, Æthiopes, qui supra Ægyptum sunt, duce Candaee regina usque ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam, tum alias urbes ipsorum occupâsse & diruisse. Cùm Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterum ab Æthiopibus expugnatum, ipsoque reverso liberatum, & Candacem reginam ad pacis conditiones coactam.

23. 24. C. & L. Cæsaris erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Caius quidem M. Apuleio & P. Silio Coss. anno 733. Lucius verò C. Furnio & C. Silano Coss. (ann 726. Utrumque Augustus hoc eodem anno adoptavit, teste Dione, tenerosque adhuc ad Reipubl. curam admovit,

admovit, & Consules designatos circum provincias & exercitus dimisit. C. Cæsarem Consulem à populo creatum, annos 14. natum veteres tituli testantur: sed nec tum iniisse magistratum puto, neque cum Consul iterum esset designatus cum L. Paulo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massiliæ ex morbo periisse, annum ferme ante Caii fratris sui mortem, ut Paterculus scribit: sed ut Sueton. numerat, intra octodecim menses. Verùm cum triennio post ipsorum obitum Tiberius ab Augusto, Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino Coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V.C. 754. Lucium 752. periisse.

25 Augustum contra Astures & Cantabros (qui hodie *Biscaini* sunt, quique nomen Oceano Cantabrico dederunt) profectus est, teste Dione, cum nonum consulatum ipse cum M. Junio Silano cepisset anno 728. at Suetonius auctor est, Augustum octavum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, & ibidem quoque hunc nonum cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quàm Dio scribit, tempestiviùs profectum fuisse, & rem deinceps per legatos ejus gestam esse, cùm Orosius hoc bellum per quinquennium extendat.

26 Vaccæi Mediterranei sunt Hispaniæ Tarraconensis populi cis Durium flumen, ubi nunc urbes Palentia, Vallis, Oletana, inter quas olim Segesama, ut Ptolomæus, aut Segesta, ut ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò *Tordesillas* dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodum & præerupta

regione

regione circa Iberi fontes, ubi nunc Berviesca cæteræque urbes. Sub iis in meridiem & occasum Murbogi habitabant (ubi nunc Burgos oppidum situm est) inter Vaccæos & Cantabros. Sintne itaque Murbogi reponendi pro Curgoniis (quorum nomen obscurum est) eruditi lectoris judicio permittimus. Nec minus aliena vox est, quæ mox sequitur, *Belgica*: mihi si conjectare in tanto Annalium silentio liceat, *Vellica* scribendum putarem: eam namque in Cantabris Ptolom. recenset, Vindio monti vicinam, quam modò *Viblo-liam* vocant. De Aracillo non habeo nunc quidem quod adferam. Astures fuisse eos, qui nunc in Legionis regno ab Astorga urbe utrinque in Septentrionem usque ad littora Oceani Cantabrici habitant, loca ex Ptolomæo conferenti satis apertum est. Edulius mons erit, qui vulgò *Roncevallis* dicitur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex herba apio simillima componunt, semper, ne quid inviti patiantur, in promptu habere Strabo quoque testatur. Eosdem morti se etiam pro iis, in quos sunt propensi, devovere, & immolandos præbere scribit: Lib. 3. quo more etiam pro Augusti salute Sextum Pacuvium se devovisse Dio scribit. Itidem bello Cantabrico à matribus filios ne in hostium potestatem vivi venirent, interemptos Strabo tradit. Quendam etiam puerulum parentes & fratres suos, cum vinculis essent adstricti, jussu patris universos gladio confecisse. Itidem mulierem quandam captivos necessitudine sibi junctos trucidâsse. Aliquot etiam cum captivi ipsi in crucem agerentur,

lætitiæ,

lætitiæ carmina cecinisse. Quæ ideo hîc referenda putabant, ut intelligatur, cùm quàm efferata gente Augusto bellum fuerit.

28 Augustus ex morbo Tarracone decumbens, C. Antistium veterem contra Astures cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. Astures confidebant se præruptis saxis & præpeditis viis satis munitos, quâ socordiâ decepti C. Antistium contemptiùs excipiunt, & malè pugnârunt: ipsos profligatos prosequitur Antistius, multa eorum oppida expugnat, gentemque variis cladibus fractam imperata facere cogit. Dio. *Lib.* 55.

29 Cùm Astures propter Carisii ferociam & superbiam anno 732 rebellâssent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt. C. Furnium Cæsaris legatum, ut hominem belli cum ipsis gerendi ignarum contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius conjunctis cum Carisio copiis, acie congredi ausos fundit, fugatque. Cantabrorum pars ferocissima, ne rebus ita perditis, viva in hostium potestate veniret, veneno, igne, ferro semetipsum & suos confecit. Astures ab oppugnatione oppidi cujusdam profligati, prælio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vispanius Agrippa Augusti gener erat, qui contra Cantabros hac de causa rebelles exercitum duxit. Cantabri, qui superioribus bellis capti, & sub corona venditi erant, dominos suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis & munitis, præsidia Romanorum oppugnant; Contra eos profectus Agrippa, militem

militem suum habuit contumaciorem, vel quia ut emeritus justè missionem flagitabat, vel quia Cantabrorum ferocia, quam expertus esset, torpescebat, quem cùm ad obedientiam promovisset, cum hoste ex desperatione, & militari etiam scientia acerrimè pugnante, parum fœliciter congressus est: tandem cum suos ignominia notatos acuisset, Cantabros ferè omnes, qui militari ætate essent, concîdit, reliquos exarmavit, & ex montibus in plana deduxit, anno 734. Triumphum ipsi hujus victoriæ causa à Senatu ex Augusti voluntate decretum, magna cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captivis venalibus imponebant, quos jure belli milites cepissent, & idcirco dicebantur *sub coronis venire*. Ita Cælius apud Gellium. Hinc Livius frequenter, *Oppidum captum, cives sub corona veniêrunt*, & Cæsar, *Omni Senatu necato, reliquos sub corona vendidit*. Li: 7.c.41.

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxima Asturiæ urbs erat, desertam, post Antistii victoriam occupâsse Dio scribit, multaque alia armis expugnâsse. Lanciam quoque inter Asturiæ urbes Ptolomæus recenset. Orosius eandem historiam prosequitur lib. 6. Brigæcinorum hoc in tractu meminit quoque Ptolomæus.

33 Augustus hoc bello confecto, emeritos missione donavit, & iis condere urbem in Lusitania jussit, de suo nomine *Augustam*, ab ipsorum missione *Emeritam* cognominatam. Ita etiam in Hispania multæ passim urbes conditæ sunt, ab Augusto nominatæ: ut eas de montibus deducti Astures & Cantabri incolerent, in Asturbius

Augusta

Augusta Asturica, nunc *Astorga*; in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum (ut enim Germanis *Burgum*, ita prisca Hispanorum lingua *Briga* oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cæsar Augusta (nunc Saragossa) condita est. Vid. Plin. Ptol. Strab. Melam. alios.

34 Cur *ab alio sole?* an quia Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum? Augustum namque Tarracone in Hispania, quæ ultima terrarum versus occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adoravit, teste Orosio.

35 Jani Gemini templum ab Augusto tertium fuisse clausum anno 728. postquam primùm à Numa, iterum post bellum Punicum primum anno 518, pace toto imperio parta, clausa fuisset, constanter omnes testantur Annales. Desunt itaque hîc in Flori recensione anni octo & viginti. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum fuisse clausum, semel post Actiacam victoriam anno 728; iterum postquam ob bellum Cantabricum, & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse anno 730.

36 Augustum *Dictatoris* nomen nunqam tulisse, in Annalibus veterum testatissimum est: vel ut invidiam nominis devitaret, vel quia *Dictatoria* potestas Antonià lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno 731 offerebat, tam constanter repulit, ut cum populus eam magna vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Sueton. Dio, Fasti Capitolini, alii. Nam ipse longè majorem

auctorita-

auctoritatem exercebat sub Imperatoris prænomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem, Dictaturâ perpetuâ abdicata ex A. D. V. Kal. Julii accepit, sapientérque invidiam nominis exosi & tyrannici declinavit.

37 Julius Cæsar Divi filius, ante diem 16 Kalend. Febr. Augustus sententia Munatii Planci à Senatu cæterisque civibus dictus est, se septimum & M. Vipsanio Agrippa Coss. ann. 726, ut Censorinus testatur. Ovidius tamen primo Fastorum hoc Idibus Januarii factum scribit. Augustus appellatus est, non quòd propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quôd dignitatis splendorem Illustraret: Augusta enim religiosa loca, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu. Suetonius, Eutropis, Dio, alii.

FINIS

COMMENTARIORUM IN L. FLORUM PER JOHANNEM STADHIM.

SERIES CAPITUM, UNA CUM TITULIS ANNEXIS.

LIB. I.

LIB. II.

V 2 18 Bel

LIB. III.

LIB. IV.

FINIS.

INDEX
NOMINVM, MAXIME VERO RERUM SINGULARIUM, Flori Epitoma descriptarum: adnotato pagellarum numero.

A

Ancus

B.

Pyrsa,

Carba

Fulvia

M. Oct.

N.

Q.

R.

S.

V.

V.

X.

FINIS.

INDEX
POSTERIOR, RERUM SINGULARIUM.
A STADIO IN FLORI

Epitoma observatarum, adhibito duplici Charactere;
litera Notæ, *figura* Paginæ numerum. indicat.

Corin-

R.

S.

T.

FINIS.

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD FLORUM;

Ad librorum & capitum singulorum loca ita concinnatæ, ut prior cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Anni ante natū Christum.		Anni ante urbē conditā.	
	Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo		
1130	Euander in Italiam venit. 1.1.	480	Gedeon, Israëlis judex, moritur.
1121		471	Æetas Ponticis gentibus imperat. 3.5
1181		431	Troja capta.
1179	Æneas in Italiam venit. 1.1. Lavinium conditur. 1.1	429	Agamemnon occiditur. Jephtha, Ebzan, Edon, Abdon, Israëlem judicant.
1149	Alba condita. 1.1	399	
882		132	Dido Carthaginem condit. 2,15
793	Amulius Numitorem regno pellit. 1.1	43	
776	Romulus nascitur. 1.1.	26	Usias rex Judææ. Zacharias, Sallum,

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
			lum, Menahem reges Israelis.
752	Amulium deturbat.	2	Ezechias rex nascitur.
750	Roma condita. l. 1. cujus ita primus rex Romulus regnat per annos XXXVII.	Anni ab urbe cō dita.	Micha Propheta.
747	Raptus Sabinarum.	3	
746	Spolia opima prima. l. 1.	4	
743	Sabini ex hostibus Romæ cives fiunt. l. 1.	7	Pekah rex Israelis incurrit in Judæam. Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Vejentes vincit. l. 1.	29	Salmanasser expugnat Samariam.
713	Romulus moritur. l. 1.	37	
712	Numa Pompilius secundus rex Romanorum pacifice regnat per annos XLIII. l. 2	38	Nahum Propheta. Ezechias, Manasses, reges Judæ.
669	Tullus Hostilius tertius rex Romanorum regnat per annos XXXII. l. 3	81	
664	Pugna tergeminorum. l. 3.	86	
962	Alba diruta. l. 3	88	

An- Taren-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
		106	Tarentus conditur. 1.18
637	Ancus Martius quartus rex Romanorum regnat per annos xxiv.	113	Ammon rex Judæ,
624	Ostia condita.	126	
			Josia rex Judæ.
613	Tarquinius Priscus quintus rex Romanorum regnat per ann. xxxv. 1 1.	137	Josias moritur, succedunt filii. Nebuchadnezar Hierosolymam venit
599	Tusci vincuntur. 1.5.	51	Daniel interpretatur Nebuchadnezaris somnium. Jeremias vaticinatur.
		162	Galli in Italiam veniunt. 1 13
575	Servius Tullius sextus rex Romanorum regnat per annos XLIV. 1.6.	175	Ezechiel vaticinatur.
563	Census instituitur. 1.6	187	Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.
531	Tarquinius Superbus rex Romanorum ultimus regnat per annos xxv. 1.7	219	Cyrus Judæos restituit.
524	Suessa Pometia capitur. 1.7	226	Templum reficitur.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
519		231	Septem Persæ regnum Magis eripiunt. 3.5.
515	Gabii urbs capitur. 1.7	233	Darius rex Persarum.
			Haggæus & Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum. 1.7	236	Babylon opera Zopyri capitur.
506	Imperium regibus abrogatur, quum durasset annos CCLIV.	244	
	Consulatus origo. 1.9		Bellum Jonicum geritur.
	Brutus filios securi percutit. 1.9		
	Porsena Romam obsidet. 1.10		
	Horatius Mucius, Cloelia clarent. 1.10		Pythagoras moritur.
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. 1.10		
493	Postumius dictator Latinos vincit. 1.11	257	
491	Plebs secedit in sacrum montē. 1.23	259	
490	Corioli capiuntur. unde Coriolanus. 1.11	260	

Co- Da-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.		
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienses.	2.8
488	Coriolanus exulat. 1.22	262		
482	Spurius Cassius interficitur ob affectatum regnum. 1. 26.	268		
481		269	Xerxes montem Athon perfodit.	2.8
476	Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt. 1.12	274		
470	Volerone duce fracti Cos. fasces. 1. 22	280		
468	Appii exercitus non vult vincere. 1.22.	282	Artaxerxes rex Persarum. Esras Hierosolymam venit.	
448	Decemviri creantur. 1. 24	302		
446	Decemviratus tollitur. 1. 24	304	Nehemias Hierosolymam venit. Herodotus historiam scribit.	
425	Spolia opima secunda. 1.12	325	Thucydides historiam scribit.	
410	P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate, lapidatur à militibus. 1. 22	340	Bellum Siculum cum Atheniensibus. Dionysius major Siciliæ tyrannus.	
401	Veii obsessi. 1.12	349		

Sti- Arta-

Anni ante nat. Chr.	
	Stipendia incipiunt. 1.12
399	Hiematur sub pellibus. 1.12
392	Falisci Camillo se dedunt. 1.12
	Fidenæ conflagrant. 1.12
391	Veii capti. 1.12
386	Camillus exulat. 1. 22
385	Roma capta. 1.13
384	Camillus finitimos vincit. 1.13.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur. 1. 25
362	C. Licinius Stolo senatui consortium consulatus extorquet 1.26
355	Galli vincuntur ad Anienem. 1.13 inde Torquatus.
343	Galli vincuntur in agro Pomptino. 1.13. inde Corvini.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum. 1.16 Unde

Anni ab Urb. Cond.	
351	Artaxerxes Mnemon rex Persarum.
358	
359	
364	Plato Philosophatur.
365	Pax tota Græcia.
366	Xenophon historiam scribit.
371	Aristoteles nascitur.
388	
395	Philippus M. rex Macedoniæ.
407	Templum Dianæ Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.
	Dionysius Corinthi.
413	
	Ale-

Anni ante nat. Chr.

Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.

334 Manlius filium contra imperium pugnantem occidit. 1.14

332 Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus. 1.11

317 Clades Caudina. 1.16

316 Papirius Samnitibus jugum reponit. 1.16

307

305 Saltus Ciminius penetratus. 1.17

293 Decius Mus se devovet. 1.17

388 Curius Sabinos vincit 1. 15. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cum durasset annis L. 116

Plebs

Anni ad Urb. Cond.

416 Alexander M. rex Macedoniæ.

148 Darius Persarum rex interficitur.

Hierosolyma capitur à Ptolemæo.

Agathocles Siciliæ tyrannus.

433 Theophrastus philosophatur.

434

443 Lysimachia condita. 1.8

445 Demetrius Poliorcetes rex Asiæ.

457 Demetrius Posiorcetes rex Macedoniæ.

462 Pyrrhus rex Macedoniæ.

Ptole-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
284	Plebs secedit in Ianiculum. 1.25	466	Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit. 1.13	469	Regnum Tuscorum finitum.
279	Bellum Tarentinum. 1.18	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit. 1.18.	472	Ptolemæus Ceraunus rex Macedoniæ.
	Pugnat cum Romanis ad Heracleam. 1.18		
276	Iterum ad Asculum. 1.18	474	Galli in Asiam veniunt, unde Gallogræcia. 2.11
273	Postremo in Arusinis campis. 1.18	477	Aratus Phænomena scribit.
	Fabricius censor Rufinum notat. 1.18.		Sacra Biblia translata per LXX interpretes.
266	Picentes vincuntur. 1.19	484	
264	Sallentini vincuntur. 1.20	486	
263	Volsiniensium servi puniuntur. 1.21	487	
	Hoc modo Italia facta Romanorum. 2.1		
261	Romani in Siciliam navigant. 2.2	488	

Unde Anti-

Anni ante nat. Chr.

Unde natum bellum Punicum primum, quod duravit ann. circiter. xxiv.

258 C. Duillius Nepos Cos. Pœnos navali prœlio superat. 2. 2.

Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur à *Pœnis*. 2. 2

257 L. Cornelius Scipio Cos. in Sardinia & Corsica: Pœnos vincit. 2. 2

256 A. Atilius Calatinus Cos. in Sicilia Pœnos vincit. 2. 2.

M. Atilius *R*egulus Cos. bellum in Africam transfert. 2. 2

253 Xanthippus Regulum vincit. 2. 2

248 L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit. 2. 2

Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2. 2

247 P. Claudius Pulcher Cos. classem amittit. 2. 2

243 M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit 2. 2

C. Lu-

Anni ab Urb. Cond.

Antigonus rex Macedoniæ Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.

492 Antiochus Theos rex Syriæ.

493 Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.

494

496

497 Antigonus Athenas capit.

502 Aratus Sicyonius dux Achæorum.

50

Ptolemæus Euergates rex Ægypti.

507

[illegible]atta.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
239	C. Lutatius Catulus Cos. primo bello punico finem imponit. 2.9. Duravit autem annis xxiv.	511	Attalus Pergamenum regnum cōstituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.
235	Q. Æfulvius Flaccus Cos. Ligures vincit. 2.3	515	Annibal patri jurat ad aram, se hostem pop. Rom. futurum. 2.6
233	Janus clausus. 2.3.	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt. 2.3	518	
228	Teutana legationem Rom. violat. 2.5.	522	
227	Illyrii vincuntur. 2.5	523	Demetrius rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.
225		524	Carthago Hispana conditur, de qua
225	Saguntus fœdere Romanorum & Pœnorum in libertatem excipitur. 2.6	525	2.6.
223	L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit. 2.4	527	Seleucus & Antiochus fratres Syriæ reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit. 2.4	529	Antigonus Tutor Macedoniæ rex, Spartam occupat.
	M. Clau-		Phi-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
220	M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert. 2.4.	530	Philippus rex Macedoniæ penultimus.
217	Saguntus deleta. 2.6.	533	Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolemæo.
	Romani legatione Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem. 2.6.		Philippus Peloponnesum occupat.
216	Annibal Alpes transit. 2. 6. unde bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter XVI.	534	Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.
	Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2. 6. & 2. 17.		Carthaginensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur.
	P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat. 2. 6.		Hiero rex Syracusanus Romanos juvat.
215	Annibal Sempronium vincit. 2.6.	535	Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginensium capit, & Mandonium Hispaniæ regulum vincit.
	Et C. Flaminium Ne4tem Cos. 11. 2.6p		Antiochus vincitur à Ptolemæo.
	P. Scipio procos. in Hispaniam venit. 2.6 & 2.17.		Philippus urbes aliquot Pœonum occupat & cum Illyriis bellum gerit.
	Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat. 2.6.		
	Cla-		Antio-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
214	Clades Cannensis. 2. 6	536	Antiochus Achæū bello persequitur.
	Annibal Capuam occupat. 2.6		Asdrubal in Hispania Garpesios vincit.
	Ad Nolam vincitur à Marcello. 2. 6		Prusias rex Bithyniæ Gallos cædit.
213	Iterum.	537	Antiochus Achæum Sardibus obsidet.
	Sardi vincuntur à T. Manlio, ut alii: sive ut noster, à Graccho. 2.6		Hiero rex Siciliæ moritur.
	Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2.7		Hieronymus rex Siciliæ cum Carthaginensibus fœdus init.
	Scipiones Asdrubalem vincunt. 2.7		
212	Trib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit. 2.6	538	Hieronymus rex Siciliæ interficitur.
			Saguntus restituitur.
	Marcellus Annibalem ad Nolam tertiò vincit. 2.6		Philippus Aratum veneno tollit.
			Achæus occiditur ab Antiocho.
	Marcellus in Siciliam mittitur. 2.6		
210	Syracusæ captæ. 2.6	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.
	Scipiones cæsi. 2.6		
209	Annibal cum exercitu Romam contendit. 2.6	541	Antiochus Ptolemæi præfectos e Syria pellit.

Ca- | Valo-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Capua recipitur 2.6		Valerius Lævinus contra Philippum res gerit. 2.7
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur. 2.6		
208	Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt, 2.6	542	Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit.
			Scipio Carthaginem novam uno die expugnat, 2.6 & 2.17
207	Fabius Tarentum recipit. 2.6	543	Philippus cum Romanis variâ fortunâ bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit. 2.7	544	Marcellus Cos. in insidiis Annibalis interficitur.
			Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occidit.
205	Asdrubal occiditur. 2.6	545	Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.
202	Scipio in Africã trajicit. 2.6	548	Ptolemæus Epiphanes rex Ægypti.
			Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italiâ decedit. 2.6	550	Vermina Syphacis filius vincitur.

Vin- Car-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab U. b. Cond.*	
	Vincitur à Scipione. 2.6. & ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter XVI.		Carthaginenses pacem petunt, & impetrant à Scipione.
199	Scipio vocatur Africanus. 2.6	551	Philippus navali prælio vincitur ab Attalo & Rhodiis. 2.7.
	Athenienses à Romanis auxilium petunt adversus Philippum. 2.7		
168	Philippus in sepulchra & templa Atheniensium sævit, 2 7	552	Plautus Poëta moritur.
196	T. Quinctius Flaminius Cos. Aoum penetrat. 2.7.	554	Cato Prætor sortitus provinciam Sardiniam, ab Ennio ibidem *Græcis* literis instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas. 2.7.	555	Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.
194	Quinctius Bœotos compescit. 2.7	556	Antiochus Lysimachiam instaurat,
193	M. Portius Cato Celtiberos vincit. 2.17.	557	Annibal ad Antiochum venit. 2. 8.
	Qunctius Nabin vincit. 2 7.		*Græcorum* libertas in Numeis proclamatur. 2.7.
190	Antiochus in *Græciam* trajicit. 2.8.	560	Philopœmen cum Nabide bellum gerit.
	Man-		P. Cor-

ni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
89	Man. *Acilius* Glabrio Cos. Antiochum pellit. 2.8.	561	*P.* Cornelius *Sci*pio Nasica Cos. Boios vincit.
88	*Æmilius* Regillus prætor classem *Antiochi* vincit. 2.8.	562	*Antiochus* vincitur à Scipione. 2.8.
87	M. Fulvius Nobilior Cos. *Ambraciam* obsidet. 2.9.	563	Cn. Manlius Vulso Cos. Gallogræcos vincit. 2.11. *Bononia* Colonia deducta.
85	*Cn.* Manlio negatur triumphus. 2.1.	565	*Africanus* accusatur Romæ. *Antiochus* occiditur. *Succedit Se*leucus.
79	*Perseus* cum *Phi*lippo patre in Hæmum montem ascendit. 2.12.	571	Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.
78	*A. Posthumius* *Albinus* Cos. Ligures exarmat. 2.3.	572	Ptolemæus Epiphanes moritur, Succedit *Ptolomæus* Philometer.
77	Tib. *Sempronius* *Gracchus* Celtiberos vincit. 2.17.	573	*Philippus* rex Macedoniæ moritur, Succedit *Perses.*
76	M. Manlius Vulso Cos. Castris exuitur ab Histris. 2.10	574	Vestæ ignis extinctus.
75	C. Clodius Pulcher Cos. rem gerit contra Histros. 2.10.	575	*Gracchus Sardos* vincit. *Seleucus* moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.

Afri-　　Sa-

Anni ante nat. Chr.

168 Africani filius Africanum minorem ad optat. 2.15

167 Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit. 2.12

166 Anicius prætor Gentiū vincit. 2.13

L. Æmilius Paulus Cos. II. Persen vincit. 2.12

164 L. Æmilius Persen in triumpho ducit. 2.12

157 M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat. 2.3

154 C. Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit. 4.12.

150 Carthaginenses exercitum contra fœdus comparant. 2.15

L. Li-

Anni ab urb. Cond.

582 Salondicus belli Hispanici conditor opprimitur. 2.1[illegible]

Antiochus Ægypto inhiat.

583 Ennius poëta moritur.

Antiochus Alexandriam obsidet.

584 Popilius legat[illegible] ad Antiochum.

Antiochus Hierosolymam occupat.

Polybius in Italiam venit.

586 Judas Macchabæus legem defendit.

Antiochus moritur. Succedit Antiochus ejus fili[illegible] tutore Lysiâ.

593 Terentius poë[illegible] moritur.

Judas Macchabæus interficitur. Succedit Jonathas.

596 Jonathas & Simon Amaræ os p[illegible] insidias cædunt.

Jonathas pac[illegible] facit cum Bacchid[illegible]

600 Demetrius occiditur. Succedit [illegible]ctor Alexander.

A[illegible]

Anni ante nat. Chr.

149 L. Licinius Lucullus Cos. in Hispania res gerit. 2.17.

147 Bellum Punicum tertium incipit. 2.15

Carthago obsidetur. 2.15

146 Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit. 2.14

145 Scipio contra II. Cos. factus, obsidionem Carthaginis urget. 2.15

144 Metellus Achæos vincit. 2.16

Triumphat de Andrisco. 2.14

Corthago diruitur. 2.15

Corinthus diruitur. 2.16

Anni ab Urb. Cond.

Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.

601 P. Cornelius Scipio Æmilianus singulari certamine hostem superat. 2.17

603 Andriscus custodiam elapsus occupat Macedoniam.

Cato Censorius moritur.

604 Prusias Bithyniæ rex a filio Nicomede interficitur.

Masinissa moritur.

605 Critolaus legatos Romanorum violat. 2.16

609 Metellus appellatur Macedonicus. 2.17

Viriatus in Lusitania duces Romanos cædit. 2.17

Alexander Sytiæ rex interficitur.

Succedit ei Demetrius.

Ptolemæus Philometer moritur ex vulvere. Succedit Ptolemæus Physcon.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
143	Q. Fabius Maximus Æmilianus Cos. contra Viriatum mittitur. 2.17.	607	Jonathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos.
			Tryphon Demetrium pellit.
			Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init
141	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit. 2.17.	609	Simon arcem Sionis capit.
139	Q. Pompeius Rufus Cos. turpe fœdud cum Numantinis init. 2.18.	611	Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.
138	Viriatus à suis interficitur. 2.17.	612	Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.
136	Dec. Junius Brutus Cos. in Hispania res gerit. 2.17.	614	Triphon interficitur.
135	C. Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis init. 2.18.	615	Joannes Hyrcanus Simonis filius Cendeboum vincit.
			Brutus Gallæcos vincit. 2.27.
133	Eunus servile bellum concitat. 3.19	617	Simon Ethnarches Iudæorum occiditur.
	Hypsæus prætor à servis vincitur. 3.19.		Antiochus Hierosolymam obsidet.
	P. Cor.		G. Ful-

[A]nni ante nat. Chr.

32 P. Cornelius Scipio Africanus Cos. II. contra Numantinos mittitur. 2.18.

31 Tib. Sempronius Gracch. II. seditiosas promulgat. 3.14

30 Numantia diruitur. 2.18.

M. Perperna prætor ovans de servis Urbem ingreditur. 3.19.

29 Aristonicus Asiam occupat. 2.20

P. Licinius Crassus Mucianus Cos. ab Aristonico capitur. 2.20.

M Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque. 2.20.

27 Man. Aquilius Cos. reliquias Asiatici belli conficit. 2.20.

3 Massilienses queruntur de Salyis. 3.2

M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur. 2.3

C. Grac-

Anni ab urb. Cond.

618 C. Fulvius Flaccus Cos. contra servos in Siciliam mittitur.

619 L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.

620 P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis, 2.18.

621 Census actus Romæ. Censa civium Romanorũ. 313823 præter pupillos & viduas.

Antiochus Sedetes occiditur.

623 Ptolemæus Sorori filium, quem ex ea sustulerat, membratim concisum mittit.

Alexander Zebina, Syriæ regnum invadit.

627 Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat.

Alexander Zebina interficitur.

Polybius moritur.

Y Aquæ

Anni ante nat. Chr.

121 C. Gracchus seditiosas leges fert. 3. 15.

Q. Cæcilius Metellus Cos. adversus Baleares mittitur. 8.

119 Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit. 3.2.

118 Q. Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit. 3.2.

113 Jugurtha fratribus insidias struit. 3.1.

112 C. Porcius Cato Cos. vincitur à Scordiscis. 3.4.

111 Didius Thraces vincit. 3.4.

110 Jugurtha fratrem Adherbalem necat. 3.1.

M. Livius Drusus Cos. *S*cordiscos vincit. 3.4.

109 L. Calpurnius Bestia Cos. contra Jugurtham mittitur. 3.1.

Ju-

Anni ab Vrb. Cond.

629 Aquæ Sextiæ qua- rum mentio 3. 3 conditæ.

Carthago coloni deducta.

631 C. Gracchus interficitur. 3.1

632 Antiochus Cyzi cenus fratri de reg no controversia movet.

Ptolemæus *Phy* scon moritur.

93/ M. Æmilius Scau rus Cos. Ligur vincit.

638 Antiochus Cyz cenus à fratre Gr po vincitur.

639 Cimbri vagant 3.3.

640 Antiochus Ci cenas exercitu re rato Grypum vin

641 Magna pars U conflagrat, una c æde Magnæ Ma

N. M

INDEX.

Y 2 C. Lu-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis. 3. 19	649	C. Lucilius Satyrarum scriptor moritur.
100	C. Marius Cos. IV. Theutones cædit 3. 3.	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius Cos. cum servis debellat. 3. 19. C. Marius Cos. V. Cimbros cædit. 3. 3.	651	
98	C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet. 3. 16. Metellus Numidicus exulat. 3. 16.	652	Saturninus occiditur. 3. 16. C. Julius Cæsar nascitur. Ptolemæus Lathurus à matre regno pellitur. Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum 3. 17.	658	Antiochus Cyziceni filius Seleucum regno Syriæ exuit. Antiochus Seleuci frater occiditur.
90	M. Livius Drusus ll. fert. 3. 17	660	Alexander rex Judæorum, VI. M. eorundem occidit.
89	Interficitur. 3. 17.	661	Alexander rex Judæorum, L. M. eorumdem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur. 3. 18	662	Alexander rex Ægypti matrem occidit.

P. Ru- Ale-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis. 3.28.		Alexander rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus præmitur.
87	L. Sylla vincit Samnites. 3.18.	663	Demetrius Eucærus capitur à Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur. 3.21.	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occiduntur. 3.5.
85	L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur. 3.21.	665	C. Marius Cos. VII. moritur. 3.21.
	Marius & socii Urbem occupant. 3.21.		Cicero Miloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit. 3.5.	666	Athenæ captæ. 3.5.
			C. Sallustius Crispus Hist. Romanæ princeps nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos. 3.5. & 3.21	669	Templum Delphicum incenditur à Thracibus.
			Capitolium conflagrat.
80	C. Marius Marii filius Cos. opprimitur. 3.21.	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat.
	Pontius Telesinus opprimitur. 3.21.		Sylla Tribunorum potestatem minuit.
			Ptolemæus Lathurus moritur.
			Succedit Ptolemæus Auletes.

Anni ante nat. Chr.

77 Ap. Claudius Pulcer Cos. in Thracia res gerit. 3.4.

P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit. 3.6

76 M. Æmilius Lepidus Cos. Civile bellum movet. 3 23

75 Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur. 3.22.

74 C. Scribonius Curio Cos. in Thracia res gerit. 3.4.

72 M. Antonius vincitur à Cretensibus. 3.7.

71 L. Licinius Lucullus Mithridatem vincit, ad Cyzicum. 3.5.

Spartacus cum gladiatoribus bellum po. Ro. facit. 3.20.

70 Gn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco. 3. 20.

Ser-

Anni ab urb. Cond.

673 Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus.

Sylla sponte dictaturam deponit.

674 Alexander rex Iudæorum moritur. Succedit uxor Alexandra.

675 Cicero è Græcia Romam redit.

676 Capitolium restituitur.

Cicero Quæsturam petit.

Nicomedes Bithyniæ rex moritur, herede relicto po. Ro.

678 Sertorius cum Mithridate fœdus init 3.22.

679 Ariovistus Germanorum rex in Galliam transit.

Pompeius prospere res gerit contra Sertorium. 3.22

680 Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.

Mi-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Urb. Cond.*	
69	Sertorius interficitur à suis. 3. 22. C. Cassius Varus procos. vincitur à Spartaco. 3. 20.	681	Mithridates in Armeniam fugit. Virgilius nascitur. Alexandra Iudeorum regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.
66	Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur. 3. 7.	684	Lucullus Nisibin capit. Triarius Mithridatem vincit.
65	Pompeio bellum Piraticum decernitur. 3. 6	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit. Cicero præturam petit.
64	Pompeius contra Mithridatem proficiscitur. 3. 5 M. Terentius Varro triumphat de Thracibus. 3. 4.	686	Pompeius Mithridatem nocturno prælio vincit. 3. 5 Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.
63	Pompeius in Iberos, Albinos, &c. movet. 3. 5.	687	Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.
62	Proficiscitur in Syriam. 3. 5	688	Cicero consulatum petit.
61	Pompeius Hierosolymitanum templum intrat. 3. 5. Catilinæ conjuratio discutitur. 4. 1	689	Mithridates moritur. 3. 5. Augustus Cæsar nascitur. Iulius Cæsar fit Pontifex Maxim.

Anni ante nat. Chr.

60 Metellus Creticus appellatur. 3.7.

57 Julia Cæsaris filia Pompeio nubit. 4.2.

56 Cæsar Helvetios, & Ariovistum vincit. 3.10.

55 Item Belgas. 3.10.

54 Et venetos. 3.10.

53 Rhenum transit 3.10.

In Britanniam trajicit. 3.10.

52 M. Crassus in Parchos movet. 3.11.

Cæsar iterum in Britanniam trajicit. 3.10.

51 M. Crassus interficitur. 3. 11

Julia Pompeii conjux moritur. 4.2.

Cæ-

Anni ab Urb. Cond.

Lucullus triumphat.

690 P. Clodius uxorem Cæsaris violat

Helvetii de invadenda Gallia deliberant. 3.10.

693 Messala Corvinus orator nascitur.

Titus Livius nascitur.

694 Cicero exulat.

Clodius Pompeium insidiis petit.

695 Cicero redit.

696 Orationem habet pro Sextio, &c.

697 Gabinius Ptolemæum regno pulsum restituit.

Alexander Aristobuli filius Judæam subigere tentat frustra.

698 Gabinius Nabathæos vincit.

Romam reversus accusatur primum à Cicerone, mox defenditur, damnatur tamen.

699 Cassius superstites cladis Crassianæ in Syria colligit. 3. 11

La-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Cæsar ponte facto Rhenum penetrat. 3.10		Labienus Cæsaris legatus Treviros vincit.
			Cicero creatur Augur.
			Clodius occiditur à Milone.
50	Cæsar media hieme in Galliam redit 3.10	700	*Lucretius* poëta per furorem manus sibi infert.
	Cæsari conceditur absenti petere consulatum. 4.2.		Cicero libros scribit de finibus.
49	Cæsar consulatum more majorum petere jubetur. 4.2.	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.
			Censa civium capita 320000.
47	Cæsar Brundisii Pompeium obsidet. 4.2.	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare. 4.2.
			Occiditur in Africa. 4.2.
46	Cæsar Pompeium vincit,	704	M. Cælius & Milo occiduntur.
45	Et Ægyptios. 4.2.	705	Cicero Cæsari obviam progreditur.
44	Item Jubam regem, & Scipionem. 4.2.	706	Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario.
	Cæsar triumphat 4.2.		
	Creatur Dictator perpetuus. 4.2.		Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.

Anni ante nat. Chr.

43 Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit. 4.2

42 Interficitur. 4.2.

Amnestia decernitur. 4.7.

41 Brutus & Cassius in provincias suas abeunt 4.7.

Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit. 4.4.

Triumviratus Cæsaris, Antonii, & Lepidi, 4.6.

Cicero occiditur: 4.6.

40 Cassius & Brutus pereunt. 4.7.

39 L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ. 4, 5.

36 Ventidius Pacorum occidit. 4.9.

Bellum cum Sex. Pompeio exoritur. 4.8.

Pom-

Anni ab Urb. Cond.

707 C. Caninius in paucas horas Cos. fit.

708 Octavius Romam venit.

Sex. Pompeius bona paterna repetit. 4.3.

709 C. Trebonius unus ex percussoribus Cæsaris à Dolabella interficitur.

Cassius Iudæam spoliat.

Ovidius nascitur.

Antipater Herodis pater interficitur.

710 Sextus Pompeius Siciliam occupat. 4.8.

711 Pacorus Hierosolymam occupat.

Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad Pontificatum.

714 Asinius Pollio Dalmatas vincit. 4.12.

Augustus Liviam ducit.

Hero-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
			Herodes Hierosolymam capit. M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.
34	Pompeius Siciliâ pellitur. 4.8. Antonius rem malè gerit in Parthos. 4.10.	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentiâ exuitur. Hyrcanus qui hactenus apud Parthos commoratus erat ad Herodem venit.
33	Ser. Pompeius occiditur. 4.8.	717	Pannonii vincuntur. 4.12.
32	Octavius vulneratur in Illyriis. 4.12.	718	Antonius Artavasdem Armeniæ regem dolo irretitum capit. Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Cæsarem & Antonium. 4.11	720	Herodes cum Arabibus bellum gerit. Atticus amicus Ciceronis moritur.
29	Pugna Actiaca 4.11.	721	Agrippa Bogudem Mauritaniæ regem occidit.
28	Antonius & Cleopatra se perimunt 3.11.	722	Catullus poëta moritur. Ægyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Mysos vincit. 3.12.	423	Augustus triumphat. Senatum purgat. He-
	Octa-		

Anni ante nat. Chr.		Anno ab Urb. Cond.	
25	Octavius appellatur Augustus. 3.12	725	Herodes Mariamnem conjugem suam occidit.
4	Augustus Cantabros bello petit. 4.12	726	Cornelius Gallus poëta, præses Ægypti mortem sibi consciscit.
	His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatus Hispania, cùm in ea dimicatum esset Romanis per ann. cc. circiter. 2.17.		Herodes Alexandram socrum interficit.
23	C. Antistius Cantabros vincit. 4.12.	727	Terentius Varro Salassos vincit.
	Templum Jani clauditur. 4. 12.		M. Vinicius Germanos superat.
20	Cantabri semet ipsos perimunt. 4.12	730	Pantheon ab Agrippa ædificatur.
			Virgilius moritur.
17	Indorum legatio ad Augustum venit 4.12.	733	Herododes templum instaurat.
	Parthi signa reddunt. 4.12.		Augustus Caium & Lucium nepotes adoptat.
			Horatius carmen sæculare scribit.
13	Drusus Rhætos vincit. 4.12	737	Cyzicenis libertas redditur.
			Drusus Frisios subigit.
9	L. Piso Thracas vincit. 4.12	741	Drusus Rheno & Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.
	Dru-		Cla-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab urb. Cond.	
8	Drusus Cattos & Sicambros superat. 4.12.	742	Claudius imperator nascitur. Tiberius Juliam Augusti filiam uxorem ducit.
7	Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur. 4.12.	743	Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit. Herodes filios suos interficit.
Anni post n. C.		750	Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
2	C. Julius Cæsar Cos. vulneratur in Armenia. 4.12.	752	Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.
3	Lucius Cæsar moritur. 4. 12.	753	Asconius Pædianus floret.
	Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit. 4.12.		Athenodorus philosophus Stoicus floret. Tiberius in Germania res gerit.
10	Quinctilius Varrus occiditur à Germanis. 4.12.	760	Pannonii rebellant ducibus Baronibus.

Epi-

EPILOGUS CHRONOLOGIÆ.

ATque hæc Chronologica ex accuratissimis temporum & annalium scriptoribus adjecimus: ut essent unde quæ prius, quæve posteriùs eorum quæ ab hoc auctore memorantur, gesta sint, citra laborem cognosceres. Addidimus autem ex alienis quoque historiis, sacris præcipuè, notissima quæque, ut ad aliquod instar synchronismi memoria certiùs confirmaretur. Ea quidem quæ eodem tempore eveniunt, statim è numerorum suorum regione, alia inter id spatium, quo gesta sunt, annorum numero non accuratè signato. Tempora autem ipsa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita retulimus: qui tamen aliquot ferè mensibus discrepant, quin & ipse conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, & in hoc proposito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum adferent. Sicut nec istud, quod æra Christiana non planè respondet receptæ consuetudini.

Finis Chronologiæ.

AD FLORUM,
VARIARUM LECTIONUM LIBELLUS.

Collectus ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti, & Editionibus.

Nota citatarum Editionum abbreviatæ sic legendæ.

LB. codex Lugd. Batavorum editus 1638.
Naz. Nazarianus codex, qui &
Pal.pr Palatinus primus Manuscriptus.
Pal. sec Palatinus secundus Manuscriptus.
Pal.tert. Palatinus tertius Manuscriptus.
Pall. Palatini.
Ms. Manuscriptus.
Mss. Manuscripti.
O. Omnes.
Jorn. Jornandes & ejus manuscripti.
I. Impressi.
e.v. aut *v.e.* Editio vetus, vetus Editio, quâ usus est Gruterus.
q.I. quidam Impressi.
al. alii.

Ciphra prior paginam, proximæ lineas paginæ indicant.

PROOEMIUM.

7.2. Usque Cæs. *LB.* in Cæs.
7.9. Ita late *Pal. Sec.* ita enim ubique *tert.* & *e.v.*
ita

Ita enim late ubique nam tot labor. *Naz:* quid in labor. *videantur* *Pall.* viderentur.
7.15 quum præc. hoc quoque sicut cætera operæ. *Naz:* quum si præc: hoc quoque operæ.
7.18 obrumpit LB abrumpit.
7.21 in admirationem. LB ad admirationem. *al:* admirationum.
8.5 ipsam matrem suam. *Naz.* ipsam ann. ipsa
8.4 250 *Naz.* & *alter Pal:* cccc *alter* cc
8.9 250 *alter Pal.* c1.
8.10 hoc *v.e.* huic.
8.14 Juventa *Naz.* Juventas: *Pal: sec:* Juventus.
8.15 & quasi quædam. LB & quædam. *Pal: tert:* & *omittit.*
8.16 sunt non multo LB haud multo. *v.e.* haud non multo *al.* aut non multo.
8.19 movet *Naz:* movit.

LIBER PRIMUS.
CAP. I.

8.12 *à fin.* à Marte. *LB.* Marte.
8.11 *à fin.* hoc de se Vestæ sac: grav. conf. est LB hoc de se sac: grav: conf.
8.7 *à fin.* Tiberinus. *q.* I. Tyberius.
8.7 *à fin.* amnem. *Pal.* agmen.
8.6,7 *à fin.* vagitum sequuta, ubera admovit. LB secuta vagitum uber admovit. I. vag. seq. ubera adm.
8.ult. jam bis septima *v.e.* jam septimus. *Pall:* & *Mss.* O. jam septima.
9.9 Palatinum. *Mss.* Palatium.
Ibid. prior. *Jorn.* prius.
9.10 vidit. LB videt.
9.12 sanguini & prædæ. LB sanguine & prædæ.
9.21 Tuscique. *Pal;* Tuscorumque.

9.22 quid

9.22 quid & transm. LB quid etiam transm. *q*.I; quid transm. *al*.
9.31 præda. *Naz*. prædæ.
9.32 & hæc statim *Pal:sec:ac tert:* & statim:
10 1 quam *q*.I. quæ.
10.5 aditu. LB foro
10.6 ut fœdam. *Pall* ut *omittunt*.
10.7 hic templum est. LB hinc templum & St. *q*.I. hic templum esto inquit, & St.
10.15 ut juventus. *L*B juventus.
Ibid. divisa. *Mss*. dispersa.
10.16 & in armis. L*B* & armis
Ibid. ad subita. *Naz*, ut ad subita.
Ibid. bella. LB belli.
10.19 repente. *Pall.O*. quum rep:
10.21 Capræ. LB Capreæ.
10.25 cui mox Julius. *q*. I. cui rei mox Jul. *al*. cui Jul: mox.
10.21 Quirinum in cœlo vocari placitum diis, ita gentium R. p. *q*. I. gentium imperio R. *v.e*. Quir: cœlo vocari, placitum diis ita *&c*. *Pal. pr*. vocaris placitum, distat gent. *&c*. *sec*. placitum & omnium gent: *&c*. *tert*. Quir. cœlo voc: placitum, & ut gent.

CAP. II.

10.4 *af*. succedit. *q* I. successit.
11. 2 cæterosque per sac: *Naz*: cæteraque per sac: *v.e*. cæteraque sac.
11.8 similitudinem. LB simulachrum.

CAP. III.

11.16 *à fin*. exercita. *q*. I. exercitata.
11.12,13 *à fin*. Curatiisque. *Naz*: Curiatisque. *Pal: sec: & tert: & q* I. Curiatiisque.
11.10 *à fin*. commissa. LB permissa.
11.6 *à fin*. virtutem. *Pal*: virtutes.
11.4,3 *à fin*. sic (rarum alias decus) unius. *v.e*. sic rerum unius. *al*. sic crarum unius.

12.4.in fide mansit Alb. *LB.* in fide Albanus.
12.5,6.missi in aux.ex fœd. *Naz.& Jorn.* misit in aux.& fœd.
12.7,8. inclinare socios. *Naz.* subinclin.soc. *Pal.* inclin. se soc.*al.* inclin.se suos.
12.12.Suffetium.*al.* Suffectum. *LB.* Fusetium.
12.13.currus *Pal.* currus,funes, *Al.* funus.
*Ibid.*distrahit. *Pal.*distrahitur *q.I.*distraxit.
12.15.prius cum. *LB.*quum prius.
12.16.Romam. *Naz.*Romanum.

CAP. IV.

12.13. *af* nepos ex filia. *LB.* nepos Pomp.
12.11.*af.* interfluentem. *Jorn.* influentem.

CAP. V.

12.4.*af* accidit *Naz.& Jorn.*accepit.
12.2.*af.*oriundus.*q. I.*oriundum.
13.2.quamvis.*LB.*quatenus.
*Ibid.*Nevius LB.Navius. *Pall.* O.Nævius.
13.3.prohiberet. *LB.*prohibebat,vir. *Naz.* prohibebatur.
13.9,10.auguratus:*v.e.*auguriatus.
13.14. inde quod *Pal.sec.& tert.& q. I.* indeque
Ibid. inde quod a.c. q:e.triumphatur, togæ: p.t. palmatæ.*q.I.* indeque a. c. quatuor equis togæ pictæ tunicæque palmarem.

CAP. VI.

13.14.*af.*nam ob exim *LB.* nam ex.
13.9.*af* quasi ad tempus *Naz.*qu.tempus.*Jorn.*quasi non temp.*al.*quasi in tempus.
13.3.*af.*curiis. *Jorn.*decuriis.
13.2.*af.*in tabulas.*q. I.*in tabulis.
*Ibid.*ac sic. *I.O.* ac si.

CAP. VII.

14.11,12.quæ. crud:grav: *LB.* sup:quæ crud: grav: est bonis.*q.I.* sup:quam crud:grav: est bonos.
14.12. sævitiam. *Naz:* sævitii jam *q.* I. sævitiam jam.

14.19. Gabiis. *Naz.* Gabios. *Pali sec:* à Gabiis
Ibid. recepto. *Naz:* receptos.
14.22. decussit. *LB.* excutiens.
14.23 (quæ superbia:) sic respondit. Tamen, *Jorn:* ea superbia sic respondit ut senserat. Tamen.
14.24. Tamen. *v.e.* Tum.
14.30, horrendum. *Pall:* horrentius. *Jorn:* horrendius.
Ibid. sedem. *LB.* ædem.
14.33. pulcherrimum. *Jorn.* pulcherrimam.

C A P. VIII.

15.13. talem res. *LB.* ita res:
15.22. nosceret. *LB.* nosset. *Pal. sc. ac text.* noscet.

C A P. IX.

16.15. Valerius, *Naz. & Jorn:* Horatius.
16.16. summo. *LB.* ex summo.
16.18. pro libera conc: *q. MSS.* pro concione plana. *LB.* pro conc:
16.28. pop: Rom. *LB.* pop.
16.31. tum gloria. *q. I.* tum pro gl:
16.33. quippe cum. *LB.* quippe cui.
Ibid. gleba nulla, sed. *Naz.* gl: nulla sit. *q. I.* gl. n. esset, sed.
16.34. hostile. *q. I. omittunt.*
17.1, 2. correptis. *q. I.* corruptis.
Ibid. redegerunt. *q. I.* redigeret.

C A P. X.

17.21. *as.* quæ nisi. *Naz.* qui nisi.
Ibid. forent. *Pal.* foret.
17.14. *as.* frustratum c. p. e. ictum tuetur. *LB.* frustrato c. p. e. ictu tenetur.
17.13. *as.* injicit. *Pall.* inicit.
17.12. *as.* geminat. *Pal.* ingeminat.
17.11. *as.* virum. *q. I.* vix:
17.8. *as.* viri. *Jorn.* in viris.
Ibid. sed ne quis sexus. *Naz:* sed ne quid sexus.

Jorn:

Jorn: Sed ne sexus alter. *al.* & ne sexus alter.
18.1 expiravit. *Jorn.* expiavit.

C A P. XI.

18.26 *af.* signum. *Pall* O. dignum.
18.22 *af.* ea demum. LB ea denique. *Pal: tert.* eademque. *q.* I.
18.18 *af* dubitarit. LB dubitavit.
18.16 *af.* plane. *q.* I. sane.
18.12 *af.* Algidum. *Jorn.* Alsium.
18.10 *af.* Veiis. LB Verulis.
Ibid. af. sed tr. *q.* I. si tr.
18 6 *af.* Taphræ. LB Carræ. *q.* I. Capreæ.
19. 1 nomini induerit. *q.* I. nomen ind. *Naz.* nomini induceret.
19.3 Mænius. *q.* I. mœnibus.
19.5 fuere rostr. *Naz.* fuere solæ rostr.
19.6 bellum. *Ms. omittit.*
19.9 L. Quinct *Pall. & e. v.* T. Quinct.
19.11 Minutii. *Mss.* Manlii. *al.* Manilii *al.* Mamilii *al.* Mamilii. *al* Mamulii *Jorn.* Mallii.
19.19 fides num. LB fidem num. *Pal. pr. & sec.* fide num. *tert.*

C A P. XII.

19.11 ab Etr. fuere Vei LB ab Etr. Vei.
19.7 *af.* trecenti & sex. LB trecenti.
19.6 *af.* signatur. *v. e.* signatum. LB signata.
20. 6 Eam namque vir. *q.* I. eam namque *Furius* Camillus vir.
20.7 sciebat esse ver. vict. LB sciebat vict. *q.* I sciebat esse vict.
20.8 pararetur. *al.* paretur. LB pareretur.
20.13 Vejentium. *Naz* vel.
20.18 urbe non remeare. *LB* urbe remearet.
20.23 ut ejus. *LB* cujus.
20.25 tunc Vejentes fuere; nunc. *Naz.* tunc vel fuere, nunc. *Pal. sec*; tunc, nunc.

C A P.

CAP. XIII.

0.2 *af.*virtutis, P*al.sec.* virtus. *LB.*virtutum.
1.1 illatam.P*al sec.omittit. Naz.*illatumam.
1.5 obhoc *LB* adhoc. *Pal tert. & e.v.* adhæc.
1.6 perinde ac arm. *LB.*perinde armis.
1.9, 10,cum cingerentur omn.Oc. *LB* & cingente omnia Oc.
1.14 Clusium oppidum obs.*al.* Clusium Tusciæ urbem obs. *LB* Clus.obsid.
1.17 movent exinde.*LB* exinde.
1.20 Cremeræ.*LB* temere.
1.24 Tum igitur, aut nunquam. *Pal. sec.* tunc igitur haud unquam.
1.25 Jamprimum.*q.*I.Jampridem.*al.* Quamprimum.
1.33 religiosissimi. P*al.sec. & tert. & e.v.* religiosissimum.
1.34 terra.*tert.*tecta. *LB* terræ.
2.1 Albinius.P*al.sec.ac tert.* Albinus.*q.I.* Lucius Albinus.
2.8 Jovem.*Naz.omittit.*
2.16 sellis.*LB* suis.
2.20 totam urbem. *v.e.* totam denique urb;
2.21 man:solo ex.*LB* manib;exæquant.
2.24 Tandem.*Naz.&* q.I Tamen.
2.36 recessum.P*al.sec.& e.v.*reditum.
3.1 victis.*q.*I.victos.
3.5.ipso.*q.*I. pro ipso.
3.11 & lustrata.*v.e.*sed.lustr.*al.*& illustr.
3.22 in pontino.*LB* Pomptino.
3.24 insequente Gallo sacro alite. *q.*I. insidente galeæ satyria alite.*LB* insidente galeæ sacra alite.
3.25 nec non tamen.*LB* tandem. P*al.sec.ac tert.* tamen. *Forn.& q.I.* nec non tandem.
3.22 qui LB quæ.

CAP.

CAP. XIV.

23.3.*af.*Mure *Pal.sec.& tert:& e.v.*Murena:
23.2,1 *af.*imperii & magistratuum infensos. *LB:* imp:inf.
24:2.atque jam amplius.P*al.pr:*apud quam amp:

CAP. XVI.

24.8,*af* sed quod est sp:*Pal.pr:*sed eo sp.
25.2.cæterisque.LB.ceterisque. *Mss.*venerisque.
25.6.amict. *Jorn.*amici.
25.1.omnium. *Jorn.*cunctorum.
I*bid.*Vesuvius.*v.c.*Vesevus.
25.13.numerata. *Jorn.*numeranda.
*Ibid.*eis reg.LB.his region. *Jorn.* & his reg:
25.15 quæras.LB.quæris.
25.16.arg. armis,discol.vest. v.a. armatam. *Naz.* arg.armatam misit disc.vest.v a ambitum.
25.17.si insidiarum tall.LB.si fallac.
25.25 urbium.*Ms.*montium.
25.26 ipso Samnio.*LB.*ipsa Samnio.
25.30 furcas.*L*B.furculas.
25.31 Clauso. *Naz.*Clauso enim.
26.5 subjectis.LB.strictis.
26.7 furit.LB.fuit. *Pal.*agit.*al.*adiit.

CAP. XVII.

26.23.*af.*populus R.cum.*Naz.*populo R.cum *Pal.* *sec.*Pop.R.bellum cum *tert.P.* Ro:bellum cum.
26.21.*af.*omnibus.*q.*I.omn.fuit.
26.16.*af.* A latere Etruriæ infesta. LB. late p[...] Etruriam infesta. *Naz.*Allatere *E*thr. infestam *Tat.sec.& tert.& q.*I. *A* latere Ethruria infest[...]
26.14,15 *af.* Ciminius. *Naz.& Pal. tert:& v[...]* Geminius.*sec.* Geminius. *q* I. Ceminus.
26. 7 *af.* refert. Tum sic Fab. LB. refert totu[...]

iter. *Naz.& Pal.tert.& e.v.*ref:tum iter *sec: &* q.I. *Jorn.*præfert tutum iter.
26.3 *af.*suo more. *LB.*suo jure.
26.1 *af.*mitterentur. *Naz.& Jorn.* jacerentur.

CAP. XVIII.

27.20 *af.*Tarentus etiam. LB. Tarentus.*q.*I. Tarjam.
27.16 *af* mirabili.*Ms.*mirabilis.
Ibid. Adriatici, LB. Hadriatici.*Pal.sec.* Adriaci.*ter.*
27.13 *af.*dimittit.*Pal.sec.ac tert.& e,v.* mittit.
27.12 *af.*urbis.*LB.*majus.
27.12 *af.* quum remigantes litori Romanas classes videt. LB. ad remigantem litori Romanam classem inde vident. *Naz.* ad remigantes litore Romanas classes vid.*Pal.sec.* cum navigantes litore Romanas classes vident.
27.7 *af.*autem. LB.enim.
27 6 *af.*Romani?ne satis;aderat.I.*O.* Romani,nec satis norunt, Aderat.
27.3 ex hinc. *Naz. & Jorn,*& hinc.
28.9 Farentanæ LB.Frentanæ. *Mss.* Ferentaneæ:
28.10 Obsidius.*Mss.*Opsidius. q.I.*omittunt.*
28.12 Actum.*q.*I.Factum.
28.15 colore.LB.odore.
28.21 Minucius. *Ms.*Numicius.
28.22 proboscide abscissa. q.I. promuscide abscisa.
28.26 nec alius,LB nec ante:
*Ibid.*cladi.*Pal.sec.*cladis
28.28. humero saucius in armis suis. *Naz.*humeros argius sin arm.suis.*Pal:sec.* humero saucius inermis suis. *tert.*in castris suis.
28.31 & tunc:LB. sed tunc.
*Ibid.*toti victoriæ.*LB.*ad totam victoriam.*Naz.*tota victoria.*Pal:sec;*in totam victoriam.

28.36 pere

28.36 percurrens. *v.e.*currens.
28.37 vindicaret.*q*.l. vindicatura.
29.13 deinde. *Naz*. dein.
Ibid.annixus.*Naz*.adnisus. *Pal.tert*.amissus.
29.14 ut in amic:recip. *Pal. tert*. ut facto fœdere in amic.populi Romani recip.
29.16 probavit.L*B* adprobavit:
29.17 alia.*q.l*.alias.
29.21 obrutos.*Mss*.obruptos. *LB* obtritos.
29.33 Qui autem.*q*.I. Quis autem.
30. 1 regum esse confessum. *al*. regnum Deum confiterentur. *LB* reg. confess.
30.2 quum.P*al.O. & e. v.* quod.
30.3 afferentem. P*al. tert*. asserentem.*LB* offerentem.
30. 11 virtute, militia. *Naz*. virtutem illi tum, *statimque mutatum* virtutem *in* virtutum.P*al.tert. & e. v.* virtute militum.
30. 15 deditionem. *q*. I. dedicationem *LB* ditionem.
30.25 & tanta adeo de op. *LB* sed tanta de op.*q*.I. & tanta de op.
30.27 enim ullus.*al*. enim alius. *LB* enim temere ullus.
30.29 nisi pecora. *Naz*.nisi quasi pecora.

CAP. XIX.

31.3 Qui enim.*q.I* quid enim.

CAP. XX.

31.11 regionis. P*al.pr.ac.tert*.regionibus.
Ibid.inclyto.*al*.cum inclito.L*B* incluto.
31.12 M.Atilio.*Naz*.Masilio.*al. A*tilio.*al*. Attilio. *Jorn*.Vatilio.

CAP. XXII.

31.2 *al*.ac ferbuit. *Naz*.& adferbuit.*v.e*.ac viruit. *al* ac fremuit.
Ibid. Ita quæ inerat, quædam. *q.I*. Itaque inerat quædam.*al*. Itaque quædam.

32.6 Valerone. *Mss.* Val. Nerone. *al:* Valerio Nerone LB Volerone.

32.10 agros. P*al.*hortos.

32.17 obsessit in c.u.consuluit LB in capta urbe consenuit.

32.19 de æquo.LB æquo.

CAP. XXIV.

33.1 Secundam in urbe med.dec:*q.*I. Secundum in urbe dec:

CAP. XXV.

33.12 *af* excitavit.*q.* I.incitavit.

33.11 dignitas.P*al.sec.q.*I. indignitas.

Ibid. plebcii.N*az* plebes P*al.sec.& tert.*plebs.

CAP. XXVI.

33.7 *af.* ut plebeii quoque mag: P*al. pr. ac sec.* ut plebes quoque mag: *v.e.* ut plebis q.m.*al.*ut plebeii mag:

33.5 *af.* Stoloni.qui quod uxor ejus.LB Stoloni. hæc quodam *q.*I.Stolo quodam.

33.2 *af.* sonum, ignotum p.s.e a s. f.i.irrisa. *q.*I. sonum irrisa *intermediis omissis.*

34.5 tum natalium. P*al. tert:* natal: *v.e.* nunc natal:

34.11 Sp.Cassium,agraria lege,Mælium largitione suspectum. *q.* I. Cassium largitione agraria lege suspectum.

34.14 Spurio quidem suppl.*v.e.* Mælio suppl:

34.17 Ahala.*q.*I. Hala.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

35.1 juventas.*q.*I. juventa.*al* juventus.

35.3 Ita.*q.*I.Itaque.

35.8 bellis victoriisque.*q.*I. bellum victorisque.

CAP. II.

35.26 *af.*populus,cum.LB populus quum. P*all;O.*populus Rom. quum.

35.21 *af*. abſciſſam. *LB* abſciſam.
35.19 *af*. mari jun: LB mole. *Naz*. mare & nec mole. *Pal. ſec. & tert. & Mſſ. & q*. I. mare.
35.18 *af*. jungenda. *Naz*. jungendum. *Pal*. jungendam.
Ibid. jung: & ad: *q. I*. jung: ad:
Ibid. cont: ſuam. *LB*. ſuum.
35.13 *af*. autem. *q. I*. enim.
35.6 *af*. terreſtris. *LB* terreſter.
35.3 *af*. fretum. *q. I*. fretum tum.
36.12 fama. *LB* forma.
36.15 illis plus nauticæ artis. *LB* illis nauticæ artes.
36.18 aliæ. *Jorn*. validæ.
36.21 & fug: *Jorn*. aut fug:
36.25 Præ. *q. I*. Pro.
36.27 tanta vict. *Pall: O*. tanta hujus vict:
36.29 Corn: Aſina. *LB* Aſina Corn:
36.33 Drepano. *LB* Drepanis.
Ibid. Eryce. *Naz*. Eryco. *Pal*. Eryca.
36.35 Camarienſium. *Mſſ*. Camerienſ:
37.9 in Sard. *LB* Sardiniam.
37.10 Corſicam *q. Mſſ*. Choſſuram.
37.11 ubi & ſic Caralæ. *Naz*. Olbiæ hic Baleriæ. *Pal. Sec*. ubi & hic Baleriæ. *tert. & v.c*. ubi & hic halenœ. *q. I*. ubi & hic Caralæ. *Jorn*. Olbiam. ibinteriæ. *Mſſ*. Balariæ. *al*: Balearix.
37.15 Punici. *Pal tert. & v.c*. Punico.
37.17 Mannlo. *Naz*. Nautrio. *Pall. & q. M*. Naurio. *Jorn*. Natio *q. Mſſ*. Nannio.
37.20 Mox ventis. Mox dein deventis, *ſuperſcriptumque*, Denique. *Pal. ſeq. ac tert. & q*. mox de ventis.
37.26 hominibus, ſed *q. I*. hominibus, mox ſed.
37.33 cecidiſſet. *Mſſ. O. & Jorn*. cepiſſet.
37 *ult*. obſidiones. *LB* obſidio.

8.2 essent. *q.I.* deessent.
8.10 calamitati. *LB* calamitatis.
8.13 ne commut. *Naz.* & *Jorn.* nec commut.
8.25 ut ne amplius ea in sula concitaretur. *LB* ut nec amplius eam insulam concitarent. *Naz.* ut ne a e.i. concitarent, *superscriptumque* vo, *tanquam voluisset legi* vocitarent. *q.I.* ut ne amplius ea insula concitaretur.
8.28 Si gregem *Naz.* (*sed a secunda manu*) *i*-*tem reliqui. Pal.* & *v.c.* ac si gregem.
8.29 Publio. *LB* Appio.
8.36 Quantus o tum *q.I.* Quamvis Octavo.
9. 5,6 intercepta t. victoria. *LB* interceptam te victoriam.
9.8 promontoriis *q.I.* *omittunt.*
Id. Illisæ fluitarent. *LB* frustrarentur. *Naz.* frustarentur. *q I. omittunt. al. præferunt* allisa.
9.9 *Lutatio q.I. omittunt.*
9.11 Ægates. *q.I.* Egates.
9.17 castrensis *q.I.* castrensi.

C A P. III.

9.8 *af.* Bellum Ligusticum. *Naz*: Bel. Liguricum. *Pal sec. ac tert.* de bello Ligurico.
9.37 nec non & Illyrici. *LB* nec non & Illyrii. *Mss.* nec non Ill.
4 ita *al.* itaque. *LB* utrique.
.11 Tutum. *LB* Tuti.
.14, 15 eluderent saltu, viis, latebris Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni tandem. *LB* eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euberiates, Ingauni tandem. *Naz.* eluderet saltus, deciate sexubile buriatas, incognitas tandem. *v.c.* eluderet saltus detrate buriates sexule: incognitas tandem. *q.I.* eluderet saltus Deciates moxubii, euburiates incognitas tandem: *al*: eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates: incognitas t: *Mss.* eluderet saltus buriates

 deciale

deciale loxubile incognitas. t.

CAP. IV.

40.12 *af.*experimento. *Forn:*experimentum.
40.8 *af.* simile nivibus. *Mss.* & *q.* I. simile cum nivibus.
40.6 *af.*eunt.*q.Mss.*exeunt.
40.5 *af.*Britomaro.*q.Mss.* Britannico.
40.4 *af.*baltheo.*LB* baltea.*q. Mss.*balteo.
40.*ult:*Astrionico.LB Ariovisto *Pal.pr.* Ariovito. *sec.*Arnovito.*tert.* & *e.v.*Ariojusto.*Forn.*Ariobisto.*q.*I.Ariovico.
41.4 Viridemaro. *Mss.*Virdomaro.
41.7,8 opima. LB arma.

CAP. V.

41.10 Titiumque *Mss.* Ticinumque.
41.11 Adriatici.LB Adriani.
41.12 Teuta.*al.*Teuca.LB Teutana.
41.15 nec gladio.*Pal.pr:*& *sec:*& *e.v* ne gladio.

CAP. VI.

41.8 *af.* quadriennis. LB quadriennii. *Forn.* quadriennium.
41.2 *af.* fit pop. qui vicerat. LB fit populus qui vicit.*Pal.tert.*& *e.v.* fit victor populus.
*Ib.*Pudebat.*al.*at urebat *al* aut pudeb. *LB* urebat.
41.1 *af.* ablato mari, raptis insulis.*LB* ablatum mare , captæ insulæ. *v.e.* ablato mare c.i.*q.*I. ablatum mare,raptæ insul.
42.2 ultionem.*Pal.sec.ac tert* & *e.v.*in ultionem.
42.3 Morabatur.*Pal tert.et q.*I. remorabatur.
I*bid.*in caussam *LB* in caussa.
42.4 deleta. *Naz.*delecta.
42.16 ferro & igne,versa.*LB* ferro,versa.
42. 23 bellum affero & pacem, utrum eligitis cumque succlamatum esset,utrum vellet,daret Bellum igitur. *al.* bellum affero & pacem: utrum eligitis,utrum placet,sumite. Quumque succlamatum esset &c. LB bellum pacemque

porto

porto: utrum eligitis? Succlamantibus: bellum.
Bellum igitur. *Mss* Lipsii b.p.p.u.e.cumq; succlamatum esset; utrum vellet daret, bellũ igitur.
42.26,27 media cura. *LB* mediam curam.
42.37 Romanis. *Pal.sec.et Mss omittunt.*
Ibid. Saguntina igne. *Naz.* sagu in igne, *moxque emendatum*, Saguntinum igne.
43.32 quandraginta. *Forn.* sexaginta.
41.6 secundum.*q.I.* secum.
44.15 torrente Gello. *LB* torrente Vergelli *Forn. et q.I.* torrente Vergello. *al.* torrente Vergillii. *al.* terrore Vergelii.
44.31 crederet. *v.e.* eredet.
45.2 in bullis cingulis, atque annulis. LB in bullis singulisque anulis.
45.8 in eligendis, *LB* in deligend. *q* I. intelligend.
45.25 pepulit e Camp. LB pepulit in Campania. *Pal.sec.* repulit à Camp *tert.* pepulit à Camp. *Forn.* perpulit in Camp. *q.I.* pepulit, & Camp.
45.29 Nam hucusque tot. m.c, f.l.d.f.d.l.R. *Pal. sec. hæc omnia omittit.*
45.35 hostes. *Forn.* hostis.
45.36,37 volitarent &c. facerent. *Forn.* volitaret &c. faceret.
46.3,4 diversa. L B divisa.
46.11,12 quid nisi hactenus &c. parc. *LB* nisi quod hactenus *&c.* parceretur.
46.13 illi. *Naz* illic.
46.17 mortis. *LB* morti.
46.19,20 spem tot. *LB* pæne totam. *qI.* spem pæne tot.
46.34 facilius. *LB* felicius.
47.8 salté oculis. *Pall.O. Mss.&q.I.* saltẽ vel oculis
47.15 Tarentus. *Naz.* Idẽ Tarent. *q.*I. Tarentinus
47.19 inde. *Pall O.* ille.
Ibid. in Romam. L B Romam.
47.21 administratione. L *B* admiratione.

47.22,23 ultimos metus. *Naz. à manu correctrice,* ultimas metas.
48,34,35 non à cœlo, sed ab urbis ipsius mœn & Cap. vider. *LB* neque cœlo, sed ab urbis ipsius mœnibus & Capitolio ferri videretur.
48.37 adortam, *al.* adhortam. *Jorn.* adornatam LB adoratam.
48.4 insederat. *q. Mss* insiderat.
48 7 emptor. L*B* sector.
48 10 ab Hispania, Asdr. LB Asdrubal.
48. 16 ultimo It. angulo *q. I.* ultimos It. angulos.
48.18 id est, in ipsas *q.* I. & in ipsas.
48.19 Tanto, id est omni, qua *q.* I. tanto qua.
48.22 inopinanterque. *Jorn.* inopinatumque. *q.* I. inopinantemque.
49.6 incubantem. *v.e.* incumbentem.
49.9 ducum maximi. *Naz.* duc. max. duces. *Pal. sec. ac tert. & e.v.* ducum clarissimi duces.
49.16 potuisse. *q.* I. posse.

CAP. VII.

49.11 *af.* Syria. *q. Mss.* Asia.
49.10 *af.* quodam. *v.e. omittit.*
49 4 *af.* expectatione. L*B* spectatione.
50.14 quibus à mari. LB qui navibus à mari.
50.21 mortem. *Jorn. & q.* I. morem.
50.22 Chaonum P*all. & v.e.* Achaonum.
50.23 Pindumque amnem. LB Aoumque amnem. P*al. pr.* Dumque omnem *sec. ac tert. & q.* I. Indumque amnem. *v.e.* Nidumque amnem *Jorn.* Savum amnem.
50.24 & ipsa L*B* id est, ipsa.
50.26 ausus *v.e. omittit.*
50.32 Lacedæmona *Hal. tert.* Lacedæmonia *q.* I. Lacedæmoniam.

CAP. VIII.

51.8 illic. *Pal sec. & tert. & e.v. omittunt.*

51.37 si Asiæ. LB id est, si Asiæ. *Ms.* id est, si se. Asiæ.

52.6, 7 max. regum conventus, fortiter indicto bello. LB maximus regum, contentus fortiter indixisse bellum.

52.23 nuncio. *q.* I. initio.

Ibib. Tam LB Tum.

52.27 Statim & è vestigio. *q. Mss.* statim & ex vest. *q.* I. statim è vest. *al.* statim & è vestigio.

52.30 Regillo. *Mss* Regillio.

52.31 à remigantibus. LB ad rem: *Pal. tert. & q.* I. ad remigant.

52.33 Themistoclem. P*all. O. & v. e. ac q.* I. Alcibiadem.

53.4 consederat. *q. Mss* considerat.

53.11 felicitate. *q.* I, facilitate.

C A P. IX.

53.16 *af.* Syriaco. LB Syriatico.

Ibid. ut debebat. *P. l. pr. & sec.* & debebat.

C A P. X.

53.2 *af* & initia. P*al. sec. ac tert. & e.v. omittunt* &.

54 6 Æpulo. LB Apulo P*al. tert.* Apullo.

54.7 & capitis errore lapsaret. *Naz.* & cap. & jactaret errore lapsaret, *superscriptumque deinde,* & cap. jactatus errore lapsaret.

C A P XI.

54.24 *af.* an fuisset cupidus triumph. Manlius, an eos. P*al. sec.* an fuisset cupidior tr. M. an eos. LB an fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos.

54.21 *af.* non approbavit Senatus. LB *omittit.* Senatus.

54.19 *af.* mixta & adulterata est. rel. LB

 mixta,

mixta.& adulteratæ rel.

54.18 *af.* quibus.*LB* qui.

54.10 *af.* quos Tolostobogii, Tectosagæque. *LB* quos Tolostobogi Tectosagique jam insederant. *Pal.sec.* Solos Tologiorum tectos sagasiam insederant.*tert.*Solostogiorum tecto sagacia insederant.*v.e.*solo stologiorum recto sagaciani insederant.q.1.solo stologiorum tectosagiam insederant. *Jorn.* Colosob egit Olympum tectos agimagaba insederant.

54.9 *af.*utrinque. *LB* utrique.

54. 6 *af* offocandas. *Pal. sec. & q.* I. effocandas *Jorn*: offucandas.

54. 5 *af.* Orgiagontis regis uxor. *Jorn.* Orgiacontis uxor.

CAP. XII.

55.24.23 *af.*viribus Thracum. disciplinam Mac: temperavere *al* tentavere. LB vir. Thracum; ferociam Thracum disciplina Macedonum temperaverunt.

55.23 *af.*de summo LB summo.

55.14 *af.* Astrudem.*Pal.sec.ac tert.* Astumidam. *Mss.*Astundem.*v.e.*Astundam.

55.12 *af.* invia,accessit; regemque. *Pal.sec.* invia via accessit:regemque. *q.* I. invia,accessit via: regemque.

55.5 *af.*depressa LB deprensa.

55.4 *af.* alia minatus,alia irr. *Pal.sec.ac tert: & e.v.* alias eminatus,alias irr. *al.* alias minatus, alias irr.

55.3 *af.*eo.LB adeo.

56.10 recepit.*Mss.Lipsiis*,receperat.

56.11 conviviis.*q. I.* in conviviis.

56.22 perceperat.*Pal.sec. & q* I præceperat.

CAP. XIII.

57.1 Scodram.LB Scordam.*Pal.tert.& e.v.* Lescordam.*al.*Loscordam.

CAP.

CAP. XIV.

57.3 *af.* in malis. *Pal.sec.* & *q.I.* in malis suis.

CAP. XV.

58.1,2 exigi fuit. LB exiguum.

58.2 patratum. *Pal.sec.* paratum. *tert.* & *e.v.* peractum.

58.5 maximo ev. LB maximum ev.

58.13 territaret. *Pal.sec.ac tert.* & *e.v.* territabat.

59.4 officinis. *Pal.sec. ac tert.* officinas.

59.*ult.* urbs *Mss.omittunt.*

60.6 triumphis. LB triumphus.

CAP. XVI.

60.18 *af.* cui tum maxime. LB tum maxime.

60.17 *af.* Macedonia. *LB* Macedoniam. *Pal.sec.* & *q.I.* Macedoniæ.

60.12 *af.* fato rerum. *LB* fata rerum! *Pal. sec.* & *tert.* ô fata rerum!

61.21 perustis. LB permistis. *q. Mss.* mistis.

61.4 venæ. *q.I. omittunt.*

CAP. XVII.

62.9 provinciam. *v.e.* urbem.

62.18 cui ex Macedonia cognomen, meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor: cepis. exemp: & Vertubrigis maj. glor. LB qui ex Macedonia cognomen meruit, cum & Contrebiam memorabili cepisset exemplo, & Nertobriges. maj. *Pal. sec.* qui ex Maced: cogn: meruerat, & Celtibericus fieri, cum & Trebiam memor. cep: exemplo, & Nersobriis maj. *tert.* qui ex Maced: cognom. meruerat, & Celtiberius filius; cum Geltiberiam memor. cep. exemp. & Nertobrigibus maj. *q. I.* cui ex Maced. cogn. meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor. cep. ex & Nertobrigis ma. *al.* qui ex Maced. cogn. meruerat & Celt. fieri, cum & Cont. mem. cep. ex. & Versobrigis maj.

62.23 quum à rege fuisset. LB quum rex fuisset.

62.24 Decimus.q.I.Decius.
62.37 si successisset.LB res cessisset. *Pal.sec.* & *tert:* & q.I. recessisset.*al.*recessisset.
Ibid. Solundicus. LB Salondicus. *Mss.* Solondicus.
63.14 internecionem.LB internicionem.
63.15 insignia.*v.e.*insignita.
63.17 eum.LB etiam.
63.18 Servilio Cæpione. LB Pompilio. *Pal.sec.* & *e.v.*Popilio. *tert.*Cæpione q.I.Servilio.

CAP. XVIII.

63.5 *af.* flumen Durium sita. *Pal.sec.* flumen Sylata.*tert.* & *Mss.*flumen situata.*e.v.* flumen, sublata.*al.* flumen Durium situata.
64.3 4 Segidenses. LB Segulenses.q. *Mss.*& I. Sedigenses.
64.9 acceptum. *Naz.*receptum.
64.10 Megara viro.*Pall.O.*Megari victo.
64.14 Mancinum aggressi sunt, hunc. LB Marcinum. hunc.
65 8 cæliæ.LB celiæ.
65.9 indiginæ.LB indigenam. *Pal. tert.* indigeneam.q.*Mss.* indigena.
65.13 orantes. *Naz.*orante occideret.ubi *Pal.sec.* occideret ubi. *Pal sec.*occideret. Sed ubi.
65. 20, 21 Itaque etiam ex depl. LB Itaque deplorato exitu.
65.25 Macte esse fort.LB Macte fort.
65.26 civitatem asseruit, quum. LB civitatem asseruit cum.

CAP. XIX.

66.3 sæcula.LB seculi.
66.19 manibus.*v.e.omittit:*
66.21 quæ etsi involuta inter. LB quæ etsi juncta inter. *Naz.*quæ si i.i.
66.24, 25 priusquam ut cœp. justa illa memorabimus ut & pia cum ext. gent bella magn: LB priusque,

priusque, ut c.i. illa memorabimus, & pia cum c.g.b. ut magn. *al*, priusque, ut cœpimus, justa illa & pia cum exteris gentibus bella memorabimus; ut magn.

CAP. XX.

67.4 insimul. Naz. insemel.

67.13 amiserit. pop. Romanus an. LB amiserit an.

67.18 cecidit ex. *Pall. O; & e.v.* cæde ex. *q.* I. cædit ex.

67.21 in exitium Naz. exitium. *Pal. tert.* in exitum.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

68.4,5 Numidia. *q.* I. Numida.

68.5 fuit in Jug: *q.* I. fuit Jug:

68.7 citra. *q.* I. contra.

69.3. Numidiam. *q.* I. Numidam.

69.4 immittitur. *q.* I. mittitur.

Ibid. peritus. *q.* I. præmonitus.

69.9 Massinam. LB Massivam. *Mß.* Massilinam. *q.* I. Masinissam.

69.16,17 quod prius: Naz; quod primus. *Pal. sec.* quem prius. *q.* I. quem quod prius.

69.21 jam simulata quasi vera fuga. *Pal. tert. & e. v.* jamque quasi v. f. *q.* I. jam quasi simulata vera fuga. *cl.* tam simulata quam v. f. LB jam s. q. v.

69.23 popul. non contentus. *Pal. pr.* popul. contemptus. *sec: & tert:* itemque *v. e.* popul. contentus.

69.26 thesaureque. *Pall. O.* thesaurosque.

69.37 anditam. *q.* I. editam.

70.6,7 accessione fieret timet. *al.* accessionem fieri timet. *LB* accessio fieri timet. *q. I.* accessionem timet.

70.13 ut vidit. LB vidit.

CAP. II.

70.14 *af* sævitum. *Pall.* O. & *e.v.* venientem

70.13 *af.* perinde. *q.l.* pervicaci.

Ibid. ingenio. *Pal sec.* ingenium. *LB* ingenia.

70.5 *af.* Varus vict LB Varusque vict. *Naz.* & *q.* I. Variusque vict. *Pal. sec.* Varus quoque vict.

70.4 *af.* testis *Pal. tert.* testis est.

Ibid. Isaraque. *Pal. pr.* & *sec.* & *q.I.* Isaura. *Pal. tert.* Isata. *v.e.* Isauria.

Ibid. Vindelicus. *Pal. tert.* Vendelicus.

Ibid. amnis. BL amnes.

71.1 Bituitus. *Pal. pr.* Bisuisus. *sec. ac tert.* bis victus. *q.l.* bis visus.

71.7 erexere. *q.l.* extruxere.

CAP. III.

71.18 *af* remigrarent. *LB* remigarent.

71.9 *af.* Silanus. *q.I.* Syllanus.

71.6 *af.* Marius. *Pal. sec.* M. Marius.

Ibid. illi. *q.l.* illo.

71.8 quo, fides num. LB quo, fidem numinum *Pal. O. et e.v. aliæque*, qua, fide numinum. *Pal. pr.* quasi de numinum.

72.12 aucta *q.l* acta.

72.19 Theutobocchus. *Pall.* Teutobochus.

72.20 transilire. *q.l.* transire.

72.23 super. *Pall. sec et tert:* & *e.v:* inter.

Ibid. ipsa. *Pall.* O & *e.v.* sua.

72.28 Athesim. *LB* Aresim. *Pal. pr. ac tert:* Ad hostes in *Pal. sec.* At hostes in.

73.1,2 est. Jam diem. *Naz.* est; venere illi quam & in barbaris multa vestigia, diem.

73.4 Caudium. *LB* Raudium. *Pal. tert.* Kandium, *q.l.* Claudium.

Ibid. procurrere. *q.l.* concurrere.

73.5 mill: inde 140 cec h.t.m. *LB* millia inde sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus

Pal.

Pal: pr: adoram, ut & Mss. pro sexaginta habent XL. Pal. tert. hinc tercentis minus. v. e. mil. inde LX. ceciderunt. hinc trecenti minus. al. mill. indę ad sex. ceciderunt: hinc tertio minus

73.19 perinde speciosa. Pal. tert. & e. v. perinde speciosior. q. I. perinde plus speciosa

73.26 Beleus LB Boiorix. Pal. pr. ac sec. & Mss. Beleris

73.28 in subsid. LB subsidio

74.2,3 quidque insign. LB quid insignius

CAP. IV.

74.27 af. si diis. Pal. tert. & q. I. sic diis

74.18 af sanguinem humanum. q. I. sanguine humano

74.17 af. hujusce modi. LB cujusque modi. q. I. cujusmodi. al. ejusmodi. al. & hujusmodi

74.10 af simili prodigio. LB simile prodigio

74.4 af. dum perfidum. LB per perfidum. Pal. sec. ac tert. & q. I. perfidum. al. per perstrictum

CAP. V.

74.23 af. Atheas. LB Æctas. Pal. pr. Aëtas sec. ac tert. item Mss. Bongarsii & e. v. Ethas. Mss. Etbas

75.20 af. septendecim. LB decem & septem. Pal. O Mss. & e. v. quatuordecim

75.14,15 af. animis. q. I. animus

75.8 af. ostendebant. LB ostentabant

75.37 deinde Naz. inde

76.1 cunctanter. q. I. constanter

76.4 edicto, quum omnes. Naz. ed. ut O.

76.11 pro nob. firmius stetit cæteris. al. pro nob. firmius stetit. Cæterum LB pro nobis stetit; cæterum

76.20 compulit. Mox. q. I. compulit; sic illos quoque ante, mox

Ibid. subruto q. I. subrupto

76 21 mu-

76. 21 muris, postquam. *Pall O. & e. v.* muris munitum, dostquam
76. 28 ipsum. *Naz.* ipsam
76. 29 debellatum. *Naz.* debellata. *q.* I. debellatum etiam
77. 2 captam. *LB* raptam
77. 16 pistrix. *Naz.* Istrix
77. 18 regem, & ex fame. *LB* regem fames, & ex fame. *Naz.* regem ex fame
77. 20 Æsapus. *q.* I. Esopus. *al.* Asopus
77. 23 moraretur. *Pall. O. & e. v.* morarentur
77. 24 felicior. *q.* I. infelicior
77. 32 malis. P*al.* magis
I*bid.* augebatur. *q.* I. angebatur
78. 7 quanta felicitas. P*al. sec. & tert.*: quantas felicitates
78. 18 Siciliæ. *q.* I. Ciliciæ
78. 20 mox sub Pyræi portu. *LB* mox subruto Pyræi portu
78. 23 tantum. P*al.* tamen
78. 27 rebelles. P*all. O.* rebellis
78. 30 in ipso. *LB* ipso
78. 32 stellas. *LB* stellis
78. 35 Arthocen. P*al. pr. & sec.* Adartocen, *tert. Mss. & e. v.* Adarthochem
79. 6 quid. *Naz.* quod
79. 7 Hierosolyma. *LB* Hierosolymam
79. 10. uti cœlo. *LB* vitem cœlo. *Naz.* uti scœlo
79. 12 quia P*al. sec.* qui
I*bid.* renuebat. *LB* renovabat

CAP. VI.

79. 4 *af.* Pyræeum & *Mss. & Pall. O. præter tert. omittunt*
79. 3 *af.* quem *LB* quod
79. 37 myoparonas. *q.* I. & myaparonas
80. 13 ille quoque ante felix, dignus nunc vict.

q. I.

q.I. sic felix ille & dign: vict.
80.15 facta, Pal. sec. & q.I. factus
80.22 Gratilius. q.I. Gratillius
80.22, 23 Ligustinum. LB Ligusticum
80.29 Ponticum & Pamphylium Metellus, Asiat. LB Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiat.
80.31 portam. q.I. portum
80.32 observavit. Pal. tert. & q.I. obseravit
81.3 ad primum. q.I. primum
81.7 alias. Naz. alia
81.9, 10 idque prospectum. Pal. sec. idque repertum. tertio superscriptum, idque re perspectum
81.12 agris. Pal. tert. agris quasi aquis. e. v. aquis
81.15 mirere. Pal. O. mirer

CAP. VII.

82.1 Cydonam. LB Cydoneam
82.7 irrisus. LB inclitus. Naz. & q.I. irritus
82.8, 9 victisque &c. Pal. tert. & e. v. totam istam periodum omittunt
82.9 & Panare Cydonæ. LB & Panare Cydoneæ. Pal. Panace, Cydoce.

CAP. IX.

83.6 regebat. Sed Naz. & q.I. regebat, &

CAP. X.

83.16 af. reliqua. Pal. sec. & e. v. reliquias Pal. tert. reliquas
83.8 af. sedes. Pall. O. & e.v. sedem
83. af. pastor. q.I. pastorum
83.2 af. longe. LB longeque
84.4 in fugam. q.I. in fuga
84.15 Morini. LB Marini. Mss. & q.I. mora
84.17 Induciomarus. Mss. Inductiomarus. q.I. Indutiomarus
84.23 Cottam. Pal. Lucium Cottam
84.30 Sequani. LB Hædui. Pal. pr. Hæcavi sec. Heccani

Hecani. *q.* *Mss.* Eccani. *al.* heccavi. *al.* hæc avi
84.31 Ariovisti regis sup. *LB* *Ariovisti* sup.
84. 37 in principiis. *v.e.* principibus
85.5,6 testudine. *q.* *I.* veluti test.
85.8 Monapii, LB Tencteri. *q.I.* Centenari *al.* centenarii
85.9 ultro. *q.*I. ultra
85.9,10 Mosani. LB Mosulam. *Pal. O.* & *Mss.* & *e.v.* Massiliam. *Sed Pal. tert.* à *prima manu*, Mosellam
85.20 qui *q.I.* quum
85. 22 hic & Romanis *Pal. tert.* Ro. hic. *pr.* & *sec.* hic Romanus
85. 25 Britanniam petit. In Brit. transfert. LB Britanniam transit
85.33 auct.cop. *LB* auct.admodum copiis.
85.34 eosdémque. *q.*I. eos deniq;
85.35 sequutus in silvas. *Pal.sec* & *e. v.*sequutus insulas *Pal.tert.*sequutus silvas
85.36 Cavelanis. *Pal.O.* & *q.* *Mss.*Cavelianis. *Mss.*Cavelianum. *LB* Callidomanis. *al.* Cassivelanum
86. 7 Biturigas. *Mss.* Bituricas. *q.* I. Byturigas
Ibid. Carnutas. *Mss.* Carnuitas
86.9.etiam quasi terrore. P*al. tert.*& *e.v.* nomine atque terrore etiam quasi. q. I. nomine & quasi terrore. *al.* terrori
86.10 Vercingentorix.*q.* *Mss.* Vergirgentoris.*al.* Vergingetorix. *q.* I. Vergingetoris
86.11 comitialibus. *Pal. pr,*& *tert.*& *e.v.* conciliabulis. *Pal.sec.*concilialibus
86.16 felicissimæ. P*al.* *pr.*felicissime
Ibid. temeritatis? P*al.* *O.* temeritatis
86.19 emersus. *I.O.*emensus
Ibid. ex. LB & ex
86,22,23 *A*varicum. *Mss* *O.* *A*lvaricum

86.27,28

86.27,28 octoginta millia muro. *Naz.* cum milite, muro
86.28,29 defenderent. *Pal. sec. & tert.* defenderit
86.31 ingentique *l.q.I.* ingenti quasi I.
86. 37 tum & phaleras. *Naz.* cum & phal: *Pal. sec: & tert: omittunt* tum &

CAP. XI.

86.28 *af.* Adversa. *LB* Adversis
86.19. 18 *af.* fœd: cum Syllabue. *LB* fœderum Syllaque
Ibid. Regiis. *q.I.* Regis
87.11 *af* Mazaræ. *LB* Mezeræ
87.16 *af.* sericeisque. *q. I.* fericeisque
88.13 uteretur. *LB* ureretur

CAP. XII.

88.9 *af* ut claritate. *Pal.pr. & e.v.* & celeritate. *Pal.sec.* in claritate
89.4 in Italia sua. *q.I.* Italia sua
89.13 luxus. *LB* luxu
89. 16 ut regnare de jud: leg: divisus *LB* Unde regnaret. i.l. divulsus *Pal.sec.ac tert. et q.I.* Unde regnare i.l. jussus. *Naz.* Unde. i.l divulsus
89.26 vitia. *q.I.* usi ea
89.28 potestas. *LB* tempestas
89.31,32 Cat. hostem patr. *LB* Catil. patriæ

CAP. XIII.

90. 2 caussas. *q.I.* caussa
90.11,12 ageret. *Pal. sec et tert.* ageretur,
90. 18,19 in exitium suum merces erat. *q.I.* exitium suum recesserat
90.27 ætate *Lipsis Mss. omittit*

CAP. XIV.

91.5 miseratus est. *Mss et I. O. addunt*, ne pop. Rom. gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focis suis exularet
91.17 triumvir. *Pal. tert. et e.v.* triumviratus

CAP.

CAP. XV.

91.2 *af.* tribunatu, plebe secunda volitaret abrog. a.l. suis Min. tribuno, fretus. *Pal. tert.* & *e.v.* tribunatu fretus *omissis intermediis*
Ibid. abrogare. *LB* obrogare
92. 3 pulsus. *Pal. pr. à secunda manu; item tert.* & *e.v.* depulsus

CAP. XVI.

92.21 *af.* A. Nonic. *LB* Annio *Naz* Anio
92. 17 *af.* adoptat. *LB* adoptabat
92 13 *af.* ver. sua jur. *LB* ver. jur.
92. 37 inde, Capitolium. *q.l.* inde in Cap.
93.3 degressus. *q.* l. digressus
93 4 fact. receptus in curiam aggressus est. *Pal. tert.* fact. rec. in cur. regressus est. *v.e.* fact. in curiam aggressus est. *al.* fact. receptus in curiam est

CAP. XVII.

93. 22 *af.* nec. *LB* ne
Ibid. ill·us. *e.v.* illa
93. 19 *af.* C. Gracchus diviser. *LB* Gracchi. *al.* Q. Caii Gracchi
93. 16 *af.* fortunásque patrum, vitasque princ: *LB* fortunásque principum
93. 14 peculabantur. l. pecularentur
93. 35 elegit. *Pal. tert.* & *e. v.* abegit. *al.* eligit. *al.* egit. *Pal.* delegit
94 9 & in ora. *LB* in ora

CAP. XVIII.

94. 17 bellum quod adversus socios gestum est, sociale. *LB* Sociale
94 9 *af.* jus civitatis, quam *q.l.* Tusciæ civitates, quas
95. 5 Popedius Marsos, & Latinos Afranius, Umbros totus Senatus & Consules Samnium Lucaniámque. *q.* l. Pop: Marsos & etiam Latinos, Afranius Umbros, tot: sen: & con.

consules Samnium, Lucan:
95. 10 Corfinio. q. Mss. confinio
95. 24 reseratæ. Pal. pr. reserat, sec. Roserata. tert: Reserata. Mss. res erat à
Ibid. Nuceriæ. LB Nuceria. Pal. tert. Luceria
95. 25 Picentes, LB Picentia q. I. Pimentia al. Picentii
Ibid. cædibus, ferro, Mss. cædibúsque ferro

CAP. XIX.

96. 19. af. latifundiis. Mss. & q. I. latefundis
Ibid. civ. Latinorum. LB civ. Romanorum. Naz. civ. Romanorum Latinorum
96. 13 af Illud quoque in ult: bell: dedecus, capta. LB quin illud quoque (ultimum belli dedicus) capta al. Quin illud q. in ult. bell. dedecus castra
97. 2 fugitivarios retrahi. q. I. fugitivos distrahi
97. 9 de servis. LB servi. q. I. à servis
97. 27, 28 metu voluntariam. Naz. metu ac voluntariam, extrema litera punctis notata: quasi delenda. Pal. sec. ac tert. & q. I. metu voluntatium
97. 30, 31 circa depreh. Pall. Q. item v. e. & al. citca ad depreh.

CAP. XX.

98. 9 af. triginta, q. I. septuaginta
Ibid. haud. al. O. aut
98. 10 vitis. Pall. sec. ludis
98. 11 ad vexillum & ad aux. voc. LB ad vex: vocatis. Naz. ad vexillum, ad auxilium voc. v. e. ad aux voc.
98. 13, 14 jam vindicare vol. Pal pr: à recentiori manu: quin jam vind. v. e. jam vindicare vol. al. jam vindicari etiam vol.
Ibid harena. al. Q. ara
98. 17 virgineis. LB vitigineis. Mss. vitineis. Pal: vixinis al. vixineis

98. 18 in

98. 8 in uno. LB invio
98. 20 Thoram. LB Coram. *Ms.* Choram
98. 31 ille de *v.e.* ille sed de
99. 5 cecidit. LB perceeidit
99. 13 Bruttium. *Naz.* Brittium
Ibid. inclusi. LB clusi. *Pal. sec. ac tert.* clausi, q. l. occlusi

CAP. XXI.

99. 11 *as.* jam ut ipse. *q. l.* ut jam ipse
100. 1 majore. *LB* magis
100. 14, 15 infundit. *LB* infudit
Ibid. subito. LB consulto
100. 19 Pœnos quoque, Gallos. *Pal. tert.* Pœnos quæque Gallos
100. 21 Tum. *Pal. pr. et q.* l. Cum
100. 24 exemit. *Naz.* eximit
101. 11 in princ. *LB* ad principium
101. 15 Cæsar & Fimbria. *Pal. sec.* Cæsar à funebria. *tert.* Cæsi à Fimbria
101. 16 trucidantur. *Pal. tert.* trucidatur
101. 23 *Ancharius. q.* l. *Arcarius*
101. 29 & Norbano Quinto. l. *O.* Norbanoque
102. 1 & statim. *q.* l. & ibi statim
102. 9 namque Q. Muc. Sc. L*B* Nam Q. Mucius Scau. *Pal. pr. et q.* l. nam cum Muc. Sc. *Pal. sec.* nam Q. Sc.
102. 17 nec idem tamen cædum qui bello finis. *Pal. sec.* nec id tam. quidem cæd. finis fuit. q. l. nec i. t. c. q. belli finis
102. 20 apud *Sacr.* *Pal. pr.* nec apud Sacr. *sec.* sed apud Sacr.
102. 33 prætoris, atque Venuleii. *Pal. pr. et tert.* prætorios atque Venuleios. *sec.* Prætoris atque Venuleios
102. 35 laceratum. L*B* laniatum. *Pall. O.* lancinatum

103.5 Fluentia. LB Florentia
103.9 sic. v.e. sed

CAP. XXII.

103.18,17 *af*. & jam Africæ, jam Bal. q. I. & in Africa jam & Bal.
103.14 *af*. ubi viro. *LB* viro
103. 2 *af*. diniicaverunt. *LB* domaverunt, *Pal. sec. ac tert.* domuerunt
104. 1 & Thorius *Mſ*. & *Pall*. O. *item e. v.* cthorius. q I. & cohortes
Ibid. Herculeii. P*al.pr* Hirtuleii
104.11 Osca, Termes, Tutia. *Pall*. Osca, Termestudia *aut* Oscater Mestudia. q. I. ostater mestudia

CAP. XXIII.

105.5,6 insederant. q. I. consederant
105. 8 Etruriam. q. I. in Etr.
105.10 tenere alias. q. I. tenuere aliis

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

105.7 *af*. videretur optasse. Quibus (O nefas!) sociis. q. I. vid opt quibus nefas sociis. *al*. videtur optasse. Quæ omnia quibus (O nefas!) soc.
105.4 *af*. Autronii. q. I. Antonii
105.2 *af*. cum maxime. q. I tunc maxime
106.10 parricidii innocens. *v.e.* & *al*. in patriciis inn. *al*. patricii nominis. *Pall*. O. patriciis innocens. *Naz. ab eadem manu correctus* patricius innocens
106. 12 in præs. parricidam. LB in præs. par. in pr. reum. *al*. in præs. parricidam reum
106.24 Vulturii. *LB* Vulturcii. q. *Mſ*. Voltur. cii
106.36 quem quisque. *LB* quem quis

CAP. II.

105.25 *af*. se præcluserat. q. I. præclusa erat. *al*. præcluserat, *LB* præluserat

107. 20 *af.* & inflamm. *q.* I. & cum inflamm.
107. 11, 12 *af.* Tarchondimotus, Cothus. *Mss.* Tarchon, Dimotus, Gorinthus. *q.*I. Tarchon, Dimotus Corinthius
107. *ult.* remigravit. *LB* regyravit. *Pal. sec.* regnavit.
108. 5 calamitatis. *v.c.* necessitatis
Ibid. eadem quæ omnium, nimia fel. *Naz.* eâdemque omnium, fel. *q.* I. eademque omn. nimia fel
108. 15 Hic. *LB* Hinc
108. 18 auctiores. *Pal sec. ac tert. & q. Mss.* akiores. *q.*I. authores
Ibid. & jam. *LB* ecce jam
109. 2 tanta *LB* tanti
109. 5 idemque Pomp: *LB* id est, Pompejus *Pal: sec:* i. Pomp:
109. 7, 8 Tribuni. *LB* tribuni plebis, *Pall. O. & q.* I. tribus
109. 12 dimissurum. *LB* remittere
109. 23 erat bellum sine sanguine. *Pal: sec:* erat sine sanguine. *tert.* erat sine sanguine bellum
109. 23 potuisset, & ceperat. *q.* I. ut cœperat potuisset
109. 31 quia *Pall. O. & q.* I. quod quia
109. 36 habuit. *LB* habet
110. 6 cædere. *LB* rumpere
110. 17 prohibet. *LB* prohibetur
110. 19 pugna. *LB* pugnæ
110. 33 Corcyræo *LB* Correctico. *Pal. sec.* Corritico. *Mss.* curictio. *Pal: tert.* curictio, *al.* Cretico. *al.* Erictico
110. 34 repente castra leg. *LB* repente legatus
110. 35 & Libro. q.I. *& omittunt*
110. 36 utrinque. *LB* utrumque
111. 1 à Basillo. *LB* à Basilo *Pal: pr:* Ablasio *sec.* ab Asylo. *tert.* ab Basilo. q.I. à Basilio

111.14,15 Varo. q I. Varrone
111. 19 debitum par fortuna flagitante, sedem, *Naz. à correctrice manu*, debitam pari fortuna flagitante sedem
111.21 moratus. LB moratur
111.29 extat ad trep. *Naz.* extat trep. *& ab eadem manu superscriptum* excitat trep.
ibid. gubernat. *Pal.* gubernat. Amiclatem
111.31 undique omnibus cop. LB undique copiis
111.36 quæ erant sed. mil. val. obducta LB quæ sed. mil. val obduxerat
112.4 eruptionem. *Naz.* eruptione
112.6,7 viginti *v.e.* quadraginta
112.6 scuto *Naz.* scutum
112.12 terreret. LB tereret
112. 20 populus Romanus. LB populi Romani
112.21 hinc & illinc. LB hinc vel illinc *Pal. pr.* hinc belli illinc. *tert.* hinc illic
112.24 examina, insignes interdum LB examina in signis, interdiu
112.27 circumsonare. *Pal. O.* circumsonat
112. 28 pullo amiculo. LB pullo
ibid. conspectus est. LB conspectus
112.33 repertus. *Pal.* repens
112. *ult.* equitum. *Pal.* equitatuum
113 3 contenderent. *Naz. & q.* l. contenderet
113.22 dignitatis. *q.* l. dignitati
113.24 fugeret pulsus Larissa in des. *al.* fugeret, pulsus Hearis in des. *al.* fugeret pulsus, in des. *pro* Hedris. *in Pal. sic est* Hesdris. LB fugeret; ut una navicula Lesbon applicaretur, pulsus Hedris in deserto
113.27 Pelusiaco. LB Pelusio
113.32 atqui. LB atquin [*sic Mss. nam*]
114.2 tanti viri *q.* l. clarissimi viri
114.17 depulsus. *Pal.* delapsus

114.11 Tandem. P. 10. Tum, q. I. Tamen
114.22 in belli ac perf. LB debellata perf.
114.26 diversi per mare transfugio. LB diversi per mare & terras fuga
115.30 super mensas. Pal. & q. I. superque mensas
115.36 Utiquam. q. I. uti causa
116.13 Thessaliam, tanto. I. Thessaliam fuit, tanto
119.22 civicum. q. I. civium
116.26 vergentia. q. I. urgentia
116.32 inter hos. q I. in hos
116.34 Munda *in q. vert. correctum.* Numidia
117.1 respectu. *Naz.* respectus. *Pal.* respectum
117.2 continuationem . *Pal* conjurationem
117.8 ingens. *v.e. omittit*
117.9 convenissent, LB convenisset
117.12 *antep.* quod etsi nondum *Pal.* quod si nondum
117.19 agitasse. *Pal. & Mß.* cogitasse
117.21 nisi cohortes. *Pal. pr. & sec. item e.v. & al.* nisi quod coh.
117.24 speciem. *q. I.* spem
117.26 in fug. *q. I.* in *omittunt*
117.27 hostes. LB hostis
117.32 Mundæ. LB Mundam. *Mss.* Munda
117.33 ex congestis. *Naz.* ex *omittit*
117.37 Victoriam. *q. I. omittunt*
118.3 Cesennius. LB Cesonius. I. Cenonius
118.4 pugnantem (adeo nondum desperabat) *q. I.* pugnantem nondum desperantem
118.5 interfecit. *Pal. & q. I.* interficit
118.10 Alterum. LB Altera
118.33 Pharnacia. *q. Mß.* Pharnacis
118.14, 15. & bis subactam. *Naz. & q. I.* & his sub. *Pal. sec. ac tert.* & hic bis sub. *q.* I. & hic sub

118. 16 Thapsus. LB Thapsos. *q. I.* tharsos
118. 19 reliqua [*Quæ sequuntur in hoc cap. desunt Mss.*]
118. 22 generum. LB generos *Naz. & q. I.* generosum

CAP. III.

119. 29 quod. *q. I. omittunt*
119. 18 sæculi. *q. I.* secundi
119. 24 dum. *q. I.* dux
119. *ult.* Consl: imp: jam. LB consulibus, imperium Romanum. q. I. communes, imperator Rom:

CAP. IV.

120, 17. 16 *af.* ipse plane & convic: Cæs: dig: & furtis hæredit: lac: *LB* videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris cunctis artibus cooptationé Juliæ gentis inhibere non desineret: denique. *Pal sic. & Mss.* videret se plene ex c. C. dignitatis lac: furiis hæreditatem, i. i. probris, & cunctis art. quum adoptationem Jul. g. i. n. desineret, denique. *& ita q. I. nisi quod* quum inh: n. desineret: denique. *al.* videret, ipse plenæ ex c. C. dignitatem lacer. furiis hæreditatem, i. i. probris, &c. a. coopt. I. g. cum inh. n. desineret. Denique
120. 13 *af.* deprim. LB opprimendum. *Naz.* deprememendum
120. 10 *af.* Decimum. *q. I.* Dacium. *al.* Decium

CAP. V.

q. I. est, Cap. VIII. *In nostrâ est* Cap. VII.
124. 3 alias Antonii. *q. I.* alias L. Ant. *al.* aliter Ant.
124. 4 ingenium, Fulvia. *q.* I. *omittunt*
124. 7 jam non privatis. *q.* I. jam privatus

CAP. VI.

121. 5 voto, LB nota. *Pal. O.* vota

121.14 bono *q*. I. *omittunt*.
121.17 senatorum. Exitus. *q*. I. senatorum exitus.
121.19 fug. pro q. quis non pro ind: i;ing:Cum *&c*. *LB* fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiseat, quum An: *L*. Cæs. avunc: suum Lep: L. Paul. fratrem suum proscrips. *q*.I. fugientium, pro indignitatem rei immiseatur Cæsarem av: suum *&c*. *al*. quis proinde rei non ing: *al*.fugientium, *&c*. quum Antonius concedente Cæsare av: suum *&c*.

C A P. VII.

122.7 confugerant. *LB* confugerunt.
122. 14 concesserunt. *Pal.O*. *&* *q*.*I*. concesserant.
122.17 rep.*Pall*.resp.
122. 22 insederant. *q*.I.insider aut.
Ibid. imminentia cladis destinatæ emendatum in *Naz*. eminentis cl. destinata.
122. 34 hoc dixit,&. *Naz*.hoc,& *q*.I. ohe dixit,&
123. 14 quod moriens efflavit, non in re sed verbo. *q*.I.ubi oriens effla vit non residet in verbo. *Pal*.sed & in verbo.
123.19 evadit.*al*:evasit.
123.22 renunciaret. *Naz*:enuntiaret.
123.28 confodiendum. *v.e.omittit*.
123.33 piissimarumque. *Naz*.pietatissimarumque *Mss*.*&* *q*.I pientissimarumque.

C A P. VIII.

124.11 *af* hic secum piratas navales agitabat. *Naz*. hic se pirata navalis agitaret, *statim emendatum*, agitarat. *Pal*.*sec*. hic cum se pyrrhatas navales agitaret. *tert*. hic cum pyrrhatas navales agitaret.*q*.I.hic secum pyratas navales agitarat.
124.5 *af*.velis *v.e.omittit*.

Ibid. petit Pal. sec. petens.
124.3,2 a f. percussore. Pal. sec. & tert. percussoribus.
125.7 nondum. q.I. nonum.
125.9 mora. q.I. in ora.
125.11 vicus. Pal. unus.
125.13 terrore sui sæculum q.I. tertiæ sæc.

C A P. IX.

125.18 af. adfulsit. Pal. sec. fluxit, tert. affluxit. q.I. effulsit. al. affulsit.
125.17 af. dub & erum. q.I. & omittunt.
125.15 af (quin furor scelerum! LB) q.I qui furor scelerum (quis furor scelerum!)
125.14 af. Pacoro. q.I. pacato.
125 13 af. dissipant: Naz. disputant.
125. 12 af. Saxa. Pal. sec. & Mss. Xaxa. q.I. Gasca.
125.9 af specie. q.I. spem.
125 6 af. equitatum toto inter Or: & Euph: sinu. Pal. sec. & e.v. equitatum inter Or: & Euphr. sinu. Pal. tert. equitatum toto inter Or: & Euphr: situm.
125 ult adsumpto. LB absumpto q.I. assumpto.
126 4 Pensavimus. Pal. piavimus.

C A P. X.

126.26 af. integrata. q.I. integra.
126.22 af. legi q.I. labi.
126. 20 af. condicione. LB indictione.
Ibid. quoque ex arte ducis esset, obrepere. Pal. sec. quoque præriperet. q.I. quoque arte ducis præriperet.
126.18 af. Gens. e.v. & q.al. Quæ gens.
126.2 af sequuta. Pal: facta.
127.2 sorte. LB forte.
127.9 fama gentium. Pal. sec. gentium fama.
127. 11 hostibus, clades. e.v. hostibus excepta cl. q. I. host. accepta cl:

127.12 tum quibusd. *Naz. & q.I.* cum quib.
127.13 jam ab. *q.l.* quum jam ab
127.14 hauriebatur: quum noxiæ etiam dulcis fieret. *Naz.* hauriebatur noxiæ & dulces fieret *Mss.* hauriebatur. quum noxiæ etiam dulcis fieret
127.17 subita. *v.e. omittit*
127.19 *pen.* ejus. *q.I. omittunt*
127.22 perfugit in Syriam. ibi. *q.l.* profugit in Syriam. ibique. *al.* profugit in Syriam, ubi

CAP. XI.

127.8 *as.* per ambitum. *q.I.* ambitu
127.7 *as.* luxu. *q.I.* & luxu
Ibid. & libid. *Naz.* vel libid.
128.3 fascium. *q.I.* facium
Ibid. in monstrum illud, *Pal. O. &. q.I.* ut monstrum illud *al.* in monstrum istud
128.6 acinacis. LB acinaces. *Naz. & q. I.* aciacie. *al.* & in acie. *Mss. & q.I.* acinace
128.12 Leucaten. *Pal. O.* Leucadam. *Mss. & q.I.* Leucatem *al.* Leucarem
128.16 simul, tum rostris. *q.I.* simul cum rostr
148.30 ferebatur. Arabumque. *Naz.* ferebat Arabumque. *Pal. sec.* ferebat Arabum
128.35 se. *Naz. & Jorn. omittunt*
128.37 præparata. *Pal. sec. & tert. & Mss.* parata. *v. e.* aperta
129.6 principis. *Pal. sec.* Cæsaris. *tert.* principi
129.11 recipit: ibi. *Pal. tert. & e. v.* recepit. ibi *al.* recipit, ubi
129.12 cultus *q.I.* cultu
129.15 soluta. *q.I.* soluta est

CAP. XII.

149.16 *as.* diversis. *q. I.* diversi
129.11 *as.* Norici. *Naz.* Noricis
129.10 *as.* Mysii. *Naz.* Mysis, *& correctum*; Mœsis, L.B. Mysi

lid. Sarmatae. Naz. Sarmates
129 9 af. Noricis animos dabant Alpes atque nives. Naz. Noricos animos Alpes & in nives
129 8 af. quo Pal sec. & q. I. quod
129.7 af. Brenuos, Senones. tert. Breunos, Scenos. Pal. sec. Berenos, Scenos. tert. Brennos, Sennos. Mss. Brennones, Sceni & Scenni
129.4 af. callidarum. Naz. Albidarum
129.2 af humo. Naz. humano
130.1, 2 & quædam quasi claustra. Naz. & q. I. & q. q. cl. tert. ad quædam claustra. LB ad quæd.
130. 4 pontem imp. LB pontes imperavit. Pal. sec. & edd. vett. pontes & aquis imp. tert. pontem & aquis imp.
130.7, 8 Illyricus multitudine pontem succidisset. Naz. lubricus multitudine puti succedisset statimque emendatum, multitudine sputi succidisset. Pal. sec. lubr. mult. pons succidisset. Jorn. subruptus mult. pons succidisset
130. 9 speciosior sangu. Pal. pr. spec. e sang. sec. & tert. speciosiore sangu.
130.11, 12 duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histroque vallabantur. Pal. pr. & sec. d.s.a.t.f. Dr. Savoque vallantur. tert. d. s. a. t. f. Dranoyo Sanochistio vallantur. Jorn. duobus acribus fluviis Drao Savoque vallantur
130.14 Urbium. Pal. pr. & q. Mss. Vinnium. sec. Vimuum tert. Mumium. Jorn. Duennium, q Mss. & I. Urbium.
130.20 Marcius. q. Mss. & I. Martius. al. Marius
130.21 quasi. v. c. omittit
130. 25 Vibio Pal. pr. Ubio. sec. & tert. Jubio
130. 26 repurgare. q. I. repugnare

130.27 acquirit. *LB* anquirit. *Naz.* adquirit.

130. 28 Mysii. *in Naz: correctum,* Mœsi. LB Mysi.

130.33 inquiunt, fiet si. *Pal. pr. à manu prima* inquiet, fiet, si. *sec. & q.* I. inquiunt, si.

131.3 Domitius. *Pal. pr. ac sec: & q.* I. Chonidius. *tert.* Conidius. *Mss.* Domidius. *al.* Donidius. *v.e.* Canidius.

131.5 foculum. *q.* I. poculum.

131. 7 Ante hos Thracum maximus populus desciverat. illo Barb: *Naz.* Anteasse regum maxime dicitur desciverant ille Barb. *Pal. sec. & tert:* Apud hos maximè Thracum &c. L.B.A.H.T. maximè pop.

131.15 junxerat. *Pal. O.* vinxerat.

Ibid. decurrere. *Pal. sec. e. v.* & *all.* discurrere.

131. 29 trajecto ponte Rheno. *Pal. pr.* & *q.* I. transvectum pontem Rheno. *sec.* transvecto ponte Rheno. *tert* transacto ponte Rheno. *q.* I. trajecto ponte Rheni.

231.35 Tenchtheros. *q.* I. cæteros.

Ibid. percucurrit. I. percurrit.

Ibid. Cattos *q.* I. tactos.

132.5,6 in antecessum pact. dividerent. *LB* in antecessum pact. diviserint. *Naz.* in antecessum pact. div. *q.* I. in antecessus pact. div.

132.13 Visurgim *q.* I. insurgiam.

Ibid. Nam per Rheni quidem ripam. *Pal. pr. ac tert.* nam in Rh. q. ripa. *q.* I. nam *omittunt.*

132. 15 Bonnam & Geldubam cum. LB Bonnam & Gesoniam cum. *Pal. pr.* Bonam & Gesoriacum. *sec.* & *tert.* Bonnam & Gesoniam cum. *Mss.* & *e.v.* Bonnam & Genosiam cum. *al.* Bonam & Gonosiam cum. *al.* Bononiam & Gesoriacum.

132.

132.16 Invisum. q. I. invium.
132.17 Hercynium. q. I. hircinium.
132.23 alteri sen. LB alias, senatus. al. aliter sen. al. alias alteri sen.
132.26 gaudium fuit. LB gaudium.
132.29 suscipiebant. al. susceperant. LB suspiciebant.
132.33 in castris jus dicebat. Naz. in castos se direxerat. q. I. in castris se direxerat.
132.34 barbarorum, & lictoris. q. I. & barbarorum, & lictoris.
132.36 oblitos. Pal. obsitos.
Ibid. cernerent. al. cemerent. LB moererent. Naz. ererent. Pal. sec. ac tert: & v. v. mererent.
133.1 Arminio. Pal. O. & Mss. item v.e. Armenio.
133.4 unum principem, ducum conjur. q. I. unum ducum conjur: LB unum principum conj.
133.7 ille (o securitas!) ad v.e. ille ad secures & ad.
133.10 Cannensem. q. I. Canensem.
133.14 intolerabilius. LB intolerantius.
133.20 humi. Naz. humani.
133.29 Musulanios Mss. Musulanos. al. Misulanos.
133.31 cognomen. LB nomen.
133.33 Furnio. LB Curinio. Naz. Quirinio. Pal. tert. item Mss. Lipsii & Jorn: Quirino q. I. Turnio.
134.1 Massiliæ. Naz. & v.e. Massime. Pal. sec. & tert; maxime.
134.2 Lycia LB Cyria. q. I. Lyciæ.
134.8 multo. LB inulto.
134.9 Domnes. Mss. Donnes. al. Dones. q. I. dominationis.
134.10 Artaxatis. Mss. Ariaratis. al. Artaxates

al. Arsaces. *q.* I. Ariaratis
134.13 stricto ferro cruentat v.i.tempus. LB stri- ctus ac recreatus ex vulnere in tempus. *Naz.* strictos arrecreatos ex v.i.t. *Pal. sec.* ac *tert.* stricto inde recreatur ex v. i.tempore *Mß* stri- ctus surrecreatus ex v.i. tempore. *v. e.* stricto satre cruentus ex v. i. tempore *al.* stricto ferro cruentus ex v.i. tempus
134.16 immisit etiam Cæs. LB immisit supersti- etiamnum Cæs. *Mss.* imm. sup. etiamno Cæs.
134.17 pacata erat. LB pacata (q.I.
134.22 prior. LB pejor.
134.23 alior. *q* I. alterior
134. 26, 27 Curgonios. *Naz.* Curmogos. *Pal. tert.* Curinogos. *Mss.* Gurgonios
134.30 Ipse venit Segisamum. LB Ipse venit Sago- samam, castra posuit. *Naz.* ipse venit, segi- samam castra imposuit. *sed illud in mox puncti subnotatum. Pal. sec.* Ipse venit, secus Anniam castra posuit. *tert.* Ipse venit, secus Aniam ca- stra posuit
134.32 inde jam. LB in diem. *q* I. indiam.
134. 37 sub mœn: Vellicæ. LB sub mœn. Bel- gicæ, *al.* sub hostibus mœn. Belgicæ
135.1 quem. *Naz.* quæ
135.3 crediderant. *Naz.* crediderat
Ibid. Arracillum. *Mss.* Aracillum. *al.* Arachillum *q.* I. atracillum
135.11 taxes. *q.* I. taxis
Ibid. præcepere. *Naz.* præcipere. *Pal. sec.* præri- puere. *tert.* & *q.* I. percepere. *Mss.* præripere
135.13 Antistium. *Mss.* Antestium
135.19 & jam Cæsar. *al.* & Cæsar. LB sed jam Cæsar
135.22 nec tennere suos ut barbaris impares: sed LB nec temere sumptus, ut barbaris impes, sed *Pal. tert. Ms. Lipsii*, nec temere sumpta, ut bar-

barbaris, spes: sed. *al.* nec timuere sumptus ut barbaris impares: & *al:* nec temere subtus, ut barbaris impares: & *al.* nec temere sumptus ut barbaris impare & *Mss.* nec timere sumptus ut barbaris impares.

135.23 Asturam. *Pal. pr. Mss. & e.v.* Scuram *sec: & tert.* scurram *q.I.* Sturam.

135.28, 29 Brigæcini. *LB* Trigæcini. *Mss. & q.I.* Drigecini. *Pal. pr. & sec:* Drigæcini, *tert:* Driegicini.

135.30, 31 oppressit *Naz.* oppressi sed. *q.I.* oppressisset.

135.33 Lancia *Pal. tert.* Lautia.

Ibid. ubi adeo. *Naz.* ubi tum loci adeo. *q.I.* ubi loci adeo.

136.4 promptiore, tum. *q.I.* promptiore & cum: *al:* pomptior & cum.

136.7 ingentis esse consilii illud observari cœpit natura. *Naz.* Bigentis esse consilium illud observari caput consilio. natura. *q.I.* ingentis esse consilium i. o. caput. Natura.

136.9 Chrysochollæ. *LB* Chrusochollæ. *Mss.* Chrysocolæ.

136.16 Taurum. *Naz. & Pal. tert.* Ecyrum. *sec:* Scirum *v.c.* Tigrim. *al.* Eurum.

136.17 illi *q.I.* nili.

136.19 victoriam gentium populi R. *LB* victorem gentium populum R.

136.20 revei ebantur. *q.* I revertebantur

136. 27, 28 ab alio v. sole. *L B* ab alio ven: cœlo. *Pal. tert.* ab illo v. c.

236. 32 Cæsar. *q.* I. Caius

136. 34, 35 reclusum. *q.*I seclausum. *L B* se clusum.

FINIS.

catenis, spes: sed al. nec unitate frangitur ut
barbaris impares. Sed al. nec temere falsus ut
[illegible] impares: Sed al. nec temere fortuitis ut
barbaris [illegible] Sed Mss. nec tamen [illegible] ut
urbanis [illegible].

[illegible] ipsi [illegible] Mss. & alii Sextam fort.
[illegible]

[illegible] 18, 19 [illegible] g. I.
[illegible] Pal. & [illegible], tert. [illegible]
[illegible]

[illegible] 20, 31 oppressi [illegible] oppressi sed. e. 7. oppre-
[illegible]

[illegible] Pal. [illegible]
[illegible] ubi [illegible]

[illegible] praesumptiore tum, g. I. praesumptiore & cum
[illegible] & cum.

[illegible] ingentes esse consilii illud observari con-
[illegible] natura. [illegible] esse consilium illud
[illegible] g. I. ingentes
[illegible]

[illegible] Mss.
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible] 17 [illegible]

19 [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] 22, 28 [illegible]
[illegible]

[illegible] Cretas [illegible]

[illegible] 25 [illegible] g. I. [illegible]
[illegible]

FINIS.

LVCIVS AMPELIVS

EX

Bibliotheca

CL. SALMASII.

LECTORI.

Oganti Tipographo an aliquid haberem adjumentum, quo auctior & ornatior fieret hæc, quam in minore forma parabat, Editio Flori, respondi, habere me plenos ad eum auctorem Commentarios pro Notis, quas olim in Germania, pene puer, curaveram. Sed quod justam, suamque Editionem, ii poscerent, grandioresque forent quam ut appendicis loco esse possent, nec quidquam ex illis decerpi pateret quod eorum desiderio satisfaceret: aliud quærendum dixi. Sumpto itaque ad cogitandum spatio, subiit tandem commodè Lucio Floro Lucium Ampelium posse adjungi; quem ante viginti annos, & quod excurrit, descripseram ex Codice antiquissimo, Francisci Jureti, mihi dum viveret, doctissimi, &, quod pluris faciendum, integerrimi, mihique amicissimi. Propter affinitatem, inquam, argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter stili concinnitatem, rerúmque adeo plurimarum, quas aliunde non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam quam hactenus non vidit, usurparet. Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis, si mihi eripias eum esse quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatorio ad Felicem, his versibus;

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro:
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures qui circa illam ætatem fuere, viros ingenio, doctrina, & eloquentia celebres.

bres: sed cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices: Quæ ratio vos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe aliæ etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit: donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressa per vim libertate sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur. Doctum præterea hominem fuiße, ac disertum politumq;, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto: Notavit porro Sirmondus ad eum Appollinaris de Ampelio locum, se olim à P. Pithœo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliotheca S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Fureti quo usus sum nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit: et potest fieri ut ita sit, quia sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Furetum. Exemplar tamen illud vetus non ad Marinum, sed ad Macrinum, habuit inscriptum, quod præfationis vocem huic Ampelii opusculo præfixum est, ἐπιστολίδιον. An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum cum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodum numero erant qui id possent, cum & ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissime ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potius

inertia rem se gratam facere intelligebant. Lectores quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod vel lucrum evincentur, famam apud populum, qua docti videantur, mereri, idque unum aucupantur, totum id pendere cum cernerent à gustu & judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, & qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidem ipsos auctores in epitomen redegerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, ac corpus unum hinc inde collectis alienis membris, aut membrorum particulis condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis & scriptis. Alii per locos communes digesserunt quidquid præclari in auctoribus occurrebat, & sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, & aliorum, nobis, tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ

πρεσβειῶν,

bres: sed cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices: Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit: donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressa per vim libertate sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur. Doctum præterea hominem fuiße, ac disertum politumq; , ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto: Notavit porro Sirmondus ad eum Appollinaris de Ampelio locum, se olim à P. Pithœo audiviße, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliotheca S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Jureti quo usus sum nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit: & potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non ad Marinum, sed ad Macrinum, habuit inscriptum, quod præfationis vocem huic Ampelii opusculo præfixum est, ἐπιστολίδιον. An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum cum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra. Veterum scripta, ut pauci admodum numero erant qui id possent, cum & ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissime ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potius inertiæ

inertia rem se gratam facere intelligebant. Lectores quippe sua non aliter habuissent. Ut autem praecipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod victurum opinentur, famam apud populum, qua docti videantur, mereri, idque unum aucupantur, totum id pendere cum cernerent à gustu & judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, & qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quae reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quaesierunt quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidem ipsos auctores in epitomen redegerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quaedam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, ac corpus unum hinc inde collectis alienis membris, aut membrorum particulis condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis & scriptis. Alii per locos communes digesserunt quidquid praeclari in auctoribus occurrebat, & sub certos ac generales titulos, quae ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Graecanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, & aliorum, nobis, tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ

πρεσβειῶν,

προσβειῶν, altero περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum & eorum genus fuit, qui, ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα & χρήσιμα Græci Critici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias pleri in adversaria sua referre soliti, sed etiam ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ κατάστατα, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei, aut personæ descriptionem. Quinimo, & consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quidquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, & sibi servare. Unde factum ut hæc in bibliothecis privatorum reperta sæpe à librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subinde ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem quo opus legebat ordine, Adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, à monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ resectis à reliquo corpore membris, vel potius ipso corpore adjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certe quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his quæ relicta sunt. Immo ista nullam procacitatis & preteruitatis ὑπερβολὴν, vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facile ignoscendum, si quid ea causa detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excerpta quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda loco auctorum ipsorum substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur quos compilaverant aut abbreviaverant, videndum, an omnino

nino

nino hi extra culpam. Non nemo certe eos accusat, reosque peragit illius incuriæ quæ tot præclaros nobis abstulit scriptores. Ego vero Epitomatores, & omnes ejusmodi Breviariorum compositores, & compilatores centonum, non adeo literis censeo nocuisse ut autumant nonnulli. Quod enim ita existimant, eos in causa fuisse, cur ipsis actoribus, quos abbreviaverunt, & excerpserunt, careamus, ego in alia sum sententia. Ea socordia fuit illorum temporum quibus barbari literarum & Romanorum orbem inundare cœperunt, ut nisi extitissent qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas servarunt, certum sit, nihil prorsus ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qualiacunque nos habere, quam nihil. Malo certe, quod ad me attinet, sic eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditus periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac stud ose religioseque eas requirunt, satis habent si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certe se judicarent si totum corpus aliunde nancisci possent. Hoc cum non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis remanserunt, gratiamque illis habere, nisi maxime ingrati velimus esse, per quos eæ hoc qualicunque modo ad nos salvæ fuere transmissæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est quæ à plerisque tum solebant conscribi & edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summa, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis illis verbis quæ vice præfatiunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio etsi dissimili argumento scriptus Theodori Manlii liber de rerum natura, causisque naturalibus, de astris, & aliis ejusmodi, qui adhuc in Bibliothecis

thecis extat, manu exaratus & pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius cujus consulatum celebravit carmine Claudianus ut & opus ipsum. Inde occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano laudatus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, & quidem invictissimis, non posse ita esse, cum tot argumenta sint quibus probari queat eum Manilium vixisse sub Augusto. Exemplar porro inde Ampelium descripsi ab imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhuc superesse in eo mendas animadverterit, nihil à nobis, quoad emendationem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere quam verba. Quæ potuerunt sine magno negotio & citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus quæ facillimum erat restituere, & mutari tuto poterant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, & non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterum sollicitandam putaremus. Fatendum est, & non pauca haberi quæ sine ope melioris Codicis vix à quoquam possint emendari. Eorum vero, quæ ex conjectura in contextu emendavimus, & quæ inemendata reliquimus, in Notis aliquando corrigendorum, ratio reddetur, cum edentur. Edentur autem propediem Deo juvante, una cum Commentariis Flori pridem ad editionem paratis, quibus illas adjungere decrevimus, ut nunc ipsi Floro hunc auctorem comitem damus.

LUCIUS

LUCIUS AMPELIUS MACRINO SUO SAL.

VOlenti tibi omnia nosse ſcripſi hunc Librum memorialem, ut noris, quid ſit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus, eſt univerſitas rerum in quo omnia ſũt, & extra quẽ nihil, qui Græce dicitur *κόσμ@*, Elementa mundi IV Ignis, ex quo eſt cœlum. Aqua, ex qua mare oceanum. Aer, ex quo venti & tempeſtates. Terra, quam propter formam ejus *orbem terrarum* appellamus. Cœli regiones ſunt quatuor: oriens, occidens, meridies, ſeptentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles ſunt: Æquinoctialem, cui ſubjacet regio quæ *catacecaumene* dicitur; neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solſtitialem, ſub quibus habitatur; ſunt enim temperatiſſimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII ſignis, in quibus Sol annuum conficit curſum.

De duodecim ſignis.

SIgna ſunt in cœlo duodecim. Aries, beneficio Liberi, quòd, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca ſicca & arenoſa, cũ aquæ inopia eſſet, & exercitus ejus ſiti adfligeretur, aries eis aquam demonſtravit, & ob id à Libero Jovis *Ammon* eſt appellatus, eiq; fanum magnificum fecit, ad eum locũ ubi aquam invenit. Quod abeſt ab Ægypto & Alexandria millia paſſuum novem. Ob eam rem à Jove petiit,

petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eũ esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus, beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidonia alludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoriâ. *Gemini*, qui *Samothraces* nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicunt Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. *Cancer*, Carcinus receptus beneficio Junonis, quòd ejus jussu cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos *Excetram* dicimus, interficiendam. Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excerta. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. *Leo*, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terra Argiva diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cũ Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus qua Leonẽ interfecit, ejusque pellem postea pro tegumẽto habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata. *Virgo*, quam nos Justitiam dicimus, fuit cum hominibus: Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonam Icarii filiã Atheniensẽ dicunt cujus patri Liber vinum dedit ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominẽ occisum, & cum ululatu ad Erigonam rediit, quem ut mæstum & singularem videt, sollicita proficiscitur cũ eo. Venere ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in Hymetro

Hymetto monte sepelivit. Ipsa vero se suspendit laqueo: Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quod suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo, Icarius autē Arcturus nominatus est, cujus stella cum exoritur continuas tempestates facit Canis Canicula. Libra quā Græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitia *Mochos* dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpius qui dicitur ad perniciem Orionis in insula Chio in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visa Diana, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum ita privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutricius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quod plausu & lusu Sagittarum eas evocaret. Alii Chironem dicunt, quod justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinā, Achilles cytharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur dii immortales postquam Pythonem digna pœna affecerunt Pana astrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo cataclysmo cum uxore Pyrrha solus evasit, & hic pietatis causa inter sidera locatus est. Pisces, ideo pisces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piscis in ora fluminis columba adsedisse dies plurimos, & exclusisse deam benignam, & misericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causa pisces inter sidera locati.

De

De Sideribus.

PRæter duodecim signa potentissima sidera in cœlo. Septemtriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur, ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine sua dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latine Virgiliæ dicuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipue Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus: quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII signa duodecim ventorum.

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyrum. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius, Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales. Cæteri speciales adscribuntur. Ut Japyx Zephyro, qui ab Japygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cum serenior flat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

De orbe terrarum.

ORbis terrarum qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt vocantur *Antichthones*. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt vocantur *Antipodes*. Orbis terrarum quem nos colimus in tres partes dividitur, totidemque nomina. *Asia* quæ est inter Tanain & Nilum. *Libya* quæ est inter Nilum & Gaditanum sinum. Europa quæ est inter fretum & Tanain. In Asia clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europa clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannoni, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libya gentes clarissimæ Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythia. Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia Hymettus, in Attica. Taygetes, in Lacedæmonia; Citheron Eleon in Bœotia, Parnassus, & Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Appennius, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam. Athlas in Africa. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in India. Araxes, in Armenia. Thermodon & Phasis in Colchide. Tanais in Scythia. Strimon & Hebrus in Thracia. Sperchios in Thessalia. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Castrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois & Xanthus, in Phrygia. Eurotas, in Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous & Inachus, in Epiro Savus & Danubius qui idem Ister cognominatur, in Mœse. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus,

in Illyrico. Rhodanus, in Gallia. Iberus & Betis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Triton, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septentrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Ppharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; cæterum celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Jonio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Girrha.

De Marium ambitu.

MAre quo cingimur universum vocatur *Oceanum.* *Hoc* quatuor regionibus irrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Athlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul longissime fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Liguſticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idē, superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Jonium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut intervenicnte Isth-

mo pene insulam faciunt. Myrtoum & Icarium, quæ adherent Ægæo mari, illud à Mirtylo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Lybicum à Lybia cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

MIracula quæ in tertis sunt. Ab Apolloni a Athamantia millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terra exit flāma. In sylva *Pa*nis symphonia in oppidum auditur: Item sub eo monte in cāpo lacus aquæ pleni, unde pix exit, & bitumen. Cum manibus supplodas pix alte attollitur, & quasi ab qua bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & & Pollux, & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro qd oppaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt duo qui descenderunt Jovem ipsum videre. Leucade mons; unde Sappho dejecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamēmnonis Clypeus & Machæra Ulyssis Chlamys & Throracum, Teucri sagittæ & arcus Adrasti, arca quā deposuit, in qua quid sit ignoratur, sed & olla ærea in qua Pelias coctus dicitur. Itē Palāedis cithara. Marti autē idoq; corium remi Argonautarū, & gubernaculi brachia, calculus quem Minerva sortita est. De Orestæ vice una proci parasiti palla pendet; quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela. Ibi de ter-

ra oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod *Asylum* vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi Athletæ initiantur. Corintho balenæ costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiæ lacus sacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus oppositus quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, pevit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac demittit, ex altera autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatur ibi est Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum maximum pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextra sinistra postes marmorei monolithi longi cubitus xx, qui super templum ascensu sunt CXL millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hedera, cujus capita foras IV. Arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes XL. cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Danæ marmoreum pulcherrimum quod stat sub divo cœlo, nec cum pluit aqua tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare ibi est lucerna super candelabrũ posita, lucens ad mare sub divo cœli, quam neque ventus aspergit, nec pluvia extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet cavea ferrea rotunda in qua conclusa Sybylla dicitur. Ibi jacent ossa balenæ, quasi lapides quadrati. Marmesiæ adud Sipilium columnæ sunt IV, inter hac columnas est victoria ferrea pendens sine aliqua
vin

vinculo in aëre ludens. Sed quoties ventus aut pluvia fuerit non movet. Ædis Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icari stertentis quasi dormeat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lauceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide præsino. Murus intùs medio Babyloniæ quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est calce & sulfure, ferro intermixtus ut sint juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Simiramis, filius ejus perfecit. Pyramies in Ægypto quas ædificavit. Agaitus oppidum, ibi est Nilus fluvius ære factus, plexibilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limpido brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maxime colunt.

Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deæque.

JOves fuere tres. Primus in Arcadia Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia qui Saturnius cognominatur, qui ex proserpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ Saturni & Opis filius optimus maximusq; est appellatus. Martes fuere duo Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est mars Leucarpis, & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus

tus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Joppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maiæ, qui est invẽtor lyræ. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latona. Quartus Sileni filius in Arcadia. Quintus Ammonis filius in Libya natus. Dianæ III. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus Lai filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres IV. Prima Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spuma nata esse dicitur, & Aëris, & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cu Marte se miscuit. Unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinq;. Prima Vulcani filia; unde Athenarum est civitas. Secunda Nili filia quam Ægyptii colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit: Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis & Titanidos filia Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatiõe, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove & Proserpina. Hic agricola, & inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito, qui regnavit in Asia. Quartus ex Saturno & Semela, dicũt. Quintus Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorẽ loci sui Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quẽ Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Joab filius, qui cum rege Medorum pugnavit.

Sextus

Sextus Jovis filius ex Alcemena: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

IMperia ab ineunte ævi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses, post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

NInus Rex, qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex Jovis filius, cujus posteri primùm Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prospera expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylonæ constituit, supra flumen Euphratē. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regia sua conflagravit.

Reges Medorum.

ARsaces, primus Rex, qui eversas Assyriorum opes luxuria Sardanapali transtulit, eosq; justissime rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

CYrus rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subacta Europam quoque irrupisset, ni à Tomyre Scytharum regina victus oppressusq; esset. Cambyses, filius æque Cyri, qui cum lxx millia hominum subegisset in Ægypto & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magna parte militum per famem amissa, irritus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is qui Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira deorū ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex unus ex septem Persis hinitu e-

qui regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUrystenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est quinquageni, concertaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Athexiensibus per ludibrium missus, pertæsus vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnam prœlium victoria consummarent. Leonidas dux Persico bello qui cum trecentis Lacedemoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis à rege suspectus idem Mardonius, ideoq; accusatus in asylumMinervæ consugit, & ibi fame confectus est. Leander dux, qui dominantem toto mari classemAtticā apud Ægæos primus oppressit, & victis Atheniensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primusCarthaginensibus dux missusRegulum cepit. Agesilaus, cujus inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit.

quòd

quòd decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare cum posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium:

CEcrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoria patriæ secundùm oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovet. Pisistratus, vir fortis & sapiens, qui adversus principes populari causa tyrannidem invasit, eamque justissime administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebii, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sæve dominantes facta conjuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Mearathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consequutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, & cum fecisset eos superiores, adflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes facta conjuratione adflixit, & libertatem Athe-

nienfibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum infulam cepit,& imperium maris Athenis reftituit.Dion,qui octo onerariis navibus Dionyfium regé Siciliæ centum roftratas habentem,dum in Italiam abeft,regno expulit,occupatis Syracufis Hiphicrates,rei militaris peritiffimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus eft, neque ulla pecunia à Philippo potuit follicitari ut ad eum difcederet, qui admonentibus amicis,*ut liberis fuis confuleret*;Si *boni*, inquit, *erunt*, *hic agellus eis fufficiet*; *fi mali*, *nihil* Chabrias dux;qui gladiatoria arte pugnare militem docuit;Cypron & Naxon, & omnes Afiaticas infulas Athenis junxit,& circaThion navali bello occidi maluit,quàm abjectis armis enatare Demetrius Phalereus vir bonus exiftimatus,ideoque ob infignem juftitiam ftatuis ccc eft honoratus, quas ei pro libertate pofuerunt in facie publica.

Reges Macedonum.

PHilippus,Amyntæ filius,primus Macedonum obtinuit Thraciam,redegitque in fuam poteftatem.&, cum tranfire in Afiã vellet,fub ipfo belli apparatu in theatro á Paufania eft interfectus. Alexander,Philippi & Olympiadis filius,ex urbe PellaMacedoniæ cum xl millibus militum in Afiam tranfiffet,Darium regem Perfarum primum apud Granicum flumen,tum apud Iffum Ciliciæ,tertio apud Arbela,tribus prœliis,triginta peditum legiõum,equitum bis mille falcatorum curruũ vicit.Mox regé Indorum & omnes Afiæ gentes fub poteftaté fua redegit &nobiliffimas urbes Afiæ cepit,Sarbactran,Sufã,Babyloniam,ubi etiam defunctus,dubium vinolentiâ in veneno cum tamen prius & Africam peragraffet ufque ad Jovem Ammonem,& Oceanum primus omnium navigaffet. Philippus,qui poft AlexandrumMacedonem feptimo gradu Macedoniæ regnavit,invictus in Græciam cum fævè dominaretur,à Sulpicio confule in Phocide victus eft,mox à

Flami-

Flaminio in Macedonia, Thessalia apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciã fecisset, cum inanibus elephantorum simulachris à Marco consule apud Scyriam paludem victus præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit, in asylum: unde, data fide cum se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Abano consenuit. Pseudophilippus, vir plebeius & degener, cum ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romã, ubi cum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciã belo recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prœlio victus, cum profugisset in Thraciam à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

ROmulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius qui Albam diruit. Ancus Marcius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniã constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit, Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter una pugna E-

truscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos è tribubus repurgavit, ideoque *Maximus* cognominatus: alter Fabius Hannibalem mora fregit, ex quo *Cunctator* est cognominatus. Papirius Cursor, hic Samnites qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari afecit, & à velocitate *Cursor* est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, *Malo*, inquit, *in fictilibus meis & aurum habentibus imperare.* Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit luxuriæ & avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prœlio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africani, in illa Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispania Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cum Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis præstaturum non fuisse. Paulus, qui cum Macedoniam vicisset, & Greciam liberasset, & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies amissis duobus liberis, pro concione dixit, *gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in remp. sævisset.* Duo Metcili: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui cum perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset *maluit in exilium ire, quam jurare.* Hujus filius, *Pius* cognominatus est, quod patrem in exilium sequutus est. Caius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Tentonibusque superatis â caliga pervenit usque

usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Sylla cum in exilium profugisset quam brevissimo tempore prope totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortuna insuparabilis fuit. Lucullus, qui Asiacæ provinciæ spoliis maximas opes est consequutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam patrem Asiæ inter oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam *invenit*, & *vicit*. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanorum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani, qui in Toga fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatui colligavit, atque conciliavit Appius Cæcus qui pacem Pyrrhi diremit, ne populos qui suis parere noluerat sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret *nefas, ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur.* Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes sequutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne pro-

missa

missa perficeret, per insidias à Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocenteis accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, &, ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasq;, quas sibi quisq; in publico posuetur, in censura sua sustulit. Censuit in Senatu tamen. Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrē suum Cethegum, quòd cum Catilina conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissime oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

HOratius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens particulariter sibi deposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut plane c c c Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes diis manibus devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginensium maluit, pati, quam ut inutulis pax cum eis fieret, aut ipse

juris

juris jurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana, posceretur. Spurius posthumius; qui à Pontio Telesino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceniensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumnio Vejentium rege. Claudius Marcellus, de Virodomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAnlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus, qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt:

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Se-

Secessionis plebis.

SEcessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda, propter impotentiam Decemvirum, cum interfecta filia sua Virginius Appium,& totam ejus factionem in Aventino monte circumivenit, effecitque ut abdicato magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Januculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

SEditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judicariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones noves motus excitantem opimius consul cum Decimo Bruto Callæcio socero ejus, convocatis ad pilleum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl: & Glauciæ Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persequutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi,& Quinti Cæpionis, cum ille Senatus equestrem ordinem insideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo sua interfectus.

Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.

COriolanus ob asperiorē annonam in exiliū actus Volscorum exercitu admoto patriā expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius. frumentaria largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinati dictatoris

cotis à Magistro equitum in nostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, à Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum ad urbem pervenit mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit, & eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyreneum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania superavit.

Status populi Romani quas commutationes habuerit

POpulus Romanus primùm sub regibus fuit. Deinde post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus Decemviros, legum ferendarum & reip. constituendæ causa, paravit.

vit. Horum quoq; dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompeium, & oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit Duos filios reliquit, Cambysem & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre quod major esset; Smerden in solio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde revertens ab Æthiopia, rebus perfractis, cum in Ægyptum venisset, incolasq; ejus loci lætantes advertisset; ratus, illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriã maturans, oblitus est gladium quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, qua Apin vulneraverat Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nũcius ad Persas venit. Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut, cum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septẽ nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nõina hæc sunt: Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset Tunc Hiberes agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit, illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnũ hin-

hinnitum pedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem condirorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges Parthorum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babilonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces, forma & virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt; qui pacé cum Sylla imperatore fecit Orodes; qui fœdus cum Cn: Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam; ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgrantes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Consf: & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui cum impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Grœcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit, omnia terra & mari Romanis subjugavit. Timoleon qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium Siciliæ regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ait, *Tota vita mea id egi, ut omnes liberi essemus.*

Reges Asiæ & Pergami.

EUmenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parū prosperâ fortunâ usus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui

Roma,

Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit Nam testamẽto suo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequã in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, &, cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

POst mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clipeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos Ptolemæus. Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Põtino interfectus est

Duces & Reges Carthaginensium.

HAnno & Mago; qui Punico bello Corneliũ Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cog. nominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico Bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges Numidiæ.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphũ traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

JUba rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumpserunt.

TAtius, Rex Sabinorum; qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum; qui contra fœdus, à Fidenatibus destitutus & jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porsenna, rex Etruscorum; qui Romanos ad Janiculum obsedit: propterque Tarquinios. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus & restitutus est.

Bella civilia quot.

CIvilia bella quatuor moto sunt in urbe à Romãis. Civilia bellum primũ Sulpitius Tribunus excitavit, quod subscriptam drovinciam Mithridaticam Syllæ in Marium transferre noluisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliatæ. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species magis, quam causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cæterum utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cum secundum mores legemq; majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus

ribus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed totum P. Rom: imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæs. August. adversus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adversus Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversus Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferenteis.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera sunt tria. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo belli Mariani.

IN explebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationé Sulpicii tribuni plebis, Sylla indignatus continuò ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Sylla, Marius exul cum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carceré evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione data, Marius redit, & se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septiès consul creatus sævissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam postravit; & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso ut interficerentur.

Ordo

Ordo belli inter Cæsarem & Pompeium.

CÆsar & Pompeius, & Craſſus, inita ſocietate, imperium Romanorum poſſidebant. Cæſar Gallicos, Craſſus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, eorum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Poſt Craſſi mortem apud Parthos Muſius Barbarus Aſculanus, Quintus Lutatius Catulus.

De bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter geſſit. Sub Flaminio Conſule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Perſen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pſeudophilippum. Primi belli cauſa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre ſuo percuſſum ruperit Perſes. Tertii, quod falſo nomen regum Macedonum Pſendophilippus invaſit.

De variis Cladibus Populi Romani.

ETruſco bello; cum Porſenna rex Janiculum obſedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incenſa, Capitolium obſederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad viceſimum lapidem totam Campaniam populatus acceſſerat. Punico bello; cum Annibal Cannenſi exercitu fuſo ad tertium lapidem caſtra poſuit. Cymbrico bello; cum Cymbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello; cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populata prope Italia, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania à Craſſo, in Etruria à Pompeio Conſule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romãus cum Carthaginenſibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis geſtum eſt. Cauſa motus prætendebatur duplex. Altera quod Carthaginienſes Tarentinis adfuiſſent. Altera quod Mamertini adverſus Pœnos auxilium poſcerent. Cæterùm, reverà præmim fuit Siciliæ & Sardiniæ poſſeſſio, fertiliſſimarũ inſularum. Appius Claudius bellum

in

in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsa Africa profligaverunt: Duillius Consul apud Liparas insulas; Lutarius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit. Causa, quod Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato Patre Scipione, quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Canas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius, sive Cunctator: qui imminenti urbis excidio Annibalem mora fregit. Marcellus: qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pene ictus cruciavit. Claudius Nero: qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit & ingenti prœlio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quā operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit: una cum Tigrane cum incensa Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, qd contra fœderis pactionem Carthaginenses reparassent classes & arma finitimis intulissent.

Usque imperium Trajani qui victi sunt & per quos, CCIV.

PEr Flaminium Consulē Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginenses. Per Paulum Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decium Brutum Galliam. Per Mummium Achaicum, & Corinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætholos, & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eu-
de

dem Cymbros & Teuthones: Per Syllam Ponticos & Mithridatem: per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas,& Armenios cum rege Tigrane,& plurimas Asiacas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum ,& rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totamque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis; quòd eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à *comitatu* & frequentia quod Patres & Classes ad suffragia vocantur creandorũ magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc *curiata*, hæc *tributa*, hæc *centuriata* dicuntur, quia hæc per curias,& per tribus, & per centurias explicantur. Si translatitium sit,& solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De populi Romani distributionibus.

ANtiquissima Populi Rõani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege: qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Potronos & clientelas, qua inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebuspublicis.

Rerum publicarum tria genera sunt Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Selucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. est & quartum genus quod Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.

